

STUDIA I MONOGRAFIE
AKADEMII WYCHOWANIA FIZYCZNEGO WE WROCŁAWIU

NR 116

Mariusz Sołtysik

**UWARUNKOWANIA I MODELE
MIĘDZYSEKTOROWEJ
POLITYKI TURYSTYCZNEJ
W PODMIEJSKICH GMINACH
LEGNICY I WROCŁAWIA**

**DETERMINANTS AND MODELS
OF INTER-SECTOR TOURISM POLICY
IN THE SUBURBAN MUNICIPALITIES
OF LEGNICA AND WROCLAW**

WROCŁAW 2013

KOMITET WYDAWNICZY

Ryszard Bartoszewicz
Bogusława Idzik (sekretarz)
Lesław Kulmatycki
Andrzej Pawłucki
Kazimierz Perechuda
Andrzej Rokita
Krystyna Rożek-Piechura (przewodnicząca)
Alicja Rutkowska-Kucharska
Anna Skrzek
Marek Woźniewski

RECENZENT

Jerzy Wyrzykowski

REDAKTOR

Katarzyna Sosnowska

TŁUMACZENIE

Justyna Cieplik

PROJEKT OKŁADKI

Agnieszka Nyklas

KOREKTA

Małgorzata Wieczorek
Agnieszka Piasecka (ang.)

REDAKTOR TECHNICZNY

Beata Irzykowska

REDAKTOR PROWADZĄCY

Bogusława Idzik

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2011/01/B/H55/02615.

© Copyright by Wydawnictwo AWF Wrocław, 2013

ISSN 0239-6009

ISBN 978-83-89156-38-9

Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu
51-617 Wrocław, al. Ignacego Jana Paderewskiego 35
www.awf.wroc.pl/wydawnictwo

Wydanie I

Certyfikat jakości na zgodność z PN-EN ISO 9001:2009

prawolubni

Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś przestrzegał praw, jakie im przysługują. Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym. Ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty. Szanujmy cudzą własność i prawo. Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie.....	5
1. Strefa podmiejska. Pojęcie i funkcje.....	8
2. Polityka i kooperacja turystyczna – zagadnienia z teorii i praktyki	13
2.1. Przegląd koncepcji definicyjnych	13
2.2. Modele polityki turystycznej.....	15
2.3. Wyznaczniki i praktyka kooperacji międzysektorowej.....	17
3. Założenia metodologiczne i organizacyjne.....	25
3.1. Cele i zakres pracy	25
3.1.1. Zakres merytoryczny	26
3.1.2. Zakres przestrzenny i czasowy	28
3.2. Metody i organizacja badań	29
4. Stan i zróżnicowanie warunków środowiskowych dla turystyki i rekreacji w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia	33
4.1. Struktura potencjału demograficzno-społecznego.....	33
4.2. Przestrzeń turystyczna obszarów podmiejskich.....	44
4.3. Wielkość i struktura terenów o funkcjach turystycznych	47
5. Analiza i ocena zasobów turystyczno-rekreacyjnych	59
5.1. Aktualizacja stanu walorów i infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej.....	59
5.2. Zróżnicowanie przestrzenne i funkcjonalne zasobów turystyczno-rekreacyjnych	64
6. Podaż i popyt turystyczno-rekreacyjne w obszarach podmiejskich – stan, kierunki, zróżnicowanie.....	77
6.1. Atrakcyjność turystyczna gmin podmiejskich i satysfakcja z usług turystyczno-sportowo-rekreacyjnych – ocena turystów i odwiedzających	77
6.2. Struktura, jakość oraz rozpoznawalność produktów turystycznych – ocena mieszkańców	99
6.3. Kooperacja międzysektorowa i perspektywy rozwoju turystyki – ocena przedstawicieli podmiotów turystyczno-rekreacyjnych	126
6.4. Stan i kierunki rozwoju turystyki i rekreacji – ocena władz samorządowych.....	143
7. Strategiczne i operacyjne kierunki rozwoju turystyki i rekreacji w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia	155
7.1. Wyznaczniki rozwoju turystyki i rekreacji w świetle dokumentów planistycznych.....	155
7.2. Polityka organizacyjno-finansowa w gminach podmiejskich i jej zróżnicowanie.....	165
8. Uwarunkowania i modele międzysektorowej polityki turystycznej w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia	189
Bibliografia	203
Wykaz rycin i tabel	210
Index of figures and tables	215
Summary	220

CONTENTS

Introduction	5
1. Suburban zone. Definitions and functions	8
2. Tourist policy and cooperation – theoretical and practical issues.....	13
2.1. A review of definitions	13
2.2. Models of tourist policy	15
2.3. Features and practice of inter-sector cooperation	17
3. Methodological and organisational assumptions	25
3.1. Aims and scope of the study	25
3.1.1. Thematic scope	26
3.1.2. Spatial and time scope	28
3.2. Methods and organisation of the study	29
4. State and diversity of natural environment for tourism and recreation purposes in the suburban municipalities of Legnica and Wrocław	33
4.1. Structure of social and demographic potential	33
4.2. Tourist space of the researched area.....	44
4.3. Size and structure of the areas with tourist functions	47
5. Analysis and assessment of tourism and recreational resources.....	59
5.1. Updated state of tourist and recreational resources and infrastructure	59
5.2. Spatial and functional diversity of tourism and recreational resources.....	64
6. Supply and demand for tourism and recreation in the suburban areas – state, directions, diversification	77
6.1. Tourist attractiveness of suburban municipalities and satisfaction with tourism, sport and recreational services – according to the tourists and visitors	77
6.2. Structure, quality and recognition of tourism products – according to the inhabitants	99
6.3. Inter-sector cooperation and perspectives for development of tourism – according to the representatives of tourism and recreational entities	126
6.4. State and directions of development of tourism – according to the self-government officials	143
7. Strategic and operational directions of development of tourism and recreation in the suburban municipalities of Legnica and Wrocław.....	155
7.1. Highlights of development of tourism and recreation in the light of strategic planning documents	155
7.2. Organisational and financial policy in the suburban municipalities and its diversification	165
8. Determinants and models of inter-sector tourism policy in the suburban municipalities of Legnica and Wrocław	189
References.....	203
Index of figures and tables	215
Summary	220

WPROWADZENIE

Inicjatywa i działania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie stwarzania nowych możliwości terenowych i organizacyjno-technicznych dla rozwoju infrastruktury turystycznej, wypoczynkowej czy sportowo-rekreacyjnej oraz związane z tym zabiegi promocyjne i organizacyjne stanowią od lat 90. XX wieku podstawową formułę realizacji tego rodzaju przedsięwzięć. Zarządzanie rozwojem turystyki i wypoczynku na poziomie samorządowym wymaga współcześnie nie tylko działań planistycznych i wspierających, ale także stwarzania struktur organizacyjnych i warunków do ich funkcjonowania. Turystyka i wypoczynek stanowią jeden z niewątpliwie bardziej istotnych obszarów zainteresowania i działalności, zwłaszcza w podstawowych jednostkach samorządowych wszystkich regionów Polski. Wysoki stopień ich rozwoju spowodował już w wielu gminach zdecydowane zwiększenie zakresu możliwości działań marketingowych, a przez to zdecydowany wzrost zainteresowania obszarem, inwestorów polskich i zagranicznych. Sytuacja ta dotyczy przede wszystkim terenów o szczególnie wysokim poziomie rozwoju funkcji turystycznej oraz gmin stanowiących strefy podmiejskie dużych aglomeracji.

Niezwykle istotne jest więc coraz częściej obserwowane odciążanie i przejmowanie od samorządów, zadań w zakresie tworzenia warunków dla rozwoju turystyki i wypoczynku przez inne podmioty i instytucje publiczne, prywatne lub społeczne. Ośrodki, obiekty, urządzenia, ścieżki, trasy, szlaki itp. tworzone są obecnie przez administratorów terenów, stowarzyszenia i organizacje pozarządowe a nawet prywatnych właścicieli lub przez specjalistyczne podmioty. Wydaje się, że ta niewątpliwie pozytywna tendencja może utrwalić się przynajmniej na najbliższe lata, pod warunkiem jednak zachowania jednolitych standardów ich tworzenia i określania odpowiedzialności za ich utrzymanie i eksploatację.

Przeobrażenia gospodarcze i społeczne obszarów bezpośredniego otoczenia dużych miast można w większości przypadków określić jako nagłe, dynamiczne a nawet niemal spontaniczne i najczęściej uwarunkowane położeniem i wpływami polityki oraz kierunków rozwoju sąsiadujących aglomeracji miejskich. Zarówno w planowaniu przestrzennym, infrastrukturalnym, jak i społeczno-gospodarczym, gminy podmiejskie w odróżnieniu od innych jednostek wiejskich lub miejsko-wiejskich zmuszone są, uwspólniać kierunki swoich działań strategicznych w zakresie turystyki, nie tylko z założeniami regionalnymi i powiatowymi, ale także z polityką i gospodarką sąsiadujących z nimi miast.

Obszar działań jednostek samorządu terytorialnego w odniesieniu do kierunków rozwoju turystyki, sportu, rekreacji i kultury w granicach administrowanych przez nie terenów oraz preferencji wolnoczasowych ich mieszkańców nieustannie podlega przemianom i poszerza się. Samorządy miały, szczególnie w początkowym etapie ich tworzenia, i nadal mają wiele rozmaitych instrumentów (prawnych, planistycznych, administracyjnych itp.), umożliwiających wspieranie i inicjowanie wszelkich przedsięwzięć turystycznych i sportowo-rekreacyjnych w granicach administrowanych obszarów. Jednostki samorządowe

prowadzą w tym względzie działalność spójną z normami krajowymi, określonymi ustawami samorządowymi i „branżowymi” oraz wynikającymi z nich aktami wykonawczymi. Na tej podstawie stworzony został w gminach i powiatach, system aktów prawa miejscowego i dokumentów planistycznych regulujących kierunki działań poszczególnych samorządów w zakresie rozwoju turystycznego i sportowo-rekreacyjnego.

W większości opracowań strategicznych przygotowanych przez jednostki samorządowe bezpośredniego otoczenia aglomeracji miejskich zauważa się w analizach SWOT jako priorytetowe i wspierające rozwój wykorzystanie bliskości i siły gospodarczej dużych miast. Znane są jednak gminy, które pomimo takich możliwości i znaczącego potencjału gospodarczego, w tym turystycznego, w ostatniej dekadzie nie rozwijały się. Można przypuszczać, iż wynika to z kierunku i jakości polityki prowadzonej w tym zakresie zarówno przez samorządy, jak wszystkie działające w obrębie tych gmin instytucje gospodarcze i społeczne.

Obecnie system asygnowania środków finansowych na turystykę i kulturę fizyczną w jednostkach samorządowych rozwinął się już na tyle dobrze, że wysokość wydatków w tym zakresie przekracza często poziom 10% rocznych wydatków budżetowych gmin. W niektórych przypadkach, po uwzględnieniu środków zewnętrznych i inwestycji infrastrukturalnych, wysokość środków finansowych przeznaczonych na ten cel przewyższa zdecydowanie zakres finansowania pozostałych dziedzin. W jednostkach samorządowych dysponujących większym potencjałem finansowym i gospodarczym coraz częściej zauważalna jest tendencja do ogłaszania indywidualnych konkursów ukierunkowanych już nie tylko na działania podstawowe, ale także na bardzo szczegółowe zadania, odnoszące się do określonych form wypoczynku i turystyki, do konkretnych rodzajów cyklicznych lub okolicznościowych wydarzeń gminnych itp.

Celem autorów projektu było opracowanie klasyfikacji podstawowych jednostek samorządu terytorialnego stref podmiejskich dużych miast z uwzględnieniem ich zasobów turystycznych oraz kierunków proturystycznego rozwoju. Pośrednio również uzyskanie oceny przez mieszkańców, turystów, organy samorządowe oraz przedsiębiorstwa i organizacje pozarządowe, międzysektorowej polityki turystycznej w poszczególnych gminach oraz określenie jej modelowych rozwiązań i zróżnicowań. Wykazane w przebiegu badań wskaźniki pozwolą, z dużym prawdopodobieństwem, na wyciągnięcie wniosków i ich zastosowanie w stosunku do wszystkich obszarów podmiejskich większych miast w Polsce. Konsekwencją tego może być zwiększenie migracji, racjonalne ukierunkowanie decyzji i działań uprawnionych jednostek, utrzymanie i rozwój zasobów turystycznych oraz ukierunkowanie i racjonalizacja planów i kosztów inwestycji proturystycznych w obszarach wypoczynkowych aglomeracji miejskich.

Wyniki uzyskane przez autorów w ramach realizacji zadania badawczego mogą być inspiracją do dalszych i porównawczych prac badawczych w innych obszarach aglomeracyjnych. Prace te mogłyby odnosić się szczególnie do zróżnicowanych przestrzennie i krajobrazowo regionów, innych systemów polityki społeczno-gospodarczej lub odmiennych prawnie, publicznie i ekonomicznie form

kooperacji międzysektorowej. Ze względu na możliwości zastosowania, wyodrębnionego w wyniku badań, najbardziej efektywnego modelu polityki turystycznej stosowanego w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy, projekt może mieć także duże znaczenie praktyczne. Modelowe rozwiązania badanych gmin w zakresie gospodarowania obszarem przy udziale lokalnych i regionalnych przedsiębiorstw i organizacji pozarządowych mogą sprzyjać wykorzystaniu sprawdzonych dotychczas rozwiązań.

PODZIĘKOWANIA

Nieoceniony wkład w powstanie opracowania wniósł zespół specjalistów, któremu chciałbym złożyć wyrazy ogromnej wdzięczności. Realizacja badań i przygotowanie opracowania nie byłyby możliwe bez wsparcia, wspólnych działań i zaangażowania osób, które w sposób bezpośredni lub pośredni przyczyniły się do sprawnego przeprowadzenia badań. W szczególności pragnę podziękować członkom zespołu badawczego zaangażowanym bezpośrednio w opracowanie merytoryczne niniejszej monografii: dr hab. Edycie Jakubowicz, dr. hab. Dariuszowi Ilnickiemu, dr Justynie Cieplik, mgr. Wojciechowi Fedykowi, mgr. Krzysztofowi Kołodziejczykowi.

Serdecznie dziękuję także: dr Sylwii Toczek-Werner, dr Izabeli Gruszcze, dr Małgorzacie Pstrockiej-Rak, dr. Robertowi Szmytkie, dr. Marcinowi Dziedzicowi, mgr Annie Krajewskiej-Smardz, mgr. Tomaszowi Smolarskiemu.

W tym miejscu składam także podziękowania Pani Profesor Krystynie Zatoń oraz Panu Profesorowi Jerzemu Wyrzykowskiemu za wsparcie i zachętę, za przychyłość i życzliwość oraz za to, że nigdy nie usłyszałem od Państwa słowa „niemożliwe”. Bardzo serdecznie dziękuję.

1. STREFA PODMIEJSKA. POJĘCIE I FUNKCJE

Wpływy miasta sięgają w głąb terenów wiejskich, wyznaczając swoistą strefę oddziaływania nazywaną strefą podmiejską. Dynamiczny rozwój stref podmiejskich postępuje przede wszystkim w otoczeniu największych miast. W Polsce, podobnie jak to miało miejsce w krajach rozwiniętych, obszary te są coraz chętniej zasiedlane przez migrujących mieszkańców aglomeracji miejskich, a ich struktura funkcjonalna staje się coraz bardziej zróżnicowana. Heterogeniczność strefy podmiejskiej sprawia, iż w literaturze przedmiotu często podejmowane są próby jej definiowania. Zasadniczo można wyróżnić dwa podstawowe podejścia: funkcjonalne i strukturalne. W pierwszym przypadku zwraca się uwagę na powiązania ekonomiczne i społeczne z miastem, w drugim zaś na cechy społeczno-gospodarcze, które wyraźnie odróżniają obszary leżące w sąsiedztwie miasta od terenów typowo wiejskich i miejskich (Bański 2008).

Pojęcia funkcjonujące w literaturze polskiej, odnoszące się do na ogół szeroko rozumianej strefy podmiejskiej to: strefa zurbanizowana, strefa miejsko-wiejska, zaplecze miasta, obszary okołomiejskie, peryferia miasta, strefa ciężenia miasta, obszar zainwestowania miejskiego, strefa suburbanalna. Niektóre z nich dotyczą węższych stref stanowiących tylko część strefy podmiejskiej, inne zaś obejmują większe obszary (m.in. Gałczyńska, Kulikowski 2000; Zathej 2002, 2003; Sokołowski 2005). Przez niektórych autorów strefa podmiejska traktowana jest jako zorganizowana część przestrzeni (przylegająca do terenów zainwestowanych miasta centralnego), jako element złożonego systemu przestrzenno-funkcjonalnego, jako obszar rozdzielający miasto od wsi, jako strefa graniczna (Gonda-Soroczyńska 2009).

W literaturze anglojęzycznej strefę podmiejską określa się za pomocą pojęcia *suburban area*. Istnieje też pojęcie *ruralurban fringe*, które w bardziej ścisły sposób odnosi się do strefy przejścia z terenów miejskich na obszary wiejskie. Niekontrolowaną ekspansję dużych miast określa się również pojęciem *urban sprawl*. Powstałe w ten sposób obszary zurbanizowane stawiane są w opozycji do miasta zwartej (*compact city*). W USA rozlewanie się dużych miast datuje się od 1920 roku (Harris 1943), w Polsce zaś od końca lat 50. XX wieku (Zaremba 1962).

Skutki zjawiska *urban sprawl* mają co najmniej trójwymiarowy charakter (Bajwoluk 2008; Litwińska 2008). Charakter ekologiczny dotyczy zajmowania terenów rolnych, leśnych, utraty otwartych przestrzeni, wzrostu zużycia energii, zwiększonej emisji spalin. Charakter ekonomiczny odnosi się do wzrostu kosztów transportu i konieczności rozbudowy infrastruktury, spekulacji gruntami, zmniejszenia inwestycji w centrach miast, uszczuplenia budżetów miast, z których wyprowadzają się lepiej sytuowani mieszkańcy. Zanik więzi społecznych, segregacja społeczna, konflikty między ludnością napływową a miejscową są skutkami o charakterze społecznym (Zathej 2003). W tak zwanych „starych” krajach Unii Europejskiej, krajach Ameryki Północnej intensywność przekształceń widoczna była już w drugiej połowie XX wieku. W Stanach Zjednoczonych udział ludności zamieszkującej suburbia wzrósł w tym okresie prawie dwukrotnie, tj. z 23 do 45%.

Bardzo silną ekspansję przestrzenną miast na tereny wiejskie obserwujemy w Polsce od kilkunastu lat, a zwłaszcza w ostatnich kilku latach (Staszewska 2012). W miarę oddalania się od miasta słabnie „miejskość” strefy podmiejskiej, a wzrasta jej „wiejskość”. Pojęciem opisującym to zjawisko jest pojęcie kontinuum miejsko-wiejskiego, zakładające ciągłość i zmienność zjawisk i procesów społeczno-ekonomicznych (Sokołowski 2000, 2005). W systemie tym można jednak wyróżnić pewne elementy o rozmytych granicach. Są nimi: miasto, strefa podmiejska i obszary wiejskie odpowiadające modelowi: centrum – strefa przejściowa – peryferia.

Na podstawie dotychczasowych rozważań możemy przyjąć, że strefa podmiejska jest elementem kontinuum miejsko-wiejskiego, który charakteryzuje słabnąca różnorodność i intensywność zjawisk społecznych i gospodarczych w miarę oddalania się od granic miasta w kierunku obszarów wiejskich. Jest ona przestrzenią oddzielającą miasto od obszarów wiejskich. W związku z tym ma mieszane formy zagospodarowania przestrzeni i przejściowe typy osadnictwa.

Tabela 1. Charakterystyka wybranych cech strefy podmiejskiej na tle cech miast i obszarów wiejskich
Table 1. Characteristics of the selected features of suburban zones in comparison to towns, cities and rural areas

Cecha	Miasto	Strefa podmiejska	Obszar wiejski
Gęstość zaludnienia	bardzo duża	duża	mała
Gęstość wyposażenia w infrastrukturę	bardzo duża	duża	bardzo mała
Gęstość zabudowy	bardzo duża	przeciętna	mała
Zatrudnienie pozarolnicze	bardzo duże	duże	niewielkie
Zróżnicowanie struktury zatrudnienia	bardzo duże	bardzo duże	małe
Fragmentacja gruntów (liczebność działek)	bardzo duża	duża	mała
Intensywność użytkowania ziemi	bardzo duża	duża	mała
Ceny gruntów	bardzo wysokie	wysokie	niskie
„Otwartość krajobrazu”	mała	duża	bardzo duża
Zanieczyszczenie środowiska	bardzo duże	duże	małe
Intensywność indywidualnego ruchu budowlanego	mała	bardzo duża	mała
Zróżnicowanie struktury użytkowania ziemi	małe	bardzo duże	małe
Zróżnicowanie funkcji gospodarczych	duże	bardzo duże	małe

Opracowanie własne na podstawie: Bański (2008, s. 32).

W ujęciu kontinuum jest obszarem, w którym mieszą się cechy dwóch przeciwstawnych biegunów, tj. miasta i wsi, a więc dynamizmu i stagnacji, nowoczesności i prymitywizmu, sztuczności i naturalności itp. Wśród wielu cech typowych również dla miasta lub terenu wiejskiego, strefa podmiejska wykazuje specyficzne cechy wyróżniające ją na tle otoczenia (tab. 1). Urbaniści zwracają uwagę, że na tym obszarze zaburzona jest tzw. estetyka krajobrazu spowodowana jego dewastacją, chaosem lub monotonią zabudowy (Litwińska 2008, 2010). Szczególną cechą strefy podmiejskiej jest bowiem zróżnicowanie w zakresie gospodarki gruntami. Jak na żadnym innym obszarze mieszą się tutaj użytki rolne z lasami, terenami komunikacyjnymi, osiedlowymi i innymi kategoriami zagospodarowania ziemi. Jest to silnie skorelowane ze zróżnicowaniem funkcji gospodarczych. Obszary na pograniczu miast i wsi spełniają bardzo różne funkcje – począwszy od mieszkalnych poprzez rekreacyjne aż po rolnicze i produkcyjne.

Strefy podmiejskie pełnią ważne funkcje turystyczne, głównie w zakresie wypoczynku sobotnio-niedzielnego (Szkup 2003). W związku z tym bardzo ważnym zadaniem jest dbałość o środowisko przyrodnicze (Bajwołuk 2008, 2011). Stanisław Liszewski (2006, s. 172) wprowadził pojęcie tzw. urbanizacji turystycznej na obszarach podmiejskich. W strefie wrocławskiej, ze względu na funkcje rolnicze zaplecha miasta proces ten datuje się od połowy lat 70. XX wieku, kiedy zaczęły powstawać pojedynczo lub w zespołach rekreacyjnych, np. Osolin, tzw. drugie domy (Zathey 2006). Wraz ze zmianami ustrojowymi wzrosło zainteresowanie przekształcaniem tych domów w obiekty stałego zamieszkania, a także budowaniem stałych domów i przenoszeniem się do strefy podmiejskiej (wg Liszewskiego faza IV w aglomeracji łódzkiej).

Charakterystyczne dla strefy podmiejskiej są przeobrażenia w użytkowaniu ziemi i zmiana cech społeczno-demograficznych, wynikających z procesu urbanizacji. Inwazja miasta może być tak wielka, że powoduje ona rozwój pozarolniczych form zagospodarowania ziemi (firmy usługowe różnego typu) oraz napływ nowej ludności, zwłaszcza młodej i dobrze wykształconej. Procesy te prowadzą do wzrostu liczby ludności strefy podmiejskiej, wzrostu gęstości zaludnienia, znacznie wyższej niż na terenach tradycyjnych obszarów wiejskich (Szymańska, Biegańska 2011).

Strefy podmiejskie charakteryzują się małą ilością przestrzeni publicznej, wspólnej dla wszystkich, tak charakterystycznej dla miast (Gonda-Soroczyńska 2009; Staszewska 2012). Stanowią one obszar przeznaczony najczęściej pod zabudowę mieszkaniową (zwłaszcza luksusową jednorodziną). Zamieszkanie w strefie podmiejskiej decyduje o statusie społecznym jej mieszkańców, który wynika z tytułu posiadania luksusowego mieszkania, domu „poza miastem”. To tereny o wiele bardziej atrakcyjne niż tereny w mieście: ciche, bez miejskiego pośpiechu, tłoku, spalin, często znajdujące się w bardzo urokliwym miejscu, np. nieopodal lasu, jeziora lub rzeki. Są pragnieniem wielu mieszkańców dużego miasta. Mieszkańcy stref podmiejskich zainteresowani są domem energooszczędnym, nowoczesnym, o powierzchni do 150 m kw., na działce o powierzchni około 1000 m kw., leżącej w miejscu dobrze skomunikowanym z centrum miasta. W analizowanych suburbiach inwestorzy indywidualni decydują się najczęściej na domy o bardzo zbliżonej wielkości, formie, wykonane z podobnych materiałów

budowlanych, z podobnymi detalami architektonicznymi. Choć zdarzają się również obiekty zupełnie odbiegające stylem od pozostałych.

Proces suburbanizacji niesie za sobą zagrożenia w postaci segregacji społecznej. To negatywna selekcja polegająca na emigracji z miasta ludności lepiej uposażonej i wykształconej. Sytuacja ta może powodować, iż w rdzeniu regionu miejskiego następować będzie pauperyzacja terenów mieszkaniowych. Pozostanie na nich ludność niższych klas. Segregacja społeczna suburbiów przybiera również formę fizycznego oddzielania się od otoczenia i dotychczasowych osiedli wiejskich.

Konsekwencją procesu suburbanizacji są także problemy komunikacyjne. Przesłankami kształtowania przestrzeni powinny stać się: wzrost tempa urbanizacji, metropolizacja, zwiększanie powierzchni mieszkań, rozwój budownictwa jednorodzinnego, rozrastanie się miast, wzrost zamożności i rozbudzanie potrzeb konsumentów.

Bartkiewicz, Bukowski, Regulski (2009, s. 74) w raporcie wykorzystanym przy formułowaniu planu przestrzennego zagospodarowania kraju, dokonali typologii tzw. obszarów problemowych/obszarów strategicznej interwencji (wyodrębnili 8 grup). Pod tym pojęciem rozumieją obszary wyodrębnione terytorialnie i dziedzinowo, których zasoby istotne dla rozwoju kraju są niedostatecznie wykorzystywane, również ze względu na trudne do pokonania bariery rozwojowe. Obszary te, w celu wkroczenia na optymalną ścieżkę rozwoju, wymagają, ze względu na swoją specyfikę, strategicznej interwencji polityki państwa z poszanowaniem zasady subsydiarności. Strefy podmiejskie zaliczyli do grupy 3: Zaplecza metropolii oraz silne ośrodki ponadlokalne. W grupie tej znalazły się dwa podstawowe typy podregionów. Na podstawie analizy skupień zakwalifikowane zostały do niej obszary zawdzięczające względnie dobrą sytuację gospodarczą oraz satysfakcjonujący poziom życia lokalnych społeczności bliskości biegunów wzrostu, których rozwój „rozlewa się” na bliższe oraz dalsze otoczenie. Taka jest sytuacja podregionu warszawskiego zachodniego, warszawskiego wschodniego, krakowskiego, poznańskiego, gdańskiego oraz wrocławskiego. Wysoki rozwój tych części podregionu, które bezpośrednio sąsiadują z dużym ośrodkiem miejskim przypisać można procesom metropolizacyjnym, a w szczególności suburbanizacji.

Atutem podregionów zakwalifikowanych do grupy 3 jest znacznie lepszy niż w grupie potencjalnych „lokomotyw wzrostu” stan środowiska naturalnego. Jednocześnie geograficzna bliskość dużych ośrodków miejskich w przypadku większości z nich powoduje, że stały się one stosunkowo atrakcyjnym miejscem zamieszkania dla osób pracujących na co dzień w ośrodkach metropolitalnych. Znajduje to swoje potwierdzenie w danych demograficznych: podregiony grupy 3 należały w ostatnich latach do części kraju o najwyższej dynamice ludności (wysoką dynamikę obserwować można przede wszystkim wśród osób legitymujących się wyższym wykształceniem). Obraz ten silnie kontrastuje z sytuacją wewnątrz samych potencjalnych metropolii i Warszawy, które od lat cechuje stagnacja demograficzna (Gańczyńska, Kulikowski 2000). W nieco szerszym kontekście zaplecza polskich metropolii wyróżnia na tle kraju także przeciętnie względnie korzystna wartość wskaźnika obciążenia demograficznego. Obszary z grupy 3 charakteryzuje znacznie gorsza od sąsiednich obszarów dostępność

komunikacyjna. Dlatego też poprawę infrastruktury transportowej, głównie połączeń metropolii z otoczeniem, należy uznać za jedno z najważniejszych wyzwań rozwojowych, wymagających jak najszybszego rozwiązania. Polepszenia wymaga także dostępność szerokopasmowego Internetu, przy czym warto zauważyć, że dostęp do niego jest nieporównywalnie lepszy niż w regionach peryferyjnych. Na relatywnie wysoki poziom jakości życia na obszarach sąsiadujących z „lokomotywy wzrostu” składa się dodatkowo przeciętnie dobra na tle kraju jakość lokalnych zasobów mieszkaniowych.

Obszary włączone do grupy 3 charakteryzuje także niższa w porównaniu z przylegającymi do nich ośrodkami miejskimi skala przestępczości. Względnie gorsza jest natomiast dostępność niektórych komponentów infrastruktury społecznej, szczególnie przedszkoli oraz placówek ochrony zdrowia.

W analizowanej typologii stosunkowo duży obszar zajmuje podregion wrocławski. Został połączony z podregionem legnicko-głogowskim. W sumie prawie połowa województwa zaliczona została do strefy podmiejskiej.

Pierwsze przymiarki do działań planistycznych dotyczących terenów aglomeracji wrocławskiej, składającej się z Wrocławia jako rdzenia i otuliny tworzonej przez obszar powiatów sąsiadujących z miastem, prowadzone były jeszcze w 2000 roku, przed wejściem w życie Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 roku, w której określa się obowiązek stworzenia planu zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego (Zathey 2004). Nadrzędnym celem współpracy między samorządami w aglomeracji wrocławskiej było osiągnięcie wysokiej jakości życia społeczności aglomeracji poprzez integrację jej przestrzeni w jeden organizm społeczno-gospodarczy. Uchwalona przez Radę Miejską Wrocławia „Strategia...” przyjęta została w jednakowym brzmieniu przez rady 44 gmin i 8 powiatów aglomeracji wrocławskiej. Byłoby to zatem osiem powiatów otaczających Wrocław (powiaty: wrocławski, średzki, wołowski, trzebnicki, milicki, oleśnicki, oławski i strzeliński) i obejmujących swym zasięgiem 44 gminy. Przyjęto, że struktura przyszłego planu zagospodarowania przestrzennego WrOM powinna być budowana na kanwie brytyjskich i niemieckich zapisów planów obszarów metropolitalnych. Plany metropolitalne Wielkiego Londynu i Stuttgartu, mimo wzajemnych różnic, stanowić powinny źródło inspiracji dla kształtowania polskiego modelu obszaru metropolitalnego.

2. POLITYKA I KOOPERACJA TURYSTYCZNA – ZAGADNIENIA Z TEORII I PRAKTYKI

2.1. PRZEGLĄD KONCEPCJI DEFINICYJNYCH

Światowe i europejskie tendencje przechodzenia od polityki turystycznej opartej na modelu interwencjonistycznym do modelu deregulacyjnego stanowią ważną przesłankę do identyfikowania i oceny tak przyjmowanych założeń organizacyjno-prawnych również w Polsce na poziomie podstawowych jednostek administracyjnych. Tezę tę potwierdzają autorzy wielu opracowań naukowych poświęconych turystyce jako niezwykle ważnemu czynnikowi rozwoju gospodarczego i społecznego środowisk regionalnych i lokalnych, m.in. Aleziak (2000, 2009), Bosiacki (2006, 2008), Faracik (2006), Gołębski (2004), Kozak (2009), Kurek (2007), Wyrzykowski (2004, 2007), Marak i wsp. (2006), Marciszewska (2011), Meyer, Milewski (2009), Panasiuk (2006), Pawlusiński (2005), Rapacz (2006, 2011), Tucki, Świeca (2008).

W analizach koncepcji polityki turystycznej państw europejskich zaznacza się wyraźna tendencja realizacji jej celów pozaekonomicznych (np. Austria, Hiszpania – ochrona środowiska, zrównoważony rozwój; Niemcy, Szwajcaria – zaspokojenie potrzeb turystycznych społeczeństwa) (Borzyszkowski 2006). Według Panasiuka (2006), większość krajów europejskich wypracowała odmienne sposoby zarządzania sektorem turystycznym, a ich wspólnym elementem jest oddzielenie funkcji administracyjnych i wykonawczych. Na szczeblu krajowym są to ministerstwa (np. w Hiszpanii) lub departamenty (np. w Polsce) oraz narodowe organizacje turystyczne (publiczne, zarówno rządowe, jak i samorządowe lub pozarządowe).

Do najczęściej realizowanych działań w ramach ogólnie pojmowanej polityki turystycznej państw europejskich Aleziak (2000) zalicza politykę przestrzenną (planowanie przestrzenne) i finansową, kształcenie zawodowe i badania naukowe oraz promocję i zarządzanie wybranymi sektorami turystyki (w zakresie ustalonym przez wewnętrzne systemy prawno-organizacyjne).

W tym kontekście można z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić, iż ze względu na odmienność systemów polityki lokalnej i regionalnej oraz zdecydowaną rozbieżność czasową w podejmowaniu problematyki związanej z turystyką, zwłaszcza w przypadku regionów wysoko rozwiniętych, wszelkie odniesienia definicyjne oraz wyniki badań nad polityką turystyczną w Polsce będą mieć ograniczoną wartość porównawczą z większością obszarów w Europie i na świecie.

Na tym tle trudno również doszukać się w literaturze przedmiotu jednoznacznej i wspólnej dla różnych państw, jak również środowisk badawczych, definicji polityki turystycznej. Powinna ona bowiem być, i w rzeczywistości jest, odzwierciedleniem istniejących systemów politycznych, regionalizacji czy choćby, na poziomie studialnym, specjalizacji i zainteresowań naukowych osób oraz jednostek badawczych.

Gospodarka turystyczna (w tym również polityka turystyczna) znajduje swoje miejsce, zdaniem Panasiuka (2012), w społecznym i gospodarczym obszarze działań władz państwowych i samorządowych. Zadania polityki turystycznej

mogą być natomiast realizowane przez podmioty o różnej skali zasięgu (międzynarodowe, państwowe, organizacje samorządowo-turystyczne, instytucje i inne podmioty wspierające rozwój turystyki, lokalne i regionalne podmioty polityki turystycznej) (Panasiuk 2006).

Przez Wodejkę (1999) polityka turystyczna definiowana jest jako działalność polegającą na określaniu celów ekonomicznych, politycznych, społecznych i kulturalnych związanych z rozwojem turystyki, na uzyskiwaniu wszechstronnych pozytywnych efektów wynikających z istnienia popytu i podaży, a także na dążeniu do zaspokojenia potrzeb społecznych w zakresie uprawiania turystyki i precyzowaniu środków do tego niezbędnych.

Według Borzyszkowskiego (2005) polityka turystyczna jest świadomym oddziaływaniem państwa i innych podmiotów na turystykę, realizowanym w ramach ogólnej polityki gospodarczej kraju, polegającym na wyznaczaniu celów ekonomicznych i pozaekonomicznych (np. społecznych, ekologicznych) oraz doborze odpowiednich środków i metod niezbędnych do ich realizacji.

Posługując się ustaleniami Kozaka (2009), politykę turystyczną można definiować także jako:

- ogół działań państwa w gospodarce turystycznej (Pawlusiński 2007),
- świadome popieranie i kształtowanie turystyki przez różnego rodzaju organizacje i instytucje wpływające swoją działalnością na to, co jest ważne dla turystyki (Gaworecki 2003),
- zespół przepisów, zasad, wytycznych, dyrektyw oraz celów rozwojowych (promocyjnych) i strategii, które tworzą ramy podejmowania grupowych i indywidualnych decyzji (Kozak 2009).

Różnorodność koncepcji terminologicznych wskazuje na istotne trudności w definiowaniu polityki turystycznej. Uwzględniając różnorodność celów oraz uwarunkowań decydujących o jej zakresie i charakterze, Alejsiak (2009, s. 44) uogólnił pojęcie polityki turystycznej do sfery „[...] różnorodnych działań podejmowanych przez ośrodki decyzyjne odpowiedzialne za rozwój turystyki na danym terenie, które mają doprowadzić do osiągnięcia zamierzonych celów za pomocą odpowiednio dobranych środków”. Jednocześnie jednak, określił tę definicję jako „[...] w pewnym sensie wyidealizowaną [...]”.

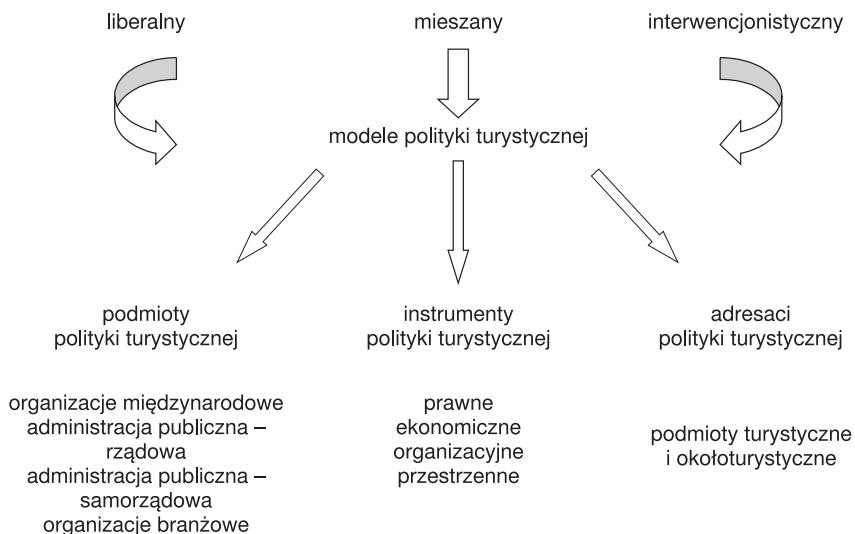
Biorąc pod uwagę dotychczasowe ustalenia definiujące pojęcie polityki turystycznej, praktykę i doświadczenie w działalności publiczno-społecznej autora oraz cele niniejszego opracowania, przyjęto definiować politykę turystyczną w ujęciu międzysektorowym jako wzajemne oddziaływania i wpływ podmiotów lokalnych na kształtowanie warunków wzmacniających popyt i podaż turystyczno-rekreacyjną (wypoczynkową) w obszarach ich funkcjonowania.

Wydaje się, że tak sformułowane pojęcie polityki turystycznej lub w wymiarze szerszym – międzysektorowej polityki turystyczno-rekreacyjno-kulturalnej – powinno być przydatne w ujęciu lokalnym i regionalnym w celu interpretowania zagadnień opisywanych i wyjaśnianych w opracowaniu.

2.2. MODELE POLITYKI TURYSTYCZNEJ

Ze względu na stosunkowo niedługi czas funkcjonowania samorządów, organizacji społecznych i podmiotów gospodarczych w Polsce, wyznaczanie modelowych rozwiązań realizacji polityki turystycznej, a w związku z tym ich składowych społeczno-gospodarczych, pozostaje zagadnieniem niezwykle trudnym. Uznawana na ogół formuła „trójkierunkowości” oddziaływań państwa na działalność sektora turystycznego (w tym, głównie podmiotów gospodarczych) stanowi założenie ogólne, określane głównie na poziomie makrospołecznym i makroekonomicznym.

W tym ujęciu strukturę polityki turystycznej w układzie podmiotowym oraz przedmiotowym uznaje większość ośrodków badawczych oraz naukowców w Polsce (Alejski 2000, 2009; Kozak 2009; Kurek 2007; Meyer, Milewski 2009; Panasiuk 2006; Rapacz 2006, 2011). Strukturę polityki turystycznej na tym poziomie przedstawia rycina 1.

Opracowanie własne na podstawie: Meyer, Milewski (2009, s. 141).

Rycina 1. Struktura polityki turystycznej
Figure 1. Structure of tourist policy

Prezentowane systemy oddziaływania państwa (również instytucji publicznych reprezentujących go na szczeblu samorządowym) na podmioty gospodarki turystycznej są zaliczane do najczęściej uznawanych za standardowe modele polityki turystycznej. Do tych podstawowych należą modele: interwencyjny, liberalny oraz mieszany (deregulacja).

W celu wyjaśnienia powyższych sformułowań terminologicznych należy odnieść się do praktyki społeczno-gospodarczej w Polsce (obserwowanej w ciągu ostatnich 20 lat). W tym kontekście można przyjąć, że:

- model interwencjonistyczny – to wielokierunkowe oddziaływanie instytucji państwowych i jego jednostek strukturalnych na organizację i funkcjonowanie tzw. rynku turystycznego w obszarze państwa (np. turystyka socjalna);
- model liberalny – to nieingerowanie przez instytucje państwowe w niezależne rozwiązania organizacyjno-funkcjonalne w zakresie turystyki na obszarze państwa;
- model mieszany – to przyjęcie i realizowanie przez instytucje publiczne, społeczne i prywatne spójnych zasad i rozwiązań planistycznych oraz organizacyjnych w zakresie funkcjonowania turystyki na określonym terenie lub w granicach jednostki administracyjnej.

W odniesieniu do tak ujmowanych ogólnych modeli polityki turystycznej przyjmuje się za podstawę terminologiczną, że model polityki to uświadomiony i systematyczny sposób działania złożonego, w którym wykorzystywane są określone instrumenty kształtujące ilościowe i jakościowe zjawiska, oraz procesy zachodzące w obszarze polityki oraz jego otoczeniu (Meyer, Milewski 2009, s. 141).

Koncepcję modelowych rozwiązań polityki turystycznej nawiązującą do modeli klasycznych przedstawia Kogut (2006). Rozwiązania te stanowią, uwzględniając czynniki aktywizujące rozwój gospodarki turystycznej na danym obszarze, koncepcje: endogeniczna i egzogeniczna. Efektem synergii dwóch podstawowych modeli oddziaływania na rozwój gospodarczy (w tym turystyczny) obszaru, jest bardzo korzystne rozwiązanie w postaci decentralizacji wspomaganą instrumentami interwencjonistycznymi. Ten model polityki turystycznej, łączący oddziaływanie oddolne z odgórnymi zaliczany jest współcześnie do najczęściej stosowanych w Polsce, a także w innych państwach europejskich (Panasiuk 2012).

Przyjmując za kryterium podziału zasięg terytorialny (administracyjny) oddziaływań, Alejsiak (2009) opisuje dwa rodzaje modeli stosowanych w realizacji polityki turystycznej: model w skali makro i model w skali mikro. Pierwszy z nich – Milla i Morrisona odnosi się do gospodarki turystycznej i działań rządu, rozwoju zasobów ludzkich, rynku ochrony zasobów naturalnych oraz aspektów socjalnych i kulturowych, a w szczególności do kreowania zatrudnienia, różnicowania gospodarki, ochrony zasobów naturalnych i dziedzictwa kulturowego itp. Drugi natomiast, który utworzyli Ritchie i Crouch odnosi się do miejscowości i regionów. Obejmuje on 6 podstawowych składowych stanowiących podstawę w planowaniu i osiągnięciu konkurencyjności i zrównoważonego rozwoju destynacji. Tworzą go źródła zasobów i atrakcji, zasoby i czynniki wsparcia, składniki zarządzania destynacją; czynniki wzmacniające i udoskonalające, polityka, planowanie i rozwój destynacji, czynniki makrośrodowiskowe i mikrośrodowiskowe (za: Alejsiak 2009, s. 48).

Kierując się modelami realizacji polityki turystycznej, wskazywanymi w literaturze przedmiotu jako najczęściej obserwowanymi na poziomie europejskim i krajowym, można wyodrębnić ich cechy charakterystyczne, wykorzystując do tego ramowe działania międzysektorowe instytucji je stanowiących. W odniesieniu do czterech podstawowych, dotychczasowych kierunków realizacji zadań własnych w zakresie turystyki przez jednostki publiczne zarówno szczebla administracji rządowej, jak i samorządowej, można więc wymienić:

- popularyzowanie i upowszechnianie aktywności turystyczno-rekreacyjnej i sportowej,
- organizowanie zajęć oraz imprez turystycznych i sportowo-rekreacyjnych i kulturalnych,
- współtworzenie i utrzymanie oraz udostępnianie bazy materialnej dla potrzeb turystyki i wypoczynku,
- kształcenie i szkolenie kadr w celu programowania oraz realizacji przedsięwzięć z zakresu turystyki, rekreacji i sportu oraz kultury.

W uproszczeniu można przyjąć założenie, że charakter modelu polityki turystycznej realizowanej na poziomie podstawowych jednostek samorządu terytorialnego w Polsce jest uwarunkowany stopniem współzależności m.in. organizacyjnej, finansowej i promocyjnej, podmiotów realizujących na ich obszarach zadania proturystyczne. Poziom nasycenia „czynnikiem publicznym, społecznym lub prywatnym” systemu zarządzania turystyką i rekreacją w gminach stanowi w tym ujęciu odzwierciedlenie podejścia liberalnego, interwencjonistycznego lub deregulacyjnego.

2.3. WYZNACZNIKI I PRAKTYKA KOOPERACJI MIĘDZYSEKTOROWEJ

Przeprowadzone w latach 90. XX wieku przekształcenia systemowe w Polsce stworzyły warunki, w tym zwłaszcza w nowo tworzonej układzie regionalnym i lokalnym, do konstruowania struktur kooperujących na rzecz rozwoju turystyki. Niezwykle istotnym efektem zmian systemowych było usamodzielnienie się i wzrost znaczenia ekonomicznego jednostek samorządu terytorialnego i kierowanie środkami budżetowymi na turystykę, sport, rekreację i kulturę w zgodzie z potrzebami i zrównoważonym rozwojem zarządzanych przez nie obszarów.

Rozwiązania poszczególnych gmin, powiatów i województw w tym zakresie stanowiły najczęściej odzwierciedlenie ich społecznej i kulturowej tożsamości oraz wytycznych organizacyjno-prawnych, przy jednoczesnym zachowaniu zasad racjonalnej gospodarki finansowej.

Głównymi wyznacznikami kształtowania warunków rozwoju proturystycznego obszarów gminnych, w tym również w ujęciu kooperacyjnym, są ustawy samorządowe. Zadania własne jednostek samorządu terytorialnego, ujęte w ich postanowieniach, obejmują m.in.:

1. Ustawa o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 r. – dotyczy promocji i ochrony zdrowia, kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, modernizacji terenów wiejskich, zagospodarowania przestrzennego, ochrony środowiska, gospodarki wodnej, transportu zbiorowego i dróg publicznych, kultury fizycznej i turystyki itp.
2. Ustawa o samorządzie powiatowym z dnia 5 czerwca 1998 r. – dotyczy promocji i ochrony zdrowia, wspierania osób niepełnosprawnych, transportu zbiorowego i dróg publicznych, kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, kultury fizycznej i turystyki, geodezji, kartografii i działalności katastru administracji architektoniczno-budowlanej, gospo-

darki wodnej, ochrony środowiska i przyrody, promocji powiatu, współpracy z organizacjami pozarządowymi itp.

3. Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. – dotyczy działań gminy określonych jako wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, w tym m.in.: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, lokalnego transportu zbiorowego, ochrony zdrowia, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych, promocji gminy, współpracy z organizacjami pozarządowymi, współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw itp.

Jednymi z najczęściej obserwowanych i jednocześnie najbardziej spektakularnych dokonań samorządów dolnośląskich, stanowiących podbudowę dla rozwoju sportu, rekreacji i turystyki w regionie, stanowią inwestycje infrastrukturalne. Rewitalizacja, rozbudowa oraz tworzenie nowych obiektów i urządzeń sportowo-rekreacyjnych i turystycznych należą do podstawowych zadań „twardych” wszystkich jednostek samorządu terytorialnego. O ile trudną do określenia, według konkretnych wskaźników, jest dzisiaj wielkość osiągnięć samorządów w zakresie aktywności sportowo-rekreacyjnej lub turystycznej ich mieszkańców, o tyle rozwój bazy materialnej kultury fizycznej i turystyki w poszczególnych jednostkach stanowi niepodważalny dowód ich działań w ostatnim dwudziestoleciu.

Jeszcze w pierwszych latach transformacji w Polsce funkcjonowanie bazy sportowo-rekreacyjnej i turystycznej opierało się głównie na systemie organizacyjnym i zarządczym dotychczasowych struktur państwowych. Przekazanie jej w zarządzanie i obsługę jednostkom samorządowym spowodowało, że z jednej strony stworzono samorządom znaczący „kapitał początkowy” zasobów mienia turystycznego i sportowo-rekreacyjnego, z drugiej zaś powstał niepokój z powodu braku lub dysponowania niewielkimi możliwościami ich utrzymania i finansowania oraz zarządzania nimi. Dynamiczna rewitalizacja i dostosowanie bazy do standardów europejskich stanowiły dla gmin, uwzględniając dysponowanie przez jednostki samorządowe niewielkimi środkami własnymi oraz częstokroć całkowicie nowymi i niedoświadczonymi kadrami, bardzo poważne wyzwanie.

Jednocześnie oczekiwania społeczności lokalnych w stosunku do samorządów dotyczyły zdecydowanie innych problemów niż potrzeby drugiego rzędu, typu kultura fizyczna i turystyka. Spodziewano się, a wręcz wymagano, od samorządów przeprowadzenia podstawowych działań zabezpieczających ład przestrzenny i zapewnienia podstawowej obsługi mieszkańców. Priorytetowe znaczenie dla mieszkańców gmin miały kwestie związane z infrastrukturą drogową, komunikacją i transportem drogowym, dostępem do ujęć wodnych, do kanalizacji i gazu, mniej istotne było utrzymanie terenów zielonych, rozbudowa infrastruktury sportowo-rekreacyjnej i turystycznej czy ochrona przyrody i obiektów kultury materialnej.

Samorządy stanęły przed trudnymi i wymagającymi dynamicznych decyzji zadaniami infrastrukturalnymi. Podstawowe pytania dotyczące przekształceń

własnościowych bazy sportowo-rekreacyjnej i turystycznej dotyczyły m.in. tego, czy remontować obiekty, czy likwidować i budować nowe, czy je sprzedawać, czy utrzymywać ze środków budżetowych, przekazywać w dzierżawę lub oddać w użytkowanie, a co za tym idzie, utrzymanie przez inne jednostki publiczne lub społeczne (np. rady sołeckie lub organizacje pozarządowe) itp. Większość podjętych wówczas decyzji, z perspektywy dwudziestu lat, okazało się trafnych.

Aktualna sytuacja dowodzi, iż w większości jednostek samorządowych taki kierunek rozwoju był racjonalny, zarówno w początkowym etapie ich funkcjonowania, jak i później. Zdecydowanie rzadko już dziś dostrzegana, choć nie wyjątkowa, sytuacją jest tworzenie przez samorzady nienaturalnego dla ich obszaru produktu turystycznego, sportowo-rekreacyjnego lub kulturalnego, z którym nie pozostają w najmniejszym stopniu identyfikowane. Obecnie kreowanie takich produktów przez gminy, powiaty lub województwa wypływa najczęściej z naturalnych i logicznych przesłanek, w postaci walorów przyrodniczych, kulturowych lub wypoczynkowych, np. ukształtowania terenu, naturalnego krajobrazu lub historycznego znaczenia obszaru, miejsca bądź obiektu.

W ostatniej dekadzie nastąpiło wiele istotnych zmian w poziomie inwestycji na terenach podmiejskich oraz w zakresie ich wykorzystania pod względem turystycznym. W poszczególnych regionach odnotowuje się znaczne zwiększenie przyjazdowego ruchu turystycznego, co jest wynikiem nowych możliwości i nieodkrytych dotąd terenów oraz zaniechania działalności przez obiekty zdekapitalizowane lub o niskim standardzie. Obserwuje się również proces podejmowania działalności przez instytucje i podmioty powstałe na drodze społecznej i inwestycyjnej lub w wyniku adaptacji obiektów o dotychczas innych funkcjach gospodarczych lub kulturowych. Jednocześnie obserwuje się również przemiany stosunków własnościowych terenów i zasobów strukturalnych, czego wynikiem jest przeważnie podniesienie standardu dóbr i usług turystycznych w gminie, powiecie i regionie.

Rozwój gospodarczy poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego koreluje ściśle ze zwiększeniem zainteresowania organów samorządowych rozwojem turystyki i rekreacji na ich terenach. Na ogół stosowane przez samorzady przedsięwzięcia zachęcające do inwestowania proturystycznego lub prorekreacyjnego „wpisane” są w ogólnie stosowany system form zachęty dla inwestorów. Najczęściej związane są one z wydzieleniem w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego terenów pod inwestycje turystyczne i sportowo-rekreacyjne, systemem internetowej informacji oraz systemową obsługą zainteresowanych inwestorów. Spośród innych rodzajów zachęt dla inwestorów branży turystycznej i sportowo-rekreacyjnej, stosowanych przez samorzady dolnośląskie, obserwuje się również prezentacje oferty inwestycyjnej, a także zwolnienia bądź ulgi podatkowe.

Według Panasiuka (2009) warunkiem skutecznego funkcjonowania podmiotów gospodarki turystycznej na poziomie lokalnym i regionalnym jest ukształtowanie systemu współpracy między:

- jednostkami prowadzącymi działalność gospodarczą (przedsiębiorstwa turystyczne),

- jednostkami samorządu terytorialnego wszystkich szczebli,
- organizacjami i stowarzyszeniami branży turystycznej, w tym samorządu gospodarczego,
- regionalnymi i lokalnymi organizacjami turystycznymi.

Partnerstwo traktowane jest coraz częściej jako fundamentalna zasada funkcjonowania organizacji gospodarczych, społecznych czy samorządów terytorialnych różnego szczebla, a zasada partnerstwa należy do podstawowych zasad funkcjonowania Unii Europejskiej (Żabińska 2006, s. 410).

Według Pęskiego (1999, s. 99) partnerstwo to pewnego rodzaju związek organów publicznych i innych instytucji i podmiotów, w którym wszystkie strony zachowują wolność działania, ale zgadzają się współpracować, aby osiągnąć wspólne cele.

Partnerstwo turystyczne można, zdaniem Zmyślonego (2008), określić jako wspólne wysiłki autonomicznych podmiotów zaangażowanych w rozwój turystyki, które uzgodniwszy pewne reguły, normy i stopień organizacji wzajemnych struktur, podejmują decyzje lub działania w dziedzinach związanych z rozwojem turystyki w określonym obszarze geograficznym.

Podstawowe rodzaje partnerstwa przedstawia Kizielewicz (2012) w tabeli 2.

Tabela 2. Podstawowe rodzaje partnerstwa
Table 2. Basic types of partnership

Kryterium	Rodzaje partnerstwa
Szczebel decyzyjny	operacyjne, taktyczne, strategiczne
Zasięg oddziaływania	lokalne, regionalne, krajowe, międzynarodowe
Identyfikacja własnościowa	jednostek publicznych, PPP, jednostek prywatnych
Stopień agregacji podmiotów	osób, grup, instytucji (organizacji)
Rodzaj umowy	kontrakt usługowy, menedżerskie, umowa leasingowa, koncesja, joint venture, projekt hybrydowy
Typ modelu koncesyjnego	BOT, BTL, BOOT, DBFO, BOO, BOR
Strumienie	oparte na powiązaniach informacyjnych, osobowych, kapitałowych

BOT – Build–Operate–Transfer
 BTL – Build–Transfer–Lease
 BOOT – Build–Own–Operate–Transfer
 DBFO – Design–Build–Finance–Operate
 BOO – Build–Own–Operate
 BOR – Build–Operate–Renewal

Opracowanie własne na podstawie: Kizielewicz (2012, s. 201).

Zaangażowanie samorządów w organizowaniu i zapewnianiu warunków realizacji przedsięwzięć o charakterze turystyczno-rekreacyjnym zdecydowanie

wzmogło się od 2003 roku za sprawą większej liczby inicjatyw kooperacyjnych z organizacjami pozarządowymi i w 2008 roku – z podmiotami gospodarczymi. Wprowadzone w tych latach Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (2003) oraz Ustawa o partnerstwie publiczno-prywatnym z 2009 roku spowodowały znaczące ożywienie w środowiskach lokalnych w zakresie realizacji zadań publicznych, zwłaszcza sportowo-rekreacyjnych i turystycznych. Na podstawie wytycznych zawartych w wymienionych ustawach, kooperacja jednostek samorządowych z organizacjami społecznymi i podmiotami gospodarczymi, dotychczas funkcjonująca głównie na poziomie regionalnym lub w środowiskach miejskich, przyjęła się we wszystkich polskich gminach. Wprowadzone w życie coroczne konkursy na realizację zadań publicznych z zakresu sportu, rekreacji i turystyki oraz sponsoring lub współorganizacja sukcesywnie stawały się podstawowym i jednocześnie najważniejszym kierunkiem lokalizacji wydatków samorządowych.

Zakres merytoryczny przedsięwzięć realizowanych przez organizacje pozarządowe dzięki środkom publicznym obejmuje najczęściej: podstawowe zajęcia i rozrywki sportowo-rekreacyjne, imprezy sportowo-rekreacyjne i kulturalno-rozrywkowe, imprezy i wycieczki turystyczne, wyjazdy i wypoczynek pobytowy dla dzieci i młodzieży itp. W jednostkach samorządowych, dysponujących odpowiednimi środkami finansowymi i mających wysoki potencjał gospodarczy, coraz częściej zauważalna jest tendencja do ogłaszania indywidualnych konkursów ukierunkowanych już nie tylko na działania podstawowe, ale także na bardzo szczegółowe zadania odnoszące się do poszczególnych dyscyplin sportu, określonych form wypoczynku i turystyki, konkretnych rodzajów cyklicznych lub okolicznościowych wydarzeń gminnych itp.

Naczelną przesłanką powodzenia tych działań jest aktywna współpraca instytucjonalna (Regionalne Organizacje Turystyczne – ROT, Lokalne Organizacje Turystyczne – LOT, struktury klastrowe, współpraca euroregionalna), angażowanie się w działalność inwestycyjną poprzez środki własne i dotacje unijne oraz oddziaływanie na tworzenie lokalnych i regionalnych produktów turystycznych (Meyer, Milewski 2009, s. 152).

Przyjmując założenie teoretyczne, można określić kilka kierunków kooperacji międzysektorowej na rzecz realizacji zadań społeczno-gospodarczych, w tym również turystycznych i wypoczynkowych. W odniesieniu do wszystkich poziomów realizacji zadań publicznych w Polsce, mogą one przyjmować następujący wymiar:

- publiczno-publiczny (jednostka publiczna – jednostka publiczna),
- publiczno-społeczny (jednostka publiczna – organizacja pozarządowa),
- publiczno-prywatny (jednostka publiczna – przedsiębiorstwo),
- publiczno-społeczno-prywatny (jednostka publiczna – organizacja pozarządowa – przedsiębiorstwo).

Najczęściej obserwowane w Polsce rozwiązania kooperacyjne w zakresie realizacji zadań turystycznych i okołoturystycznych opierają się na porozumieniu zawierającym pomiędzy jednostkami publicznymi różnych szczebli oraz, zwłaszcza w ostatnich latach, między jednostkami publicznymi i organizacjami społecz-

nymi. W mniejszym stopniu zauważa się współpracę pomiędzy podmiotami gospodarczymi i jednostkami publicznymi bądź organizacjami społecznymi. W szczególności przyjmują one zazwyczaj formułę współpracy stałej w ramach zawiązywanych związków lub zrzeszeń bądź współpracy zadaniowej, podejmowanej w celu realizacji określonego (wspólnego) przedsięwzięcia.

Na poziomie finansowym (najczęstszym wyznacznikiem współpracy) można określić cztery podstawowe modele kooperacji: partnerstwo, sponsoring, konkurs i patronat (Sołtysik, Toczec-Werner 2009).

Głównymi motywami zawiązywania takich form współpracy (Śniadek, Zajadacz 2009, s. 79–80) może być chęć osiągnięcia określonych celów ekonomiczno-społecznych (modernizacja lub rozbudowa infrastruktury turystycznej, pozyskiwanie funduszy), ekologicznych (inwestycje proekologiczne), kulturowych (ochrona dziedzictwa kulturowego, organizacja imprez) czy marketingowych (promocja, informacja turystyczna).

Do zadań szczegółowych realizowanych w ramach współpracy Meyer i Milewski (2009) zaliczają m.in.:

- kreowanie i oddziaływanie na model organizacji turystyki w obszarze,
- wspomaganie tworzenia produktu turystycznego obszaru oraz indywidualnych produktów,
- kreowanie marek turystycznych,
- poszukiwanie możliwości finansowania rozwoju turystyki,
- współtworzenie i współwdrażanie strategii rozwoju turystyki,
- wspomaganie systemu kształtowania kadr turystycznych (np. poprzez szkolenia),
- tworzenie i aktualizowanie systemu informacji turystycznej,
- marketing turystyczny (w tym promocja).

Rozmaitość powiązań międzysektorowych w tworzeniu warunków oraz realizacji przedsięwzięć turystycznych, sportowo-rekreacyjnych i kulturalnych skłania do wyodrębnienia ich najkorzystniejszych dla określonego obszaru (miejscowości, miasta, gminy, regionu) rozwiązań i praktyk. Przykłady współpracy międzysektorowej instytucji turystycznych i okołoturystycznych oraz realizacji opartych na niej wspólnych przedsięwzięć o charakterze zarówno „miękkim”, jak i „twardym”, odzwierciedlają priorytetowy obecnie kierunek rozwoju przedsiębiorczości na poziomie lokalnym w Polsce. Dobre praktyki w branży turystycznej z różnych regionów Polski odnotowują m.in.: Borkowska-Niszczota, Kiryluk (2006), Januszewska (2006), Kizielewicz (2012), Madej (2008), Prószyńska-Bordas (2008), Sołtysik (2007), Śniadek i Zajadacz (2009), Tucki i Świeca (2008), Ziółkowski (2012), Żabińska (2006) i inni.

Na podstawie literatury przedmiotu i licznych opracowań popularno-naukowych można przyjąć, że wśród najbardziej powszechnych i zarazem efektywnych modeli kooperacji międzysektorowej na rzecz rozwoju turystyki w środowisku regionalnym i lokalnym należy wyróżnić:

- kooperację podmiotową, np. regionalne i lokalne organizacje turystyczne (ROT i LOT), lokalne grupy działania (LGD); kooperację przedmiotową (systemową), np. koncepcja subregionalnych produktów turystycznych na

Dolnym Śląsku (Fedyk, Dołęga 2009), południowo-zachodni szlak cysterski (Fedyk i wsp. 2012);

- kooperację zadaniową, czyli najczęściej krótkotrwałe formy zawiązywania porozumień, zazwyczaj w celu realizacji przedsięwzięć „miękkich” z zakresu popularyzacji i upowszechniania aktywności turystyczno-wypoczynkowej, sportowo-rekreacyjnej i kulturalnej lub ekologicznej.

W ramach rodzimej współpracy publiczno-prywatno-społecznej obserwuje się często tworzenie klastrów, związków lub zrzeszeń międzysektorowych podejmujących i efektywnie realizujących zadania z zakresu turystyki i rekreacji, sportu i kultury. Jednym z klasycznych przykładów takiej praktyki, jednocześnie zdecydowanie wyróżniającym się, jest zrealizowanie międzyregionalnego projektu „Południowo-Zachodniego Szlaku Cysterskiego”, który można również uznać za modelową kooperację instytucjonalną ukierunkowaną na ukształtowanie produktu turystycznego. Struktura podmiotowa i przedmiotowa działań kooperacyjnych kształtuje się w tym przypadku następująco (Fedyk i wsp. 2012):

1. Samorząd Województwa Dolnośląskiego:

- wdrażanie elementów regionalnej strategii turystyki, powiązanych z rozwojem sektora turystyki krajoznawczej, aktywnej oraz samochodowej (tranzytowej) i opartych na szlakach turystycznych (w tym dotacje inwestycyjne);
- utrzymywanie i konserwacja oznakowania typu E-22 na turystycznych szlakach tematycznych w regionie;
- pozyskiwanie i przekazywanie środków na prowadzenie badań ruchu turystycznego na ciągach szlaków turystycznych;
- pozyskiwanie i przekazywanie środków na organizację kampanii promocyjnych turystycznych szlaków tematycznych, w tym szczególnie szlaków umożliwiających włączenie w system europejski;
- opracowywanie danych i stała ich ewidencja w zakresie istniejącej na szlaku (lub skorelowanych przestrzennie) bazy obiektów i atrakcji turystycznych umożliwiających budowanie sieciowych produktów i usług turystycznych;
- pozyskiwanie i przekazywanie środków, np. z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, na szkolenia kadr zajmujących się profesjonalnym projektowaniem turystycznych ciągów komunikacyjnych oraz szkolenie przewodników turystycznych;
- podejmowanie działań w zakresie zrównoważonego rozwoju, ochrony i kształtowania krajobrazu w otoczeniu szlaków turystycznych o znaczeniu regionalnym.

2. Jednostki samorządu terytorialnego:

- wdrażanie elementów lokalnych strategii turystyki opartych na szlakach turystycznych (w tym dotacje inwestycyjne);
- aktywne wspieranie promocji potencjału turystycznego szlaków w systemach sieciowych i transgminnych w kooperacji międzysektorowej;
- utrzymywanie i konserwacja oznakowania typu E-22 na turystycznych szlakach tematycznych o znaczeniu regionalnym lub lokalnym;

- budowanie systemu kooperacji nadzorowanych punktów informacji turystycznej w celu promocji szlaków turystycznych oraz aktualizacji baz danych;
- ochrony dziedzictwa krajobrazu kulturowo-przyrodniczego w otoczeniu szlaków turystycznych o znaczeniu lokalnym.

3. Dolnośląska Organizacja Turystyczna i organizacje lokalne:

- prowadzenie badań ruchu turystycznego na ciągach szlaków turystycznych w poszczególnych kategoriach typów turystyki oraz w zakresie potencjalnych zagrożeń dla krajobrazu kulturowo-przyrodniczego na szlakach;
- opracowywanie i dystrybucja katalogów turystycznych szlaków tematycznych oraz bazy obiektów, atrakcji i produktów im towarzyszących;
- prowadzenie promocji potencjału turystycznego szlaków tematycznych z wykorzystaniem branżowych ekspozycji targowych;
- organizacja wycieczek krajoznawczych, *study tour* i *study press* oraz warsztatów;
- prowadzenie szkoleń dla kadr zajmujących się profesjonalnym projektowaniem i oznakowywaniem turystycznych ciągów komunikacyjnych (z uwzględnieniem ochrony krajobrazu) oraz szkolenie przewodników turystycznych na trasach tematycznych;
- Public relations dla danych szlaków tematycznych poprzez przynależność organizacji turystycznych z regionu do międzynarodowych stowarzyszeń i organizacji czy systemów szlaków np. cysterskich, Greenways, Eurovello itp.

4. Dolnośląska Izba Turystyki i Dolnośląska Izba Gospodarcza:

- współdziałanie z Dolnośląską Organizacją Turystyczną (DOT), Lokalnymi Organizacjami Turystycznymi (LOT) i Jednostkami Samorządu Terytorialnego (JST) w organizacji kampanii promocyjnych turystycznych szlaków tematycznych;
- aktywne włączenie się do organizacji *study tour* i *study press* oraz warsztatów dla przedstawicieli wybranych firm;
- budowanie komercyjnej oferty turystycznej (*sightseeing*) z uwzględnieniem różnych form i typów turystyki) z wykorzystaniem potencjału szlaków tematycznych, ale nie powodującej zagrożeń dla krajobrazu kulturowo-przyrodniczego;
- wsparcie i lobbings w zakresie pozyskiwania dla regionu firm, zainteresowanych w inwestowanie w infrastrukturę proturystyczną, prawidłowo wkomponowaną w lokalny krajobraz.

5. Konwent Rektorów Wyższych Uczelni Dolnego Śląska lub wyspecjalizowane jednostki badawcze i wyższe uczelnie z kierunkami turystycznymi:

- aktywne włączenie się w proces szkolenia kadr, zajmujących się profesjonalnym projektowaniem turystycznych ciągów komunikacyjnych;
- prowadzenie badań naukowych, dotyczących projektowania szlaków w przestrzeni, w danym typie krajobrazu, zasad zagospodarowania oraz komercjalizacji szlaków;
- aktywne włączanie się w prowadzenie badań ruchu turystycznego na ciągach szlaków turystycznych (w tym w zakresie potencjalnych zagrożeń dla krajobrazu kulturowo-przyrodniczego na szlakach).

3. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE I ORGANIZACYJNE

3.1. CELE I ZAKRES PRACY

Turystyka na poziomie samorządowym stanowi w ostatnich latach podstawową dziedzinę określającą wizerunek i identyfikującą gminę w skali regionalnej, krajowej i międzynarodowej. Rozpoznawalność jednostek samorządowych poprzez pryzmat ich siły gospodarczej, atrakcyjności inwestycyjnej oraz potencjału turystyczno-wypoczynkowego stała się ważnym wyznacznikiem jakości polityki prowadzonej w gminach.

W przypadku gmin stref podmiejskich dużych miast ma to szczególne znaczenie ze względu na najczęściej niewielkie zasoby strukturalne tych obszarów, głównie w walorów turystycznych, i pozostawanie przez ostatnie dwudziestolecie zapleczem osadniczo-noclegowym, tzw. sypialniami, miast. Najczęściej także polityka regionalna w zakresie wspierania rozwoju gospodarki, w tym turystyki i wypoczynku w tych obszarach, zdecydowanie odbiegała od zamierzeń ich organów samorządowych, instytucji społecznych i gospodarczych czy w końcu samych mieszkańców.

Wyniki obserwacji oraz doświadczenia ostatnich lat skłaniają do kilku refleksji. Wydaje się oczywiste, że strefy podmiejskie wielkich miast powinny stanowić obszary atrakcyjne turystycznie i wypoczynkowo dla mieszkańców zarówno sąsiadujących aglomeracji, jak i samych gmin podmiejskich. Utrzymanie oraz rozwój walorów i infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej powinny być uwarunkowane logicznymi, a więc społeczno-kulturowymi przesłankami. Polityka turystyczna gmin musi ponadto wynikać ze specjalistycznych i branżowych opracowań, ale przede wszystkim stanowić wypadkową ich zapisów oraz oczekiwań beneficjentów jej kierunków, czyli turystów, mieszkańców i podmiotów społeczno-gospodarczych.

Celem opracowania jest identyfikacja i określenie kierunków prowadzenia polityki turystycznej w 12 gminach bezpośredniego otoczenia aglomeracji miejskich Legnicy i Wrocławia, w układzie kooperacji jednostek administracji publicznej, organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorstw prywatnych i na tej podstawie wskazanie jej modelowych rozwiązań oraz zróżnicowań determinowanych m.in. czynnikami ekonomicznymi, przestrzennymi i organizacyjnymi.

Zadania opisujące i wyjaśniające cele podstawowe pracy określono w postaci trzech równorzędnych grup zagadnień:

- I. Aktualny stan i zróżnicowanie uwarunkowań przestrzennych i demograficzno-społecznych rozwoju turystyki w badanych gminach stref koncentracji migracji weekendowych i świątecznych aglomeracji miejskich Legnicy i Wrocławia.
- II. Zmiana ilościowych, strukturalnych i przestrzennych zasobów potencjału turystycznego badanych obszarów wypoczynku weekendowego na Dolnym Śląsku, ze szczególnym uwzględnieniem okresu ostatniego dwudziestolecia. W założeniu przyjęto, że zakres czasowy w tym przypadku powinien obejmować 20 lat funkcjonowania i działalności jednostek samorządu

terytorialnego w Polsce. Ograniczenie wymiaru czasu do okresów krótszych (np. kadencyjnych) nie umożliwiłoby kompleksowego odzwierciedlenia badanego zjawiska, a tylko jego wycinka.

- III. Skala i charakter realizacji polityki turystycznej w badanych gminach podmiejskich, w tym m.in. kooperacji instytucji zarządzających rozwojem turystyki, kierunków i zakresu ich działalności oraz społeczno-gospodarczego wymiaru aktywizacji proturystycznej gmin. Jednocześnie ustalono, że wymiar czasowy realizowanych w tym zakresie badań będzie obejmował ostatnie trzy lata – dla określenia polityki turystycznej w gminach oraz rok poprzedzający badanie (2011) – w celu jej oceny i wykazania kierunków realizacji.

3.1.1. Zakres merytoryczny

Na etapie konceptualizacji postępowania badawczego, przyjęto do opisu zadań głównych szczegółowe zagadnienia objaśniające. Określono je, ustalając jednocześnie źródła i rzeczywiste możliwości techniczne ich pozyskiwania – dane wtórne oraz przewidziane do zastosowania metody, techniki i narzędzia badawcze – dane pierwotne.

Etap badań inwentaryzacyjnych – w celu określenia przedsiębiorczości gmin w zakresie tworzenia warunków dla rozwoju turystyki i rekreacji w ich obszarach wyrażonej wskazaniem strategicznymi i operacyjnymi do kształtowania kierunków lokalnej polityki turystycznej oraz zmianami strukturalnymi w stanie zasobów potencjału turystycznego, posłużono się badaniami inwentaryzacyjnymi i *desk research*. Ponadto, w tym panelu badawczym próbowano zidentyfikować i zobrazować uwarunkowania przestrzenne, demograficzno-społeczne, organizacyjne oraz ekonomiczne gmin mogące stanowić istotne przesłanki dla kierunków i zróżnicowań prowadzonej polityki turystycznej w badanych strefach podmiejskich – badania *desk research* (gabinetowych). W szczególności skoncentrowano się na następujących obszarach problemowych:

- utworzenie, uznanie, przystosowanie lub rekonstrukcja turystycznych zasobów przyrodniczych i wypoczynkowych,
- utworzenie, przystosowanie lub rekonstrukcja turystycznych zasobów kulturowych,
- utworzenie, przystosowanie lub rekonstrukcja turystycznych zasobów specjalistycznych oraz bazy materialnej turystyki, w tym obiektów i urządzeń noclegowych, gastronomicznych, komunikacyjno-transportowych, sportowo-rekreacyjnych, kulturalnych,
- stan i zróżnicowanie potencjału przestrzennego i demograficzno-społecznego obszaru w ujęciu gminnym i strefowym,
- stan i zróżnicowanie uwarunkowań organizacyjnych i ekonomicznych będących podstawą kształtu realizowanej polityki turystycznej,
- planowane kierunki działań proturystycznych w gminach w odniesieniu do założeń oraz wytycznych strategicznych i operacyjnych rozwoju turystyki nakreślonych w dokumentach planistycznych o znaczeniu regionalnym.

W konsekwencji, ewidencja zasobów strukturalnych potencjału turystycznego gmin dostarczyła niezbędnej wiedzy na temat utworzonych i (lub) przystosowanych w ostatnich 20 latach w celach turystycznych i rekreacyjnych oraz wypoczynkowych obiektów i urządzeń turystycznych, a także ich liczby, struktury rodzajowej, typów własności i rozkładu przestrzennego w obrębie poszczególnych gmin. Na podstawie przeprowadzonych badań inwentaryzacyjnych określono również ich zróżnicowanie w odniesieniu do struktury ogólnej turystycznych zasobów strukturalnych, a także w ujęciu międzygminnym i międzystrefowym.

W efekcie przeprowadzonych badań gabinetowych i terenowych dokonano wyodrębnienia, opisu struktury i zróżnicowania uwarunkowań przestrzennych i demograficzno-społecznych rozwoju funkcji turystycznej gmin, wyrażonej w postaci wskaźników m.in. struktury terenów o funkcjach turystycznych, ich rozkładów i zróżnicowania przestrzennego oraz wielkości i zróżnicowania kapitału ludzkiego i społecznego. Przeprowadzone analizy dokumentów sprawozdawczych gmin umożliwiły jednocześnie określenie stanu i zróżnicowań realizacji polityk częściowych, tzn. polityki organizacyjnej i finansowej.

Analiza materiału planistycznego zgromadzonego w postaci dokumentów strategicznych (strategii, planów, koncepcji) wytworzonych w gminach, dostarczyła wiarygodnych materiałów źródłowych odnośnie do kierunków i zamierzeń polityk turystycznych oraz ich zróżnicowań w tym zakresie, jak również korelacji z dokumentami regionalnymi.

Etap badań sondażowych – w założeniach metodologicznych projektu ustalono, że w celu identyfikacji i oceny modeli polityki turystycznej realizowanej w badanych gminach stref podmiejskich Legnicy i Wrocławia zastosowane zostaną badania sondażowe.

Postępowaniem badawczym objęto następujące zbiorowości osób:

- zbiorowość mieszkańców gmin,
- zbiorowość turystów i odwiedzających gminy,
- zbiorowość właścicieli lub osób zarządzających instytucjami turystycznymi (okołoturystycznymi) w gminach,
- zbiorowość burmistrzów i wójtów gmin.

Do głównych zagadnień rozpatrywanych w toku badań sondażowych należały: ocena zasobów turystycznych gmin, kierunki i możliwości rozwoju turystyki, kooperacja podmiotów świadczących usługi turystyczne i rekreacyjne w gminach, oczekiwania w odniesieniu do uczestnictwa w turystyce i jego inhibitory, celowość i słuszność realizowanej polityki turystycznej w gminach. Problematyka poszczególnych badań obejmowała przede wszystkim:

1. Badania mieszkańców gmin:

- skala uczestnictwa mieszkańców gmin w turystyce i rekreacji,
- preferencje i wykorzystanie oferty na obszarach gmin,
- czynniki sprzyjające i ograniczające odwiedziny terenów gminnych,
- realizowana polityka i gospodarka turystyczna w gminach,
- stan oraz kierunki i propozycje rozwoju turystyki w gminach.

2. Badania turystów i odwiedzających gminy:

- cele przyjazdów oraz miejsca odwiedzin i spędzania czasu w gminach,

- atrakcyjność gminy dla celów odwiedzin turystycznych i wypoczynkowych,
 - uwarunkowania sprzyjające i ograniczające migracje na teren gminy,
 - organizacja i promocja usług turystycznych i rekreacyjnych,
 - kierunki i propozycje rozwoju proturystycznego gmin.
3. Badania właścicieli lub osób zarządzających instytucjami turystycznymi (okołoturystycznymi) w gminach:
- oferta turystyczno-rekreacyjna gmin i jej konkurencyjność,
 - sezonowość i kierunki rozwoju usług turystyczno-rekreacyjnych świadczonych na obszarze gmin,
 - proturystyczna polityka promocyjna gmin w ujęciu międzysektorowym,
 - kooperacja międzysektorowa w zakresie turystyki i rekreacji w gminach,
 - kierunki i inhibitory rozwoju funkcji turystycznej w gminach.
4. Badania burmistrzów i wójtów gmin:
- dominujące w gminach funkcje społeczno-gospodarcze,
 - zasoby i produkty turystyczne stanowiące wyróżnik gmin,
 - rola organów zarządczych i modele współpracy z podmiotami otoczenia zewnętrznego podejmowanej w celu rozwoju funkcji turystycznej gmin,
 - kierunki i zamierzenia realizacji polityki turystycznej w gminach.

3.1.2. Zakres przestrzenny i czasowy

W celu delimitacji obszaru badawczego postanowiono przyjąć kryterium podziału administracyjnego. Zdecydowano się na wydzielenie obszaru obejmującego 12 gmin o charakterze wiejskim i miejsko-wiejskim stanowiących bezpośrednie otoczenie przestrzenno-administracyjne dwóch dużych miast województwa dolnośląskiego: Legnicy i Wrocławia. Uznano, że przyjęcie takiego rozwiązania w procesie wydzielania podstawowych jednostek badawczych może okazać się praktyczne i uzasadnione w kontekście opisu zarówno podstawowych analiz wyników badań, jak i tworzenia rankingów, modeli czy rekomendacji dla poszczególnych gmin. Założono również, że takie ujęcie obszaru badań będzie korzystne ze względu na dostępność i grupowanie materiałów źródłowych oraz sam proces postępowania badawczego, co potwierdzają dotychczasowe opracowania innych ośrodków naukowych w Polsce (Liszewski 2003; Przybylska 2012).

W grupie badanych jednostek samorządu terytorialnego, stanowiących w opracowaniu podstawową jednostkę badawczą znajdują się:

- 4 gminy stanowiące strefę podmiejską Legnicy: Krotoszyce, Kunice, Legnickie Pole, Miłkowice (powiat legnicki);
- 8 gmin stanowiących strefę podmiejską Wrocławia: Czernica, Długołęka, Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Siechnice (powiat wrocławski) oraz Oborniki Śląskie, Wisznia Mała (powiat trzebnicki) i Miękinia (powiat średzki).

Całość badań terenowych oraz gabinetowych zaplanowanych do realizacji w ramach projektu przeprowadzono w 2012 roku. Dobór terminów realizacji cząstkowych zadań badawczych podyktowany był częściowo warunkami for-

malnymi, ale w głównej mierze wynikał z racjonalnych możliwości środowiskowych i dostępności do materiału badawczego.

W szczególności można stwierdzić, że okresy realizacyjne poszczególnych paneli badawczych w większości zostały zaprogramowane praktycznie. Badania terenowe przeprowadzano w miesiącach wiosennych, letnich i jesiennych ze względu na najwyższe w tych okresach natężenie migracji turystycznych wewnętrznych i zewnętrznych. W tym miejscu należy wspomnieć, że największa trudność (w zakresie dostępności) w pozyskiwaniu materiału badawczego ujawniła się w trakcie badań z przedstawicielami organów zarządczych gmin. Był to efekt przyjęcia założenia przez zespół badawczy o doborze do badań wyłącznie burmistrzów i wójtów badanych gmin. Nie przewidziano w założeniach harmonogramu postępowania badawczego dysponowania przez badanych ograniczonymi możliwościami czasowymi oraz rocznych planów obowiązków zawodowych pracowników administracji publicznej (okresy urlopowe). Efektem takich zdarzeń pozostawały niewielkie, krótkoterminowe przesunięcia w programach organizacyjnych. Realizacja pozostałych badań inwentaryzacyjnych i gabinetowych przebiegała zgodnie z harmonogramem czasowym realizacji projektu.

3.2. METODY I ORGANIZACJA BADAŃ

Program merytoryczno-organizacyjny projektu obejmował zadania badawcze wymagające zastosowania zróżnicowanych zarówno źródeł i warunków pozyskiwania informacji, jak również metod, technik i narzędzi badawczych służących ich realizacji. W toku postępowania badawczego posłużono się dwoma rodzajami metod badań mających w założeniu umożliwić zrealizowanie przyjętego celu oraz adekwatnych do zamierzonych rezultatów. Zadania opisywano i wyjaśniano za pomocą:

- metod pozyskiwania danych wtórnych i pierwotnych,
- metod opracowania materiału badawczego.

Do głównych metod pozyskiwania danych wtórnych i pierwotnych należały: metoda monograficzna (inwentaryzacja terenowa, wywiad skategoryzowany, *desk research*) oraz metoda sondażowa (technika ankietowa, wywiad, *survey*).

Metodę monograficzną zastosowano w badaniach głównie w celu aktualizacji danych o turystycznych zasobach strukturalnych i funkcjonalnych podstawowych jednostek badawczych. Za pomocą technik inwentaryzacji terenowej, wywiadów oraz *desk research* uzyskano szereg informacji o charakterze wtórnym i pierwotnym, które stanowiły podstawę przygotowania identyfikacji i aktualizacji uwarunkowań rozwoju turystyki w badanych gminach stref podmiejskich dwóch dużych oraz zbliżonych przestrzennie i infrastrukturalnie miast Dolnego Śląska: Wrocławia i Legnicy.

Zakres badań monograficznych obejmował przede wszystkim:

- identyfikację i ewidencję stanu turystycznych zasobów wypoczynkowych, przyrodniczych i specjalistycznych oraz bazy materialnej turystyki utworzonych i/lub przystosowanych w obrębie gmin w ostatnich 20 latach (funk-

cjonowanie jednostek samorządu terytorialnego) do celów proturystycznych, w tym: sportowo-rekreacyjnych i kulturalno-rozrywkowych;

- identyfikację i analizę aktualnych opracowań planistycznych, strategicznych i naukowych (udostępnionych) o zasięgu lokalnym, regionalnym i ogólnokrajowym;
- ewidencję i analizę materiałów sprawozdawczych gmin z ostatnich 3 lat (przełom dwóch kadencji 2009–2011) działalności w zakresie polityki finansowej, organizacyjnej i promocyjnej,
- ewidencję i analizę aktualnych informacji statystycznych służących określeniu stanu potencjału demograficzno-społecznego oraz przestrzennego gmin podmiejskich Legnicy i Wrocławia.

W procesie inwentaryzacji i analizy danych wykorzystane zostały dwa rodzaje źródeł informacji:

1. Źródła wtórne:

- opracowania sprawozdawcze, planistyczne i strategiczne 12 gmin podmiejskich Legnicy i Wrocławia,
- informacje i opracowania Głównego Urzędu Statystycznego, Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej Urzędu Marszałkowskiego we Wrocławiu, Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu,
- autoryzowane strony internetowe gmin (Biuletyn Informacji Publicznej), organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorstw turystycznych,
- opracowania naukowe i popularnonaukowe ośrodków i jednostek badawczych – regionalnych i krajowych, w tym: Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Szczecińskiego, Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie, Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu Łódzkiego, Wyższej Szkoły Handlowej we Wrocławiu i innych.

2. Źródła pierwotne:

- materiały inwentaryzacji terenowej obszarów, obiektów i urządzeń turystycznych stanowiących zasoby strukturalne gmin,
- wywiady i konsultacje z pracownikami wydziałów i jednostek strukturalnych gmin, w tym: finansowych, gospodarczych, turystycznych i sportowo-rekreacyjnych, promocyjnych i innych.

Drugi etap badań realizowanego projektu w całości obejmował zadania poznawcze dotyczące (w ogólnym ujęciu) stanu i kierunków uczestnictwa w turystyce i rekreacji, kooperacji międzysektorowej na rzecz rozwoju turystyki, polityki i gospodarki turystycznej oraz uwarunkowań rozwoju funkcji turystycznej w gminach i w efekcie w obu badanych strefach podmiejskich. W badaniach posłużono się metodą sondażu z wykorzystaniem techniki ankietowej oraz wywiadu skategoryzowanego. Opracowane do badań terenowych autorskie narzędzia badawcze w postaci kwestionariuszy ankiety i wywiadu skierowane były odpowiednio do 4 grup zbiorowości:

- kwestionariusz ankiety – mieszkańcy gmin,
- kwestionariusz ankiety – turyści i odwiedzający obszar gmin,
- kwestionariusz ankiety – podmioty turystyczne i okołoturystyczne prowadzące działalność na obszarze gmin,
- kwestionariusz wywiadu (*survey*) – przedstawiciele administracji publicznej zarządzający gminami.

Całość badań sondażowych przeprowadzono z wykorzystaniem bezpośrednich wywiadów z respondentami. Realizowano je w strefach lub obiektach największej koncentracji ruchu turystycznego, obiektach i urządzeniach służących realizacji zajęć sportowo-rekreacyjnych i kulturalno-rozrywkowych oraz w siedzibach urzędów gmin i wyodrębnionych do badań organizacji pozarządowych, przedsiębiorstw i strukturalnych jednostek publicznych.

W doborze próby do poszczególnych frakcji badanych posłużono się dostępnymi danymi statystycznymi (mieszkańcy i podmioty turystyczne), indywidualnym wskazaniem (wójtowie i burmistrzowie gmin) oraz w przypadku turystów i odwiedzających – porównywalną strukturą podzbiorów i przekrojów niezbędnych do analiz (Juszczak 2001; Pilch, Bauman 2001; Mazurek-Łopacińska 2011).

Przyjmując założenie, że podstawową jednostką badawczą jest gmina, określono na podstawie doboru warstwowo-celowego liczebność mieszkańców mających wziąć udział w badaniach. Wielkość wyodrębnionej grupy przyjęła wartość 1139 osób i stanowiła 1% ogółu mieszkańców w wieku 15 lat i więcej, na stałe zamieszkujących 12 gmin badanych obszarów podmiejskich.

Do określenia liczebności podmiotów turystycznych i okołoturystycznych w gminach wykorzystano dane statystyczne o wielkości grupy generalnej. Jednak ze względu na znaczące różnicowanie formy własności uwzględnianych do badań podmiotów i jednocześnie zamiar zastosowania proporcjonalności doboru liczebności próby, zrezygnowano z jej losowej wielkości. Na podstawie zastosowanej procedury wybrano do badań 360 instytucji publicznych, prywatnych i społecznych, stanowiących proporcjonalną liczbę w odniesieniu do podstawowych jednostek badawczych oraz ze względu na typ formy prawnej (sektora własności).

Wybór respondentów do badań eksperckich został określony w sposób celowy. Uznano, na podstawie własnych doświadczeń autora z wieloletniej działalności samorządowej, że wytyczanie kierunków oraz conceptualizacja rozwoju funkcji turystycznej gmin stanowi w głównej mierze odzwierciedlenie wizji ich wójtów i burmistrzów z uwzględnieniem niezaprzeczalnej roli samorządów i społeczności lokalnych (na etapie konsultacji). W związku z tym podjęto próbę przeprowadzenia wywiadów bezpośrednich z przedstawicielami organów zarządczych gmin, pomimo (co zostało ujawnione w toku postępowania badawczego) świadomości zespołu badawczego o długoterminowości ich realizacji.

Panel badań sondażowych niezwykle trudny pod względem dostępności do źródeł informacji stanowiły badania turystów i odwiedzających tereny bezpośredniego otoczenia aglomeracji wrocławskiej i legnickiej. Efektem ustaleń dotyczących wielkości zbiorowości wyodrębnionych do badań turystów i odwiedzających gminy był dobór minimalnej i porównywalnej liczebności respondentów

reprezentujących tę frakcję w podstawowych jednostkach badawczych. Ze względu na brak danych o liczebności generalnej, dobór celowy oraz założoną liczebność próby ze względu na porównywalną liczbę i strukturę podzbiorów i przekrojów uznano za wiarygodny wyznacznik do określenia grupy respondentów. W konsekwencji badania przeprowadzono w grupie 1200 turystów i odwiedzających gminy podmiejskie. Pomimo przyjęcia racjonalnych założeń realizacji badań w strefach miejscach i obiektach największej koncentracji ruchu turystycznego w gminach, proces pozyskiwania danych, podobnie jak w przypadku badań przedstawicieli organów samorządowych, okazał się nadzwyczaj długotrwały.

Wyniki przeprowadzonych badań zostały poddane ogólnej analizie statystycznej, z uwzględnieniem klasyfikacji i typologii sumarycznych oraz frakcyjnych, według kryterium gmin i stref.

Mając na względzie potrzebę dokonania analizy porównawczej odmiennych od siebie, a badanych cech określających typy przestrzeni turystycznej oraz zasoby jednostek samorządu terytorialnego istotnych dla rozwoju i kształtowania polityki turystycznej, a jednocześnie wzajemnie na siebie oddziałujących, podjęto próbę ich zobiektywizowania oraz wyznaczenia wskaźników syntetycznych. Postępowanie analityczne przeprowadzono z wykorzystaniem analizy składowych głównych, metody grupowania hierarchicznego techniką Warda, a także agregacji cech i odniesienia wartości liczbowych do powierzchni gmin. Umożliwiło to określenie zarówno typów przestrzeni turystycznej (w oparciu o wzajemne relacje i zależności między nimi) w strefach podmiejskich Legnicy i Wrocławia, jak i stopnia zróżnicowania przestrzennego oraz poziomu natężenia danego zjawiska, a docelowo opracowania typologii podstawowych jednostek badawczych. Materiał wynikowy z badań sondażowych został opracowany za pomocą statystyk opisowych i przedstawiony w postaci miar i rozkładów częstości występowania obserwacji (wskazań) oraz ich zróżnicowań międzygminnych i między-strefowych.

Opracowanie ma charakter tekstowy i graficzny. Oznacza to, że dokonane w nim oceny i wnioskowanie badawcze w odniesieniu do poszczególnych zadań projektu przedstawiono w postaci analiz opisowych oraz zestawień tabelarycznych, kartogramów, dendrogramów i wykresów słupkowych (kolumnowych). Do celów obliczeń wyników badań oraz ich prezentacji wykorzystano programy STATISTICA¹ oraz MapViewer 7 i Arc GIS Arc View².

¹ Licencja Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu.

² Licencja Katedry Turystyki Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu.

4. STAN I ZRÓŻNICOWANIE WARUNKÓW ŚRODOWISKOWYCH DLA TURYSTYKI I REKREACJI W GMINACH PODMIEJSKICH LEGNICY I WROCŁAWIA

4.1. STRUKTURA POTENCJAŁU DEMOGRAFICZNO-SPOŁECZNEGO

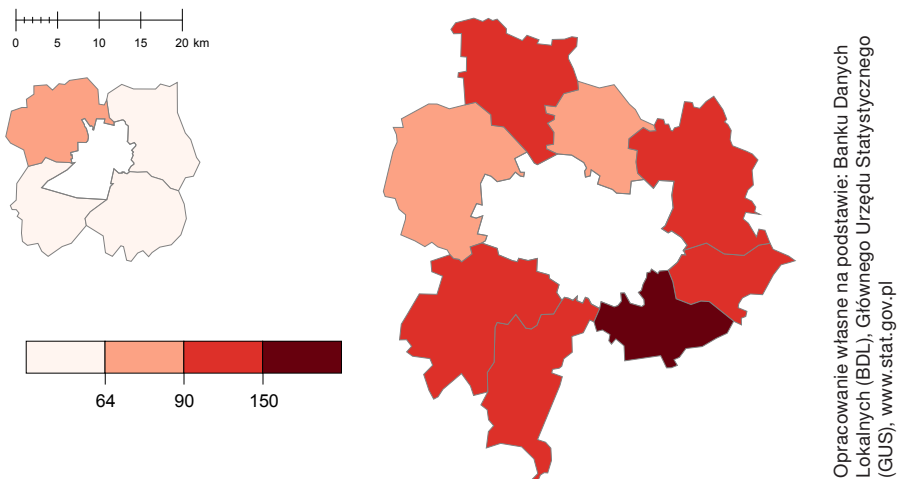
We współczesnym świecie, zarówno w skali gospodarek, jak i regionów, wyróżnia się pięć wstępnych warunków wzrostu i rozwoju gospodarczego³, przy czym do regionów w całości odnoszą się w mniejszym stopniu. Nie ulega jednak wątpliwości, że w każdym przypadku najważniejszy jest człowiek. Dodać przy tym należy, że mniej ważna jest liczba ludności, choć nie można marginalizować jej znaczenia. Istotna jest raczej jakość zasobów ludzkich danego obszaru. Należy również zaznaczyć, że rozwój jako kategoria jakościowa, strukturalna nie może mieć miejsca, odbywa się bez wzrostu jako kategorii ilościowej. Wspomniana jakość zasobów to wykształcenie, wiedza, umiejętności (w tym zawodowe) oraz kompetencje społeczne. Tak rozumiana jakość zamyka się w dwóch kategoriach, a mianowicie kategorii kapitału ludzkiego i społecznego. Zapewniają one odpowiednie środowisko demograficzno-społeczne stanowiące podstawę optymalnej organizacji i jakości świadczenia usług turystycznych (Jakubowicz i wsp. 2010). Warunkiem prawidłowego rozwoju potencjału turystycznego, szczególnie na szczeblu lokalnym, jest długofalowa współpraca między władzami samorządowymi, podmiotami gospodarki turystycznej, organizacjami turystycznymi i różnego typu stowarzyszeniami, w tym także nieformalnymi grupami mieszkańców. Kapitał ludzki i kapitał społeczny należą do zasobów funkcjonalnych potencjału turystycznego obszaru (Kaczmarek i wsp. 2002).

Kapitał ludzki i społeczny jest różnie definiowany, ale ich istota i przesłanie dotyka tych samych aspektów. Według OECD (1998, 2004) kapitał ludzki definiowany jest poprzez wiedzę, umiejętności, kompetencje oraz inne cechy ucieleśnione w człowieku, które powiązane są z jego aktywnością ekonomiczną. Natomiast kapitał społeczny rozumiany jest jako umiejętności współpracy międzyludzkiej w obrębie grup i organizacji w celu realizacji wspólnych interesów. Wynikają one z zaufania, norm społecznych, sieci i organizacji społecznych, umożliwiających skoordynowane działania. Kapitał społeczny jest zasobem niewidocznym, ucieleśnionym w związkach pomiędzy ludźmi i podobnie jak inne formy kapitału ma wpływ na działalność gospodarczą (Coleman 1988). Jak mało który jest amobilny przestrzennie, jednak wskazywane są różne przyczyny, uwarunkowania kształtowania się kapitału społecznego (Janc 2009). Wspomniany autor dla warunków polskich zdefiniował zmienne (cechy) opisujące kapitał ludzki i społeczny odpowiednio w trzech (zasoby kapitału ludzkiego, nakłady na kapitał ludzki, efektywność gospodarek lokalnych) i dwóch (wymiar instytucjonalny kapitału

³ Ilość i jakość czynnika ludzkiego, ilość i jakość zasobów naturalnych, ilość i jakość kapitału w postaci surowców, maszyn i wyposażenia, wysoki poziom technologii, uwarunkowania socjokulturowe.

społecznego, wymiar uczestnictwa kapitału społecznego) płaszczyznach (wymiarach) dostosowanych do możliwości polskiej statystyki publicznej. Zaznaczyć jednak należy, że w celu poszerzenia zakresu zmiennych wybrany został poziom powiatu (NUTS 4) jako jednostka odniesienia przestrzennego prowadzonych analiz. Wykaz zmiennych opisujących potencjał ludzki (demograficzny) i społeczny wraz z wielkościami dla poszczególnych jednostek zawarto w tabeli 3.

Obie zanalizowane strefy koncentrują blisko 152 tys. mieszkańców. Nie jest zaskoczeniem, że strefa podmiejska Wrocławia, zarówno w kontekście powierzchni, jak i liczby ludności ją zamieszkującej, w zdecydowany sposób deklasuje strefę podmiejską Legnicy. Jest to jedynie stwierdzenie faktu, bez wartościowania. Taka sytuacja wynika zarówno z wielkości, jak i funkcji ośrodka centralnego – rdzenia każdego z analizowanych obszarów. W większym stopniu zbieżność ta dotyczy liczby ludności niż powierzchni. Relacja pomiędzy liczbą ludności rdzenia i ich stref podmiejskich wynosi ponad 6 na korzyść Wrocławia, w przypadku powierzchni 3,5. W prosty sposób przekłada się to na gęstość zaludnienia w obu strefach (114 osób na km² w strefie wrocławskiej wobec 62 w strefie legnickiej)⁴. Jednak obie wartości są więcej niż przeciętnymi wartościami dla obszarów wiejskich (51 osób/km²)⁵. Tym samym można by mówić o ich zurbanizowaniu (urbanizowaniu się). Ogólne spostrzeżenia i stwierdzenia znajdują swoje poparcie w przestrzennym zróżnicowaniu gęstości zaludnienia (ryc. 2). W tym miejscu warto również zaznaczyć, że Czernica, Oborniki Śląskie oraz Siechnice charakteryzują się gęstością zaludnienia większą niż przeciętna gęstość zaludnienia na obszarze całego kraju (122 osoby/km²).

Rycina 2. Gęstość zaludnienia/Figure 2. Population density

⁴ Prawie dwukrotna przewaga gęstości zaludnienia strefy podmiejskiej Wrocławia wynika z obecności na jej obszarze miast: Kąty Wrocławskie, Oborniki Śląskie, Siechnice.

⁵ *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2010*. Informacje i opracowanie statystyczne, GUS, Warszawa.

Tabela 3. Wielkości i wskaźniki opisujące potencjał demograficzny i społeczny obszaru
Table 3. Parameters and values describing the demographic and social potential
of the studied area

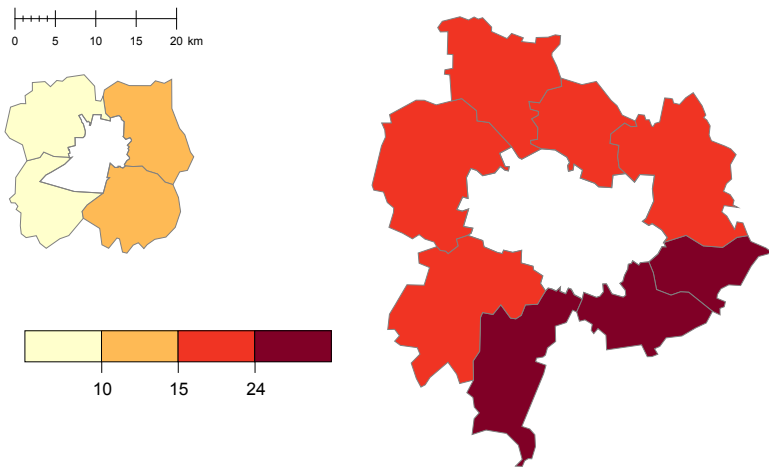
Wskaźnik		Czernica	Długoleka	Kąty Wrocławskie	Kobierzyce	Miękonia	Oborniki Śląskie	Siechnice	Wisznia Mała	Krotoszyce	Kunice	Legnickie Pole	Milkowice	Razem	Strefa wrocławska	Strefa legnicka
Liczba ludności (tys.)		12	24	21	17	13	19	16	9	3	6	5	6	152	131	20
Powierzchnia (km ²)		84	213	176	149	179	154	99	103	67	93	85	86	1487	1156	331
Gęstość zaludnienia		140	113	120	113	74	124	164	90	47	63	61	73	102	114	62
Salda migracji ¹		36,2	21,3	19,7	26,4	19,7	17,4	32,2	17,6	7,5	12,8	13,2	4,6	21,5	23,4	9,6
Obciążenie ekonomiczne		54	50	53	51	50	53	48	47	52	50	57	52	51	51	53
Dynamika demograficzna		189	181	161	196	166	121	147	182	164	165	106	123	159	164	134
Przyrost naturalny ²		4,3	4,5	2,1	5,3	2,3	0,8	5,6	3,8	0,6	-0,7	-1,9	-1,4	2,9	3,5	-1,0
Udział ludności w 5-letnich grupach wieku	0-4	7,4	6,3	6,9	7,7	6,1	5,3	6,9	6,2	6,5	5,1	5,1	5,0	6,4	6,6	5,3
	5-9	6,0	5,6	5,3	5,4	5,1	4,9	5,0	5,1	4,5	5,3	4,7	5,0	5,2	5,3	4,9
	10-14	5,8	6,0	5,5	5,6	5,7	5,3	4,6	5,5	6,0	6,2	5,1	5,1	5,5	5,5	5,6
	15-19	6,3	6,5	6,1	6,1	6,7	6,0	5,3	6,8	7,5	7,0	6,1	6,4	6,3	6,2	6,7
	20-24	6,7	7,3	7,0	6,6	7,2	6,9	6,9	7,5	7,7	7,5	6,6	6,6	7,0	7,0	7,0
	25-29	7,4	8,2	8,5	9,3	8,3	8,1	10,0	8,6	9,0	7,4	7,6	8,9	8,5	8,6	8,2
	30-34	8,7	8,7	9,5	10,3	8,7	8,3	10,5	8,9	8,0	7,6	7,9	8,4	9,0	9,2	8,0
	35-39	9,3	8,9	8,3	9,3	8,4	8,0	8,0	7,9	7,8	8,1	6,9	7,7	8,4	8,5	7,6
	40-44	7,8	6,9	6,3	6,6	6,5	6,2	5,9	6,2	5,8	7,2	6,3	5,3	6,5	6,5	6,2
	45-49	6,2	6,2	6,5	6,2	6,8	5,9	6,1	6,5	5,7	6,2	6,9	6,3	6,3	6,3	6,3
	50-54	7,0	7,1	7,3	7,0	8,2	7,8	8,0	8,5	8,1	8,9	7,7	8,6	7,6	7,5	8,4
	55-59	6,7	7,6	7,1	6,2	7,2	8,3	7,3	8,2	7,8	7,7	8,8	8,2	7,4	7,3	8,1
	60-64	5,5	5,6	5,2	4,8	5,1	6,9	5,4	5,5	4,9	5,9	6,8	6,3	5,6	5,5	6,1
65-69	2,7	2,7	2,6	2,3	2,4	3,2	2,8	2,5	2,6	2,3	3,5	2,7	2,7	2,7	2,8	
70 i więcej	6,4	6,5	8,0	6,6	7,6	9,0	7,4	6,1	8,2	7,5	10,0	9,5	7,5	7,3	8,9	
Ludność	przedprodukcyjna	22,8	21,6	21,3	22,3	20,8	19,0	19,2	20,7	21,4	20,8	18,7	18,8	20,8	20,9	19,7
	produkcyjna	65,1	66,5	65,5	66,3	66,7	65,4	67,7	67,9	65,6	66,6	63,8	65,8	66,2	66,3	65,5
	poprodukcyjna	12,0	11,9	13,2	11,4	12,5	15,6	13,1	11,4	13,0	12,6	17,6	15,3	13,0	12,8	14,8
Radni	wyższe	33,3	42,9	20,0	33,3	13,3	53,3	50,0	13,3	26,7	33,3	13,3	40,0	31,4	32,8	28,3
	średnie	40,0	28,6	73,3	33,3	60,0	33,3	50,0	46,7	40,0	33,3	66,7	46,7	45,4	44,8	46,7
	zawodowe	26,7	14,3	6,7	20,0	26,7	13,3	0,0	26,7	20,0	33,3	20,0	13,3	18,4	16,8	21,7
Organizacje społeczne, fundacje, stowarzyszenia ²		15,4	27,5	21,4	21,4	22,6	35,0	20,3	25,9	50,3	24,0	31,1	23,8	25,0	24,3	29,8
Członkowie klubów sportowych, zespoły artystyczne ²		4,0	20,8	20,6	31,0	23,2	27,9	33,2	52,0	34,5	12,5	32,6	23,0	25,4	25,6	24,2
Liczba imprez w ośrodkach kultury i świetlicach ²		0,0	3,8	6,5	2,3	0,0	60,8	5,2	7,7	0,0	6,3	9,7	5,9	11,2	12,0	6,1

¹ Wartość wskaźnika odniesiona na 1 tysięcy mieszkańców.

² Wartość wskaźnika odniesiona na 10 tysięcy mieszkańców.

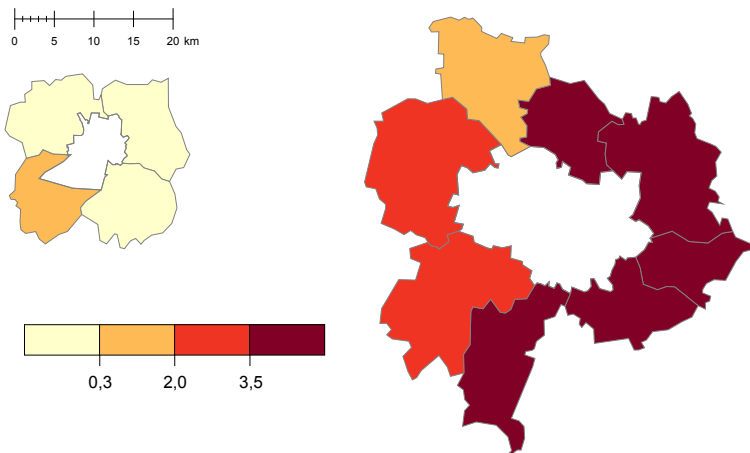
Opracowanie własne na podstawie: BDL, GUS, www.stat.gov.pl

Pomijając dysproporcje w gęstości zaludnienia pomiędzy obiema strefami, widoczna jest tendencja do regionalizacji odzwierciedlającej stopień szeroko rozumianego rozwoju strefy podmiejskiej Wrocławia. Wskazuje się mianowicie, że to część południowa i wschodnia podlegają najdynamiczniejszemu przekształceniom demograficznym, społecznym i przestrzennym. Obejmują one pięć gmin od Kątów Wrocławskich po Długołękę. Rozwój ten jest konsekwencją dwóch zjawisk. Z jednej strony wynika z osiedlania się w strefie podmiejskiej mieszkańców rdzenia aglomeracji (Ilnicki 2003), a z drugiej z lokalizacji działalności usługowych, ze szczególnym naciskiem na handel wielkopowierzchniowy, gospodarkę magazynową i logistykę (Czerwiński 2010; Czerwiński i wsp. 2011). Wysoki poziom działalności gospodarczej oraz rozwoju przedsiębiorczości występują wzdłuż

Opracowanie własne na podstawie:
BDL, GUS, www.stat.gov.pl

Rycina 3. Współczynnik salda migracji ogółem
Figure 3. Index of total migration balance

Opracowanie własne na podstawie:
BDL, GUS, www.stat.gov.pl

Rycina 4. Współczynnik przyrostu naturalnego
Figure 4. Birth rate

głównych ciągów komunikacyjnych, w węzłach drogowych lub autostradowych. Dlatego też dodatkowym katalizatorem jest bliskość autostrady A-4, a w przypadku Wrocławia również Autostradowa Obwodnica Wrocławia, a także powstająca wschodnia obwodnica miasta (por. Ciok, Ilnicki 2011). Innymi słowy, całość tych procesów zamyka się w pojęciu suburbanizacji (Ilnicki 1996).

Wielkością, która może być traktowana jako praprzyczyna rozwoju stref podmiejskich i czynnik podtrzymujący go, jest saldo migracji, współczynnik salda migracji (ryc. 3).

Poza ponaddwukrotną przewagą wielkości napływu ludności do podmiejskiej strefy Wrocławia (23,4 osoby na 1 tys. mieszkańców) w stosunku do strefy legnickiej (9,6 osoby na 1 tys. mieszkańców) i ich wzajemnego niepodobieństwa, w kontekście natężenia zjawiska, niekwestionowanymi liderami „absorpcji” nowych mieszkańców są gminy Czernica, Kobierzycy i Siechnice. Podobnie jak to miało miejsce w przypadku gęstości zaludnienia, charakteryzuje je ponadprzeciętny poziom wskaźnika salda migracji (co najmniej 26,4 osoby). Nowymi mieszkańcami stref podmiejskich jest pokolenie 30–40-latków (Ciok, Ilnicki 2012). Jest to szczególnie widoczne w przypadku Kobierzyc (19,7%) i na poziomie co najmniej 18% w przypadku dwóch pozostałych gmin⁶. W konsekwencji poza wysoką gęstością zaludnienia w połączeniu z saldem migracji gminy te charakteryzują się wysokim przyrostem naturalnym (ryc. 4).

Jednak jak łatwo zauważyć, ta ogólna prawidłowość sformułowana dla stref podmiejskich, a na pewno dla strefy wrocławskiej, w przypadku zachowania podwyższonych wartości wcześniej analizowanych cech nie jest prawdziwa dla strefy legnickiej, która jako całość ma ujemną wartość przyrostu naturalnego (-1,0). Jedynie Krotoszyce odnotowują niewielką dodatnią wartość tego wskaźnika (+0,6). Można by zadać sobie pytanie, z czego to wynika i jak można taki stan interpretować? Po pierwsze, nie tylko można założyć, ale wręcz stwierdzić, że legnicka strefa podmiejska znajduje się w fazie kształtowania. Wskazuje na to wprawdzie najniższy/niski, ale jednak istotny podstawowy czynnik inicjalny w postaci dodatniego salda migracji. Po drugie, wydaje się, że istnieje inny czynnik odpowiedzialny za ujemny przyrost naturalny. Jest nim przewaga zgonów nad urodzeniami, będąca konsekwencją nie tyle niekorzystnej struktury wieku ludności, co znacznego odsetka ludności w wieku poprodukcyjnym. Tym samym, pomimo że strukturalnie i pojęciowo obszary te są tożsame, to ze względu na inny etap dojrzałości wymagają jednak najprawdopodobniej odmiennego podejścia do polityki wykorzystania walorów przyrodniczych i atrakcji turystycznych przez mieszkańców i „niemieszkańców” rdzenia aglomeracji. To niepodobieństwo obu stref z jednoczesną względną wewnętrzną jednorodnością, może stanowić przesłankę do podejmowania przez samorządy gmin wspólnych działań oraz wyznaczania kierunków rozwoju funkcji turystycznej i rekreacyjnej.

Ze względu na to, że migrantami są ludzie młodzi, przyczyniają się oni nie tylko do odmłodzenia struktury wiekowej, ale też podniesienia poziomu wykształcenia

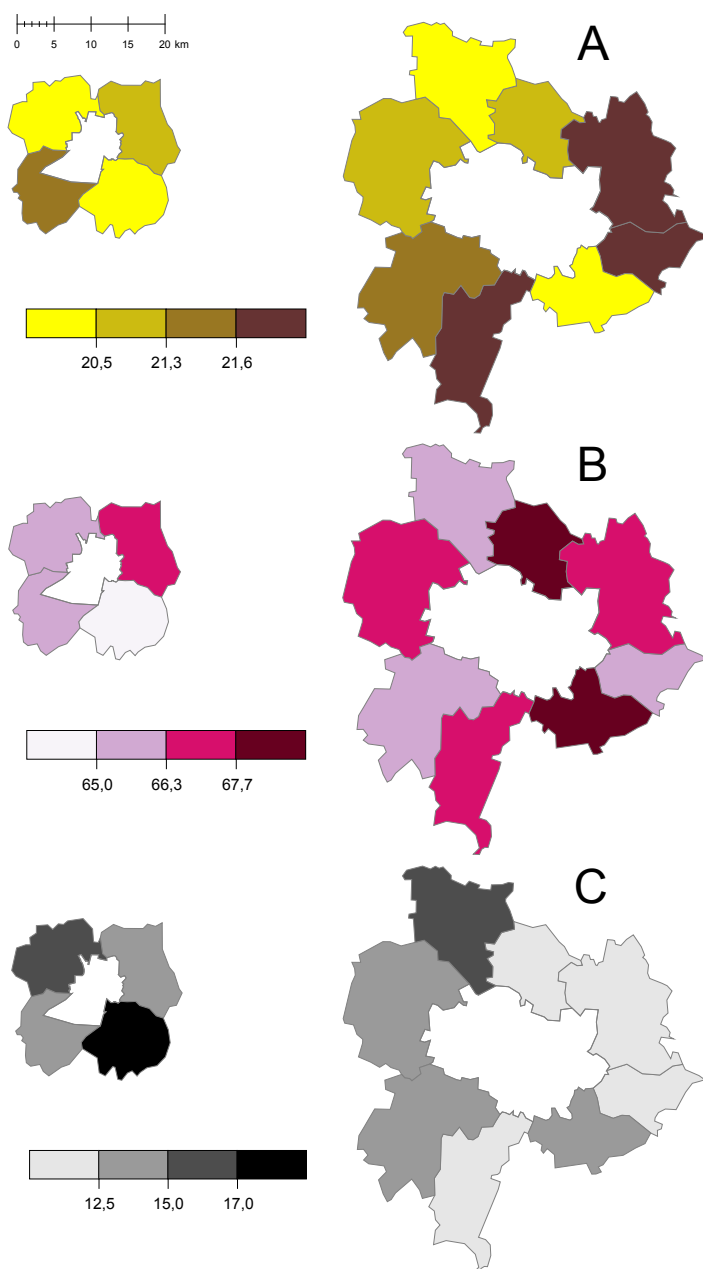
⁶ Warto zwrócić uwagę na większy udział ludności w wieku 25–29 lat (zob. tab. 3).

danego obszaru. Równocześnie reprezentują bardziej zróżnicowane spektrum działalności (zawodów) poszerzone o tzw. usługi nowe. Nie są to osoby pracujące głównie w przetwórstwie przemysłowym, budownictwie, handlu, transporcie, edukacji i opiece zdrowotnej, jak to jest w przypadku obszarów wiejskich, ale przede wszystkim w działalności finansowej i ubezpieczeniowej, związanej z obsługą rynku nieruchomości, administracją publiczną, edukacją (Ciok, Ilnicki 2012). Jednocześnie zaznaczyć należy, że zdecydowana większość migrantów zamieszkujących strefę podmiejską pracuje w rdzeniu aglomeracji. Tym samym można by stwierdzić, że identyfikacja tych osób z obszarem strefy podmiejskiej jest odmienna niż rodzimych mieszkańców. Miejsce zamieszkania jest dla nich tylko miejscem zamieszkania, a nie miejscem, z którym identyfikują się w innych aspektach (praca, odpoczynek, rekreacja). Z tego też powodu w mniejszym stopniu wchodzi oni w relacje społeczne, sąsiedzkie z rodzimymi mieszkańcami. Nawet jeżeli działają na rzecz społeczności lokalnej, starają się zaspokajać przede wszystkim swoje interesy czy potrzeby, które miały być konsekwencją zmiany miejsca zamieszkania. Czy to w przypadku, kiedy migrant był wcześniej mieszkańcem rdzenia aglomeracji, czy też przeprowadził się do jej strefy podmiejskiej z dalszego otoczenia. Dlatego też wydaje się, że głos tej grupy, mieszkańców strefy podmiejskiej, w kwestii kształtowania nie tylko polityki turystycznej, ale i wyznaczania kierunków rozwoju obszaru należy uznać za niezwykle ważny. Z jednej strony jest spojrzeniem osoby „z zewnątrz”. Z drugiej natomiast decydując (współdecydując) stają się współodpowiedzialni za przyszłość i zaczynają utożsamiać się z miejscem, budują kapitał społeczny. „Suburbanizacja wolnorynkowa” jest zjawiskiem młodym i dotyczy pokolenia ludzi młodych, obecnych lub przyszłych rodziców. Stąd też włączanie teraz tej grupy mieszkańców w życie społeczne i gospodarcze może w przyszłości przyczynić się do zatrzymania w danym miejscu kolejnych pokoleń, tj. ich dzieci i być może wnuków. Bo to, że dzieci obecnych migrantów będą jak ich rodzice mieszkańcami suburbiów, nie jest wcale oczywiste.

Jak zasygnalizowano, nowi mieszkańcy strefy podmiejskiej powodują, że w strukturze wiekowej zwiększa się udział osób młodych. Na podstawie oficjalnej statystyki nie można jednak sformułować jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu przyczyniają się do tego migranci. Trudno jednak takiej tezie zaprzeczyć czy też ją podważyć. Analizy dokonuje się zazwyczaj na podstawie tzw. funkcjonalnych grup wieku (ryc. 5)⁷.

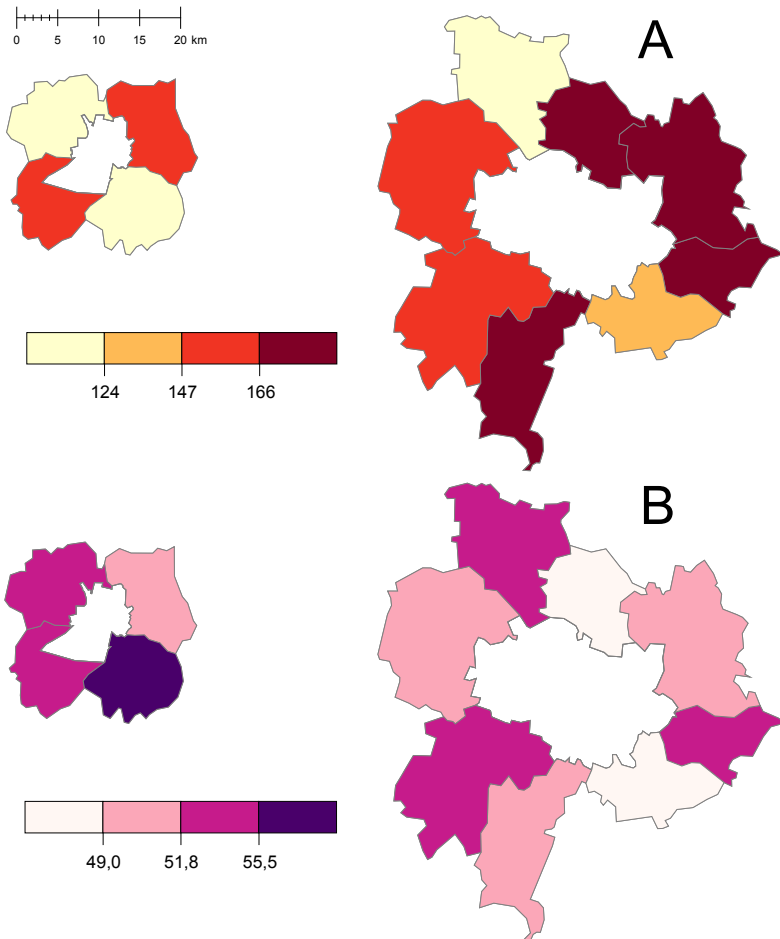
Należy zaznaczyć, że w całościowym ujęciu struktury ludności według funkcjonalnych grup wieku w obu strefach różnice między grupami są niewielkie i nie osiągają nawet dwóch punktów procentowych (zob. tab. 3). Najmniejsze różnice pomiędzy strefami dotyczą ludności w wieku produkcyjnym. Ta grupa funkcjo-

⁷ Należy zaznaczyć, że poza kategorią funkcjonalnych grup wieku funkcjonuje podział na tzw. biologiczne grupy wieku. Jednak ze względu na niewielkie przesunięcia wieku w ich obrębie, różnice w udziale są nieistotne, a wnioski wyciągane na podstawie tych dwóch podziałów prawie takie same. Dodać należy, że zarówno w podziale funkcjonalnym, jak i biologicznym wyróżnia się trzy kategorie/grupy.

Opracowanie własne na podstawie:
BDL, GUS, www.stat.gov.pl

Rycina 5. Zróżnicowanie przestrzenne strefy podmiejskiej Wrocławia i Legnicy według funkcjonalnych grup wieku ludności. Ludność w wieku: A) przedprodukcyjnym, B) produkcyjnym, C) poprodukcyjnym
Figure 5. Spatial diversification of suburban zone of Wrocław and Legnica according to the functional age groups (A – pre-productive age, B – productive age; C – post-productive age)

Rycina 6. Współczynnik dynamiki demograficznej (A)
oraz obciążenia ekonomicznego (B)
Figure 6. Demographic dynamics index (A)
and economic load index (B)

nalna razem z ludnością w wieku przedprodukcyjnym charakteryzuje się najmniejszą zmiennością, wynoszącą niewiele więcej niż 4%. Wiek poprodukcyjny jest natomiast czynnikiem różnicującym w stopniu najwyższym zarówno strefy, jak i jednostki je tworzące. Jak można zauważyć, obraz przestrzennego zróżnicowania odsetka ludności w wieku przedprodukcyjnym stanowi wręcz „idealny negatyw” ludności w wieku poprodukcyjnym. Oznacza to, że obszary o najwyższym udziale ludności w wieku przedprodukcyjnym są zarazem obszarami o najmniejszym znaczeniu ludności poprodukcyjnej. Struktura wiekowa jest więc wypadkową „skrajnych” grup funkcjonalnych. Warto również podkreślić, że ze względu na obie grupy funkcjonalne, można mówić o tendencji do regionalizacji i odmienności obu stref (ryc. 8 A i 8 C). Równocześnie ich rozkłady

przestrzenne, szczególnie dla strefy wrocławskiej, korespondują z ogólnym, szeroko rozumianym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. Analiza struktury potencjału demograficznego w układzie funkcjonalnych grup wieku jest ważna również dlatego, że na ich podstawie, za pomocą kategorii ludności biernej zawodowo można wskazać, jaka jest dynamika demograficzna⁸ i obciążenie ekonomiczne⁹ osób aktywnych zawodowo (ryc. 6).

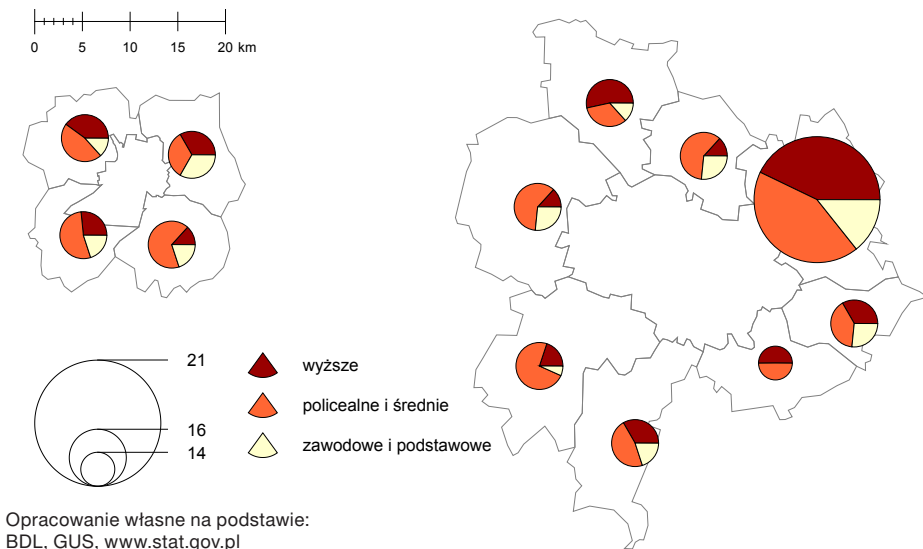
Współczynnik dynamiki demograficznej oraz obciążenia ekonomicznego, podobnie jak wcześniej analizowane wielkości, ukazują demograficzną odmienność obu stref. Należy jednak zaznaczyć, że staje się ona wyraźniejsza po uwzględnieniu współczynnika dynamiki demograficznej. Strefę legnicką charakteryzuje względna równowaga ludności w wieku przed- i poprodukcyjnym, co szczególnie widoczne jest w przypadku Miłkowic i Legnickiego Pola. Strefa wrocławska ma w perspektywie następnego pokolenia większy potencjał i lepsze możliwości rozwoju demograficznego oraz społeczno-gospodarczego ze względu na relatywnie wyższy udział ludności w wieku produkcyjnym, co z kolei przekłada się na niższe obciążenie ekonomiczne. Jakkolwiek stanowi to przesłankę jej rozwoju, to w konsekwencji tego wystąpi większa presja na korzystanie z walorów przyrodniczych. A to z kolei może powodować kurczenie się przestrzeni otwartych możliwych do wykorzystania na cele turystyczne i rekreacyjne. Odwołując się do typów przestrzeni turystycznej wyróżnionych przez Liszewskiego (2003), strefa wrocławska nie znajduje się jeszcze w fazie zurbanizowanej przestrzeni turystycznej, ale najprawdopodobniej początków jej kolonizacji. Tym samym wydaje się, że dokonujące się przekształcenia przestrzeni wymuszą punktowo-liniowy charakter zagospodarowania turystycznego. W kontekście wcześniejszych rozważań oraz odmienności demograficznej i odmienności zjawisk determinujących potencjał demograficzny, a także ze względu na zasoby środowiska i atrakcje turystyczne, strefę legnicką można określić jako mającą szanse na bardziej kompleksowy rozwój niż strefa wrocławska. Dzięki propagowaniu określonych wzorców zachowań i prowadzeniu aktywnej polityki proturystycznej, jak również dzięki odpowiednim inwestycjom może stać się miejscem wypoczynku sobotnio-niedzielnego oraz rekreacji zarówno legniczan, jak i ludności miejscowej, tj. mieszkającej na obszarze strefy.

Przechodząc do wielkości i poziomu rozwoju kapitału społecznego, w kontekście wcześniej opisanego kapitału ludzkiego, tj. demograficznego, należy stwierdzić, że z jednej strony charakteryzuje się większym zakresem zmienności, a z drugiej jest wyraźnie bardziej zróżnicowany w obrębie obu stref niż między nimi. Abstrahując od liczby radnych w poszczególnych gminach, ogólnie w strefie podmiejskiej Wrocławia radni mają przeciętnie wyższy poziom wykształcenia (ryc. 7). Przeważnie jest to przewaga na poziomie blisko 4,5 punktu procentowego¹⁰.

⁸ Liczba ludności w wieku produkcyjnym na 100 osób w wieku poprodukcyjnym.

⁹ Liczba ludności w wieku przed- i poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

¹⁰ Jakkolwiek Janc (2009) przypisywał poziom wykształcenia do kapitału ludzkiego, to wydaje się, że obecnie można by zaliczać go do kapitału społecznego, traktując kandydowanie, chęć uczestnictwa w życiu społecznym, społeczności lokalnej jako działanie na rzecz instytucjonalnego wymiaru kapitału społecznego.

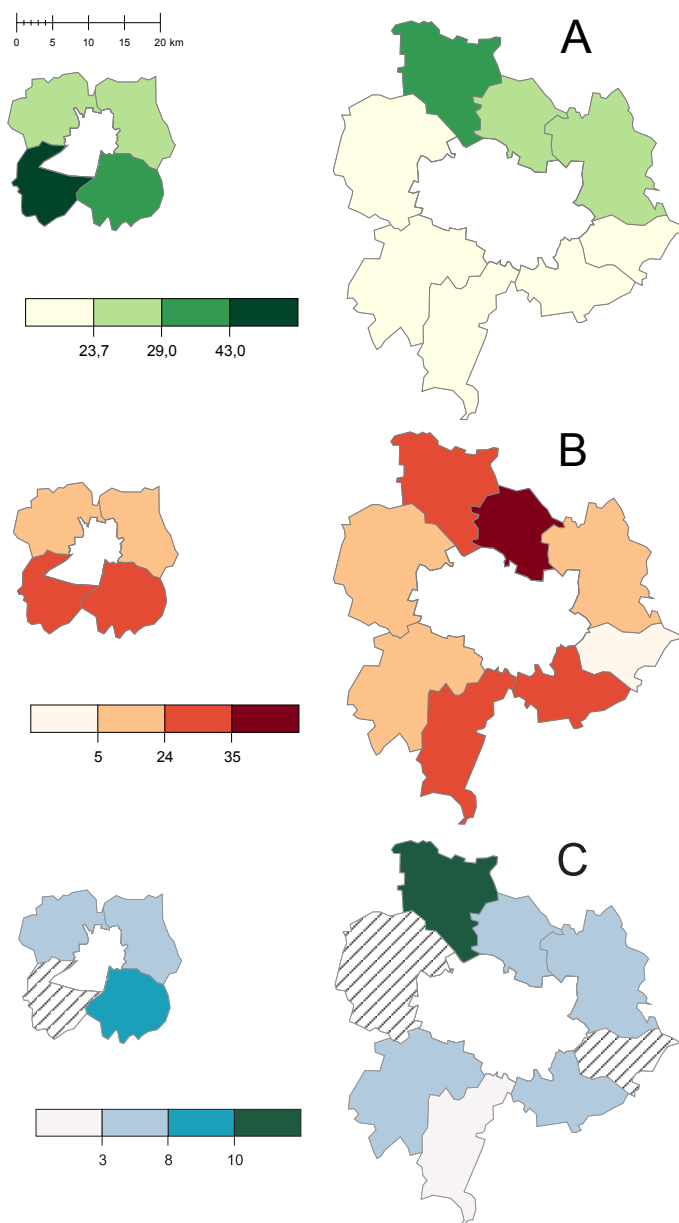

Rycina 7. Liczba radnych oraz struktura ich wykształcenia
Figure 7. Number of aldermen and their education level

Nadwyżka radnych z wykształceniem wyższym stanowi przeciwwagę dla liczby radnych z wykształceniem zawodowym i podstawowym, która we wszystkich strefach jest na zbliżonym poziomie procentowym. Odsetek radnych z wykształceniem średnim można uznać za zbliżony ze wskazaniem na podmiejską strefę Wrocławia. Oczywiście na podstawie wprawdzie tak ogólnych, ale jedynek możliwych wniosków, trudno formułować bezdyskusyjne twierdzenia odnoszące się do kapitału społecznego. Można jedynie przypuszczać, na podstawie wcześniejszych badań oraz wnioskowania *per analogiam*, że poziom wykształcenia ludności zamieszkującej obie strefy pozostaje w takich samych zależnościach, a struktury przestrzenne pozostają w takich samych relacjach.

Zróźnicowanie poziomu wykształcenia radnych w sposób pośredni umożliwia wprawdzie określenie zarówno poziomu rozwoju kapitału ludzkiego, jak i społecznego, ale ostatnie trzy zmienne dotyczą kapitału społecznego (ryc. 8).

Jednoznaczne rozstrzygnięcie, która ze stref charakteryzuje się wyższym poziomem rozwoju kapitału społecznego, może być trudne. Biorąc pod uwagę jedynie przeciętne wartości zmiennych dla obu stref, należałoby wskazać strefę wrocławską z całościowo wyższym poziomem rozwoju kapitału społecznego. Dane dotyczące kapitału społecznego przedstawione na rycinie 8 zdają się jednak temu przeczyć. Warto przy tym zauważyć, że w przypadku każdej ze zmiennych chodzi albo o gminę, która istotnie odbiega *in plus* od pozostałych gmin, przez co „wypacza” wartość zmiennej dla całej strefy, albo o gminę, w której dane zjawisko nie wystąpiło, tj. przez domy i ośrodki kultury oraz świetlice, w których nie były organizowane żadne imprezy. W pierwszej grupie znajdują się takie gminy, jak: Krotoszyce (ryc. 8 A), Wisznia Mała (ryc. 8 B) i Oborniki Śląskie (ryc. 8 C), natomiast w drugiej 1/4 analizowanych gmin (Czernica, Krotoszyce, Miękinia). Eliminując

Rycina 8. Wymiary kapitału społecznego: A) liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców, B) liczba członków klubów sportowych, zespołów artystycznych na 1 tys. mieszkańców, C) liczba imprez zorganizowanych przez domy i ośrodki kultury oraz świetlice na 1 tys. mieszkańców (szrafem zaznaczono, że zjawisko nie wystąpiło)

Figure 8. Types of social capital: (A) foundations, associations and social organisations per 10 thousand inhabitants; (B) members of sports clubs, artistic groups per 1 thousand inhabitants; (C) number of events organized by community centers per 1 thousand inhabitants (the slanting lines indicate a lack of the phenomenon)

skrajne, najwyższe wartości zmiennych, można by sformułować tezę o podobieństwie potencjału społecznego w obu strefach i niewielkiego, choć widocznego, zróżnicowania przestrzennego. Patrząc całościowo na zróżnicowanie wartości wszystkich analizowanych zmiennych, można by powiedzieć, iż to południowa część strefy legnickiej (Krotoszyce, Legnickie Pole) oraz północna strefy wrocławskiej (Długołęka, Kąty Wrocławskie, Wisznia Mała) mają najwyższy poziom kapitału społecznego.

Reasumując, trudno jest dopatrzeć się prawidłowości w kształtowaniu się wartości przeciętnych pomiędzy strefami, jak również korelacji przestrzennej zróżnicowania wartości w poszczególnych gminach. Tym samym nie można nie zgodzić się ze stwierdzeniem Janca (2009), że istnieje związek kapitału ludzkiego z kapitałem społecznym. Nie jest on jednak silny ani dodatni w przypadku wszystkich elementów składowych kapitału społecznego, co jest konsekwencją heterogeniczności tegoż i odmiennych uwarunkowań rozwoju jego poszczególnych rodzajów. Równocześnie wpływ kapitału społecznego na efektywność gospodarek jest istotny, lecz nie tak duży jak kapitału ludzkiego. Wpływ ten może być dodatni lub ujemny, w zależności od formy kapitału społecznego. Kreując politykę rozwoju danego obszaru, w tym i płaszczyzn wpływających na turystykę, w większym stopniu należy więc brać pod uwagę poziom kapitału ludzkiego niż społecznego. Kapitał społeczny, jakkolwiek ważny dla harmonijnego rozwoju obszaru, ma (może) pełnić jedynie funkcję dodatkowego czynnika. Większe znaczenie kapitału społecznego dla szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego można by próbować identyfikować w skali mniejszej niż lokalna, tj. w skali mikro. Problematyka ta wykraczałaby jednak poza ramy niniejszego opracowania.

4.2. PRZESTRZEŃ TURYSTYCZNA OBSZARÓW PODMIEJSKICH

Obszary recepcji ruchu turystycznego, w tym weekendowego, są pochodną walorów i (lub) zagospodarowania turystycznego, co zazwyczaj nie ma związku z granicami administracyjnymi. Pojęcie funkcji turystycznej zamykającej się w granicach gminy jest w pewnym sensie pojęciem sztucznym. Tym niemniej w badaniach nad funkcją turystyczną czy też w badaniach dotyczących związków między turystyką a innymi sferami działalności społeczno-gospodarczej, w tym nad rozwojem lokalnym, istnieje potrzeba statystycznego ujmowania jej uwarunkowań.

Bez uwzględnienia ujęcia gminnego nie sposób prowadzić badania i stosować metody, które nie pomijałyby danych dotyczących wybranego obszaru (Bednarska i wsp. 2002). Zamknięcie funkcji turystycznej w granicach gmin jest bardzo przydatne, ponieważ umożliwia dalsze dociekania związane chociażby z wpływem turystyki na rozwój lokalny. Dlatego też dokonując analizy funkcji turystycznej potencjalnych stref podmiejskich Legnicy i Wrocławia, przyjęto podział na gminy. Zdaniem Kowalczyka (1998), w warunkach polskich gmina jest optymalnym układem lokalnym, którą można rozpatrywać w dwóch aspektach, jako podstawową przestrzenną jednostkę badawczą w analizach obejmujących większy obszar oraz jako samodzielny przedmiot badań.

W opracowaniu przyjęto znane od końca XIX wieku pojęcie „tereny otwarte” (Degórska 2004, s. 142). Wprawdzie koncepcja ta nie jest nowa, ale dzięki polityce trwałego i zrównoważonego rozwoju ponownie zyskała na aktualności. Przyrodnicze tereny otwarte pełnią ważne funkcje w kształtowaniu przestrzeni miejskiej, zwłaszcza dużych miast i ich otoczenia. Wpływają na stan zdrowia fizycznego i psychicznego człowieka, ponieważ są miejscem jego aktywnego wypoczynku i regeneracji psychicznej. Tereny te często są także miejscem produkcji rolniczej, chociaż ta funkcja w dużych miastach i ich strefach podmiejskich należy obecnie do zanikających. Niemniej jednak powinna być zachowana na obszarach wchodzących w skład terenów otwartych w strefach podmiejskich.

Według Oduma (1982), dla zachowania właściwych relacji między terenami zabudowanymi a niezabudowanymi, te ostatnie powinny zajmować 1/3 powierzchni aglomeracji. Ważne jest zatem, aby w planowaniu przestrzennym stref podmiejskich przyrodniczy system terenów otwartych postrzegany był jako istotny element strukturotwórczy i obligatoryjnie wprowadzony do planowania regionalnego oraz lokalnego, zwłaszcza w odniesieniu do istniejących i potencjalnych obszarów metropolitalnych. System terenów otwartych powinny tworzyć wyłącznie obszary niezabudowane i nieprzeznaczone pod inwestycje kubaturowe. W szczególnych przypadkach dotyczy to także obszarów charakteryzujących się bardzo rozproszoną zabudową wiejską. Przyrodniczy system terenów otwartych na obszarze aglomeracji wymaga właściwego kształtowania oraz ochrony w celu zachowania lub podniesienia ekologicznej efektywności oraz warunków życia mieszkańców całej aglomeracji. Stanowią one bowiem najbardziej dostępne tereny turystyczne, w tym wypoczynku weekendowego.

Derek (2008, s. 62) skonstruowała wskaźnik poziomu rozwoju funkcji turystycznej gmin w Polsce oparty na trzech elementach, tj. walorach turystycznych, zagospodarowaniu turystycznym (rozumianym także jako obecność infrastruktury i usług turystycznych) oraz ruchu turystycznym. Każdemu z tych trzech modułów składających się na wskaźnik syntetyczny przyporządkowała po dwie lub trzy zmienne (w sumie osiem) i przypisała każdemu modułowi takie samo znaczenie (wagę) dla ostatecznej wartości syntetycznej wskaźnika. Oceniając walory przyrodnicze, posłużyła się jedynie dwoma wskaźnikami: lesistością oraz występowaniem obszarów chronionych.

Na potrzeby niniejszego opracowania pojęcie „tereny otwarte” będzie oznaczać udział w ogólnej powierzchni gmin następujących rodzajów terenów (tab. 4):

- użytki leśne obejmujące grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione,
- użytki zielone, na które składają się łąki trwałe oraz pastwiska trwałe,
- grunty pod wodami powierzchniowymi płynącymi i stojącymi,
- grunty pozostałe, tj. użytki ekologiczne i nieużytki.

Użytki leśne odgrywają wśród wszystkich walorów przyrodniczych rolę szczególną. Obecność większych zespołów leśnych w zapleczu aglomeracji miejskich determinuje kierunki wyjazdów weekendowych, a także lokalizację drugich domów. Lasy stanowią również najatrakcyjniejsze i poznawczo najbogatsze zbiorowiska roślinne, umożliwiające realizację wielu celów wycieczek przyrodniczych. Las jako istotny walor turystyczny dla człowieka wypoczywającego na

Tabela 4. Powierzchnia stref i gmin podmiejskich Legnicy i Wrocławia przyjętych w badaniu

Table 4. Area of suburban zones and suburban municipalities of Legnica and Wrocław included in the research

Strefy/gminy	Powiat	Powierzchnia [w ha]		Udział [w %]
		ogółem	obszarów prawnie chronionych	
STREFA LEGNICY		33094	553,5	1,7
1. Kunice	legnicki	9250	128,4	1,4
2. Miłkowice	legnicki	8611	1,7	0,0
3. Legnickie Pole	legnicki	8485	423,4	5,0
4. Krotoszyce	legnicki	6748	–	–
STREFA WROCŁAWIA		115625	4554,0	3,9
1. Długołęka	wrocławski	21286	–	–
2. Miękinia	średzki	17928	524,9	2,9
3. Kąty Wrocławskie (m+w)	wrocławski	17596	4021,6	22,9
4. Oborniki Śląskie (m+w)	trzebnicki	15423	7,5	0,0
5. Kobierzyce	wrocławski	14861	–	–
6. Wisznia Mała	trzebnicki	10305	–	–
7. Siechnice (m+w)	wrocławski	9868	–	–
8. Czernica	wrocławski	8358	–	–

Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej UM we Wrocławiu z 2012, GUS, *Informacje i opracowania statystyczne*, 2009.

danym obszarze ma także znaczny wpływ na tzw. bioklimat rekreacyjny (bioklimat warstwy powietrza sięgającej 2 m od powierzchni gruntu). Wprawdzie bioklimat jest efektem wzajemnego oddziaływania czynników fizycznych, chemicznych, biologicznych i antropogenicznych, to jednak w największym stopniu związany jest on z typem szaty roślinnej, jaki jest na danym terenie.

Użytki zielone stanowią najbardziej adekwatny do nazwy element terenów otwartych. Obszary łąk i pastwisk umożliwiają prawidłowe przewietrzanie stref zabudowanych.

Istotnym elementem turystycznych walorów przyrodniczych są wody powierzchniowe – płynące i stojące. Dane geodezyjne dotyczące udziału tego rodzaju wód w powierzchni danego obszaru w sposób dość ograniczony wskazują wody przydatne dla turystyki i rekreacji. Powinny one dostarczać informacji również o dostępie do wód i ich przydatności do podejmowania turystyki i rekreacji, aby wykluczyć np. stawy rybne, zbiorniki wody pitnej, zbiorniki przemysłowe.

Zaliczenie użytków ekologicznych do „terenów otwartych” wydaje się zabiegiem niewątpliwie słusznym. Istnienie nieużytków nie zawsze może jednak sprzyjać turystyce. Zgodnie jednak z filozofią terenów otwartych, w większości mają one charakter turystyczny.

Według Derek (2008), równie ważną rolę w atrakcyjności turystycznej obszarów odgrywają obszary chronione. Należy jednak podkreślić, że nie zawsze

występowanie danej formy ochrony przyrody sprzyja rozwojowi turystyki, np. ze względu na zakaz wstępu do ścisłych rezerwatów. Tym niemniej obejmowanie fragmentów środowiska ochroną jest dla turysty informacją, że na danym obszarze występuje coś cennego, że przyroda charakteryzuje się wartościowymi cechami odróżniającymi dany obszar od innego.

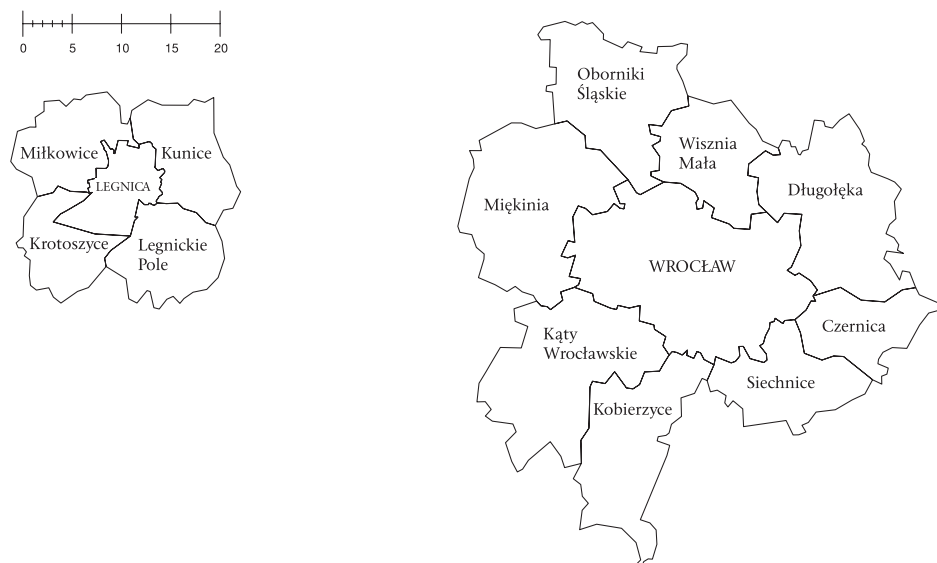
W charakterystyce poziomu zagospodarowania turystycznego wydzielonych stref wypoczynku weekendowego przyjęto udziały powierzchni gruntów zabudowanych: komunikacyjnych oraz rekreacyjnych i wypoczynkowych. Uzupełniające w tej grupie są wskaźniki gęstości sieci drogowej na 100 km² powierzchni gmin.

4.3. WIELKOŚĆ I STRUKTURA TERENÓW O FUNKCJACH TURYSTYCZNYCH

Obszar badań obejmuje pas gmin otaczających miasta Wrocław i Legnicę. Umownie nazwano je obszarami podmiejskimi:

- do strefy podmiejskiej Legnicy należą cztery gminy: Kunice, Miłkowice, Krotoszyce i Legnickie Pole,
- do strefy podmiejskiej Wrocławia należy osiem gmin: Oborniki Śląskie (m+w), Miękinia, Czernica, Długołęka, Wisznia Mała, Siechnice (m+w), Kąty Wrocławskie (m+w) i Kobierzyce (ryc. 9).

W opracowaniu przyjęto założenie, że walory turystyczne stref wyrażone są w wielkości gmin, a przede wszystkim w strukturze użytkowania terenów, w tzw. płaskim obrazie (na mapie).

Rycina 9. Rozkład przestrzenny gmin w strefach podmiejskich Wrocławia i Legnicy
Figure 9. Location of municipalities in the suburban zones of Wrocław and Legnica

Tabela 5. Struktura terenów o funkcjach turystycznych w strefach podmiejskich Legnicy i Wrocławia (w % ogólnej powierzchni gmin)
 Table 5. Structure of areas with tourism functions in the suburban municipalities of Legnica and Wrocław (% of total area of municipalities)

Strefa/gmina	Ogółem	Tereny otwarte					Grunty zabudowane	
		razem	użytki			pozostałe	komunikacyjne	rekreacyjne i wypoczynkowe
			leśne	zielone	pod wodami			
STREFA LEGNICY	29,9	25,5	10,8	10,9	2,7	1,0	4,2	0,2
1. Kunice	38,7	35,3	17,2	11,2	5,3	1,6	3,1	0,3
2. Miłkowice	40,1	34,4	13,2	17,4	2,7	1,1	5,4	0,3
3. Krotoszyce	22,1	17,8	8,9	7,1	1,1	0,7	4,2	0,1
4. Legnickie Pole	16,1	11,8	2,8	7,2	1,2	0,6	4,0	0,2
STREFA WROCŁAWIA	33,9	29,6	17,0	9,3	1,4	1,9	3,9	0,3
1. Oborniki Śląskie	53,3	49,3	36,7	10,0	1,2	1,5	3,6	0,4
2. Miękinia	38,6	34,9	21,6	9,4	2,0	2,1	3,3	0,4
3. Czernica	45,5	41,0	20,7	15,2	3,3	1,8	4,3	0,2
4. Długołęka	35,5	31,4	17,9	11,5	1,6	0,4	3,8	0,2
5. Wisznia Mała	37,4	33,6	14,4	11,1	0,5	7,7	3,3	0,4
6. Siechnice	30,1	25,0	11,5	8,8	2,5	2,2	4,7	0,4
7. Kąty Wrocławskie	21,9	17,5	8,1	6,9	0,9	1,7	4,1	0,3

Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej UM we Wrocławiu z 2012.

Strefa Wrocławia jest prawie trzykrotnie większa od strefy Legnicy (tab. 5). Wynika to przede wszystkim z rozległości Wrocławia oraz jego rozciągłości w kierunkach wschodnim i zachodnim. Pod względem liczby ludności Wrocław jest 6-krotnie większy od Legnicy. Wrocław ma około 663 tys. mieszkańców, podczas gdy w Legnicy mieszka około 104 tys. osób. Można więc przyjąć, że potrzeby mieszkańców Wrocławia są znacznie większe aniżeli potrzeby mieszkańców Legnicy, w tym także potrzeba wypoczynku weekendowego.

Większe powierzchniowo są również gminy strefy wrocławskiej. Spośród ośmiu gmin, aż sześć zajmuje powierzchnię powyżej 10 tys. ha, a w granicach gminy Długołęka znajduje się ponad 20 tys. ha gruntu. Natomiast gminy strefy legnickiej należą do małych powierzchniowo (w skali Dolnego Śląska), ponieważ ogółem obejmują poniżej 10 tys. ha.

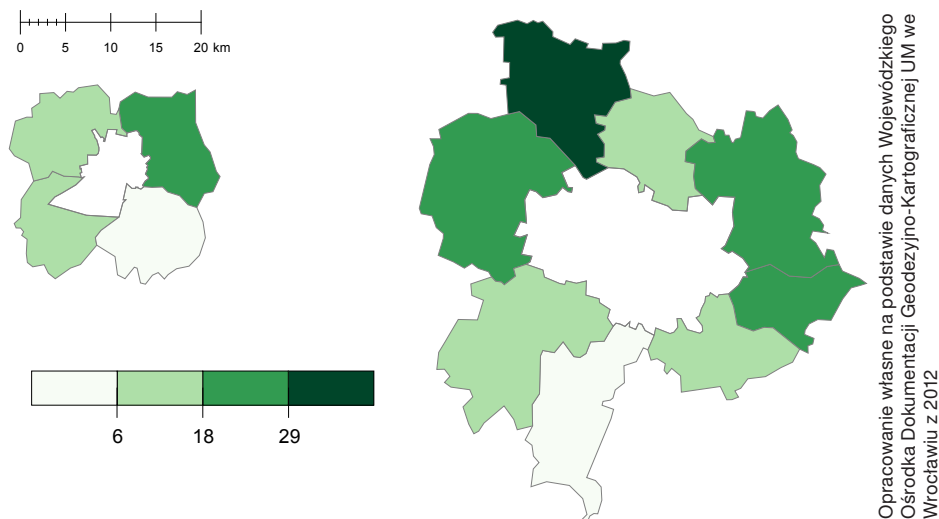
Znacznie większe są również obszary chronionego krajobrazu w strefie Wrocławia. O ich wielkości decydują przede wszystkim rozległe obszary parków krajobrazowych w gminie Kąty Wrocławskie (4021 ha) oraz w gminie Miękinia (490 ha). W strefie Legnicy natomiast o wielkości obszarów chronionych decydują: zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (ok. 360 ha), rezerваты przyrody (64 ha)

w gminie Legnickie Pole oraz obszary chronionego krajobrazu (53 ha) i rezerwaty (75 ha) w Kunicach. Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe są uważane za bardzo atrakcyjne w przypadku turystyki weekendowej, gdyż chroniące je przepisy prawne nie są bardzo restrykcyjne dla zwiedzających. Zespoły te w większości są związane z obiektami pałacowymi oraz postępującą systematycznie rewitalizacją ich otoczenia. Natomiast wraz z rezerwatami przyrody i obszarami chronionego krajobrazu stanowią atrakcyjny cel dydaktyczny i poznawczo-krajobrazowy.

Oprócz wielkości, istotna jest korzystniejsza struktura terenów o funkcjach turystycznych w strefie wrocławskiej (tab. 5), która wynika z większej o około 4 punkty procentowe powierzchni „terenów otwartych”.

W strefie Wrocławia prawie 1/3 terenów ma charakter otwarty, przy czym większość z nich znajduje się w okolicy Obornik Śląskich i stanowi prawie połowę powierzchni gmin. W gminie Oborniki Śląskie przestrzenie leśne stanowią około 37% jej powierzchni (ryc. 10). W strefie Legnicy 1/4 powierzchni gmin ma charakter terenów otwartych, a udziały terenów leśnych i użytków zielonych w tej powierzchni są prawie równe i wynoszą po około 11% (ryc. 11). Znaczący jest również udział powierzchni wodnych, w tym przypadku jezior, w gminach: Kunice (Kunickie i Koskowickie) oraz Miłkowice (ryc. 12).

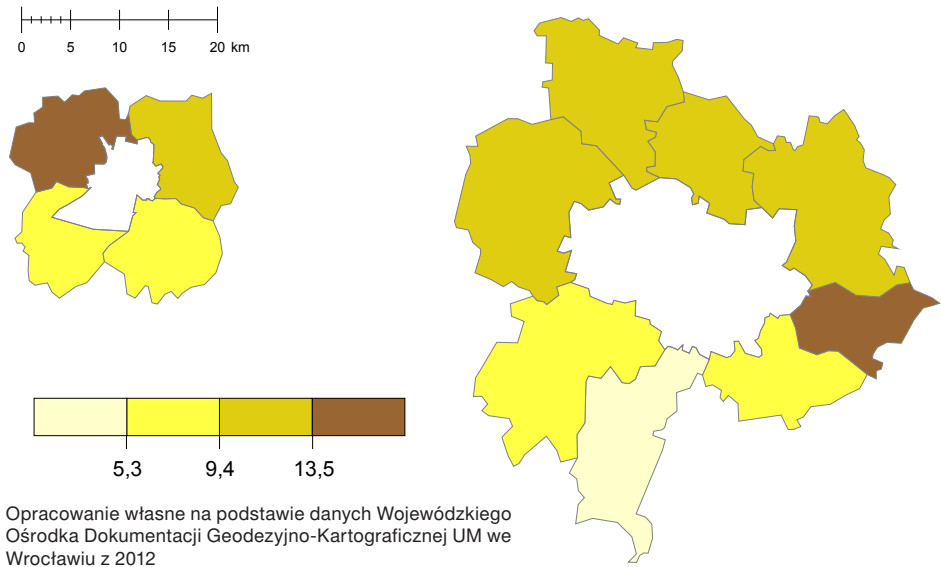
Funkcję turystyczną spełniają również tereny zabudowane obiektami rekreacyjnymi i wypoczynkowymi oraz tereny zajęte przez urządzenia komunikacyjne (ryc. 13 i 14). Udział tych pierwszych jest bardzo niski, wyrównany w obu strefach, poniżej 0,1%. Natomiast w gminach na obszarze których zlokalizowane są węzły kolejowe (Miłkowice) lub bocznice kolejowe i firmy transportowe (Czerlica), powierzchnie zajęte przez te usługi – są znaczące.

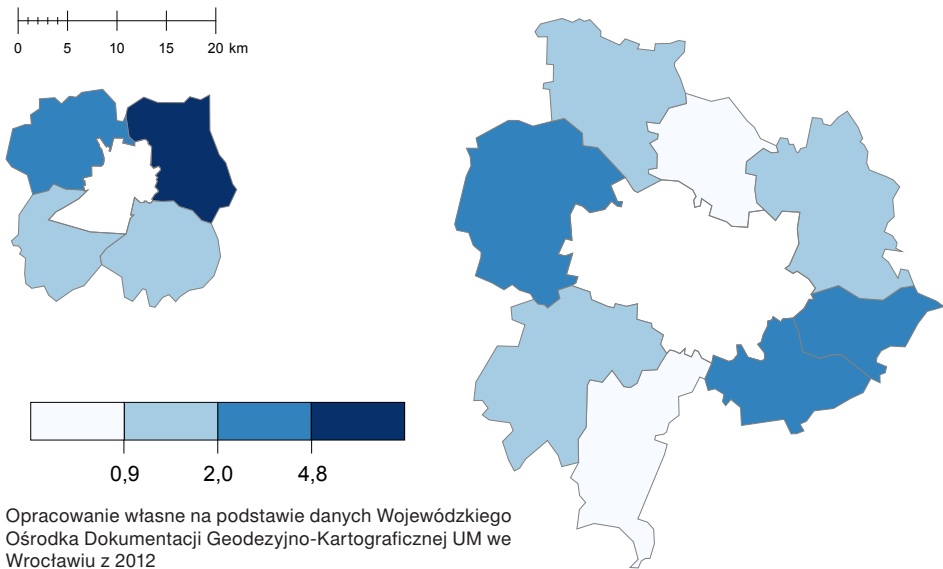
Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej UM we Wrocławiu z 2012

Rycina 10. Udział gruntów leśnych, zadrzewionych i zakrzewionych w powierzchni gminy ogółem

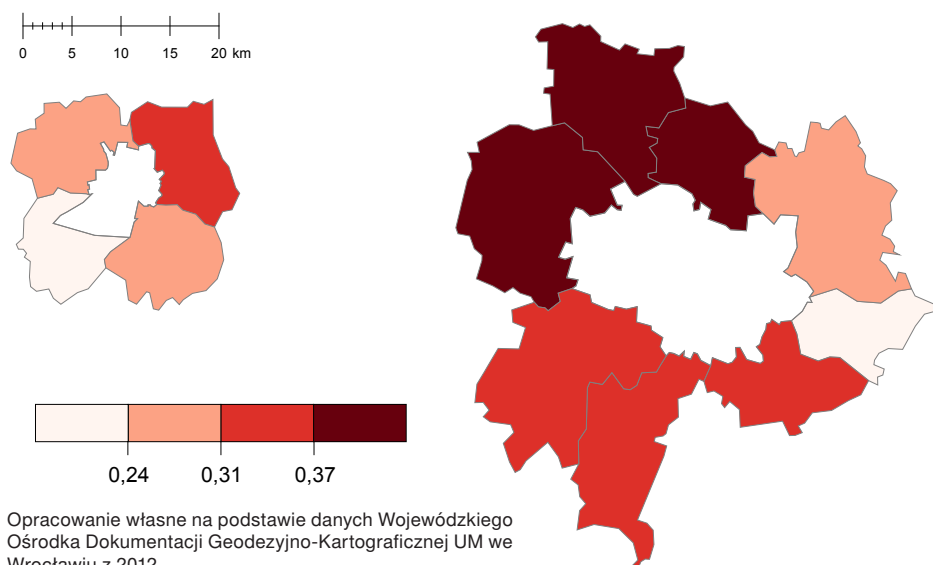
Figure 10. Share of forest areas in the total area of municipalities

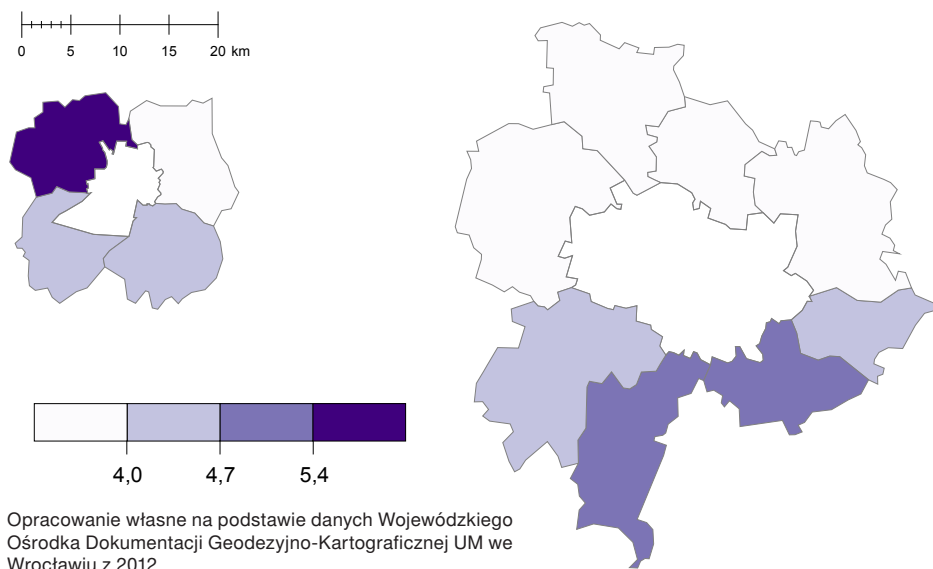
Rycina 11. Udział łąk i pastwisk trwałych w powierzchni gminy ogółem
 Figure 11. Share of meadows and pastures in the total area of municipalities

Rycina 12. Udział gruntów pod stawami, wodami powierzchniowymi płynącymi i stojącymi w powierzchni gminy ogółem
 Figure 12. Share of water bodies and rivers in the total area of municipalities

Rycina 13. Udział terenów rekreacyjnych i wypoczynkowych w powierzchni gminy ogółem
 Figure 13. Share of recreational grounds in the total area of municipalities

Rycina 14. Udział terenów zurbanizowanych pod drogami, zajętych przez tereny kolejowe i inne w powierzchni gminy ogółem
 Figure 14. Share of urbanized areas under roads, rail and others in the total area of municipalities

Omówienie jednostkowych cech charakteryzujących przestrzeń turystyczną, w zasadzie w dowolnej skali przestrzennej dla więcej niż jednej jednostki odniesienia przestrzennego, jest niezwykle ważne. Każdy opis powinien jednak kończyć się uogólnieniem i syntezą. W tym przypadku jest to tym bardziej uzasadnione, że w przestrzennym opisie zróżnicowania analizowanych cech można zauważyć pewne prawidłowości. Najogólniej rzecz ujmując, w obrębie obu badanych stref podmiejskich widoczny jest podział zajmowanego przez nie obszaru na część północną i południową, co znajduje swoje odzwierciedlenie w wartościach poszczególnych cech. Na tej podstawie trudno jest jednak dokonać oceny. Całościowe ujęcie tego zjawiska bez jego zobiektywizowania zawsze będzie budziło wątpliwości. W celu uniknięcia tego wykorzystano:

- analizę składowych głównych, dzięki której możliwe jest z jednej strony zredukowanie liczby wymiarów¹¹, a z drugiej stworzenie metacech stanowiących kombinację zmiennych oryginalnych, skorelowanych, ale niezwiązanych ze sobą (są wówczas ortogonalne);
- metodę grupowania hierarchicznego techniką Joego H. Warda z kwadratem odległości euklidesowej jako miarą podobieństwa (metryką odległości).

Biorąc pod uwagę obie kategorie terenów (otwarte, zabudowane) opisanych sześcioma zmiennymi, analizę można ograniczyć tylko do dwóch wymiarów. Powstałe dwie nowe zmienne (metacechy) wyjaśniają 64% zmienności wspólnej – zmienności całego zbioru. Dodatkowo można powiedzieć, że stopień wyjaśniania zmienności za pomocą dwóch nowych wymiarów (zróżnicowań) jest silnie zbliżony (33% dla pierwszej składowej wobec 31% dla drugiej). Sprowadzenie analizy do dwóch wymiarów ma ułatwić i uczynić syntezę. Mogące pojawić się przypuszczenia, jakoby powstanie dwóch składowych było konsekwencją wyróżnienia i opisu dwóch kategorii terenów, są nieuzasadnione (tab. 6).

Pierwszej składowej charakter nadają trzy zmienne: dwie opisujące kategorie terenów zabudowanych oraz jedna dotycząca kategorii terenów otwartych, a mianowicie terenów użytków ekologicznych, nieużytków i terenów różnych¹². Największy wpływ na charakter pierwszej składowej mają zmienne z kategorii terenów zabudowanych. Dlatego też interpretując ją, określono ją jako opisującą tereny rekreacyjne, ekologiczne i pozostałe. Nieuwzględnienie w nazwie zmiennej opisującej tereny zurbanizowane pod drogami oraz zajęte przez tereny kolejowe i inne wynika z ujemnego jej skorelowania ze składową.

Druga składowa jest określona przez pozostałe trzy zmienne należące do kategorii terenów otwartych, skorelowane ze składową dodatnio (tab. 6). W związku z tym składową tą nazwano: tereny otwarte i zalesione. Warto jednak w tym miejscu zwrócić uwagę na dwie kwestie. Pierwsza to samo nazewnictwo, określenie składowej, które w pierwszej chwili może nosić znamiona tautologii. Druga to dodatkowe podkreślenie terenów otwartych przez „wystąpienia” w nich te-

¹¹ Oparcie się w analizie na sześciu zmiennych (zob. tab. 6) było poprzedzone agregacją, wychodząc od zestawu trzynastu zmiennych.

¹² Należy zaznaczyć, że użytki ekologiczne wystąpiły tylko w gminie Kunice.

Tabela 6. Macierz rotowanych ładunków czynnikowych¹³
dla zmiennych opisujących
Table 6. Factor loading matrix for descriptive variables

kategoria terenów	Wyszczególnienie	Składowa	
	zmienna	pierwsza	druga
otwarte	użytki zielone, obejmujące łąki trwałe oraz pastwiska trwałe	-0,073	0,870
	grunty pod wodami powierzchniowymi płynącymi i stojącymi	-0,111	0,803
	użytki leśne, na które składają się grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione	0,505	0,628
	grunty pozostałe, tj. użytki ekologiczne i nieużytki	0,713	-0,032
zabudowane	tereny rekreacyjne i wypoczynkowe	0,793	-0,149
	tereny zurbanizowane pod drogami, zajęte przez tereny kolejowe i inne	-0,760	-0,101

Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej UM we Wrocławiu z 2012.

renów leśnych. Takie podejście wynika z faktu, że drugiej składowej nie tworzą wszystkie cztery zmienne z kategorii terenów otwartych i relatywnie słabego związku (skorelowania) użytków leśnych z drugą składową (tab. 6)¹⁴.

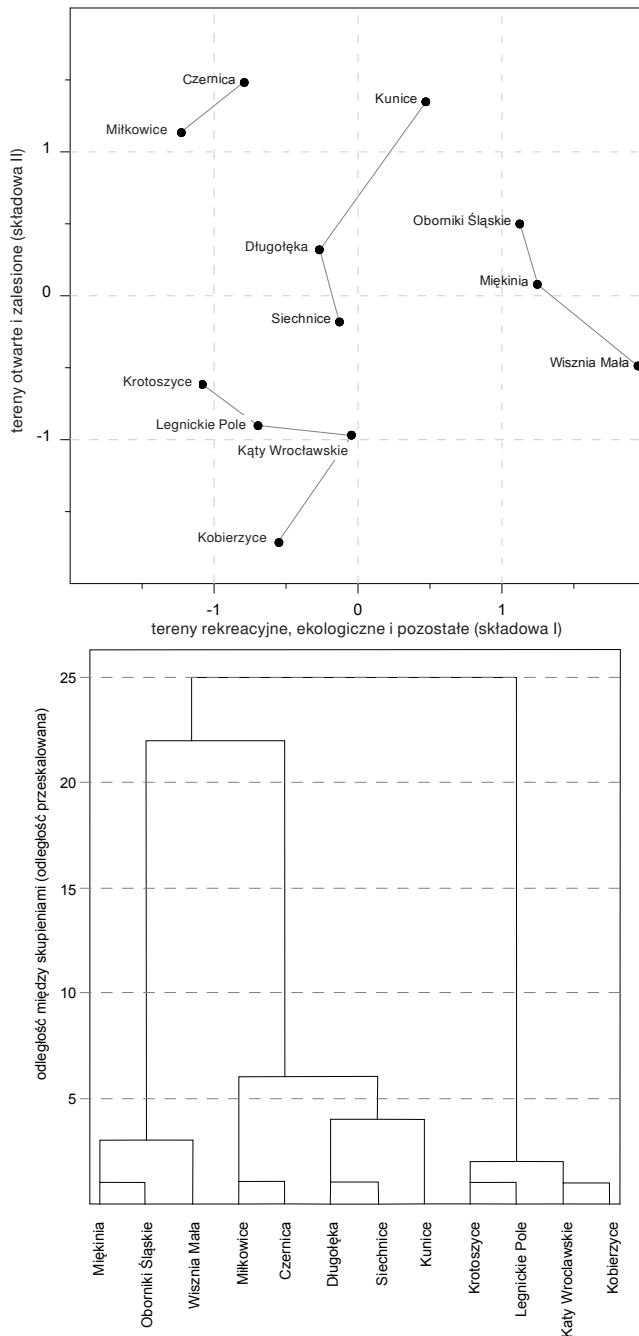
W wyniku zastosowania analizy składowych głównych do łącznej analizy zmiennych opisujących przestrzeń turystyczną możliwe jest dokonanie klasyfikacji (typologii) w układzie dwóch wymiarów (ryc. 15). Jakkolwiek opierając się na wykresie rozrzutu można dokonać wyznaczenia skupień (klas, typów) podobnych obiektów, to szczególnie w przypadku gminy Kunice pojawiłby się dylemat, czy:

- włączyć ją do „podwójnego układu”: Miłkowice–Czernica lub też Długoleka–Siechnice;
- włączyć do „triady”: Miękinia–Oborniki Śląskie–Wisznia Mała;
- rozpatrywać jako klasę jednoelementową?¹⁵

¹³ Ładunki czynnikowe są interpretowane jako współczynniki korelacji liniowej Pearsona pomiędzy zmiennymi oryginalnymi a utworzonymi składowymi.

¹⁴ Warto w tym miejscu zauważyć, że bardzo restrykcyjne podejście do wartości ładunków czynnikowych, branych pod uwagę w interpretacji słownej składowych, wymagałoby pominięcia zmiennej użytki leśne. Dodatkowo sprawę komplikuje to, że użytki leśne w rozwiązaniu nierotowanym powinny „zostać włączone” do składowej pierwszej. W analizie przyjęto rozwiązanie rotowane techniką Varimax.

¹⁵ Zaznaczyć jednak należy, że wydzielenie klas jednoelementowych obniża wartość klasyfikacji (typologii).

Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej UM we Wrocławiu, 2012

Rycina 15. Rozrzut jednostek strefy podmiejskiej Wrocławia i Legnicy w układzie głównych wymiarów (składowych) przestrzeni turystycznej oraz dendrogram grupowania tych jednostek oparty na wyróżnionych składowych
 Figure 15. Distribution of units of suburban zone of Wrocław and Legnica according to main components of tourism space and grouping tree diagram of the units

Opierając się na wynikach grupowania hierarchicznego techniką J. H. Warda oraz przyjmując za wyznacznik podziału pierwsze pojawiające się długie gałęzie, oznaczające spadek podobieństwa wewnętrznego tworzonych skupień, uzasadnione wydaje się wydzielenie czterech skupień (typów) (ryc. 15):

I. Miękinia, Oborniki Śląskie, Wisznia Mała;

II. Długołęka, Kunice, Siechnice;

III. Czernica, Miłkowice;

IV. Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Krotoszyce, Legnickie Pole¹⁶.

Jakkolwiek w przypadku podejść typologicznych ustalanie dobroci skupień, ich porządkowanie nie jest zabiegiem koniecznym, tak w tym przypadku można dokonać takiego porządkowania w kontekście prowadzonego badania. Przyjmując założenie, że wszystkie analizowane elementy mają wpływ na kształt przestrzeni turystycznej danego obszaru, w przypadku każdej ze składowych, wymiarów „regionu”, pożądane są ich najwyższe wartości. Oczywiście pierwsze w kolejności

Tabela 7. Średnie wartości zmiennych oryginalnych oraz składowych (wartości czynnikowych)

Table 7. Mean values of original variables and components

kategoria terenów	Wyszczególnienie zmienna	Skupienie/typ			
		I	II	III	IV
otwarte	użytki zielone, obejmujące łąki trwałe oraz pastwiska trwałe	10,14	10,50	16,31	6,26
	grunty pod wodami powierzchniowymi płynącymi i stojącymi	1,20	3,12	2,98	0,89
	użytki leśne, na które składają się grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione	24,21	15,56	16,97	5,79
	grunty pozostałe, tj. użytki ekologiczne i nieużytki	3,74	1,39	1,43	0,89
zabudowane	tereny rekreacyjne i wypoczynkowe	0,39	0,31	0,21	0,25
	tereny zurbanizowane pod drogami, zajęte przez tereny kolejowe i inne	3,42	3,88	4,89	4,28
tereny rekreacyjne, ekologiczne i pozostałe (składowa 1)		1,44	0,02	-1,01	-0,59
tereny otwarte i zalesione (składowa 2)		0,03	0,50	1,31	-1,05

Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej UM we Wrocławiu z 2012.

¹⁶ W celu większej przejrzystości tekstu, w niewielkim stopniu wyprzedzając analizę i interpretację, uporządkowano skupienia według stopnia jakości (rozwoju) przestrzeni turystycznej. Jednostki przypisane do skupień odzwierciedlają numer skupienia w tabeli 7.

brane są pod uwagę wartości dla pierwszego wymiaru (składowej), a dopiero w drugiej kolejności wartości następnej składowej. Aby właściwie zrozumieć przyporządkowanie i dalsze uogólnienia, należy pamiętać, że tzw. wartości czynnikowe dla poszczególnych jednostek analizy, odnośnie do zidentyfikowanych dwóch wymiarów, są wartościami niemianowanymi, gdzie wartości zbliżone do zera odzwierciedlają przeciętny stan danego wymiaru. Uogólniając, można by powiedzieć, że gminy leżące w bezpośredniej strefie oddziaływania Legnicy i Wrocławia dzielą się na dwie zasadnicze grupy, z których każda tworzona jest przez dwa skupienia. Pierwsza grupa składa się ze skupienia I i II, w których oba wymiary przestrzeni turystycznej mają co najmniej przeciętny poziom (tab. 7).

Natomiast w przypadku grupy drugiej (skupienie III i IV) globalnie zidentyfikowane wymiary przestrzeni turystycznej mają mniej niż przeciętne wartości. Oczywiście nie można nie zauważyć, w przypadku skupienia trzeciego, silnie rozwiniętego wymiaru terenów otwartych i zalesionych. Należy jednak zdać sobie sprawę, że takie uporządkowanie ma charakter relatywny. Zasadniczo można w tym przypadku mówić o natężeniu rozwoju, ukształtowania się, przestrzeni turystycznej.

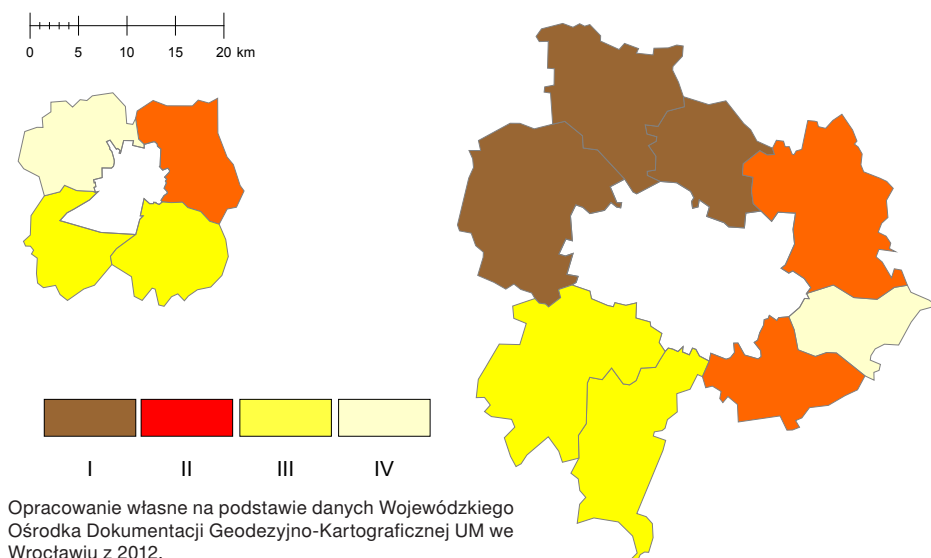
Pomijając wartości liczbowe opisujące poszczególne zmienne, ale opierając się na wzajemnych relacjach i zależnościach między nimi, można dokonać określenia typów przestrzeni turystycznych w strefach podmiejskich Legnicy i Wrocławia. Odnosząc się do skupień i przyjmując klasyfikację przestrzeni Kostrowickiego (1997) i Włodarczyka (2009, s. 93) jako podstawę klasyfikacji przestrzeni, można dokonać jej roboczej typologii:

- typ I – charakteryzuje się dobrze rozwiniętą funkcją związaną z rekreacją i wypoczynkiem, wspomaganą walorami przyrodniczymi – przestrzeń turystyczna rzeczywista, ukształtowana;
- typ II – jest przykładem równowagi pomiędzy dwoma wymiarami opisującymi przestrzeń turystyczną – przestrzeń turystyczna rzeczywista kształtująca się, silnie zrównoważona;
- typ III – ma potencjał rozwojowy w postaci walorów przyrodniczych (tereny otwarte) i infrastruktury komunikacyjnej – przestrzeń turystyczna rzeczywista, oczekująca na impuls rozwojowy;
- typ IV – odznacza się relatywnym niedorozwojem funkcji turystycznej w strefach podmiejskich – przestrzeń turystyczna rzeczywista, o charakterze subiektywnym (niepostrzegana).

Charakterystyczne dla wyróżnionych typów przestrzeni turystycznej w strefach podmiejskich Legnicy i Wrocławia jest to, że można mówić o czymś na kształt „regionalizacji” typów przestrzeni, przejawiającej się w ich sąsiedztwie, „ciągłości przestrzennej” (ryc. 16).

Wyjątkiem powodującym zaburzenie ciągłości i zwartości przestrzennej stref podmiejskich obu aglomeracji są jednostki: Czernica w strefie podmiejskiej Wrocławia i Miłkowice w strefie podmiejskiej Legnicy.

Jakkolwiek w koncepcji metropolitalnego regionu turystyczno-wypoczynkowego Liszewskiego (2003) kolejne typy przestrzeni turystycznej mają charakter

Rycina 16. Typy przestrzeni turystycznej w strefie podmiejskiej Wrocławia i Legnicy
Figure 16. Types of tourism space in the suburban zone of Wrocław and Legnica

koncentryczny, to zarówno w przypadku Legnicy, jak i Wrocławia trudno jest mówić o takim sposobie kształtowania się przestrzeni turystycznej. Należy jednak uwzględnić to, że zakres przestrzenny badań jest zdecydowanie mniejszy, niż w koncepcji zaproponowanej przez S. Liszewskiego (2006). Pomimo rozbieżności, które mogą pojawić się pomiędzy empirycznym a koncepcyjnym wyrazem teoretycznego podejścia do problemu, wydaje się, że w przypadku obszaru podmiejskiego obu analizowanych ośrodków można mówić o czterech z pięciu typów przestrzeni, począwszy od eksploracji turystycznej a skończywszy na kolonizacji. Chociaż takie podejście można byłoby uznać za nieco kontrowersyjne, to przypisując następujące po sobie typy przestrzeni, uzyskujemy zróżnicowany stopień zagospodarowania turystycznego i głównej funkcji turystycznej stref podmiejskich. Tym samym w przypadku przestrzeni wokół obu analizowanych aglomeracji możemy mówić co najwyżej o jej wypoczynkowo-rekreacyjnym charakterze, nieprowadzącym do „destruktywnego” zjawiska „urbanizacji turystycznej”.

Wyposażenie w infrastrukturę drogową dla obsługi ruchu turystycznego stanowi oprócz walorów turystycznych najistotniejszy element decydujący o atrakcyjności obszaru. W strefach podmiejskich jest to szczególnie ważne dla obsługi zróżnicowanych form turystyki, a także rekreacji o dużej częstotliwości korzystania. Gęstość sieci drogowej w strefie Wrocławia jest o około 50% wyższa niż w strefie Legnicy (tab. 8).

Szczególnie duża gęstość dróg charakterystyczna dla południowych i południowo-wschodnich gmin strefy wrocławskiej wynika z istnienia węzłów komunikacji międzynarodowej w Kobierzycach i Kątach Wrocławskich oraz dużego zagęszczenia dróg w Czernicy i Siechnicach, na terenie których znajduje się wiele

Tabela 8. Infrastruktura komunikacyjna w strefach podmiejskich
Legnicy i Wrocławia
Table 8. Transport infrastructure in the suburban zones
of Legnica and Wrocław

Strefa/gmina	Tereny zabudowane komunikacyjne	Drogi na 100 km ²
STREFA LEGNICY	4,2	113,0
1. Krotoszyce	4,2	136,0
2. Legnickie Pole	4,0	132,0
3. Miłkowice	5,4	100,0
4. Kunice	3,1	91,0
STREFA WROCŁAWIA	3,9	161,0
1. Czernica	4,3	262,0
2. Kobierzyce	4,7	240,0
3. Siechnice (m+w)	4,7	205,0
4. Kąty Wrocławskie (m+w)	4,1	180,0
5. Długołęka	3,8	159,0
6. Oborniki Śląskie (m+w)	3,6	120,0
7. Miękinia	3,3	90,0
8. Wisznia Mała	3,3	83,0

m+w – miasto i wieś

Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej UM we Wrocławiu z 2012 oraz danych urzędów gminnych.

lokalnych węzłów komunikacyjnych o zróżnicowanych kierunkach, pomocniczych dla węzła wrocławskiego. Ponadto strefa wrocławska, szczególnie w części południowej i wschodniej, jest obszarem intensywnego budownictwa mieszkaniowego będącego odpowiedzią na tendencje deglomeracyjne Wrocławia. Proces ten zagraża w istotny sposób rozwojowi funkcji tego terenu jako miejsca wypoczynku weekendowego mieszkańców Wrocławia. Budownictwo mieszkaniowe zajmuje bowiem powierzchnie „terenów otwartych”.

5. ANALIZA I OCENA ZASOBÓW TURYSTYCZNO-REKREACYJNYCH

5.1. AKTUALIZACJA STANU WALORÓW I INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNO-REKREACYJNEJ

Problematyka oceny potencjału walorów turystycznych oraz zagospodarowania turystycznego była w minionych latach wielokrotnie podejmowana w literaturze przedmiotu. Szczególny wzrost aktywności środowisk naukowych i eksperckich nastąpił w okresie poprzedzającym uruchomienie środków unijnych dla sfery turystyki, jak również w fazie ich redystrybucji, kiedy to analizy były niezbędne w celu programowania obszarów wsparcia.

Na uwagę zasługują prace dotyczące kompleksowego spojrzenia na rozwój turystyki na poziomie ogólnopolskim i regionalnym (Kurek 2007; Lijewski i wsp. 2008), analizy odnoszące się do oceny stopnia zagospodarowania turystycznego (Kowalczyk, Derek 2010; Pawlikowska-Piechotka 2009), opracowania poruszające zagadnienia tworzenia regionalnych i subregionalnych produktów turystycznych (Kaczmarek i wsp. 2002; Fedyk, Dołęga 2009) czy publikacje dotyczące promocji oraz kreowania wizerunku regionu bądź mniejszych jednostek administracyjnych (Bosiacki, Hołderna-Mielcarek 2010; Marciszewska 2010).

Szczególnie cennymi opracowaniami stanowiącymi materiał porównawczy są publikacje o charakterze inwentaryzacyjnym czy krajoznawczym dotyczące zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego (Czerwiński 2009; Czerwiński, Sołtysik 2009), analizy o charakterze strategicznym dotyczące kierunków rozwoju turystyki w regionie (Liszewski 2003; Wyrzykowski 2004). Jednocześnie nieliczne są opracowania odnoszące się do obszaru badanych jednostek samorządu terytorialnego (Marak i wsp. 1997; Wyrzykowski i wsp. 2005; Jakubowicz i wsp. 2010, Strategia... 2008), w których analizowane są stan zasobów i rozwój funkcji turystycznych.

W opracowaniu, na podstawie badań źródeł wtórnych (z wykorzystaniem metody *desk research* oraz metod statystycznych i kartograficznych) dokonano wielokierunkowej analizy jakościowo-ilościowej oraz przestrzennej stanu i charakteru zasobów wypoczynkowych i przyrodniczych, kulturowych, komunikacyjno-transportowych oraz infrastrukturalno-specjalistycznych dla badanych gmin, zlokalizowanych w sąsiedztwie dwóch dużych aglomeracji miejskich Dolnego Śląska: Wrocławia i Legnicy.

Należy nadmienić, że analiza ta obejmowała identyfikację i aktualizację turystycznych zasobów strukturalnych gmin ze szczególnym uwzględnieniem utworzenia, utrzymania lub przystosowania tych zasobów w ostatnich 20 latach (okres funkcjonowania samorządów).

Mając na względzie potrzebę dokonania analizy porównawczej odmiennych od siebie, a badanych cech zasobów jednostek samorządu terytorialnego istotnych dla rozwoju i kształtowania polityki turystycznej, a jednocześnie wzajemnie na siebie oddziaływujących, podjęto próbę wyznaczenia wskaźników syntetycznych poprzez ich agregację i odniesienie wartości liczbowych do powierzchni gminy.

To założenie metodologiczne pozwoliło na określenie zarówno stopnia zróżnicowania przestrzennego, jak i poziomu nasycenia (natężenia) danego zjawiska, a docelowo opracowania typologii badanych jednostek.

W dalszej części podrozdziału, na podstawie zestawień tabelarycznych oraz kartogramów dokonano autorskiej próby oceny i wnioskowania w odniesieniu do badanych 4 typów zasobów jednostek samorządu terytorialnego. Badanie zasobów wykazało ich tendencję do koncentracji oraz umożliwiło wytypowanie jednostek (ustalenie hierarchii) o najwyższym stopniu rozwoju danych zasobów, w tym diagnozy poziomu rozwoju funkcji turystycznych w badanych okresie.

Na podstawie zebranego materiału analitycznego oceniono pod względem ilościowo-jakościowym (951 jednostek danych) badane rodzaje zasobów (tab. 9), co ma istotne znaczenie dla oceny skali możliwości funkcjonowania badanych gmin w sferze kształtowania polityki zrównoważonego rozwoju turystyki i kompleksowego zarządzania rozwojem turystyki na danym obszarze.

Interesująca jest silna koncentracja zasobów turystycznych w 3 gminach w otoczeniu aglomeracji Wrocławia (37,9% ogółu zasobów w gminach Oborniki Śląskie, Długołęka i Kąty Wrocławskie), a w pozostałych 8 gminach kolejne 38,38% zasobów. Z jednej strony można wskazać, że jest to następstwem m.in. lokalizacji wskazanych gmin (m.in. Długołęka i Kąty Wrocławskie), na głównych kierunkach komunikacyjnych do i z aglomeracji, co wywołuje zjawiska popytu na danego typu usługi (zasoby). Z drugiej strony obraz ten jest wynikiem ukierunkowania rozwoju gminy na turystykę (Oborniki Śląskie, Kobierzyce czy Siechnice), w tym również jej tradycji turystycznych.

Za niepokojący uznać należy niski poziom ukształtowanych przez 20 lat zasobów proturystycznych w gminach otoczenia aglomeracji Legnicy (tylko 27,65% ogółu zasobów wszystkich 12 badanych jednostek), co bez wątpienia ogranicza rozwój tej sfery gospodarczo-społecznej w subregionie.

Znaczący potencjał zasobów turystycznych posiadają ukierunkowane od kilku lat na rozwój gospodarki turystycznej gmina Kunice (turystyka weekendowa i wypoczynkowa) i gmina Legnickie Pole (turystyka kulturowa i wypoczynkowa).

Analiza typów zasobów proturystycznych (ryc. 17 i 18) wykazała znaczący ogólny udział elementów infrastrukturalnych (obiekty oraz urządzenia turystyczne i sportowo-rekreacyjne, obiekty i urządzenia specjalistyczne, obiekty noclegowe, obiekty i urządzenia gastronomiczne) w strukturze zasobów badanych jednostek terytorialnych w otoczeniu aglomeracji Wrocławia i Legnicy.

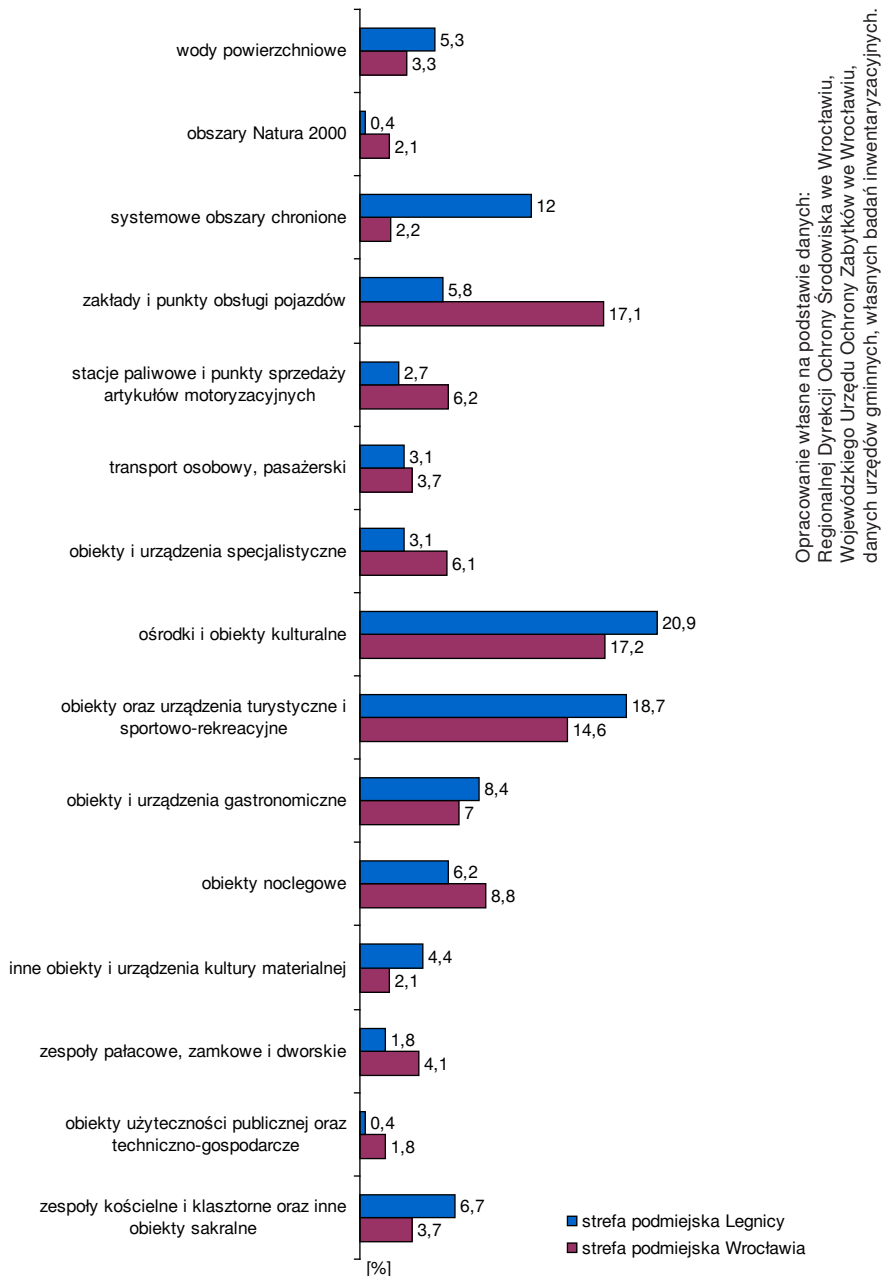
Zauważalny jest jednocześnie niewielki wpływ dużych aglomeracji miejskich na rozwój bazy noclegowej czy gastronomicznej w ich najbliższym otoczeniu (w gminach sąsiednich), co może skutkować ograniczaniem rozwoju turystyki krótkoterminowej (weekendowej z noclegiem) mieszkańców obu aglomeracji.

Jednocześnie należy odnotować, że dzięki dużej liczbie ośrodków i obiektów kulturalnych i pomimo ograniczonej liczby obiektów o znaczeniu architektonicznym czy historycznym, na obszarach badanych gmin zauważa się istotny potencjał dla rozwoju turystyki kulturowej.

Tabela 9. Struktura zasobów utworzonych i (lub) przystosowanych do realizacji celów turystycznych w latach 1990–2011 w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia
 Table 9. Structure of resources created or/and adapted for tourism in the 1990–2011 period in the suburban municipalities of Legnica and Wrocław

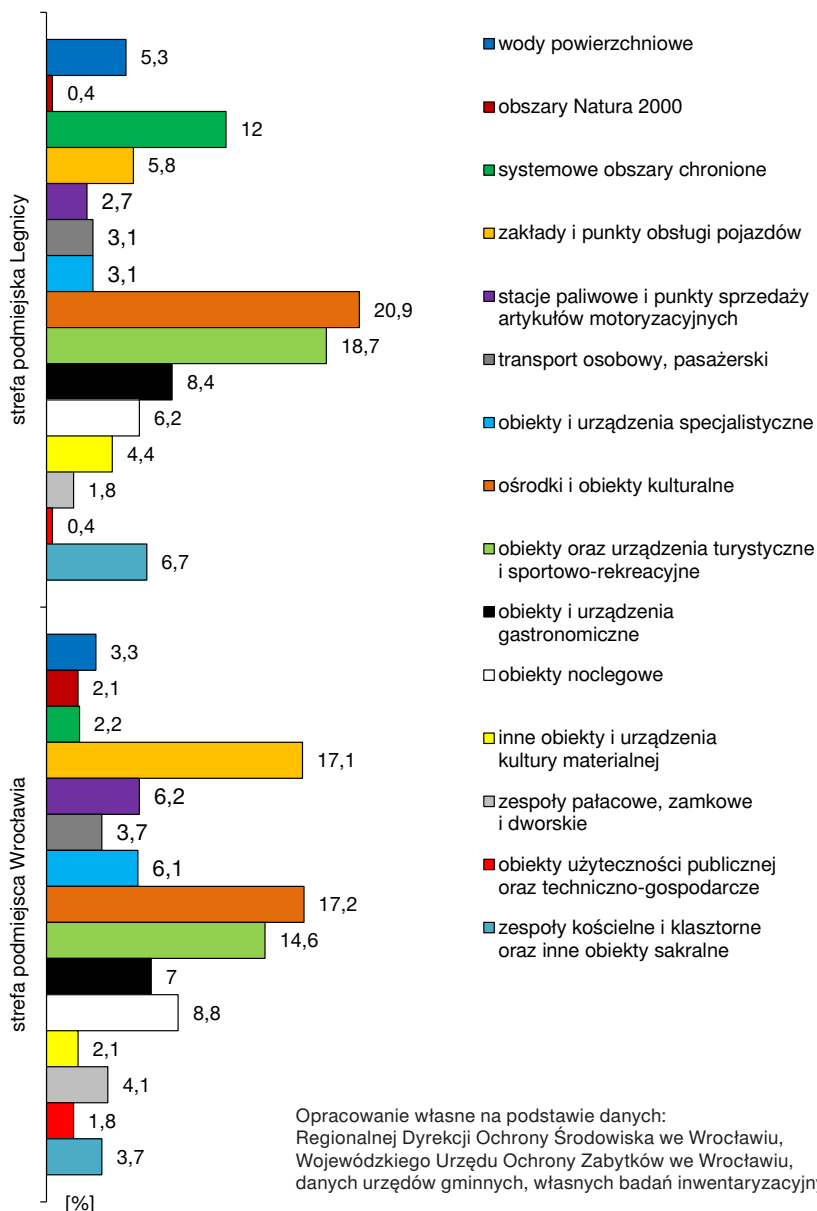
Gmina	Grupy zasobów turystycznych [w %]															Ogółem [N]
	Zespoły kościelne i klasztorne oraz inne obiekty sakralne	Obiekty użyteczności publicznej oraz techniczno-gospodarcze	Zespoły pałacowe, zamkowe i dworskie	Inne obiekty i urządzenia kultury materialnej	Obiekty noclegowe	Obiekty i urządzenia gastronomiczne	Obiekty oraz urządzenia turystyczne i sportowo-rekreatywne	Osrodki i obiekty kulturalne	Obiekty i urządzenia specjalistyczne	Transport osobowy, pasażerski	Stacje paliwowe i punkty sprzedaży artykułów motoryzacyjnych	Zakłady i punkty obsługi pojazdów	Systemowe obszary chronione	Obszary Natura 2000	Wody powierzchniowe	
Czernica	5,9	2,9	0,0	2,9	4,4	11,8	17,6	11,8	8,8	1,5	1,5	14,7	2,9	5,9	7,4	68
Długołęka	6,0	0,9	6,0	0,9	5,2	6,9	14,7	8,6	10,3	1,7	4,3	25,9	1,7	2,6	4,3	116
Kąty Wrocławskie	3,6	0,9	6,3	4,5	11,7	7,2	11,7	9,0	5,4	8,1	8,1	18,0	0,9	1,8	2,7	111
Kobierzyce	2,1	2,1	8,2	1,0	9,3	6,2	13,4	30,9	3,1	2,1	11,3	8,2	1,0	0,0	1,0	97
Krotoszyce	7,9	2,6	7,9	13,2	5,3	2,6	21,1	28,9	0,0	2,6	0,0	2,6	0,0	0,0	5,3	38
Kunice	1,3	0,0	0,0	1,3	1,3	15,6	24,7	19,5	9,1	5,2	2,6	6,5	5,2	1,3	6,5	77
Legnickie Pole	14,1	0,0	0,0	4,2	12,7	4,2	11,3	19,7	0,0	0,0	1,4	1,4	28,2	0,0	2,8	71
Miękinia	1,4	4,1	2,7	1,4	5,5	6,8	15,1	30,1	2,7	0,0	5,5	9,6	2,7	5,5	6,8	73
Miłkowice	2,6	0,0	2,6	2,6	5,1	7,7	17,9	17,9	0,0	5,1	7,7	15,4	7,7	0,0	7,7	39
Oborniki Śl.	3,7	2,2	3,0	2,2	12,7	10,4	14,9	14,2	6,0	6,0	5,2	17,2	1,5	0,0	0,7	134
Siechnice	3,8	1,3	1,3	2,6	12,8	1,3	14,1	17,9	5,1	2,6	7,7	21,8	1,3	2,6	3,8	78
Wisznia Mała	2,0	0,0	2,0	0,0	4,1	2,0	18,4	24,5	6,1	6,1	4,1	18,4	10,2	0,0	2,0	49
Ogółem	4,4	1,5	3,6	2,6	8,2	7,4	15,6	18,1	5,4	3,6	5,4	14,4	4,5	1,7	3,8	951

Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, urzędów gminnych, własnych badań inwentaryzacyjnych.

Rycina 17. Zasoby strukturalne utworzone i (lub) przystosowane do realizacji celów turystycznych w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia, w latach 1990–2011

Figure 17. Suburban zones of Legnica and Wrocław according to the structural resources created and (or) adapted for tourism in the 1990–2011 period

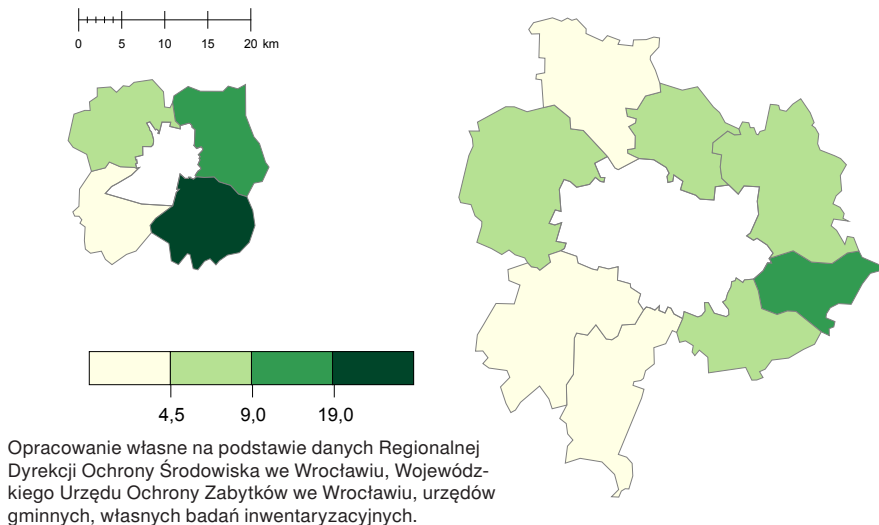

Rycina 18. Rozkład zasobów strukturalnych utworzonych i (lub) przystosowanych do realizacji celów turystycznych w latach 1990–2011 w strefach podmiejskich Legnicy i Wrocławia

Figure 18. Layout of structural resources created and (or) adapted for tourism in the suburban zones of Wrocław and Legnica in the 1990–2011 period

5.2. ZRÓŻNICOWANIE PRZESTRZENNE I FUNKCJONALNE ZASOBÓW TURYSTYCZNO-REKREACYJNYCH

Struktura przestrzenna zasobów wypoczynkowych i przyrodniczych (ryc. 19) wskazuje na ich silną koncentrację w 3 gminach. Jest to bez wątpienia wynik zlokalizowania w tych jednostkach samorządu terytorialnego unikalnych walorów środowiska przyrodniczego (tj. w gminie Czernica – znajdują się Dolina Odry, siedliska Obszaru Natura 2000, zbiornik Bajkał; w gminie Legnickie Pole – liczne pomniki przyrody ożywionej oraz zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, w gminie Kunice – kompleks naturalnych stawów i jezior, rzeka Kaczawa), które dzięki właściwemu zagospodarowaniu i udostępnieniu do użytku publicznego stały się celem migracji turystycznych i miejscem do podejmowania kilku typów turystyki, w tym szczególnie turystyki weekendowej (turystyki pieszej, rowerowej i rekreacji nadwodnej) mieszkańców sąsiednich aglomeracji miejskich¹⁷.

Rycina 19. Wielkość zasobów wypoczynkowych i przyrodniczych przypadających na 100 km²

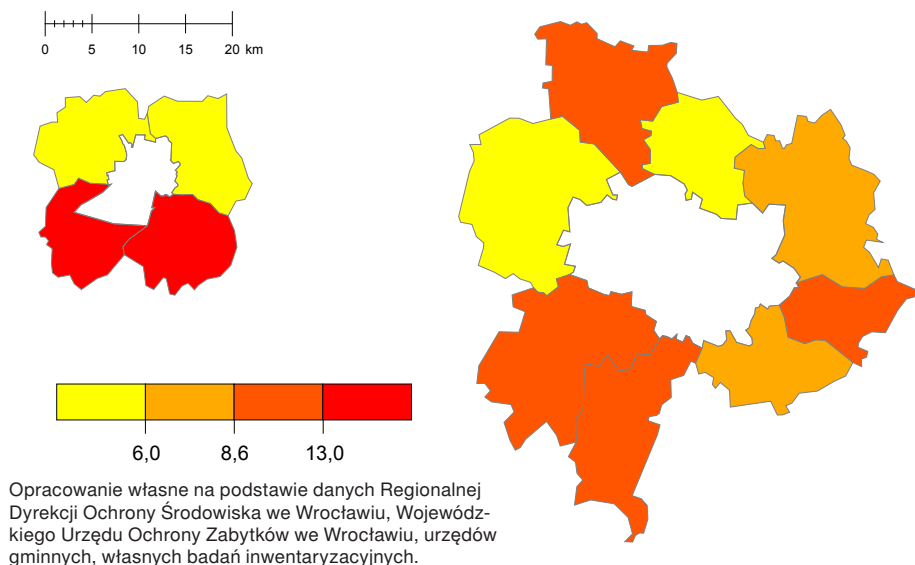
Figure 19. Density of recreational and natural resources per 100 km²

Znacząca wielkość wskaźnika natężenia zasobów wypoczynkowych i przyrodniczych cechuje także gminę Miękinia (z kilkoma obszarami chronionych siedlisk ujętych w Obszar Natura 2000 oraz odcinkami 4 atrakcyjnych turys-

¹⁷ Pogłębione analizy dotyczące walorów wypoczynkowych i przyrodniczych oraz cech ruchu turystycznego w przypadku określonego zagospodarowania i infrastruktury turystycznej kilku badanych jednostek gminnych zostały przedstawione w dokumentach koncepcji subregionalnych (Antoniewicz i wsp. 2009, Dołęga i wsp. 2009, Gryszel i wsp. 2009, Baran i wsp. 2008), stanowiących załączniki do Aktualizacji Programu... (2009).

tycznie rzek), gminy Długołęka i Siechnice (z kilkoma obszarami chronionych siedlisk ujętych w Obszar Natura 2000) oraz gminy Wisznia Mała (z Obszarem Chronionego Krajobrazu Wzgórz Trzebnickich, licznymi pomnikami przyrody, rzeką Widawą)¹⁸.

Warto zaznaczyć, że charakter tych walorów w pewnym stopniu ogranicza ich turystyczne zagospodarowanie (nakazy prawa w zakresie ochrony przyrody), a tym samym wpływa na wielkość ruchu turystycznego kształtowanego w gminach w ramach prowadzonej „polityki turystycznej”¹⁹.

Rycina 20. Wielkość zasobów kulturowych przypadających na 100 km²
Figure 20. Density of cultural resources per 100 km²

Przestrzenny rozkład zasobów i potencjału kulturowego badanych jednostek terytorialnych (ryc. 20) jest bez wątpienia odbiciem historycznego rozwoju regionu, w tym koncentracji w kilku gminach unikalnych obiektów dziedzictwa kultury i sztuki (m.in. gmina Legnickie Pole – Pobenedyktyński Zespół Klasztorny, gmina Krotoszyce – zespoły pałacowe i folwarczne, obiekty muzealne i znane pola bitew, gmina Kąty Wrocławskie, Kobierzyce i Oborniki – kompleksy pałacowe

¹⁸ Aktualizacja Programu... (2009).

¹⁹ Posłużono się tutaj pojęciem polityki turystycznej zaproponowanym przez Piotra Gryszela (2005) „[...] że lokalna i regionalna polityka turystyczna to wszelkie świadome działania organizacji i instytucji działających w regionie turystycznym zmierzające do stworzenia optymalnych warunków rozwoju turystyki na danym obszarze [...]” (s. 164), a dalej „[...] Lokalną i regionalną politykę turystyczną kształtują głównie samorządy terytorialne i organy administracji publicznej, jak również stowarzyszenia i izby gospodarcze, związki międzygminne, stowarzyszenia turystyczne typu non-profit (np. PTTK, PTSM), oraz Regionalne i Lokalne Organizacje Turystyczne [...]” (s. 165).

i dworskie, obiekty sakralne) predestynujących te obszary do rozwoju różnych form turystyki kulturowej, np. szlaków tematycznych (Fedyk, Dołęga 2008).

Jednocześnie należy zaznaczyć i wskazać na znaczące i stale aktualne problemy badanych gmin w sferze zapewnienia odpowiedniego poziomu ochrony obiektów dziedzictwa kultury i sztuki, ich prawidłowego turystycznego udostępnienia i zagospodarowania przy ograniczonych własnych zasobach finansowych i przy faktycznym wyczerpaniu się środków z funduszy europejskich w okresie programowania 2007–2013²⁰.

Jednym z najistotniejszych czynników wpływających na rozwój funkcji turystycznej obszarów gmin i na poziom ich turystycznej atrakcyjności jest możliwość kształtowania i tworzenia lub wspierania przez te jednostki samorządowe rozwoju infrastruktury turystycznej i paraturystycznej (zarówno publicznej, jak i prywatnej) umożliwiającej turystyczną aktywizację gminy, a także wpływającej na konkurencyjność na rynku usług turystycznych i wzrost ruchu turystycznego. Aktywność w tej sferze lokalnych władz jest powszechnie badanym i stosowanym wskaźnikiem oceny prawidłowości prowadzonej polityki turystycznej i działań zmierzających do zrównoważonego rozwoju gminy.

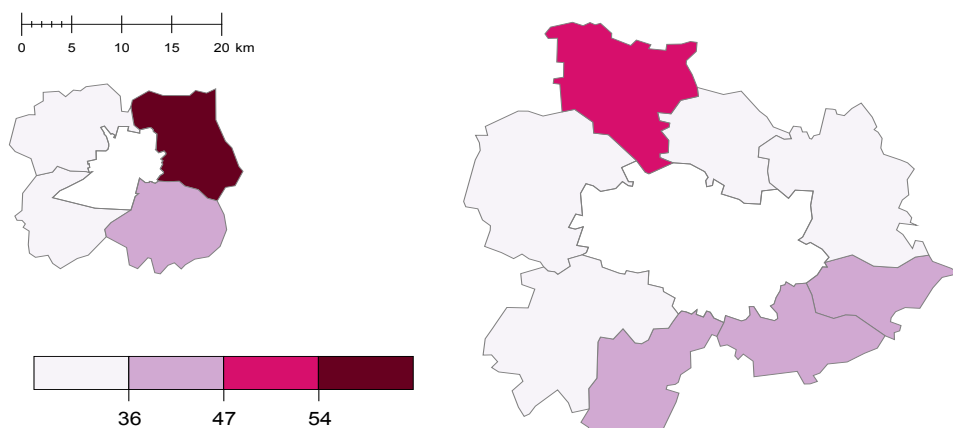
Interesujący jest również obraz struktury przestrzennej stopnia natężenia zasobów infrastrukturalnych i specjalistycznych (ryc. 21) wskazujący na ich silną koncentrację tylko w 6 badanych jednostkach (dominacja gminy Kunice i Oborniki Śląskie) i jednocześnie niedorozwój w kilku pozostałych gminach (szczególnie w gminach Krotoszyce i Kąty Wrocławskie), mimo posiadania znaczącej grupy walorów i atrakcji turystycznych na ich obszarach.

Można sądzić, że taki stan (oprócz oddziaływania potencjału środowiskowo-kulturowego czy poziomu aktywności lokalnych społeczności i przedsiębiorców) jest odbiciem charakteru polityki lokalnej prowadzonej w gminach i stopnia koncentracji danej jednostki samorządowej na rozwoju społeczno-gospodarczym, w tym turystycznym i rekreacyjnym – co ma także swoje potwierdzenie w charakterze lokalnych dokumentów strategii rozwoju²¹.

Jednym z istotnych czynników wpływających na rozwój turystyki w gminach jest wielkość i charakter zasobów komunikacyjnych i transportowych wpływających na dostępność komunikacyjną danego obszaru, a tym samym sprzyjających obsłudze ruchu turystycznego lub ograniczających wzrost tego ruchu.

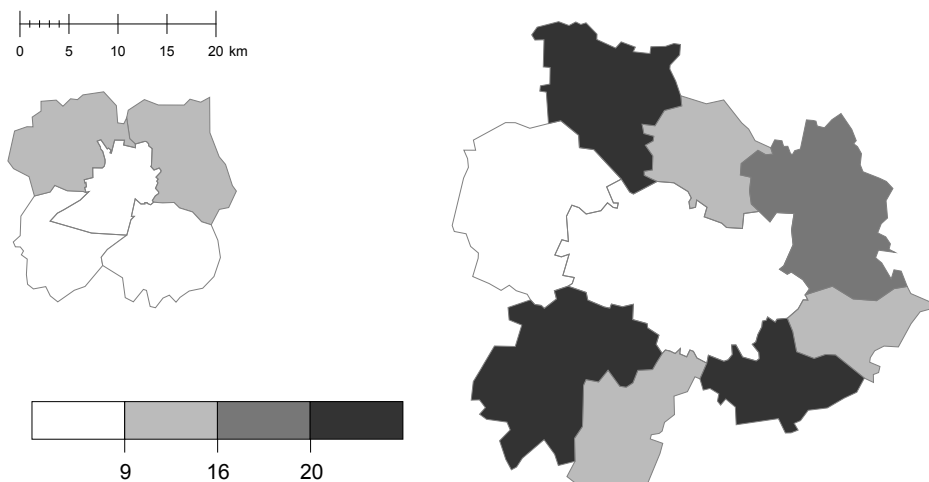
²⁰ Znaczące dotacje na rozwój turystyki kulturowej były rozdysponowane dla jednostek samorządu terytorialnego w regionie przez Samorząd Województwa Dolnośląskiego w ramach priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego w latach 2007-2013 (<http://www.mapa.rpo.dolnyslask.pl/> – 109 projektów dotujący działania w sferze turystyki i kultury na łączną kwotę 312.203.920, 56 zł, oraz 58 projektów wspierających działania infrastrukturalne w turystyce i kulturze na łączną kwotę 95.531.798, 90 zł).

²¹ Szczegółową analizę zawartości dokumentów dotyczących strategii rozwoju (w tym dotyczących sfery turystyki) w badanych gminach zawarto w rozdziale *Wyznaczniki rozwoju turystyki i rekreacji w świetle dokumentów planistycznych* niniejszej monografii (s. 155–165). Analiza ta wykazała daleko idące zaniedbania w przypadku kilku gmin.

Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, urzędów gminnych, własnych badań inwentaryzacyjnych.

Rycina 21. Wielkość zasobów infrastrukturalnych i specjalistycznych przypadających na 100 km²
 Figure 21. Density of infrastructure and professional resources per 100 km²

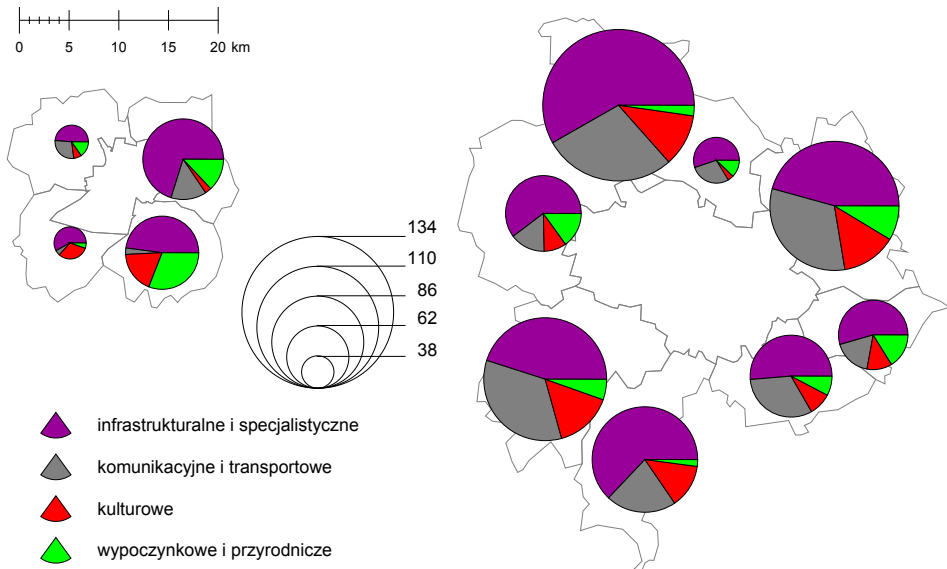
Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, urzędów gminnych, własnych badań inwentaryzacyjnych.

Rycina 22. Wielkość zasobów komunikacyjnych i transportowych przypadających na 100 km²
 Figure 22. Density of transport and communication resources per 100 km²

Przeprowadzona analiza stopnia koncentracji tych elementów (ryc. 22) wskazała dysproporcje między ocenianymi gminami, w tym znaczący potencjał w gminie Oborniki Śląskie, Siechnice i Kąty Wrocławskie, wynikający niewątpliwie z lokalizacji jednostek na głównych ciągach dróg i tras komunikacyjnych w regionie, a tym samym z większego popytu i podaży na skorelowane rodzaje usług.

Niedorozwój wymienionych zasobów odnotowano natomiast w gminach: Legnickie Pole, Krotoszyce i Miękinia. Warto jednak w tym miejscu zauważyć, że dominującą rolę w generowaniu wielkości zasobów komunikacyjnych i transportowych (według przyjętej definicji i systematyki) mają podmioty prywatne, a rola danej gminy jest mocno ograniczona i obejmuje głównie podejmowanie działań o charakterze inspirującym, promocyjnym czy związanych z tworzeniem systemów ulg podatkowych i innych zachęt dla inwestorów.

Prezentowany na rycinie 23 kompleksowy obraz przestrzenny stopnia natężenia wszystkich typów zasobów (wskaźnik syntetyczny) na terenie badanych jednostek samorządu terytorialnego umożliwia wyciągnięcie kilku istotnych wniosków. Istnieją silne dysproporcje w zakresie ilości i charakteru walorów przyrodniczych (bazy dla rozwoju walorów wypoczynkowych i turystyki wypoczynkowej) i analogiczne dysproporcje w zakresie walorów kulturowych (bazy dla rozwoju turystyki kulturowej), będące odbiciem cech środowiska geograficznego i historii danego obszaru. Rola gmin w kształtowaniu tych zasobów jest ograniczona do ich turystycznego udostępniania i promocji.

Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, urzędów gminnych, własnych badań inwentaryzacyjnych.

Rycina 23. Wielkość i struktura rodzajowa zasobów
Figure 23. Size and structure of resources

Rozwój i koncentracja zasobów infrastrukturalnych oraz specjalistycznych, nie zawsze jest skorelowany dodatkowo z istniejącym potencjałem walorów turystycznych. Działania gmin i prowadzoną w tym zakresie politykę turystyczną przez te jednostki należy uznać za mocno ograniczoną i niewystarczającą.

Obraz aktualnej koncentracji zasobów komunikacyjnych i transportowych w badanych jednostkach jest odbiciem ogólnej struktury ciągów komunikacyjnych w regionie i lokalizacji zasobów na podstawie popytu na dane usługi skorelowane (klientów, turystów) i podaży zapewnianej przede wszystkim przez podmioty prywatne. Udział gmin w kształtowaniu wymienionych zasobów jest ograniczony i ma charakter tylko wspierający i odbywa się z wykorzystaniem możliwych mechanizmów prawnych czy administracyjnych.

Z badanej grupy tylko 6 gmin (Oborniki Śląskie, Długołęka, Kobierzyce, Kąty Wrocławskie, Kunice i Legnickie Pole), cechuje wysoki wskaźnik natężenia liczby wszystkich typów zasobów, co powinno być przesłanką do skoncentrowania rozwoju społeczno-gospodarczego każdej z wymienionych gmin na turystyce i potwierdzenia tego stosownymi zapisami dotyczącymi charakteru prowadzonej polityki turystycznej w lokalnych dokumentach strategii rozwoju (działania takie podjęto tylko w kilku gminach, spośród 6 wymienionych gmin tylko w Obornikach Śląskich i Długołęce).

Za niepokojące należy uznać ograniczone wykorzystywanie lub brak aktywności gmin w zakresie wykorzystywania istniejących zasobów do rozwoju funkcji turystycznych w 3 jednostkach, tj. gminie Miłkowice i Wisznia Mała, mimo działań (misja, wizja, cele operacyjne) deklarowanych w lokalnych strategiach oraz w gminie Krotoszyce, w której brak skorelowanych danych w dokumentach programowych.

Zebrany materiał analityczny umożliwił także dokonanie oceny ilościowo-jakościowej (951 jednostek danych) oraz ujęcie przestrzenne badanych rodzajów zasobów ze względu na charakter ich własności (prywatna, społeczna i publiczna), co ma istotne znaczenie dla pełnej oceny możliwości funkcjonowania badanych gmin w sferze kształtowania polityki zrównoważonego rozwoju turystyki i kompleksowego zarządzania rozwojem turystyki na danym obszarze.

Warto w tym miejscu wskazać, że działania i lokalne projekty jednostek samorządu terytorialnego w zakresie tworzenia nowych możliwości przestrzennych i organizacyjno-technicznych dla rozwoju turystyki są od lat dziewięćdziesiątych XX wieku, podstawą realizacji tego rodzaju przedsięwzięć. Szczególnie istotne jest coraz częściej obserwowane przejmowanie od samorządów zadań w zakresie tworzenia warunków dla rozwoju turystyki przez inne podmioty i instytucje publiczne, prywatne lub społeczne. Różnego rodzaju zasoby (ośrodki, obiekty, urzędnicy, ścieżki, trasy, szlaki itp.) powstają obecnie w ramach działań własnych administratorów terenów, organizacji pozarządowych, a nawet prywatnych właścicieli lub zleczanych specjalistycznym podmiotom. Wydaje się, że ta niewątpliwie pozytywna tendencja może utrwalić się przynajmniej na najbliższe lata, warunkiem jest jednak zachowanie jednolitych standardów tworzenia zasobów i określania odpowiedzialności za ich utrzymanie i eksploatację (Fedyk i wsp. 2012).

Szczególnie istotna wydaje się potrzeba budowania struktur zarządzania i rozwoju funkcji turystycznych z wykorzystaniem m.in. partnerstwa publiczno-prywatnego czy modelu zarządzania destynacją turystyczną (Destination Management Company, DMC) (Gryszel 2010) w obszarach gmin podmiejskich dużych aglomeracji. Umożliwia to bowiem wykorzystywanie przez mniejsze jednostki przestrzenne większych możliwości przyciągania ruchu turystycznego przez miasta o określonym wizerunku turystycznym i potencjale zagospodarowania, a jednocześnie korzystających z walorów i produktów turystycznych w ich otoczeniu, istotnych dla uatrakcyjnienia oferty dla odwiedzających miasto (Strategia... 2008).

Na podstawie wyników badań inwentaryzacyjnych (ryc. 24 i 25) dokonano autorskiej oceny badanych form własności zasobów jednostek samorządu terytorialnego i sformułowano wnioski, w których wskazano na istnienie gmin ukierunkowanych na rozwój turystyki z wykorzystaniem zasobów będących w dyspozycji lokalnej społeczności lub zasobów o charakterze publicznym, jak również gmin skoncentrowanych na budowaniu i rozwoju zasobów z wykorzystaniem dominującej pozycji podmiotów prywatnych (głównie przedsiębiorców).

Interesującą obserwacją jest dominujący udział własności prywatnej w inwentaryzowanych zasobach gmin (459 jednostek, tj. 47,7% obiektów i urządzeń) oraz znaczący udział własności publicznej w strukturze analizowanych zasobów (412 jednostek, 43,3%), z oczywistych względów obejmujących głównie zasoby infrastrukturalne i specjalistyczne oraz komunikacyjne i transportowe (741 jednostek).

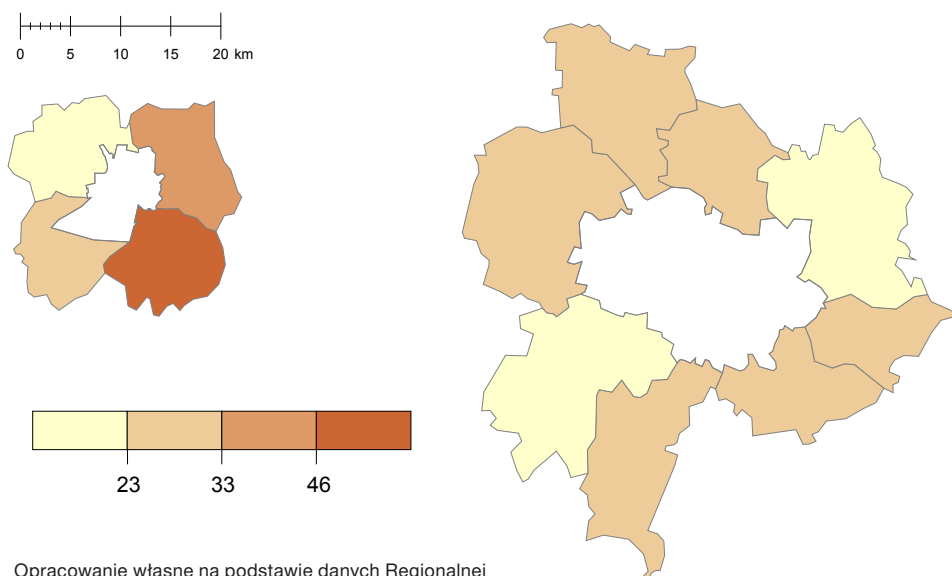
Odmienny obraz rysuje się natomiast w przypadku zasobów wypoczynkowych i przyrodniczych z dominacją własności publicznej (81 jednostek, tj. 85,2% badanych zasobów), co jest związane z ich charakterem – głównie w formie obszarów i obiektów przyrodniczych prawnie chronionych, których zarządzaniem, w świetle obowiązujących przepisów, zajmują się jednostki samorządu terytorialnego.

W przypadku zasobów kulturowych zauważalny jest zrównoważony model administrowania i zarządzania tymi zasobami w badanych gminach z wykorzystaniem 3 typów własności: prywatnej – 39 jednostek, publicznej – 32 jednostki, społecznej – 44 jednostki.

W strukturze przestrzennej typów własności badanych zasobów zauważalna jest znacząca koncentracja ocenianych zasobów o charakterze publicznym i społecznym na terenie gminy Kunice i Czernica, która jednocześnie koreluje ze średnim poziomem ogólnej liczby tych zasobów.

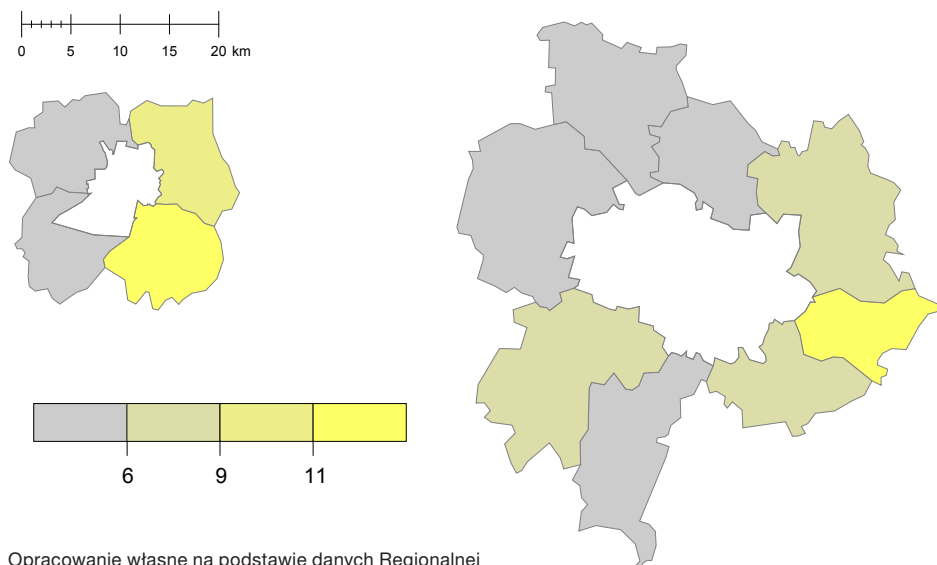
Analiza wykazała jednocześnie znaczący (wysoki) poziom ogólnej ilości zasobów w kilku gminach (np. w gminach Oborniki Śląskie, Kąty Wrocławskie, Siechnice i Czernica), w których dominujące były formy własności prywatnej tych zasobów (ryc. 26).

Na podstawie przedstawionych analiz można domniemywać, że istnieje związek przyczynowo-skutkowy między ogólnym poziomem zastanych in situ walorów przyrodniczych i kulturowych i tworzonych aktualnie zasobów infrastrukturalno-komunikacyjnych a charakterem form własności tych zasobów,

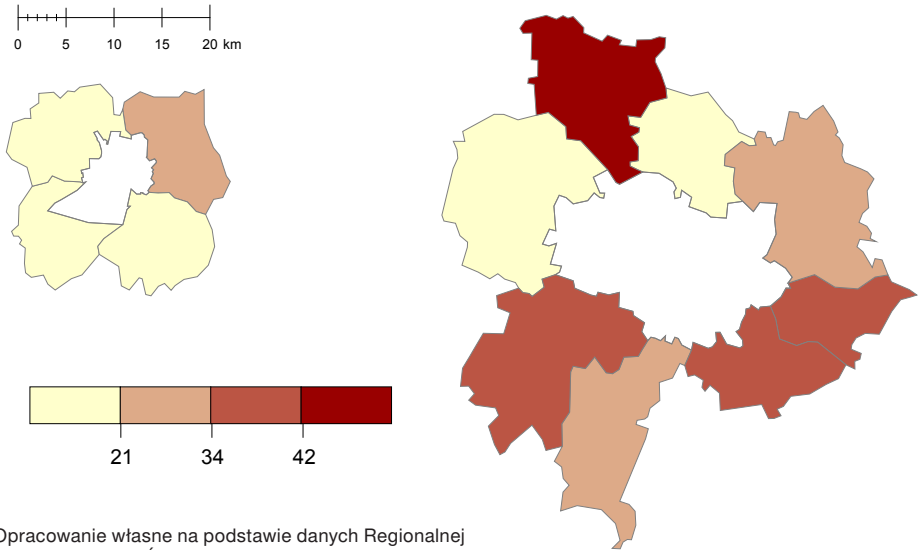
Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, urzędów gminnych, własnych badań inwentaryzacyjnych.

Rycina 24. Wielkość zasobów publicznych przypadających na 100 km²
Figure 24. Density of public resources per 100 km²

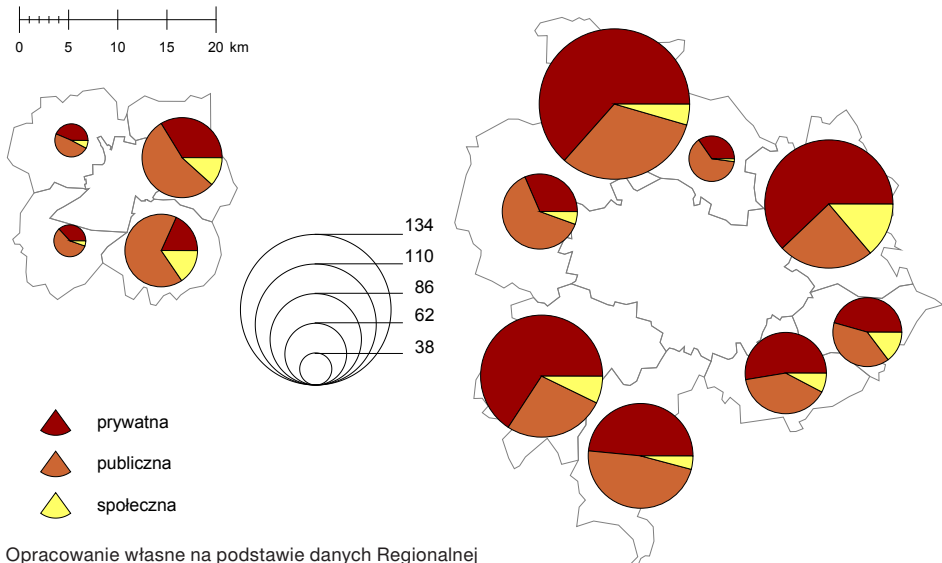
Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, urzędów gminnych, własnych badań inwentaryzacyjnych.

Rycina 25. Wielkość zasobów społecznych przypadających na 100 km²
Figure 25. Density of community resources per 100 km²

Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, urzędów gminnych, własnych badań inwentaryzacyjnych.

Rycina 26. Wielkość zasobów prywatnych przypadających na 100 km²
Figure 26. Density of private resources per 100 km²

Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, urzędów gminnych, własnych badań inwentaryzacyjnych.

Rycina 27. Wielkość i struktura własnościowa zasobów
Figure 27. Size and structure of resources

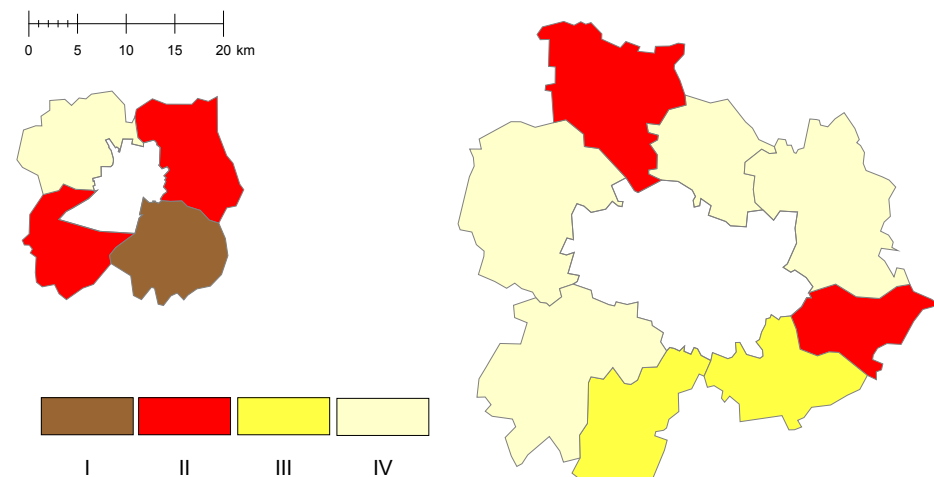
mogącym wpływać na kierunki rozwoju turystyki w gminach i określać rolę (także ograniczać) gmin w procesie tego rozwoju.

Uzyskane dane (ryc. 27) wskazują na możliwość okresowego (lub być może stałego) wzrostu ogólnej wielkości i stopnia natężenia zasobów w analizowanych gminach w sytuacji dominacji własności prywatnej badanych zasobów (5 gmin w otoczeniu aglomeracji Wrocławia) i zmniejszania ilości zasobów w przypadku dominacji własności publicznej i społecznej (głównie gminy w otoczeniu aglomeracji Legnicy).

Mając na względzie wszystkie powyższe analizy, spostrzeżenia i wnioski, uzasadnione wydaje się podjęcie próby dokonania autorskiej klasyfikacji i hierarchizacji badanych 12 jednostek samorządu terytorialnego ze względu na zasoby i formy własności na podstawie zagregowanych wskaźników i z wykorzystaniem powszechnie stosowanej metodologii podziału na klasy wartości, ukazujące te zjawiska również w odniesieniu do całego obszaru regionu (ryc. 28 i 29).

Interesujące wydają się następujące obserwacje:

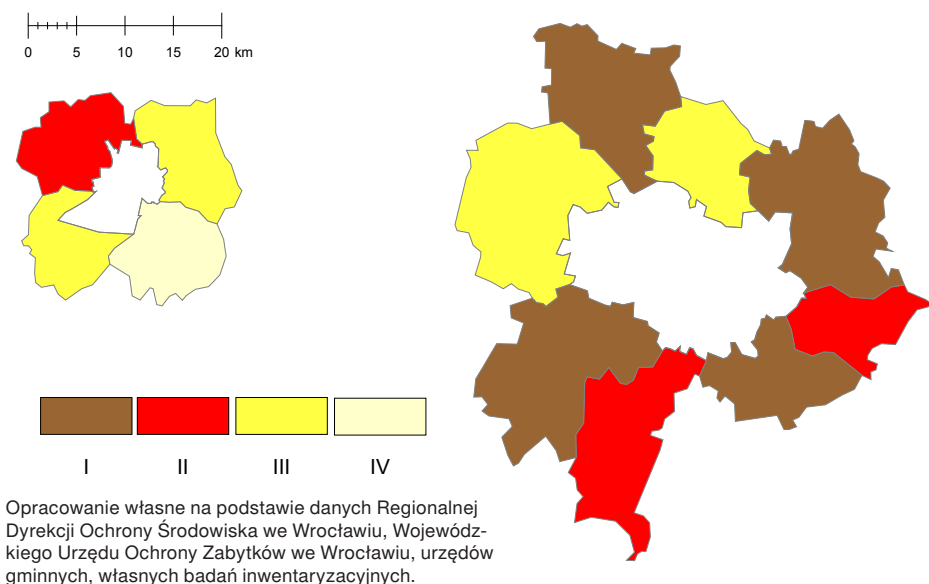
- Koncentracja analizowanych zasobów jest znacząca na obszarze tylko 5 badanych gmin (Legnickie Pole, Kunice, Krotoszyce, Oborniki Śląskie i Czernica), co można uznać za przesłankę do dynamicznego rozwoju funkcji turystycznej danej gminy i koncentracji lokalnej polityki rozwoju (działań władz Gminy) w tej sferze.

Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, urzędów gminnych, własnych badań inwentaryzacyjnych.

Rycina 28. Klasa (typ) poziomu rozwoju zasobów (bez zasobów komunikacyjnych i transportowych): I – poziom najwyższy, II – poziom ponadprzeciętny, III – poziom przeciętny (średni), IV – poziom najniższy

Figure 28. Type of development level of resources (excluding transport infrastructure)

Rycina 29. Klasa (typ) poziomu sprywatyzowania zasobów:

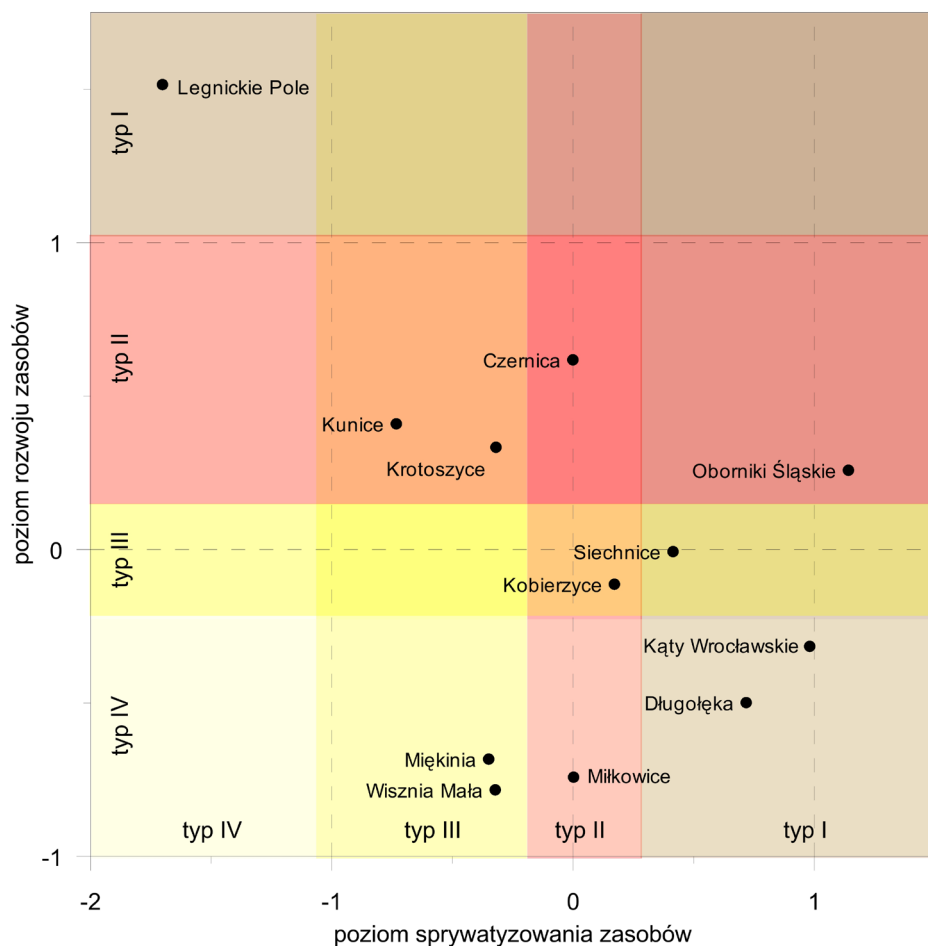
I – poziom wysoki, II – poziom wyższy niż przeciętny,
 III – poziom niższy niż przeciętny, IV – poziom niski

Figure 29. Privatisation level of resources

- Brak odpowiedniego (wystarczającego) poziomu i ilości zasobów w 4 gminach (Miłkowice, Miękinia, Wisznia Mała, Długołęka i Kąty Wrocławskie) uniemożliwia intensyfikację rozwoju turystyki oraz zwiększenie zaangażowania lokalnych władz w rozwój tej sfery.
- Zdecydowanie wyższy poziom sprywatyzowania zasobów na obszarze 50% badanych jednostek samorządu terytorialnego zlokalizowanych w sąsiedztwie aglomeracji Wrocławia (Oborniki Śląskie, Długołęka, Czernica, Siechnice, Kobierzyce i Kąty Wrocławskie) może być odzwierciedleniem silnego oddziaływania marki turystycznej Wrocławia na rozwój usług i produktów turystycznych w bezpośrednim otoczeniu miasta (zjawisko rosnącego popytu wskutek wzrostu ruchu turystycznego we Wrocławiu, w tym także zagranicznego, oraz wydłużania długości pobytu, w tym w ramach turystyki weekendowej mieszkańców aglomeracji). Ukierunkowanie rozwoju zasobów (a w konsekwencji funkcji turystycznych) z wykorzystaniem przede wszystkim własności publicznej lub społecznej widoczne jest w 4 gminach (Wisznia Mała, Miękinia, Krotoszyce, Kunice).

Przeprowadzona analiza (w tym również analiza poziomu korelacji) umożliwiła dokonanie autorskiej typologii badanych gmin w kontekście poziomu rozwoju zasobów i charakteru ich własności w ostatnich 20 latach (ryc. 30).

Warto w tym miejscu wskazać na intensywnie postępujący we wspomnianym okresie rozwój sektora turystyki na Dolnym Śląsku, w aglomeracjach Wrocławia

Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu, urzędów gminnych, własnych badań inwentaryzacyjnych.

Rycina 30. Typy gmin w kontekście poziomu rozwoju zasobów i charakteru ich własności

Figure 30. Types of municipalities according to development level of resources and ownership

i Legnicy oraz w wielu gminach o potencjale turystycznym, co jest powiązane m.in. ze zmianami własnościowymi i jakościowymi w strukturze zasobów turystycznych, ze wzrostem kompetencji i zadań prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego w sferze turystyki, z rosnącą świadomością znaczenia turystyki w rozwoju społeczno-gospodarczym gminy zarówno wśród przedstawicieli władz, jak i w lokalnym społeczeństwie, ze wzrostem lokalnej przedsiębiorczości, w tym również na terenach wiejskich, a także z wpływem pozyskiwanych i inwestowanych lokalnie środków z dotacji Unii Europejskiej szczególnie w okresie 2007–2013.

Widoczne jest duże zróżnicowanie typologiczne gmin w odniesieniu do identyfikacji znaczenia (poziomu korelacji) typów własności turystycznej z wielkością zasobów turystycznych danej jednostki. Zróżnicowanie to jest odmienne także w układzie obszarów podmiejskich aglomeracji Wrocławia i Legnicy.

Za interesujący należy uznać:

- Widoczny wzrost poziomu zasobów turystycznych skorelowany z dominacją własności prywatnej w jednostkach samorządu terytorialnego zlokalizowanych w otoczeniu aglomeracji Wrocławia (Oborniki Śląskie, Czernica, Siechnice, Kobierzyce). Może to wskazywać na wieloletnie opieranie modelu działania i lokalnej polityki turystycznej prowadzonej przez samorządy na budowaniu sfery turystyki poprzez aktywizację lokalnej przedsiębiorczości turystycznej i uwzględnianie charakteru walorów turystycznych.
- Widoczny wzrost poziomu zasobów turystycznych skorelowany z dominacją własności publicznej i społecznej w jednostkach samorządu terytorialnego zlokalizowanych w otoczeniu aglomeracji Legnicy (Kunice, Krotoszyce, Legnickie Pole). Może to wskazywać na przyjęcie, w perspektywie badanego okresu, modelu rozwoju sektora turystyki opartego na aktywności samorządu terytorialnego oraz wpływie podmiotów gospodarczych ograniczonym m.in. ze względu na charakter walorów turystycznych.
- Widoczne mniejsze oddziaływanie charakteru własności zasobów na kształtowanie kierunku (modelu) proturystycznego rozwoju gminy (Miękinia, Wisznia Mała) w sytuacji stosunkowo niewielkiej ogólnej ilości (braku znaczącego potencjału) walorów wypoczynkowo-przyrodniczych i kulturowych, niezależnie od istniejących zasobów infrastrukturalnych i specjalistycznych oraz komunikacyjnych i transportowych.

Prezentowane wyniki oraz typy relacji między poziomem zasobów turystycznych a charakterem ich własności można uznać za jedną z istotnych przesłanek do podejmowania prób wskazania kierunków (czy nawet ukształtowanych modeli w ostatnim 20-leciu) działań proturystycznych i perspektywy możliwości rozwoju funkcji turystycznej w badanych jednostkach administracyjnych bezpośredniego otoczenia dużych aglomeracji miejskich Wrocławia i Legnicy.

Podjęte badania i uzyskane wyniki są wypełnieniem luki w wiedzy o poziomie zasobów proturystycznych w jednostkach gminnych na terenie Dolnego Śląska w otoczeniu aglomeracji miejskich. Jest to ważne także w kontekście nowego okresu programowania funduszy unijnych, tj. lat 2014–2020, w przypadku których tego typu analizy będą niezbędne dla wytyczania kierunków i obszarów wsparcia sfery turystyki.

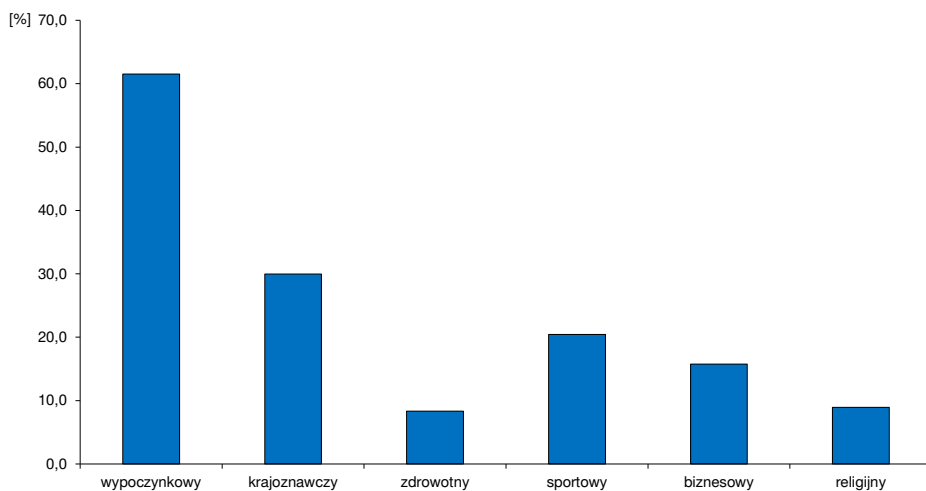
6. PODAŻ I POPYT TURYSTYCZNO-REKREACYJNE W OBSZARACH PODMIEJSKICH – STAN, KIERUNKI, ZRÓŻNICOWANIE

6.1. ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA GMIN PODMIEJSKICH I SATYSFAKCYJA Z USŁUG TURYSTYCZNO-SPORTOWO-REKREACYJNYCH – OCENA TURYSTÓW I ODWIEDZAJĄCYCH

W podrozdziale przeanalizowano wyniki badań sondażowych przeprowadzonych na grupie osób migrujących (odwiedzających i turystów) na obszary gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy (odwiedzający to osoba, która przebywa na terenie gminy nie dłużej niż jeden dzień, turysta to osoba, która przebywając na terenie gminy, korzysta z przynajmniej jednego noclegu). Celem badań było ustalenie znaczenia poszczególnych walorów turystycznych oraz bazy materialnej turystyki w gminach, a także ocena lokalnej gospodarki turystycznej i uwarunkowań jej dalszego rozwoju. Tego rodzaju informacje postanowiono uzyskać, odwołując się do doświadczeń turystów, których wybory nabywcze decydują o powodzeniu lub niepowodzeniu gospodarki turystycznej na danym obszarze.

Zasadnicze znaczenie miało pozyskanie wiedzy na temat oczekiwań, zamierzeń i uwarunkowań realizacji popytu przejawianego przez turystów, określenie poziomu ich satysfakcji z oferty turystycznej gmin, a także ocena efektów działań wszystkich instytucji z tego terenu stanowiących o jego atrakcyjności, a w konsekwencji poziomie przyjazdowych migracji turystycznych.

W celu zapoznania się z ogólnymi preferencjami turystycznymi badanej grupy, zanalizowany został w pierwszej kolejności sposób korzystania z oferty turystycznej, a następnie konkretne opinie o niej wyrażane przez całą zbiorowość (wy-

Rycina 31. Cele przyjazdów odwiedzających i turystów do gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

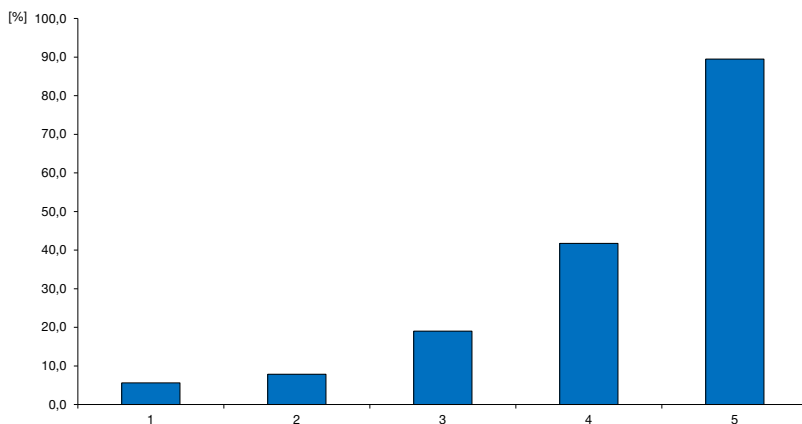
Figure 31. Reasons for arriving to suburban municipalities of Wrocław and Legnica

niki sumaryczne). Zdecydowana większość osób odwiedzających gminy podmiejskie Wrocławia i Legnicy przyjeżdżała do nich w celach wypoczynkowych (61,5%), inne motywy miały zdecydowanie mniejsze znaczenie (ryc. 31). W celach krajoznawczych gminy były odwiedzane przez 30,0%, w celach sportowych przez 20,5%, a w celach biznesowych przez 15,8% ankietowanych. Najmniejsze znaczenie badani przypisywali motywom religijnym (8,9%) i zdrowotnym (8,4%)²². Taki rozkład odpowiedzi koresponduje z potencjałem gmin objętych badaniami – położone w otoczeniu dużych miast odróżniają się od nich relatywnie znaczącymi walorami wypoczynkowymi (kompleksy leśne, zbiorniki wodne, otwarta przestrzeń), natomiast nie dysponują – poza pewnymi wyjątkami – walorami krajoznawczymi wysokiej rangi (główny wyjątek stanowi kompleks klasztorny benedyktynów w Legnickim Polu) (Marak i wsp. 1997; Wyrzykowski i wsp. 1999; Czerwiński 2009). Spośród walorów krajoznawczych występujących w gminach większe znaczenie w porównaniu do Wrocławia i Legnicy mają walory przyrodnicze w postaci rezerwatów: Błyszcz, Ponikwa i Torfowiska Kunickie w gminie Kunice. Brak jest natomiast na terenie badanych obszarów miejscowości o charakterze uzdrowiskowym, stąd zdrowotne cele migracji turystycznych badane osoby realizowały najprawdopodobniej poprzez pobyt w środowisku wiejskim – przyrodniczym, podejmując aktywność ruchową w warunkach o bardziej korzystnych dla zdrowia psychicznego i fizycznego cechach w porównaniu z miastami.

Spośród wszystkich badanych 37,7% przyjeżdża do omawianych gmin 1–3 razy w roku, natomiast 36,1% 4 razy w roku lub częściej. Pierwszy raz daną gminę odwiedziło 26,1% ankietowanych. Większość ankietowanych przybywa do gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy w miarę regularnie, ale z małą częstotliwością (1–3 razy w roku). Wskazane byłyby więc działania promocyjne zachęcające do częstszych wizyt, bardziej regularnych, np. w ramach wypoczynku weekendowego. Biorąc pod uwagę sezonowość migracji, zdecydowana większość, bo aż 91%, odwiedza strefę podmiejską Wrocławia i Legnicy latem, o wiele mniej natomiast wiosną 42,8% i jesienią 44,9%, a w okresie zimowym zaledwie 23,9%. Taki rozkład ruchu w poszczególnych sezonach odpowiada położeniu badanego obszaru – jest to teren nizinny, równinny lub ewentualnie pagórkowaty, stąd zimą może tu się rozwijać jedynie narciarstwo biegowe (brak warunków dla narciarstwa zjazdowego) i ewentualnie turystyka krajoznawcza (Lijewski i wsp. 2008), która – jak zaznaczono – ma ograniczone znaczenie. Typy walorów turystycznych gmin, głównie związane ze środowiskiem przyrodniczym, mogą być najlepiej wykorzystywane w sezonie letnim.

Najczęściej odwiedzane ośrodki (miejscowości, obszary) na terenie gmin podzielono na 5 kategorii w celu wskazania ogólnych trendów (ryc. 32). W tym względzie zdecydowanie przeważają obszary o potencjale przyrodniczym, gdzie można czynnie wypoczywać. Stanowi to potwierdzenie przedstawionej opinii, że turystyka na badanym obszarze wiąże się głównie z naturalnymi walorami wypoczynkowymi, ewentualnie przyrodniczymi walorami krajoznawczymi, które

²² W przypadku niektórych zagadnień respondenci mogli podać więcej niż jedną odpowiedź.

1 – ośrodek kulturalno-rozrywkowy (impresa, wydarzenie); 2 – obiekt kulturowy, zabytek kultury materialnej, wytwór kultury współczesnej (zwiedzanie); 3 – kompleks, ośrodek lub inny obiekt sportowo-rekreacyjny (zajęcia sportowo-rekreacyjne); 4 – miejscowość, ośrodek handlowo-usługowy (zakupy, inne czynności); 5 – obszar, obiekt przyrodniczo-wypoczynkowy, urządzenie turystyczne (wypoczynek w naturze, spacer)

Rycina 32. Najczęściej odwiedzane ośrodki i obiekty turystyczno-rekreacyjne w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

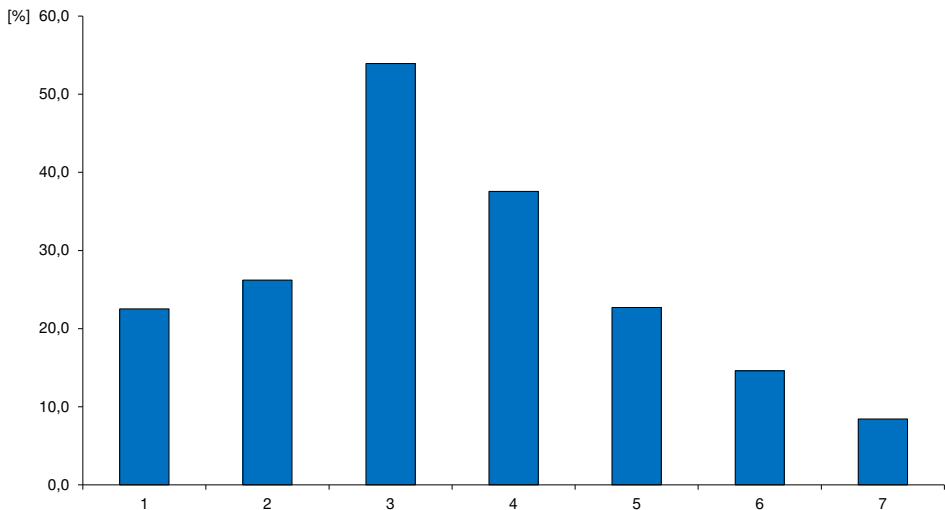
Figure 32. Most commonly visited tourist destinations in suburban municipalities of Wrocław and Legnica

również dają możliwość wypoczynku. Ograniczeniem w ich przypadku może być jednak objęcie niektórych terenów ochroną prawną (formy ochrony przyrody). Koresponduje z tym niewielka rola destynacji związanych z turystyką kulturową – interesującymi wytworami działalności ludzkiej. Zwiedzanie zabytków czy uczestniczenie w imprezach o charakterze kulturalno-rozrywkowym zadeklarowało tylko 13,4% respondentów. Obiekty sportowo-rekreacyjne znajdujące się na terenie analizowanych gmin odwiedza w czasie swojego pobytu 19% respondentów, co także odpowiada 20,5% osób przybywających w celach sportowych (ryc. 31). Dla ponad 40% ankietowanych celem są ośrodki usługowo-handlowe, głównie w celu dokonania zakupów. Chociaż tego typu migracje nie mają jednoznacznie charakteru turystycznego, trzeba zdawać sobie sprawę, że duża część przyjazdów do gmin będzie miała właśnie taki charakter i pozostaje mieć nadzieję, że przy okazji osoby te skorzystają także z oferty turystycznej. To, czy tak się stanie, zależy jednak przede wszystkim od promocji walorów i produktów turystycznych poszczególnych gmin.

Zdecydowana większość turystów organizuje swój przyjazd samodzielnie – bez pośrednictwa (84%). Przyjazdy organizowane przez podmioty prawne mają niewielkie znaczenie. Z przyjazdów zorganizowanych przez instytucje (zakłady pracy, szkoły, uczelnie, kościoły) skorzystało tylko 15,7%, a z pośrednictwa biur turystycznych, pośredników turystycznych lub organizatorów turystyki zaledwie 2,4% ankietowanych. Wyjazdy do gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy mają więc czysto prywatny charakter, można nawet przypuszczać, że często są efektem decyzji podjętej pod wpływem chwili, a nie wcześniejszego planowania. Są to więc głównie jednodniowe wycieczki, mające na celu krótką zmianę środo-

wiska (Wyrzykowski 2000, 2002), czego potwierdzeniem są badania dotyczące czasu trwania pobytu na terenie gmin: aż 52,1% osób spędza tu tylko niecały dzień, dzień ewentualnie 2 lub 3 dni trwają pobyty 32,9%, zaś dłużej niż 3 dni 14,8% respondentów.

Respondenci mogli podać kilka form spędzania wolnego czasu w badanych gminach, które następnie podzielono na 7 grup (ryc. 33). Największe znaczenie ma rozrywka, relaks, wypoczynek bierny i łagodne formy wypoczynku czynnego (grupa 3 – 53,9%), przy czym trzeba zauważyć, że nie wszystkie czynności zawarte w tej kategorii wiążą się bezpośrednio z turystyką. Drugą pod względem liczebności grupę zajęć wybieranych w czasie wolnym stanowią różnego rodzaju zajęcia sportowe (grupa 4 – 37,6%) – większy odsetek w stosunku do deklarowanego wykorzystywania obiektów sportowych (ryc. 32) wynika z tego, że nie każda aktywność sportowa wymaga specjalnej infrastruktury (np. bieganie, nordic walking, jazda na rolkach). Zbliżone znaczenie uzyskały spotkania towarzyskie i biznesowe, w tym odwiedziny rodziny (grupa 2 – ponad 20%), typowa turystyka krajoznawcza (grupa 1 – ponad 20%) oraz różnego rodzaju wędrówki turystyczne piesze, rowerowe, kajakowe itp. (grupa 5 – ponad 20%). Najmniej ankietowanych uczestniczy w czasie wolnym w imprezach kulturalno-rozrywkowych (grupa 6 – 14,6%), co może wynikać z ubogiej oferty tego typu imprez lub ich zbyt słabej promocji.

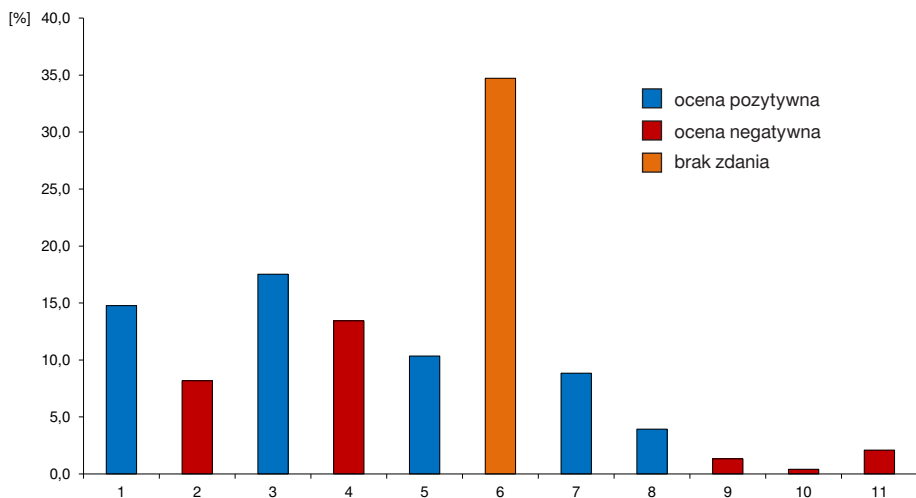

1 – zwiedzanie obiektów kulturowych, krajobrazu, obserwacje przyrody, poszukiwanie minerałów, zakupy pamiątek; 2 – spotkania towarzyskie i biznesowe, odwiedziny u rodziny, znajomych, piknikowanie, grillowanie; 3 – wypoczynek, rozrywka, relaks, ogródek, zbieranie grzybów, opalanie, plażowanie, fitness, odnowa biologiczna; 4 – zajęcia, imprezy, zawody sportowo-rekreacyjne; 5 – wycieczki, wędrówki turystyczne piesze, rowerowe, samochodowe i kajakowe; 6 – uczestnictwo w zajęciach i imprezach kulturalnych, rozrywkowych, masowych; 7 – trudno powiedzieć

Rycina 33. Formy spędzania wolnego czasu przez odwiedzających i turystów na obszarze gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 33. Tourists' free time activities in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

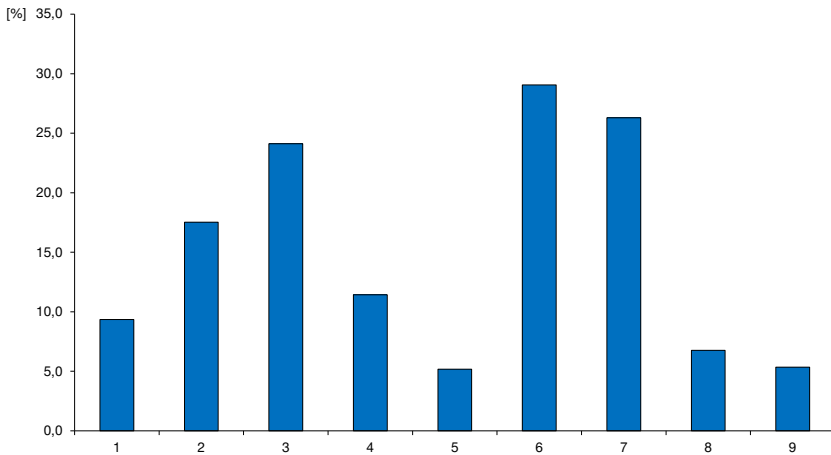
Oferta turystyczna i sportowo-rekreacyjna na obszarze gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy jest oceniana przeważnie dobrze (53,4%), ponadto, biorąc pod uwagę 5% ocen bardzo dobrych, można uznać, że opinie pozytywne zdecydowanie przeważają. Negatywną opinię o ofercie gmin wyraża tylko 16,7% badanych (13,3% ocenia ją źle, 3,4% – bardzo źle). Niestety, prawie co czwarty ankietowany nie miał na ten temat zdania, ponadto duża część respondentów nie potrafiła uzasadnić swojej opinii. Wysoką ocenę oferty argumentowano najczęściej jej różnorodnością i urozmaiceniem (ryc. 34), a także ceną (17,5%) i warunkami do wypoczynku, do których zaliczono ciszę, spokój, czyste środowisko (14,8% badanych). Pozostałe czynniki decydujące o pozytywnej opinii to wysoka jakość organizacji usług, ich promocja i dostępność (10,4%), występowanie, wykorzystanie i zagospodarowanie obszarów przyrodniczo cennych i obiektów kulturowych (8,8%) oraz wysoki poziom zagospodarowania turystycznego (3,9%). Ponieważ badaniami objęto gminy o różnym poziomie oferty turystycznej, argumenty negatywne stanowiły często przeciwieństwo wskazanych zalet. Wymieniano niski poziom techniczny infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej (13,4%),

1 – wysoka jakość i warunki wypoczynkowe (czystość, spokój, czyste powietrze, bezpieczeństwo, cisza, niski stopień urbanizacji); **2** – ograniczona i mało urozmaicona oferta turystyczno-rekreacyjna (brak atrakcji, zasobów turystycznych, brak oferty ukierunkowanej na młodzież, dorosłych, dzieci, seniorów, niepełnosprawnych, mała różnorodność ofert); **3** – znacząca i urozmaicona oferta turystyczno-rekreacyjna (rozbudowana oferta, wysoka atrakcyjność, różnorodność, urozmaicenie, wygląd, także niewielka cena); **4** – niski poziom techniczny infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej (brak zaplecza, brak lub słabo rozwinięta infrastruktura, niedostatek tablic informacyjnych, ścieżek, szlaków, brak oznakowań); **5** – wysoka jakość organizacji usług, ich promocja i dostępność (obsługa, przygotowanie, prowadzenie, dostępność, atmosfera, gościnność, nowoczesność); **6** – trudno powiedzieć; **7** – występowanie, wykorzystanie i zagospodarowanie obszarów cennych przyrodniczo i obiektów kulturowych; **8** – wysoki poziom techniczny infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej (duża liczba i bliskość urządzeń i obiektów turystyczno-rekreacyjnych); **9** – znaczące zanieczyszczenie terenu i brak dbałości o środowisko przyrodnicze; **10** – niski poziom organizacji i zarządzania obszarem oraz niewielkie zaangażowanie władz lokalnych (otoczenie, władze, słabe zaangażowanie instytucji, czynniki zewnętrzne); **11** – niski poziom usług i jakość obsługi turystów

Rycina 34. Czynniki decydujące o ocenie oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej na obszarze gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 34. Factors determining the assessment of tourist, sport and recreational offer in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

1 – obiekty, urządzenia, kompleksy sportowo-rekreacyjne (np. Adrenalina Park, stadiony, hale sportowe, kluby fitness, łowiska, ośrodki jeździeckie, tory kartingowe); **2** – obszary przyrodniczo cenne, w tym chronione (walory przyrodnicze, Park Krajobrazowy Dolina Bystrzycy, Dolina Odry, wzgórza, rezerваты, grzybne lasy); **3** – obiekty, urządzenia, kompleksy i ośrodki wypoczynkowe, rozrywkowe, zabawowe i kulturalne (place zabaw, ekomuzea, centra kultury, akwenty, mini-zoo, Jezioro Kunickie, Jezioro Koskowickie); **4** – turystyczne ciągi penetracji (ścieżki, ciągi komunikacyjne, szlaki kajakowe, trasy rowerowe, Szlak Cystersów); **5** – gastronomiczne produkty lokalne, folklor, miejsca produkcji unikalnych wyrobów (produkty pszczelarskie, sery, pieczywo, winnice); **6** – obiekty kultury materialnej, kulturowe, sakralne, kulturalne (Rynek w Kątach Wrocławskich, skanseny, Park Pokoju, kościoły, pałace, sanktuaria, zamki, klasztory, muzeum „Bitwy pod Legnicą”, wieża widokowa koło Kotowic, miejsca bitwy); **7** – nie ma takich; **8** – obiekty i ośrodki noclegowe, gastronomiczne, handlowe (gospody, agroturystyka, centra handlowe); **9** – imprezy, przedsięwzięcia kulturalno-sportowo-rekreacyjno-rozrywkowe (dożynki, koncerty, szanty w Kunicach, festyn „Bitwa nad Kaczawą”

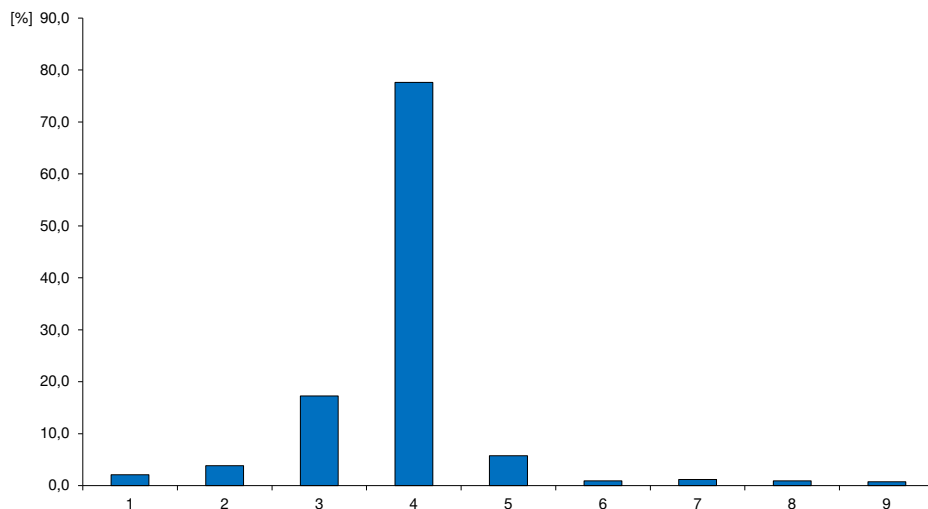
Rycina 35. Wyróżniające się rodzaje produktów turystycznych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 35. Outstanding tourism products of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

ograniczoną i mało urozmaiconą ofertę turystyczno-rekreacyjną (8,2%), niski poziom usług i jakość obsługi turystów (2,1%), znaczące zanieczyszczenie terenu i brak dbałości o środowisko przyrodnicze (1,3%) oraz niski poziom organizacji i zarządzania obszarem oraz niewielkie zaangażowanie lokalne (0,4% badanych). Warto zwrócić uwagę, że pod względem częstości wskazań dominują czynniki pozytywne nad negatywnymi.

Wśród produktów turystycznych gmin podwrocławskich i podlegnickich 29% odwiedzających i turystów najczęściej wskazywało te związane z dziedzictwem kulturowym, utożsamiane głównie z zabytkami architektury (ryc. 35). Jednocześnie jednak 26,3% ankieterów nie potrafiło wskazać żadnego produktu turystycznego, co, biorąc pod uwagę istnienie takowych na terenie analizowanych gmin – niekorzystnie świadczy o ich promocji. Ponadto wydaje się, że nie wszyscy respondenci zdawali sobie sprawę ze znaczenia określenia „produkt turystyczny”, utożsamiając go często z walorem turystycznym, który niekoniecznie musi być zagospodarowany, czy z kolei elementami infrastruktury turystycznej (Faracik, Pawlusiński 2008). Podobny procent wskazań (24,1%) uzyskały produkty związane z obiektami wypoczynkowymi, rozrywkowymi, zabawowymi i kulturalnymi, niepowiązane jednak z uprawianiem sportu. Do tej grupy zali-

czają się m.in. zbiorniki i ciekły wodne czy ośrodki wypoczynkowe i zorganizowane tereny rekreacyjne. Przykładanie dużej wagi do wypoczynku w czystym środowisku przyrodniczym wiąże się ze wskazaniami obszarów przyrodniczo cennych jako produktów turystycznych (17,5% odpowiedzi). Z kolei z badaniami dotyczącymi form spędzania wolnego czasu (ryc. 33) koresponduje 11,4% odpowiedzi wskazujących na różnego rodzaju turystyczne ciągi penetracji (ścieżki, szlaki turystyczne itp.), przy czym w kategorii tej uwzględniono także standardowe elementy infrastruktury komunikacyjnej i dostępność komunikacyjną. Niepokoić powinien niski odsetek wskazań na produkty związane z folklorem, lokalnymi produktami gastronomicznymi i miejscami produkcji unikalnych wyrobów, jak również z imprezami kulturalno-sportowo-rekreacyjno-rozrywkowymi, gdyż to zwykle w związku z nimi tworzy się produkty turystyczne. Taki rozkład odpowiedzi wskazuje, że: po pierwsze, respondenci mogą nie w pełni rozumieć pojęcie „produktu turystycznego”; po drugie, informacje o istniejących produktach turystycznych nie są przekazywane w sposób umożliwiający dotarcie do świadomości potencjalnych odbiorców; po trzecie, osoby odwiedzające gminy nastawione są na wypoczynek w środowisku przyrodniczym, w mniejszym stopniu na turystykę poznawczą, stąd ich mniejsze zainteresowanie typowymi produktami turystycznymi opartymi zwykle na szeroko rozumianym dziedzictwie kulturowym.

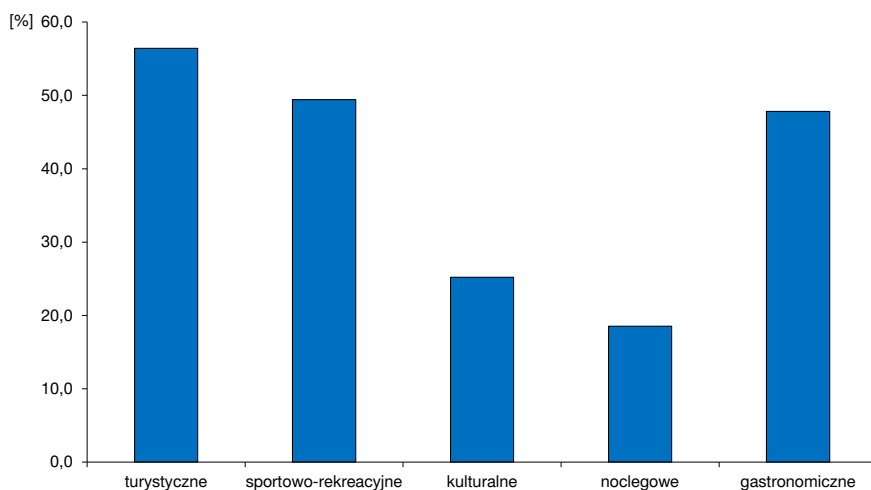
1 – wyższy poziom informacji i promocji; 2 – aktywizacja środowiska społecznego oraz poprawa zakresu i jakości przedsięwzięć i usług; 3 – intensywny rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej i sportowej; 4 – zmiany wizerunku gmin i ich rozwój społeczno-gospodarczy; 5 – zwiększenie dostępności do atrakcji turystycznych; 6 – wzrost liczby odwiedzin turystycznych, w tym wypoczynkowych; 7 – poprawa wizerunku obszarów przyrodniczych i wypoczynkowych; 8 – większe urozmaicenie i różnorodność oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej; 9 – brak zmian lub zmiany negatywne

Rycina 36. Zmiany zachodzące na obszarze gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy w zakresie rozwoju turystyki, dostrzegane przez odwiedzających i turystów

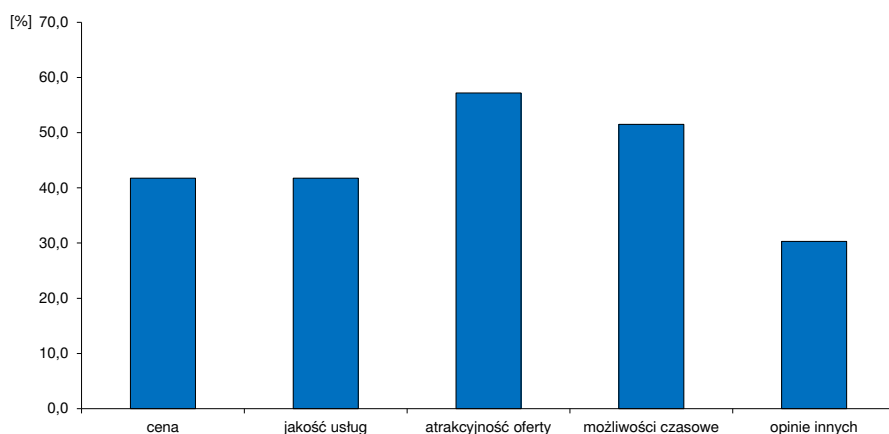
Figure 36. Character of perceived changes in tourism development of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

Z powyższymi spostrzeżeniami wiąże się to, że prawie połowa (46,6%) osób, która wzięła udział w ankiecie, nie jest w ogóle zainteresowana zmianami, jakie niewątpliwie dokonują się w ostatnich latach się na obszarach gmin w zakresie rozwoju turystyki. Tylko 32,7% respondentów takie zmiany zauważa, a żadnych zmian nie zauważa 20,7% badanych. Część wskazanych zmian ma charakter endogeniczny, część jednak egzogeniczny. Zdaniem 77,6% badanych, najważniejszymi pozytywnymi zmianami (ryc. 36) o charakterze wewnętrznym są zmiany wizerunku gmin i ich rozwój społeczno-gospodarczy. Co prawda mogą one być napędzane źródłami zewnętrznymi (finansowanie), ale z perspektywy rozwoju turystyki i percepcji przestrzeni turystycznej przez odwiedzających i turystów mają one charakter wewnętrzny. Inne rodzaje zmian były zauważane w znacznie mniejszym stopniu, nieco większą rolę 17,3% badanych przypisało jedynie jeszcze rozwojowi infrastruktury turystyczno-rekreatywnej i sportowej. Pozostałe wyniki przedstawione są na rycinie 36. Należy ubolewać, że w opinii osób odwiedzających i turystów tylko w niewielkim stopniu wzrasta poziom informacji i promocji, różnorodność oferty i dostępność atrakcji turystycznych. Należy zwrócić szczególną uwagę na poprawę tych ważnych czynników, które decydują o wyborze obszaru pobytu turystycznego i o jakości tego pobytu. Niestety trzeba stwierdzić, że dostępność większości obiektów krajoznawczych w otoczeniu Wrocławia i Legnicy jest bardzo słaba i rzeczywiście znaczące pozytywne zmiany w tym zakresie nie są zauważalne. Biorąc pod uwagę, że na terenie podmiejskim obu aglomeracji dominują walory krajoznawcze średniej i niskiej rangi, ograniczenie dostępu do nich tym bardziej obniża ich atrakcyjność turystyczną. Wskazany przez 0,9% badanych czynnik egzogeniczny to wzrost liczby odwiedzin turystycznych, w tym wypoczynkowych, choć trzeba pamiętać, że taki wzrost może obniżyć jakość wypoczynku na skutek większego zagęszczenia turystów i rekreantów.

Biorąc pod uwagę rodzaj infrastruktury i usług turystycznych (ryc. 37), ponad połowa badanych (56,4%) korzysta z typowych urządzeń i usług związanych z turystyką wędrowną (m.in. szlaki turystyczne, wycieczki), natomiast prawie połowa – z obiektów sportowo-rekreatywnych i gastronomicznych (odpowiednio 49,4% i 47,8%). Tylko 18,5% respondentów korzysta z usług noclegowych, co wiąże się z dominacją raczej krótkich, trwających nie dłużej niż jeden dzień pobytów na terenie analizowanych gmin. Aż 86,8% badanych jest zadowolonych z usług turystycznych świadczonych na obszarach podmiejskich Wrocławia i Legnicy. Wybierając konkretne miejsca lub urządzenia turystyczno-rekreatywne w danej gminie ponad 50% odwiedzających i turystów (ryc. 38) kieruje się głównie atrakcyjnością oferty (czynnik zależny od decyzji zapadających w gminie) oraz swoimi możliwościami czasowymi, które, jak wskazują dotychczasowe analizy (duże znaczenie krótkich wyjazdów), są raczej ograniczone. Wynika stąd, że oferta gmin musi być ściśle określona, a skorzystanie z niej powinno zajmować tylko część dnia. Równorzędne znaczenie mają cena i jakość usług (po 41,7%), a dopiero na ostatnim miejscu uplasowały się opinie znajomych. Odnosząc się do wspomnianych cen usług turystycznych w analizowanych gminach, zdecydowanie przeważają opinie, że ceny te są standardowe (72,2% badanych), tylko po kilkanaście procent respondentów uznaje, że ceny są wysokie (16,1%) lub niskie

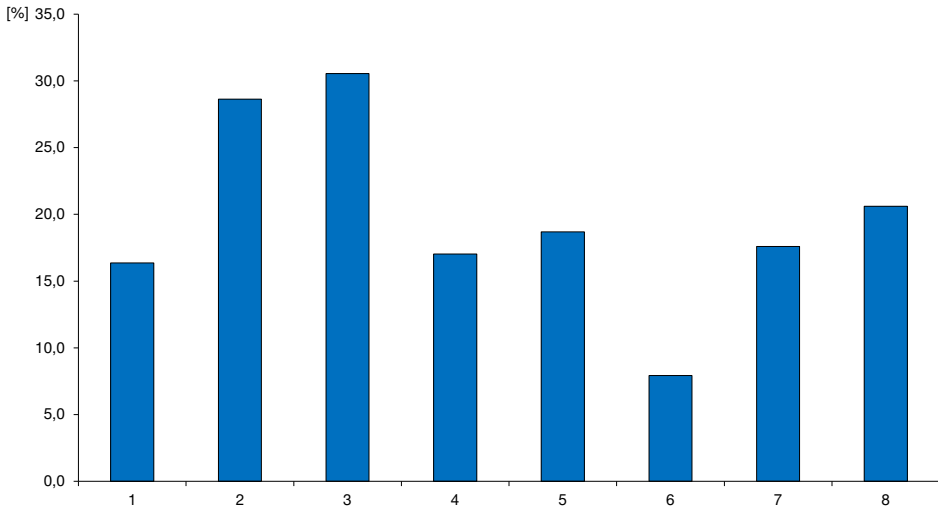

Rycina 37. Wykorzystanie infrastruktury i usług turystyczno-wypoczynkowych w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy przez odwiedzających i turystów
 Figure 37. Use of infrastructure and recreational and tourism services by tourists and visitors to suburban municipalities of Wrocław and Legnica

Rycina 38. Czynniki decydujące o migracjach turystycznych na obszary gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy
 Figure 38. Factors determining tourist migrations to suburban municipalities of Wrocław and Legnica

(11,4%). Wynika stąd, że ceny są na poziomie typowym dla regionu, przy czym należy pamiętać, że muszą one odpowiadać atrakcyjności turystycznej terenu i na pewno powinny być statystycznie niższe niż na wyróżniających się atrakcyjnością terenach górskich, jak np. w leżących niedaleko Sudetach (Lijewski i wsp. 2008). Tylko dla 29,1% respondentów ma znaczenie forma prawna podmiotów świadczących usługi turystyczno-rekreacyjne, dla pozostałych jest to nieważne lub nie mają na ten temat zdania. Największym zaufaniem turystów cieszą się pod-

1 – wysokie koszty usług; 2 – czynniki obiektywne po stronie turystów (ograniczenia czasowe, niepełnosprawność); 3 – niski poziom atrakcyjności oferty turystycznej gminy; 4 – ograniczenia komunikacyjno-transportowe; 5 – ograniczona informacja i promocja zewnętrzna; 6 – konkurencja innych obszarów i ośrodków; 7 – ograniczenia zdrowotne; 8 – brak ograniczeń

Rycina 39. Czynniki ograniczające wizyty turystyczne w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 39. Factors limiting tourist visits to suburban municipalities of Wrocław and Legnica

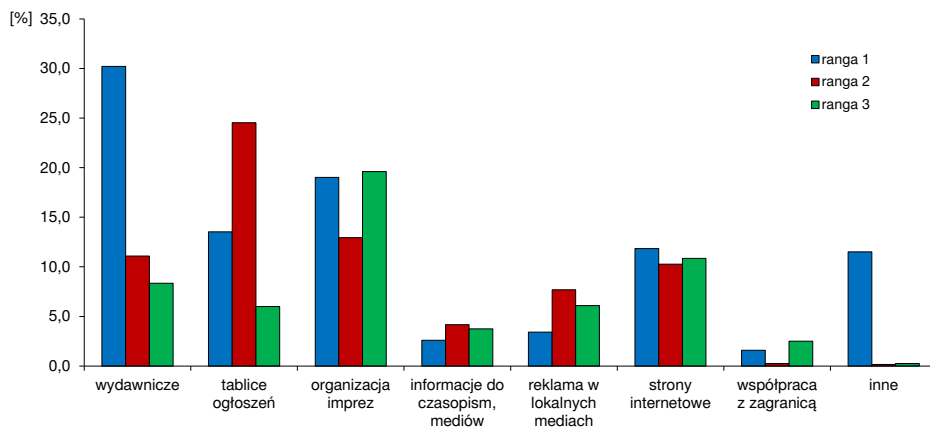
mioty prywatne (58,2%), następnie publiczne (34,6%) i dopiero na ostatnim miejscu społeczne, czyli różnego rodzaju stowarzyszenia czy fundacje.

Czynniki ograniczające, w opinii odwiedzających i turystów, wizyty w gminach stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy także podzielono na grupy (ryc. 39). Po około 30% badanych przyznało, że największe znaczenie ma niska atrakcyjność oferty turystycznej gminy, co koresponduje z wcześniejszymi wynikami, oraz element w zasadzie niezależny od planowania turystycznego w gminach, tj. ograniczenia leżące po stronie turystów: brak czasu na dłuższy wypoczynek lub wypoczynek w ogóle, a także niepełnosprawność. Jeśli uwzględnić jeszcze ograniczenia zdrowotne wskazane dodatkowo przez 17,6% ankietowanych, to uzyskuje się dużą grupę czynników ograniczających, niezależnych od planowania turystycznego i decyzji po stronie władz lokalnych. Poza niską atrakcyjnością oferty do znaczących czynników, na które wpływ mają władze samorządowe i miejscowe podmioty turystyczne, należą: ograniczona informacja i promocja, ograniczenia komunikacyjno-transportowe i wysokie ceny usług. Istotna jest również słaba dostępność komunikacyjna małych miejscowości, w tym często ośrodków turystycznych, w okolicy Wrocławia i Legnicy, zwłaszcza w dni wolne od pracy, ponieważ głównie wtedy mają miejsce wyjazdy turystyczne do strefy podmiejskiej (Kołodziejczyk 2012). Chociaż w ostatnich latach oferta przewozowa ciągle się poprawia, pozytywne zmiany mają miejsce przede wszystkim wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych, natomiast dojazd do po-

łożonych na uboczu obszarów wypoczynkowych i przyrodniczo cennych jest w zasadzie niemożliwy dla osób niezmotoryzowanych. Z przeprowadzonych badań ankietowych wynika więc, że odwiedzający i turyści zauważają potrzebę kształtowania zrównoważonego rozwoju transportu. Tylko 20,6% turystów uznało, że nie istnieją żadne ograniczenia rozwoju turystyki w badanych gminach lub takich ograniczeń nie było w stanie wskazać.

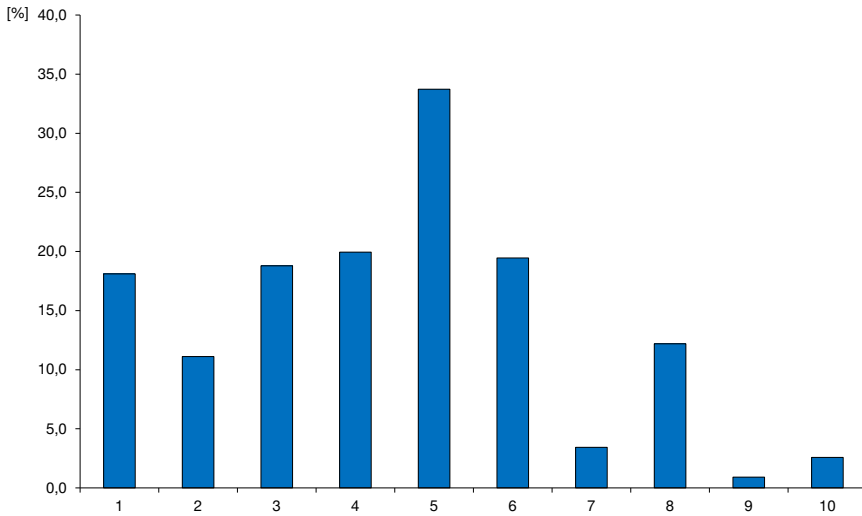
Działalność promocyjna gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy jest raczej dobrze oceniana przez respondentów, przy czym ocenę dobrą wystawiłoby jej 42,7% badanych, a ocenę bardzo dobrą tylko 3,6%. Źle działalność promocyjną ocenia 19,7%, a bardzo źle 5,6% badanych. Duży był odsetek respondentów, którzy nie mieli na ten temat zdania. Respondenci mogli wskazać trzy obserwowane działania promocyjne wyróżniające gminę na tle regionu i kraju, nadając każdemu z nich rangę od 1 (najwyższa) do 3 (najniższa) (ryc. 40). Spośród kilku rodzajów działalności najbardziej dostrzegalna jest organizacja imprez kulturalnych, sportowych itp., działalność wydawnicza (broшуry, foldery, ulotki, informatory, mapy) oraz przygotowywanie tablic ogłoszeniowych czy billboardów. Dopiero na czwartym miejscu (bez rozróżnienia rangi) znalazły się strony internetowe, następnie reklama w lokalnych i regionalnych mediach, informacje przekazywane do czasopism branżowych, mediów krajowych i międzynarodowych. Na ostatnim miejscu uplasowała się natomiast współpraca z zagranicą. Spośród tych działań najwięcej pozytywnych opinii (ranga 1) uzyskała działalność wydawnicza. Dość zróżnicowane są opinie o organizowanych imprezach, gdyż rangi 1 i 3 są prawie równoliczne i jednocześnie każda z nich przewyższa liczebność rangi 2.

Dotychczasowy i aktualny zakres rozwoju turystycznego gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy uznawany jest przez respondentów za prawidłowy. W badanej grupie 56,4% osób uważa, że jest on dobry, przeciwnego zdania jest

Rycina 40. Ocena działań promocyjnych w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 40. Assessment of marketing actions in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

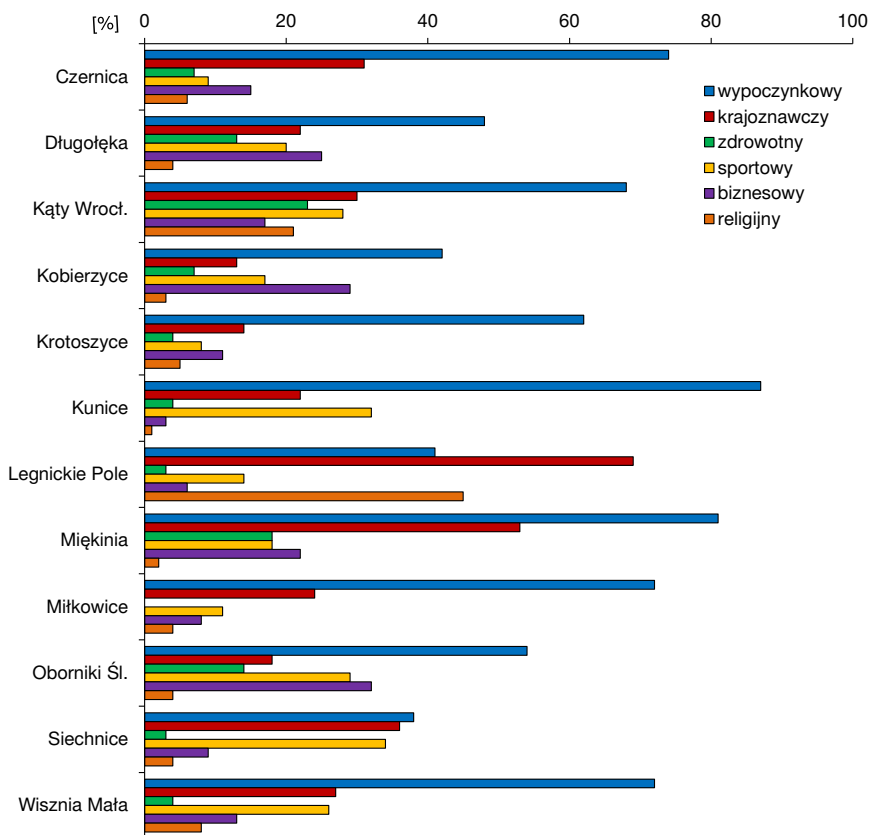
1 – dalszy rozwój infrastruktury i oferty zajęć sportowo-rekreacyjnych; **2** – zwiększenie natężenia organizacji imprez sportowo-rekreacyjnych, rozrywkowych, kulturalnych; **3** – lepsze przystosowanie i wzmocnienie atrakcyjności turystycznej obszarów przyrodniczo cennych i wypoczynkowych oraz obiektów kulturowych; **4** – zainwestowanie w rozwój infrastruktury turystycznej; **5** – wsparcie rozwoju i promocja na obszarze gmin turystyki weekendowej, rodzinnej, aktywnej, krajoznawczej, agroturystyki, ekoturystyki; **6** – nie mam zdania; **7** – urozmaicenie i zróżnicowanie oferty turystycznej, rekreacyjno-sportowej i wypoczynkowej; **8** – wzmocnienie informacji i promocji walorów turystycznych oraz produktów lokalnych; **9** – wsparcie międzysektorowe oraz poszukiwanie funduszy i realizacja projektów turystycznych dla rozwoju gospodarczego gminy; **10** – natężenie działań wzmacniających zrównoważony i proekologiczny rozwój gminy

Rycina 41. Wskazywane kierunki rozwoju oferty i polityki turystyczno-rekreacyjnej gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 41. Suggested directions of development of tourist and recreational offer and policy of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

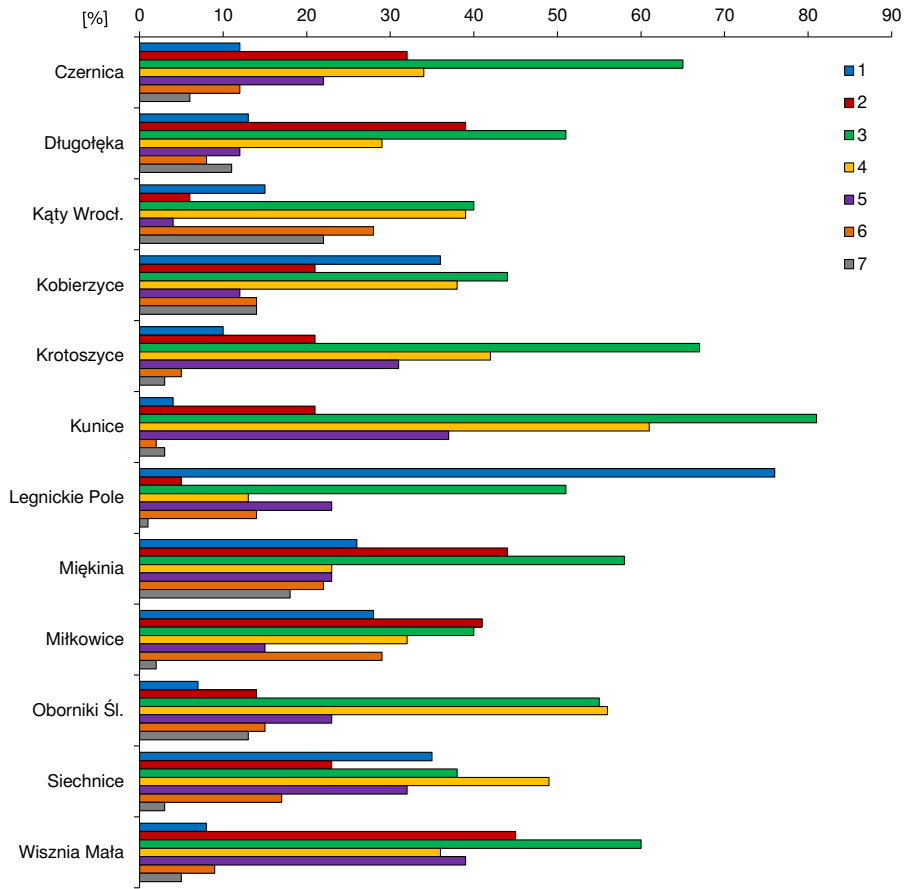
36,6%, znacząca grupa nie ma zdania. Mniej korzystnie rozkładają się opinie na temat tego, czy zasób obszarów i obiektów oraz zawartość oferty turystyczno-rekreacyjnej gminy można uznać za wystarczające dla turystów. Twierdząco odpowiada 51,1%, a zaprzecza aż 44,2% ankietowanych. Taka sytuacja może wynikać z niedorozwoju bazy turystycznej gmin. Trzeba jednak pamiętać, że duża część odwiedzających i turystów korzysta z tej bazy tylko w niewielkim stopniu, dlatego mogą nie zwracać uwagi na jej stan. Wskazując kierunki dalszego rozwoju oferty i polityki turystyczno-rekreacyjnej gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy (ryc. 41), najczęściej (33,7% badanych) sugerowano wsparcie rozwoju konkretnych rodzajów turystyki (np. turystyki weekendowej, rodzinnej, aktywnej, w tym konnej czy pieszej, ponadto krajoznawczej, agroturystyki, ekoturystyki), zapewne tej, którą respondenci sami najczęściej uprawiają. Duże znaczenie przykładają się też do lepszego przystosowania i wzmocnienia atrakcyjności turystycznej obszarów przyrodniczo cennych i wypoczynkowych oraz obiektów kulturowych, w tym do rozwoju infrastruktury turystycznej. Niewielka część badanych (0,9%) uważa, że szansą jest w tym przypadku wsparcie międzysektorowe i fundusze zewnętrzne. Spośród rodzajów infrastruktury za najważniejszą uznano bazę dla sportu i rekreacji (18,1% respondentów).

Cele turystyczne wskazywane przez osoby przyjeżdżające do poszczególnych gmin, są podobne do przedstawionych wyników sumarycznych (ryc. 42, por. ryc. 31). Można jednak wskazać gminy, które wyróżniają się pod względem niektórych celów migracji turystycznych. Turystyka krajoznawcza ma wyraźnie większe znaczenie w gminach Legnickie Pole (69%) i Miękinia (53% badanych), przy czym w pierwszym przypadku ze względu na zespół klasztorny w Legnickim Polu, a w drugim – na zamek nawodny w Wojnowicach, pałace, m.in. w Gałowie, Gosławicach, Miękinii, Mrozowie czy Prężycach oraz obronne założenie kościelne w Lutyni (Czerwiński 2009). Z powodu znanego obiektu sakralnego, który jest również miejscem pielgrzymkowym w gminie Legnickie Pole rozwija się także turystyka religijna (45% respondentów w gminie), inne cele – poza wypoczynkowym – mają marginalne znaczenie. Religijny cel przyjazdów pojawia się również w przypadku gminy Kąty Wrocławskie (21% badanych). W sanktuarium w Sośnicy leżącej na terenie gminy znajduje się replika tzw. świętych schodów stanowiących cel pielgrzymek. Nie jest jasne, z czego wynika dosyć duży udział celów

Rycina 42. Cele przyjazdów odwiedzających i turystów do poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy
 Figure 42. Reasons for coming to suburban municipalities of Wrocław and Legnica

krajoznawczych w grupie celów osób odwiedzających gminę Siechnice oraz przybywających do niej turystów (36% ankietowanych), gdyż w zasadzie brak tam odpowiednich walorów. Sportowe cele przyjazdów są liczniejsze w gminach Siechnice (34%), Oborniki Śląskie (29%) i Kąty Wrocławskie (28% badanych) w okolicy Wrocławia (wynika to z odpowiedniej infrastruktury) oraz w gminie Kunice (32% badanych) koło Legnicy, gdzie aktywność fizyczna jest możliwa dzięki akwenu i lokalnym ośrodkom wypoczynkowym. Większy odsetek przyjazdów w celach biznesowych dotyczy gmin: Oborniki Śląskie (32%), Kobierzyce (29%)

1 – zwiedzanie obiektów kulturowych, krajobrazu, obserwacje przyrody, poszukiwanie minerałów, zakupy pamiątek; 2 – spotkania towarzyskie i biznesowe, odwiedziny u rodziny, znajomych, piknik, grill, restauracje; 3 – wypoczynek, rozrywka, relaks, ogródek, zbieranie grzybów, opalanie, plażowanie, fitness, odnowa biologiczna; 4 – zajęcia, imprezy, zawody ruchowe i sportowo-rekreacyjne; 5 – wycieczki, wędrówki turystyczne piesze, rowerowe, samochodowe i kajakowe; 6 – uczestnictwo w zajęciach i imprezach kulturalnych, rozrywkowych, masowych; 7 – trudno powiedzieć

Rycina 43. Formy spędzania wolnego czasu przez odwiedzających i turystów w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

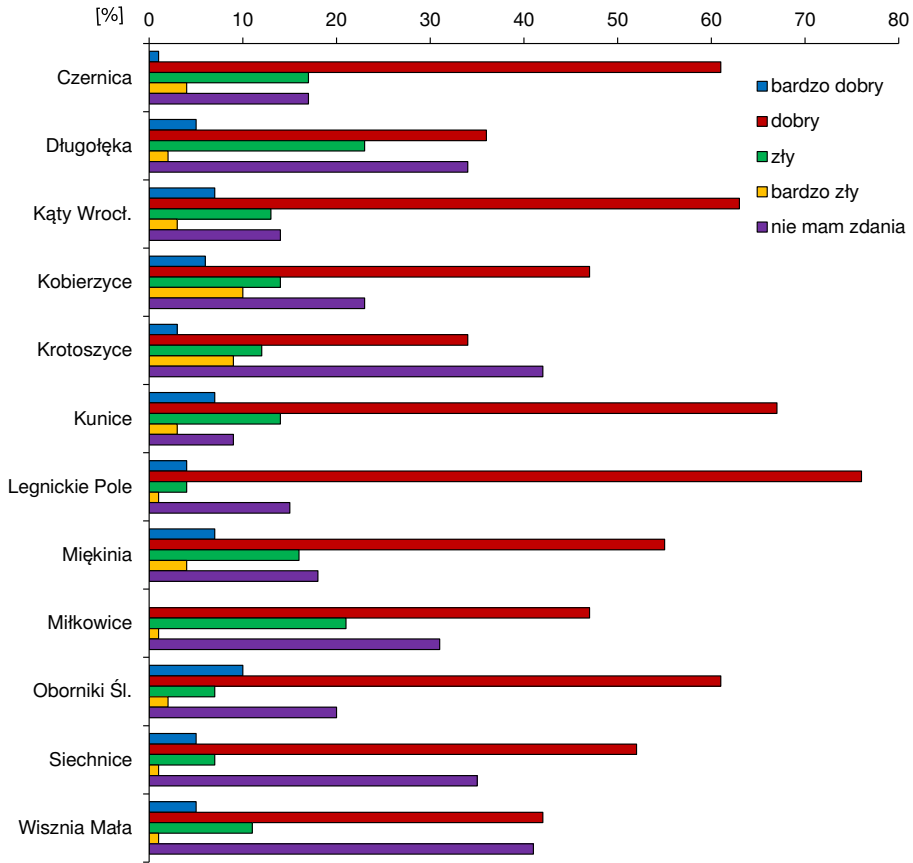
Figure 43. Free time activities of tourists in suburban municipalities of Wrocław and Legnica

i Długołęka (25% respondentów). W przypadku dwóch ostatnich gmin decydujące jest nagromadzenie na ich obszarze podmiotów gospodarczych odpowiednio: przy węźle autostradowym A4/A8 oraz drodze krajowej nr 8 w kierunku Warszawy. Zwiększenie się liczby przyjazdów o charakterze biznesowym może dotyczyć zwłaszcza gminy Kobierzyce ze względu na ciągły rozwój istniejących na jej terenie wielkopowierzchniowych obiektów handlowych i przemysłowych (poza tzw. węzeł bielański istotny jest kompleks związany z koncernem LG w Biskupicach Podgórnym). Cele zdrowotne przyjazdów wyraźnie zarysowują się wprawdzie w gminie Oborniki Śląskie (14%), która utrzymuje tradycje uzdrowiskowe sięgające jeszcze czasów przedwojennych, niewątpliwie wyraźniejsze są one jednak w gminach Kąty Wrocławskie (23%) i Miękinia (18% badanych), które takich tradycji nie mają. Takie wskazania respondentów można wiązać z utożsamianiem przez nich wypoczynku w czystym środowisku przyrodniczym z poprawą stanu zdrowia, chociaż tego typu pobyt należałoby uznać raczej za typowo wypoczynkowy.

Z powyższymi spostrzeżeniami korespondują typy najczęściej odwiedzanych ośrodków (obszarów) w badanych gminach (także w tym ujęciu gminy Legnickie Pole i Miękinia wyróżniają się znacznym stopniem wykorzystywania antropogenicznych walorów krajoznawczych) oraz formy spędzania wolnego czasu przez odwiedzających i turystów w poszczególnych gminach (ryc. 43). Spośród wszystkich badanych gmin Legnickie Pole cechuje się najwyższym, ponad dwukrotnie przewyższającym kolejną gminę (Kobierzyce), odsetkiem wskazań na zwiedzanie obiektów krajoznawczych jako najpopularniejszą formę spędzania czasu po pracy.

Dosyć duże znaczenie Kobierzyc można wiązać z położeniem przy popularnej wśród turystów drodze w kierunku Sudetów Środkowych i Ziemi Kłodzkiej, natomiast nadal zaskakuje podobna wartość tego wskaźnika dla niezbyt interesujących Siechnic. Warto jeszcze zwrócić uwagę na rozkład wartości w przypadku formy spędzania wolnego czasu określonej jako wycieczki i wędrowki turystyczne piesze, rowerowe, samochodowe i kajakowe. Formę tę wskazywano w gminach: Wisznia Mała, Kunice, Siechnice i Krotoszyce, gdzie wprawdzie są odpowiednie warunki środowiskowe dla turystyki aktywnej (lasy w przypadku pierwszej, trzeciej i czwartej miejscowości, zbiorniki wodne w przypadku drugiej), jednak oferta szlaków nie wyróżnia się na tle regionu. W tym kontekście dziwi najniższy spośród wszystkich gmin odsetek wskazań w tym zakresie w gminie Kąty Wrocławskie, na której terenie znajduje się Park Krajobrazowy Dolina Bystrzycy z licznymi szlakami pieszymi i rowerowymi.

Aktualny stan oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej w poszczególnych gminach, podobnie jak w przypadku wyników sumarycznych, oceniany jest przez respondentów pozytywnie (ryc. 44) ze zdecydowaną przewagą ocen dobrych, których największy odsetek uzyskała gmina Legnickie Pole (76% badanych). Najwięcej ocen bardzo dobrych przypadło gminie Oborniki Śląskie (10% ankietowanych), natomiast w ogóle żadnej najwyższej oceny nie uzyskała gmina Miłkowice. Wielu respondentów nie miało, niestety, zdania na temat oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej – w największym stopniu ta tendencja zaznaczyła się w gminach Krotoszyce (42%), Wisznia Mała (41%), Siechnice (35%), Długołęka

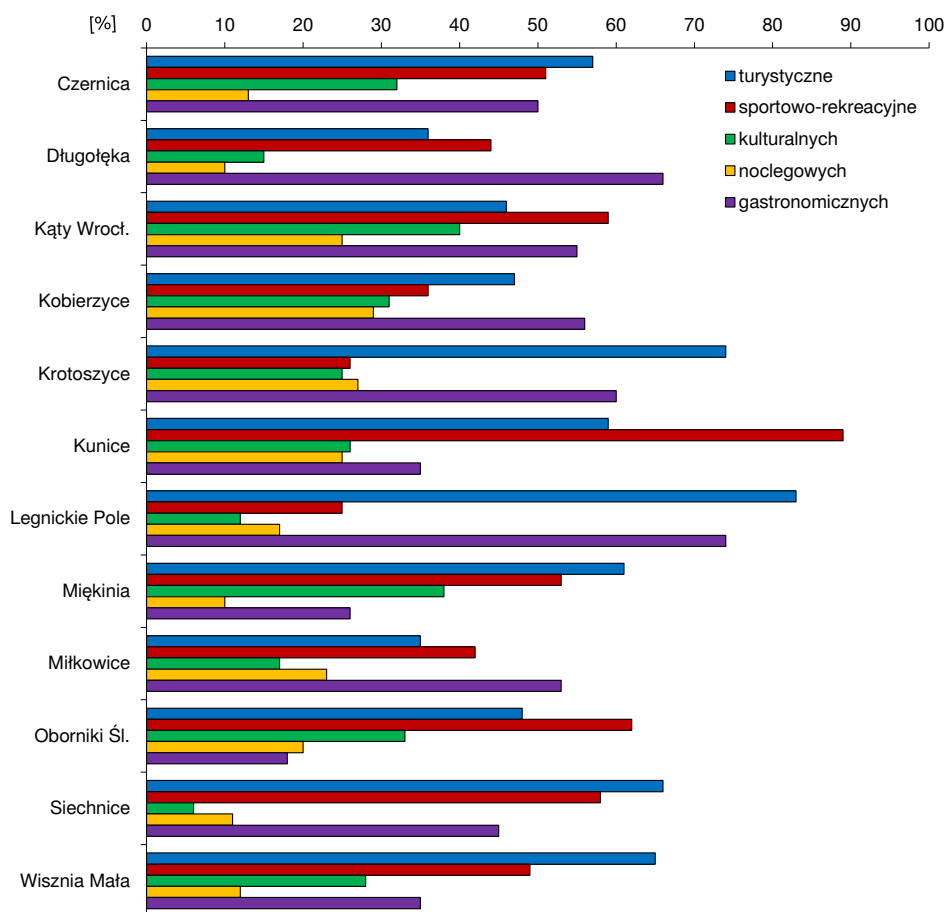
Rycina 44. Ocena obecnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej na obszarze poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy
 Figure 44. Assessment of current state of tourist, recreational and sport offer in suburban municipalities of Wrocław and Legnica

(34%) oraz Miłkowice (31% respondentów) i wiązała się z mniejszym odsetkiem ocen dobrych. Najwięcej złych ocen uzyskały gminy Długołęka i Miłkowice (23% i 21%), a bardzo złych – Kobierzyce i Krotoszyce (10% i 9% badanych).

Za wyróżniający się produkt turystyczny gminy Legnickie Pole uznano ten związany z tamtejszym klasztorem, odbywającymi się tam imprezami kulturalnymi oraz pielgrzymkami, co nie dziwi, biorąc pod uwagę dotychczas przedstawione wyniki. Produkty związane z uczestnictwem w zajęciach i imprezach kulturalnych i rozrywkowych mają duże znaczenie w gminach Miękinia i Siechnice, a w nieco mniejszym stopniu w Miłkowicach i Krotoszycach. Z kolei w gminach Kunice i Wisznia Mała respondenci zwrócili uwagę na produkty związane z wypoczynkiem biernym lub o nieznacznym poziomie aktywności, w pierwszym przypadku związanym z wodą, w drugim – z lasami. Produkty turystyczne związane ze spotkaniami towarzyskimi i biznesowymi, w tym odwiedzinami u rodziny

i znajomych, mają większe znaczenie w gminie Miękinia, a oferty o charakterze imprez lub zawodów sportowo-rekreacyjnych – w gminie Wisznia Mała.

Zestaw obiektów, urządzeń i usług turystycznych, z jakich w poszczególnych gminach korzystają turyści, nie jest stały (ryc. 45). Obiekty, urządzenia i usługi turystyczne (np. obiekty noclegowe, informacje turystyczne, szlaki, trasy, ścieżki, wycieczki, wędrówki) największą rolę odgrywają w gminach Czernica, Kobierzycy, Krotoszyce, Legnickie Pole, Miękinia, Siechnice i Wisznia Mała. W gminach Długołęka, Kąty Wrocławskie, Kunice i Oborniki Śląskie odwiedzający i turyści najczęściej korzystają z urządzeń sportowo-rekreacyjnych, a w gminie Miłkowice – z urządzeń gastronomicznych, co wynika częściowo z korzystania przez odwiedzających z oferty lokali położonych przy głównych traktach komunikacyjnych. We wszystkich gminach urządzenia i usługi kulturalne oraz obiekty

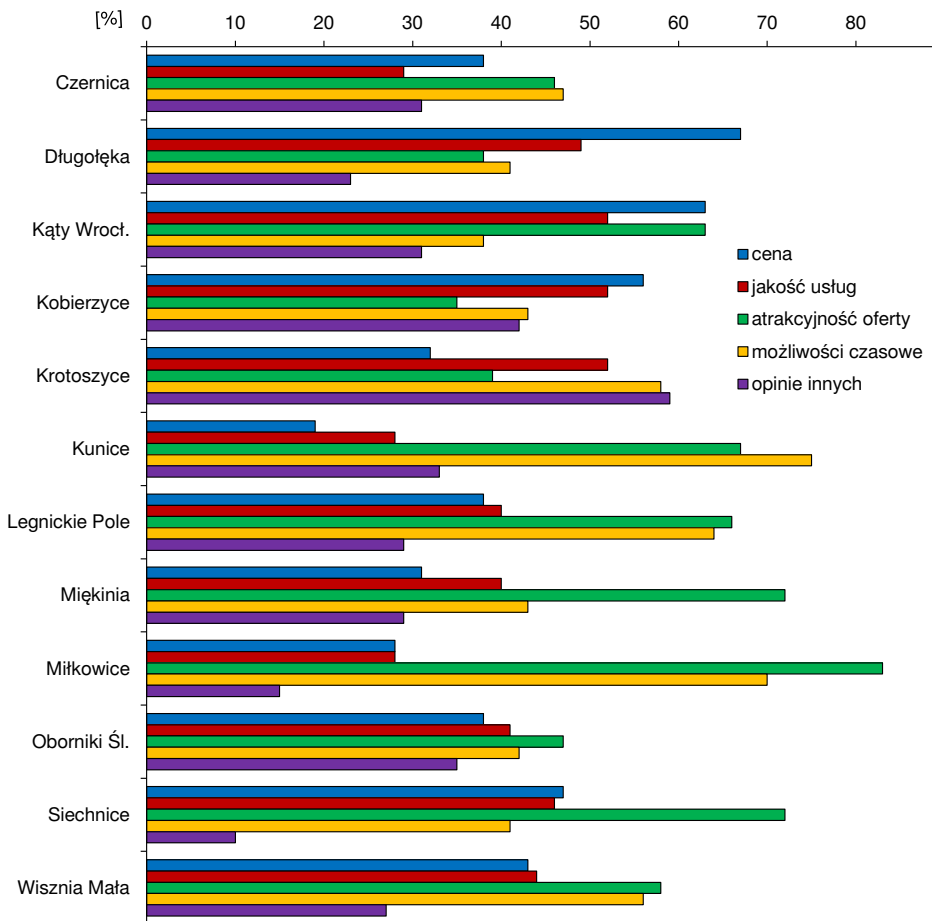

Rycina 45. Wykorzystanie infrastruktury i usług turystyczno-wypoczynkowych przez turystów i odwiedzających – wskazania według gmin

Figure 45. Use of infrastructure and tourism and recreational services by tourists and visitors – by municipalities

noclegowe mają najmniejsze znaczenie, przy czym z reguły te pierwsze przewyższają pod względem odsetka badanych te drugie. Potwierdza to przedstawione powyżej stwierdzenie, że badany obszar jest celem wypraw głównie odwiedzających, a tylko w niewielkim stopniu turystów. Usługi i obiekty turystyczne we wszystkich gminach są oceniane pozytywnie – ich stan i jakość są uznawane za zadowalające.

Wybierając jako cel turystycznych migracji konkretne obszary, obiekty lub urządzenia turystyczno-rekreacyjne, odwiedzający i turyści przybywający do poszczególnych gmin kierują się różnymi kryteriami (ryc. 46). Dla ankietowanych w gminach Kunice, Legnickie Pole i Miłkowice najważniejsza była atrakcyjność oferty i ich możliwości czasowe. Najczęstsze wskazania tych samych

Rycina 46. Czynniki decydujące o migracjach turystycznych na obszary gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy – wskazania według gmin
 Figure 46. Factors determining tourist migrations to suburban municipalities of Wrocław and Legnica

czynników, choć przy znacznie mniejszej przewadze, odnotowano w przypadku gmin Czernica i Wisznia Mała. Dla osób odwiedzających gminy Miękinia i Siechnice największe znaczenie ma atrakcyjność oferty, natomiast możliwości czasowe nie grają tu już takiej roli. Najwięcej spośród osób odwiedzających gminy Długołęka i Kobierzyce wskazało cenę usług jako czynnik decydujący o kierunku wyjazdu, natomiast w przypadku gminy Kąty Wrocławskie cena ma w zasadzie takie samo znaczenie jak atrakcyjność oferty. Opinie innych osób jako czynnik decyzyjotwórczy dominowały jedynie w gminie Krotoszyce. Najbardziej równomierny rozkład wszystkich pięciu sugerowanych w ankiecie czynników charakteryzuje gminy Czernica, Kobierzyce i Oborniki Śląskie. Poza wskazaniem czynników zachęcających lub zniechęcających do wybrania konkretnego celu migracji turystycznej, respondenci wymieniali też najważniejsze czynniki ograniczające napływ odwiedzających i turystów na teren gmin. W przypadku gminy Krotoszyce badani wskazali na niską atrakcyjność lokalnej oferty turystycznej, co wynika raczej nie z braku walorów, ale z niewłaściwej ich promocji i zagospodarowania. Atutami gminy są niewątpliwie niedawno odrestaurowany pałac w Krotoszycach, kilka innych zabytkowych zespołów pałacowych, w tym w Warmątowicach Sienkiewiczowskich, zabytki pocysterskie w Winnicy, a także muzeum Bitwy pod Legnicą w Duninie (Czerwiński 2009) czy inne pamiątki związane z tym wydarzeniem historycznym. Niska atrakcyjność oferty turystycznej gminy okazała się istotna, choć znacznie mniej niż w przypadku gminy Krotoszyce, również w gminach Długołęka, Kobierzyce i Miłkowice, zaś w gminie Kąty Wrocławskie za czynnik ograniczający uznano wysokie koszty usług, a w gminie Wisznia Mała – niewystarczającą informację i nieskuteczną promocję wewnętrzną i zewnętrzną. W pozostałych przypadkach respondenci wskazywali na ograniczenia związane z odwiedzającymi i turystami, a nie z ofertą gmin, tj. na niedobór czasu wolnego, niepełnosprawność i inne ograniczenia zdrowotne.

Spośród trzech podstawowych rodzajów podmiotów gospodarczych, tj. podmiotów prywatnych, publicznych i społecznych zaufaniem kształtującym się w prawie wszystkich gminach na poziomie 50–70% (ryc. 47) cieszą się te pierwsze. Jedyny wyjątek stanowi gmina Krotoszyce, w której największym zaufaniem darzone są podmioty publiczne (60%), a prywatne lokują się tuż za nimi (31% badanych). Odsetek wskazań turystów na organizacje społeczne jest bardzo różny (od 0% w gminie Długołęka do kilkunastu procent w gminach Miękinia i Kobierzyce), taki rozkład odpowiedzi może jednak wynikać z ogólnej liczebności tego typu podmiotów w poszczególnych gminach. We wszystkich badanych gminach z wyjątkiem Krotoszyce można zauważyć tendencję do wyrównywania poziomu zaufania do sektora prywatnego oraz spadku zaufania do sektora publicznego na korzyść zaufania do sektora społecznego.

Rozpoznawalność działań promocyjnych poszczególnych gmin jest dosyć zróżnicowana. W przypadku takich gmin, jak: Czernica, Kąty Wrocławskie, Krotoszyce, Miękinia, Oborniki Śląskie i Wisznia Mała, za wyróżniające się na tle regionu i kraju działania promocyjne gminy można uznać, zdaniem badanych, działalność wydawniczą (broszury, foldery, ulotki, informatory, mapy) oraz organizację imprez kulturalnych i sportowych, wyraźna przewaga znaczenia

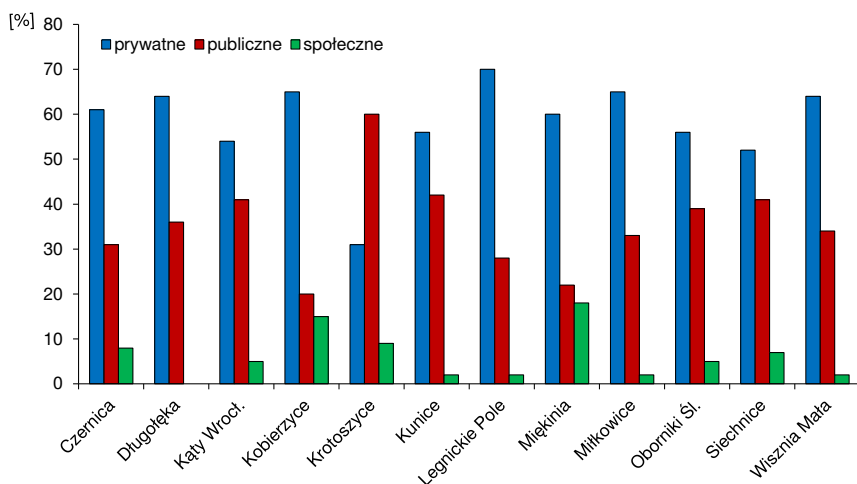
tylko pierwszego działania zauważalna jest w gminie Legnickie Pole, zaś tylko drugiego – w gminach Długołęka i Kunice. Tablice ogłoszeniowe i billboardy są uznawane przez odwiedzających i turystów za najlepszą formę promocji w gminach Miłkowie i Siechnice. Tego rodzaju działania mają wprawdzie duże, ale jednak nie największe znaczenie także w Kątach Wrocławskich, Kobierzycach, Legnickim Polu, Miękinii, Obornikach Śląskich i Wiszni Małej. Wysoko oceniane są strony internetowe gmin: Legnickie Pole, Miłkowie i Siechnice. Kunice wyróżniają się pozytywnie pod względem reklamy w lokalnych mediach i negatywnie w zakresie działalności wydawniczej. Natomiast Kobierzyce wypadają korzystnie pod względem współpracy z zagranicą, co wynika z licznych zagranicznych inwestycji, rozpoznawalności gminy na arenie międzynarodowej i licznych kontaktów handlowych.

Dotychczasowy i aktualny poziom rozwoju turystycznego oceniany jest w poszczególnych gminach stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy pozytywnie, przy czym najwięcej takich wskazań odnotowano w gminach Legnickie Pole i Kąty Wrocławskie (76% i 73% badanych) (ryc. 48).

Nieco mniej korzystny rozkład wyników zauważa się w gminach Kobierzyce i Kunice, w których liczba ocen pozytywnych tylko nieznacznie przewyższa liczbę ocen negatywnych i odpowiedzi neutralnych. Wyjątek wśród badanych gmin stanowi gmina Krotoszyce, gdzie odpowiedzi negatywne prawie trzykrotnie przewyższają opinie przeciwnie (stosunek odpowiedzi 76% do 24%). Biorąc pod uwagę rozkład odpowiedzi we wszystkich gminach, najlepiej oceniana jest oferta Legnickiego Pola, które uzyskało najwyższy odsetek odpowiedzi pozytywnych i najmniejszy odpowiedzi negatywnych (tylko 11% respondentów).

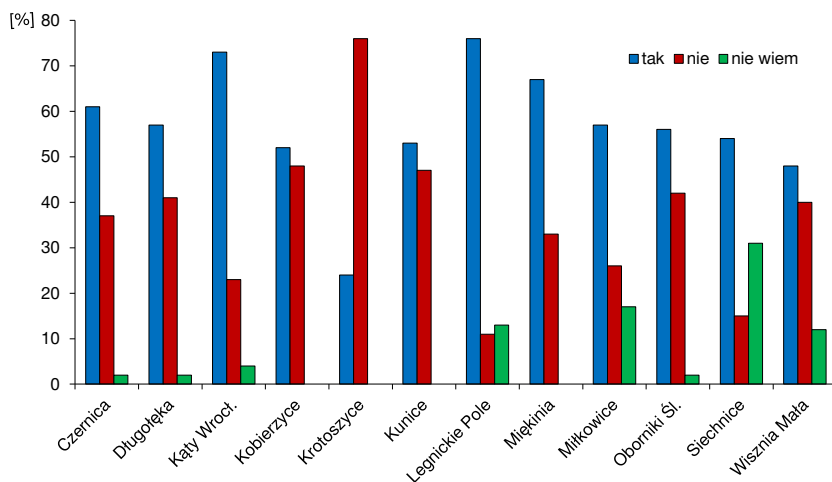
Analizując wskazania odwiedzających i turystów odnośnie do dalszego rozwoju oferty i polityki turystyczno-rekreacyjnej w gminach można dojść do wniosku, że często respondenci nie tylko nie byli świadomi wszystkich problemów związanych z rozwojem turystycznym gmin i nie zawsze potrafili wskazać odpowiednie środki zaradcze, ale również nie zawsze dostrzegali istniejące możliwości. Warto tylko zwrócić uwagę na duże znaczenie wsparcia rozwoju i promocji poszczególnych rodzajów turystyki w gminach Krotoszyce, Legnickie Pole (w szczególności), Miękinia, Miłkowie, Siechnice i Wisznia Mała, na postulat lepszego przystosowania i wzmocnienia atrakcyjności turystycznej obszarów przyrodniczo cennych i wypoczynkowych oraz obiektów kulturowych szczególnie silnie wyrażany w gminach Kunice i Legnickie Pole czy propozycje dalszego rozwoju infrastruktury sportowo-rekreacyjnej w gminie Kąty Wrocławskie, a bazy turystycznej w gminach Miękinia, Kunice i Oborniki Śląskie (ryc. 49).

Omówione wyniki badań ankietowych tworzą prawie pełny obraz grupy osób migrujących do gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy. Na badane obszary przyjeżdżają raczej odwiedzający niż turyści, o czym świadczy niski stopień wykorzystania bazy noclegowej. Ich pobyt ma w przeważającym stopniu charakter wypoczynkowy, dopiero na drugim miejscu plasują się cele krajoznawcze, co koresponduje z typami walorów turystycznych, jakimi cechują się badane tereny (las i zbiorniki wodne atrakcyjne dla wypoczynku oraz liczne, ale niskiej rangi, walory krajoznawcze). W związku z tym wśród odwiedzanych

Rycina 47. Zaufanie turystów do podstawowych rodzajów podmiotów świadczących usługi turystyczno-rekreacyjne na obszarach poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

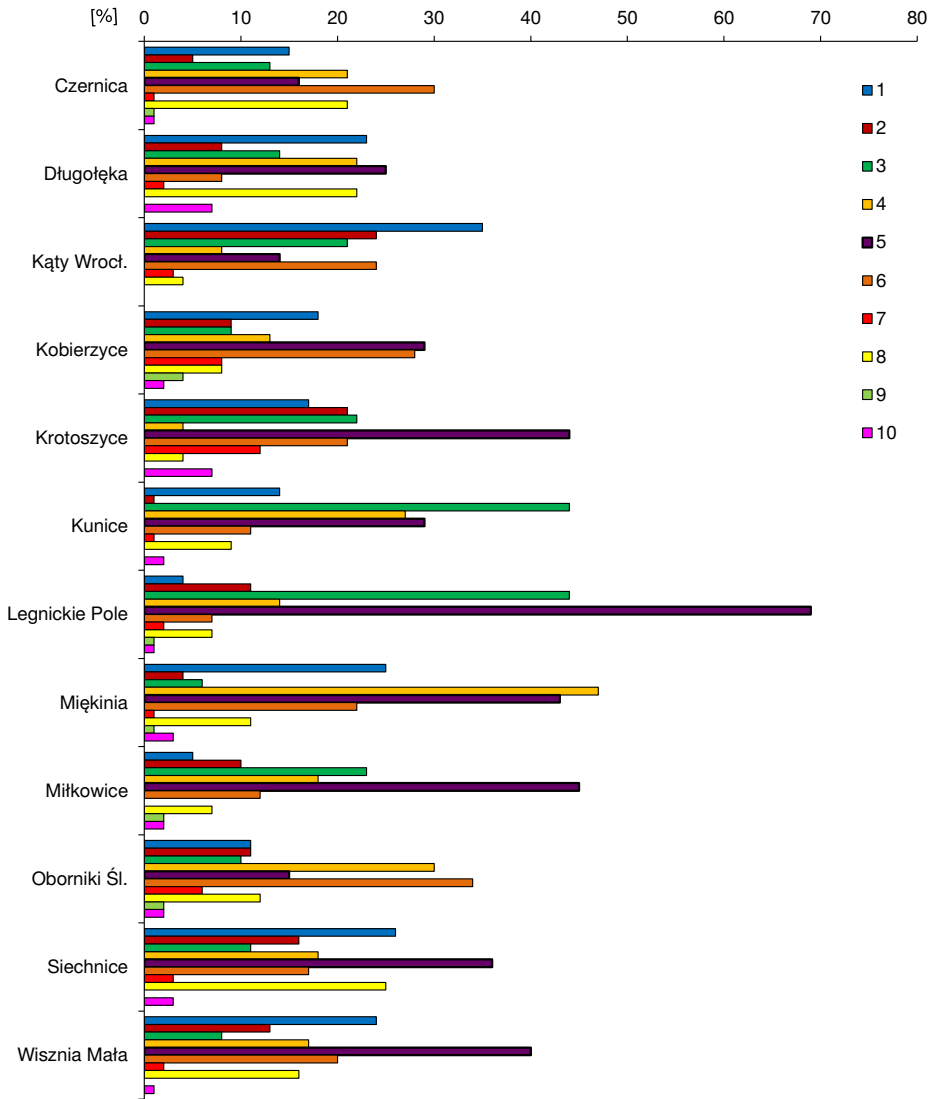
Figure 47. Trust of tourists to basic types of entities offering tourist and recreational services in suburban municipalities of Wrocław and Legnica

Rycina 48. Ocena rozwoju turystycznego poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 48. Assessment of tourism development of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

gmin dominują te, w których występują znaczące obszary i ośrodki rekreacyjno-wypoczynkowe, natomiast antropogeniczne walory krajoznawcze, w tym imprezy kulturalne, mają relatywnie niewielkie znaczenie. W tym względzie wyróżnia się zdecydowanie gmina Legnickie Pole z cennym klasztorem benedyktyńskim, w której dobra kultury i związane z nimi wydarzenia cieszą się

1 – dalszy rozwój infrastruktury i oferty zajęć sportowo-rekreacyjnych; 2 – zwiększenie natężenia organizacji imprez sportowo-rekreacyjnych, rozrywkowych, kulturalnych; 3 – lepsze przystosowanie i wzmocnienie atrakcyjności turystycznej obszarów przyrodniczo cennych i wypoczynkowych oraz obiektów kulturowych; 4 – zainwestowanie w rozwój infrastruktury turystycznej; 5 – wsparcie rozwoju i promocja na obszarze gmin turystyki weekendowej, rodzinnej, aktywnej, krajoznawczej, agroturystyki, ekoturystyki; 6 – nie mam zdania; 7 – urozmaicenie i zróżnicowanie oferty turystycznej, rekreacyjno-sportowej i wypoczynkowej; 8 – wzmocnienie informacji i promocji walorów turystycznych i produktów lokalnych; 9 – wsparcie międzysektorowe oraz poszukiwanie funduszy i realizacja projektów turystycznych dla rozwoju gospodarczego gminy; 10 – natężenie działań wzmacniających zrównoważony i proekologiczny rozwój gminy

Rycina 49. Sugestie odwiedzających i turystów w zakresie rozwoju oferty i polityki turystyczno-rekreacyjnej w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy
Figure 49. Tourists' suggestions as to further development of tourist and recreational offer and policy of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

o wiele większym zainteresowaniem i stanowią podstawę rozwoju turystyki krajoznawczej. Ze względu na wspomniany obiekt o charakterze sakralnym Legnickie Pole jest też celem turystyki religijnej. Natomiast lepiej zagospodarowane gminy powiatowrocławskie są częściej odwiedzane w celach sportowo-rekreacyjnych. Największa grupa turystów odwiedza analizowane gminy 1–3 razy w roku, ale trzeba podkreślić, że odsetek osób czyniących to częściej jest tylko nieznacznie mniejszy.

Skalę rozwoju turystyki w gminach stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy respondenci oceniają pozytywnie (jedyne wyjątkiem jest gmina Krotoszyce z przewagą ocen negatywnych), chociaż zauważają liczne braki. Wśród tych najważniejszych wymieniają niski poziom atrakcyjności oferty, niezadowalający poziom zagospodarowania turystycznego, ograniczenia dostępności niektórych walorów turystycznych czy trudności komunikacyjne. Turyści liczyliby na wsparcie rozwoju konkretnych rodzajów turystyki, głównie różnych form turystyki aktywnej.

Większość odwiedzających i turystów albo nie wykazuje zainteresowania zmianami zachodzącymi w przestrzeni turystycznej badanych gmin, albo ich nie zauważa. Ci, którzy stwierdzili poprawę, najczęściej wskazywali na zmiany wizerunku gmin i ich rozwój społeczno-gospodarczy, co może przełożyć się na poprawę oferty turystycznej. Jakość oferowanych usług oceniana jest dobrze, a ich cena jako typowa, nieodbiegająca od standardowych cen w całym regionie. Czynniki, którymi kierują się odwiedzający i turyści przy wyborze miejsca wyjazdu są głównie atrakcyjność oferty i własne możliwości czasowe, przy czym w regionie legnickim to właśnie czas odgrywa największą rolę, a w okolicach Wrocławia podstawowym czynnikiem okazuje się być cena usług. Przy wyborach relatywnie małą rolę pełnią opinie innych osób, co jest istotną wskazówką dla planowanych działań promocyjnych. Spośród prowadzonych dotychczas działań promocyjnych gmin za wyróżniające się turyści uznają: działalność wydawniczą i organizację imprez kulturalno-rozrywkowych.

6.2. STRUKTURA, JAKOŚĆ ORAZ ROZPOZNAWALNOŚĆ PRODUKTÓW TURYSTYCZNYCH – OCENA MIESZKAŃCÓW

Jednym z kluczowych aspektów badania funkcji turystycznych poszczególnych obszarów jest poznanie skali uczestnictwa w turystyce ich mieszkańców oraz ocena przez nich istniejącej oferty (Wyrzykowski i wsp. 1999; Wyrzykowski 2000). Zaspokajaniu potrzeb codziennego lub weekendowego wypoczynku służy zazwyczaj najbliższe otoczenie miejsca zamieszkania, w którym istnieje lepiej lub gorzej rozwinięty system zorganizowanej infrastruktury społecznej (Faracik, Pawlusiński 2008). W przypadku zachowań o charakterze turystycznym w sferze zainteresowań badacza znajdują się liczne, ale jednocześnie specyficzne, obiekty i urządzenia użyteczności publicznej i przeznaczone do wypoczynku. Od ich specyfiki i jakości oraz stopnia i sposobu zagospodarowania przez gminę zależą zarówno satysfakcja z korzystania z nich, jak i – w szerszym już kontekście – identyfikowalność z konkretnym obszarem i znaczenie na poziomie regionalnym i ponadregionalnym.

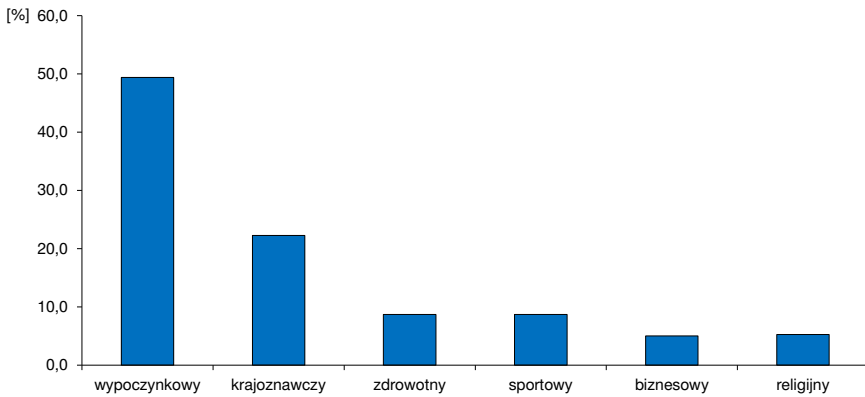
Poznanie określonych preferencji społecznych w tym zakresie umożliwiła przyjmowanie prawidłowych rozwiązań i kierunków działania przez jednostki publiczne, podmioty gospodarcze oraz organizacje społeczne. W związku z tym podjęto badania, których celem było określenie stopnia i charakteru zainteresowania mieszkańców gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy z wykorzystaniem walorów oraz infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej zamieszkiwanych obszarów oraz uzyskanie opinii na temat oceny jakości oferowanych usług turystycznych i wypoczynkowych. Ponadto istotnym elementem zamierzonych badań stało się poszukiwanie informacji o spójności kierunków rozwoju funkcji turystycznej gmin z zamierzeniami organów samorządowych i planami na tym poziomie odniesienia, jak również ocena aktualnej polityki turystycznej oraz rozpoznawalności walorów i produktów turystyczno-wypoczynkowych generujących aktualny ruch turystyczny zarówno regionalny, jak i ponadregionalny. Badania ankietowe przeprowadzone wśród mieszkańców gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy miały na celu poznanie:

- skali uczestnictwa mieszkańców w turystyce, zwłaszcza na obszarach wypoczynku codziennego i weekendowego,
- celów (charakteru) odwiedzin i migracji turystyczno-wypoczynkowych,
- miejsc wybieranych na wypoczynek na obszarach stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy, jak również czynników wyboru tych miejsc,
- prowadzonej przez jednostki samorządowe i inne instytucje polityki turystycznej, w tym organizacyjnej, promocyjnej, ekonomicznej i planistycznej,
- oczekiwań i propozycji respondentów, dotyczących zagospodarowania walorów turystycznych i organizacji wypoczynku na terenie gmin podmiejskich.

Badanie miało charakter ankiety bezpośredniej przeprowadzonej przez ankietowników. Wykonano je na próbie losowej liczącej 1193 osoby, stanowiącej próbę 1% ogółu mieszkańców w wieku 15 lat i więcej na stałe zamieszkujących poszczególne gminy obu badanych stref podmiejskich. Próba została dobrana metodą doboru celowego w ośrodkach i miejscach największej koncentracji turystyki wewnętrznej oraz wypoczynku weekendowego mieszkańców gmin.

Określenie zaangażowania społeczności analizowanego obszaru w turystykę umożliwiła wskazanie, jaka część respondentów podjęła w ciągu ostatniego roku (w przypadku niniejszych badań był to 2011 rok) jakiegokolwiek działania o charakterze turystycznym. Twierdząco na takie pytanie odpowiedziało 61% respondentów²³, co można uznać za wynik dosyć korzystny. Spośród tych osób, 49% (ryc. 50) uczestniczyło w turystyce w celach wypoczynkowych, natomiast mniej niż co czwarty badany wskazywał cele krajoznawcze. Zakładając, że aktywność

²³ Poza pierwszym zagadnieniem na pozostałe pytania dotyczące uczestnictwa w turystyce i rekreacji odpowiadały tylko te osoby, które w 2011 roku uczestniczyły w turystyce. W związku z tym wartość wskazań może być niższa niż 100%. Z drugiej strony na niektóre pytania można było udzielić więcej niż jednej odpowiedzi, stąd suma wyników przekracza 100% (ostatnie zastrzeżenie dotyczy różnych analizowanych zagadnień).

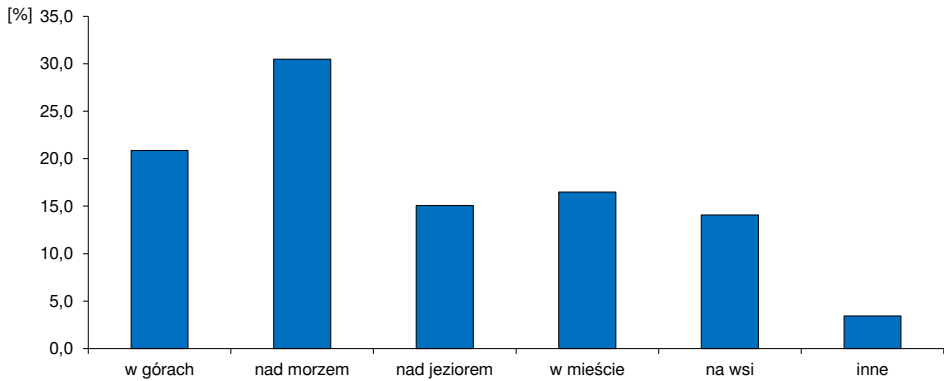

Rycina 50. Cele uczestnictwa w turystyce mieszkańców gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 50. Reasons for taking part in tourism by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

turystyczna mieszkańców koncentrowała się na najbliższym położonym obszarze, można przypuszczać, że korespondowało to z rodzajami walorów turystyczno-wypoczynkowych, jakie są w gminach w otoczeniu Wrocławia i Legnicy (Czerwiński 2009; Lijewski i wsp. 2002; Wyrzykowski i wsp. 1999). Relatywnie duże powierzchnie zajmują lasy (choć współczynnik lesistości należy tu do najniższych na Dolnym Śląsku), nieco mniejsze zbiorniki wodne, z którymi najczęściej utożsamiana jest turystyka wypoczynkowa, z kolei ranga walorów krajoznawczych jest znacznie niższa niż w obu miastach centralnych, które mogą poszczycić się najważniejszymi w regionie zabytkami. Spośród antropogenicznych walorów krajoznawczych w badanych gminach wyróżnia się tylko zespół opactwa benedyktynów w Legnickim Polu oraz kilka zespołów pałacowych (m.in. Krobielowice, Samotwór, Prężyce), większe znaczenie mają jedynie walory przyrodnicze (Dudziak, Dziedzic 1999; Czerwiński 2009). Pozostałe cele uczestnictwa w turystyce mają niewielkie, utrzymane na podobnym poziomie znaczenie. Z powodów zdrowotnych i sportowych przyjeżdża 9%, a z powodów biznesowych i religijnych 5% badanych. W ostatnim przypadku motywacja do wyjazdu wiąże się po części ze wspomnianym ośrodkiem pielgrzymkowym w Legnickim Polu. W porównaniu uzyskanych wyników z odpowiedziami na ten sam temat udzielonymi przez odwiedzających i turystów przybywających do analizowanych gmin zwraca uwagę niższy odsetek wskazań mieszkańców na cele sportowe i biznesowe. Mieszkańcy małych miejscowości i wsi są mniej zainteresowani uprawianiem sportu niż mieszkańcy dużych miast, gdzie panuje moda na zdrowy tryb życia. Natomiast wizyty o celach biznesowych związane są zawodowymi przyjazdami do Wrocławia i Legnicy spoza regionu.

Aż 44% badanych organizuje swoje wyjazdy turystyczne we własnym zakresie, z pośrednictwa instytucji (zakłady pracy, szkoły, uczelnie, kościoły) korzysta 14%, zaś z usług biur turystycznych, pośredników turystycznych i innych organizatorów turystyki 11% badanych. Świadczy to o samodzielności w organizowaniu

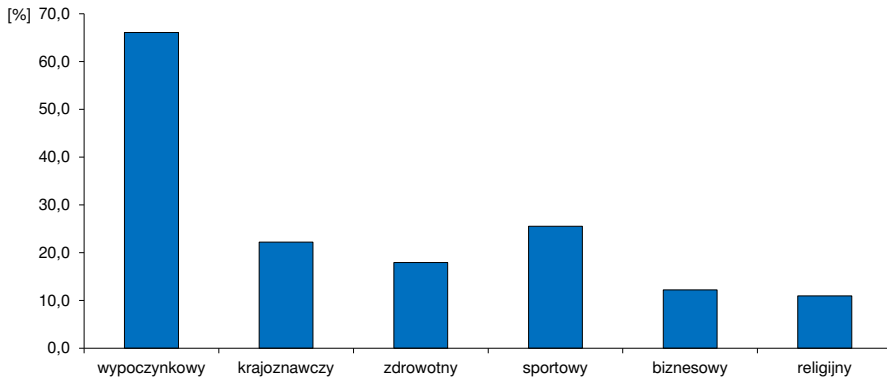

Rycina 51. Obszary aktywności turystycznej mieszkańców gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 51. Areas of tourist activity of the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

sobie czasu wolnego. Swoje wyjazdy turystyczne w 2011 roku respondenci odbywali głównie nad morze (30%), w dalszej kolejności w góry (21%), do miast (16%), nad jeziora (15%), na wieś (14%), natomiast inne miejsca uprawiania turystyki wskazało 3% biorących udział w ankiecie (ryc. 51). Aktywność turystyczna mieszkańców otoczenia Wrocławia i Legnicy miała miejsce głównie latem (53%), pozostałe pory roku mają dużo mniejsze znaczenie: wiosną wskazało 14%, jesień 12%, a zimą tylko 9% badanych. Ten ostatni wynik dziwi o tyle, że częstotliwość wyjazdów turystycznych jest z reguły większa latem, a mniejsza zimą, tymczasem w omawianym przypadku ta pora roku uzyskała najmniejszą wartość procentową. Wyjazdy turystyczne w skali całego roku trwały najczęściej nie mniej niż 5 dni (45% badanych), krótszy sumaryczny czas wyjazdu (2–4 dni) wskazało 13% badanych, zaś tylko jeden dzień 2% badanych. Rozkład wyników sugeruje, że w przypadku kolejnych tego typu ankiet należałoby w inny sposób dobrać przedziały, dzieląc najwyższą klasę na przynajmniej dwie mniejsze.

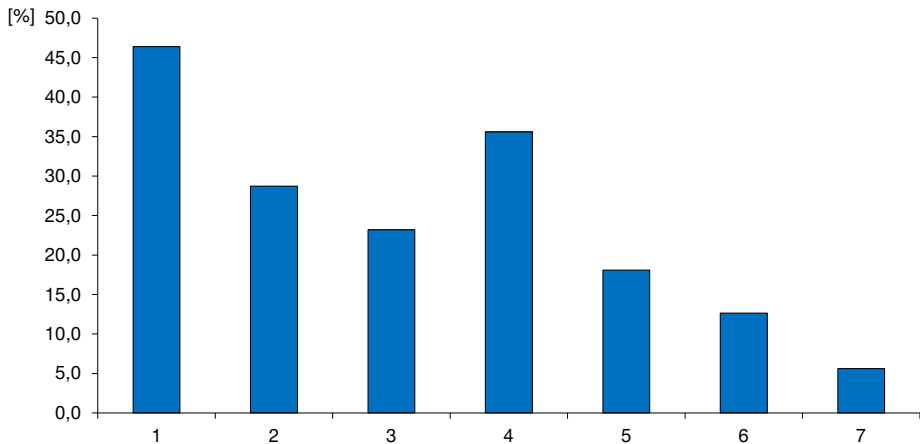
Szczegółowej analizie poddano charakter wyjazdów odbywanych na terenie gminy zamieszkania respondentów i zadowolenie z nich, przy czym musiały się one odbywać poza miejscowość zamieszkiwaną na stałe. Pod względem charakteru dominują wyjazdy wypoczynkowe (66% badanych, ryc. 52), na drugim miejscu plasują się wyjazdy o charakterze sportowym (26%), a na kolejnych wycieczki krajoznawcze (22%), wyjazdy w celach zdrowotnych (18%), biznesowych (12%) i religijnych (11%). Porównując te wyniki z celami uczestnictwa w turystyce w ogóle (ryc. 50), zauważalne jest większe znaczenie turystyki wypoczynkowej, sportowej i zdrowotnej, natomiast krajoznawstwo pełni w obu ujęciach podobną rolę. W efekcie sportowy charakter wyjazdów uzyskał większe znaczenie niż krajoznawczy, co jest kolejnością odwrotną niż w przypadku, gdy uwzględnia się wszystkie formy aktywności turystycznej (także wyjazdy poza gminę). Wynika stąd, że krótkie wyjazdy w najbliższą okolicę odbywa się w większym stopniu dla wypoczynku biernego lub czynnego, a mniejszą wagę przywiązuje się

Rycina 52. Charakter migracji wewnętrznych (odbywanych w granicach gminy) podejmowanych przez mieszkańców gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy
 Figure 52. Type of journeys undertaken by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

do poznawania lokalnych walorów krajoznawczych. Planując dłuższe wyjazdy, uwzględnia się bowiem z reguły zwiedzanie interesujących obiektów, natomiast podczas krótkich, ale częstszych, wycieczek po okolicy większą wagę przywiązuje się do wypoczynku.

Mieszkańcy stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy na obszarze gmin swojego zamieszkania w 2011 roku odwiedzali najczęściej ośrodki i obszary atrakcyjne ze względu na cechy środowiska przyrodniczego (46%, ryc. 53), tj. lasy, parki, łąki, polany, obszary chronione (np. rezerwat Zabór czy parki krajobrazowe) i brzegi zbiorników wodnych. Nieco mniejszą popularnością cieszyły się urządzenia turystyczno-wypoczynkowe (36%), tj. szlaki i trasy turystyczne oraz zbiorniki wodne i zorganizowane na nich kąpieliska i łowiska. W tej ostatniej grupie respondenci wskazywali m.in. Zbiornik Mietkowski i podwrocławskie jezioro Bajkał. Nieco mniejsza grupa osób (29%) wybierała miejscowości gminne i położone tam obiekty użyteczności publicznej, tj. centra handlowe, ośrodki zdrowia, przy czym trzeba pamiętać, że tego typu aktywność w większości nie ma charakteru turystycznego. Jako cel wyjazdów wskazywano też sanatoria, choć takie na badanym terenie nie istnieją. Najprawdopodobniej respondenci mieli na myśli pobyty w ośrodkach leczenia specjalistycznego położonych w miejscowościach, które kiedyś miały status uzdrowiska (np. Oborniki Śląskie) lub ośrodki spa, wellness oraz obiekty rehabilitacyjne i fizjoterapeutyczne. Podczas migracji turystycznych 23% badanych korzysta z obiektów i urządzeń noclegowo-gastronomicznych, a 18% z obiektów i urządzeń sportowo-rekreacyjnych. Odsetek odpowiedzi uzyskany w pierwszym przypadku można uznać za bardzo wysoki, zwłaszcza porównując go z wynikami ankiety przeprowadzonej na tym samym obszarze wśród odwiedzających i turystów. Wydaje się, że zdecydowanie większe znaczenie miały w tym przypadku obiekty gastronomiczne (np. niedzielne wyjazdy do ciekawie położonych restauracji lub korzystanie z barów podczas wypoczynku nad wodą), natomiast obiekty noclegowe były wykorzystywane w mini-

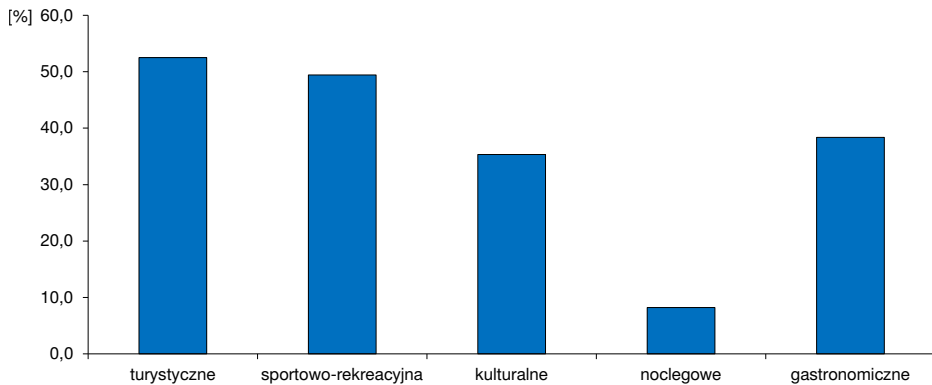
1 – obszary i ośrodki o atrakcyjnym środowisku przyrodniczym; 2 – miejscowości gminne i obiekty użyteczności publicznej; 3 – obiekty i urządzenia noclegowo-gastronomiczne; 4 – obiekty i urządzenia turystyczno-wypoczynkowe; 5 – obiekty i urządzenia sportowo-rekreacyjne; 6 – obiekty kulturowe; 7 – ośrodki i obiekty kulturalno-rozrywkowe

Rycina 53. Struktura typów ośrodków turystyczno-wypoczynkowych najczęściej wybieranych przez mieszkańców podczas wyjazdów poza miejsce stałego zamieszkania

Figure 53. Structure of the preferred tourist and recreational centers during tourist journeys undertaken by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

małym stopniu ze względu na wewnętrzny charakter wyjazdów. Podczas podróży 13% badanych odwiedza obiekty kultury, tj. świątynie, pałace, zamki, klasztory, pomniki, krzyże pokutne i inne zabytki, natomiast zaledwie 6% respondentów korzysta z oferty ośrodków i obiektów kulturalno-rozrywkowych. Tylko część z tych wskazań można jednak wiązać z turystyką (imprezy kulturalne, dożynki), pozostałe związane są z innymi formami spędzania wolnego czasu, głównie umożliwiającymi realizację własnych zamiłowań, hobby (zajęcia w świetlicach, domach i ośrodkach kultury, dyskoteki). Zdecydowana większość pytaných osób (82%) jest zadowolona ze stanu i jakości gminnych ośrodków (obszarów) turystycznych. Przeciwnego zdania było 17% osób, zaś 1% nie miał na ten temat opinii.

Częstotliwość odwiedzania wymienionych rodzajów ośrodków i obszarów turystycznych przez mieszkańców badanych gmin różniła się w okresie wiosenno-letnim i jesienno-zimowym. W przypadku obu sezonów najczęściej deklarowano wyjazdy tylko sporadyczne (43% w okresie wiosenno-letnim i 40% w okresie jesienno-zimowym). W odniesieniu do okresu wiosenno-letniego częstotliwość odwiedzin przynajmniej raz w miesiącu, ale nie częściej niż raz w tygodniu, pojawia się w przypadku 34% badanych, w przypadku pozostałej części roku taka sama odpowiedź została udzielona przez 21% badanych i znalazła się dopiero na trzecim miejscu. W okresie jesienno-zimowym relatywnie duży odsetek badanych (29%) nie korzysta bowiem w ogóle ze wspomnianych obiektów, co wynika z: mniejszej atrakcyjności walorów środowiska przyrodniczego w tym czasie, braku

Rycina 54. Rodzaje infrastruktury i usług turystyczno-sportowo-rekreacyjnych, wykorzystywanych najczęściej przez mieszkańców w ramach migracji wewnątrzgminnych

Figure 54. Types of infrastructure and tourism and recreational services preferred by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica – during inter-municipality migrations

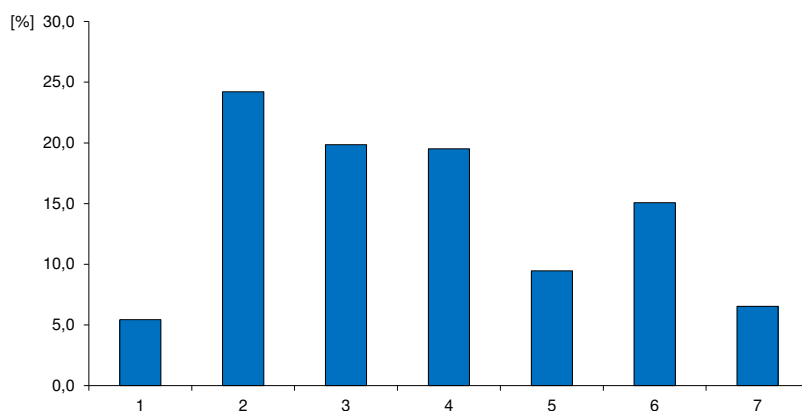
możliwości kąpeli w naturalnych zbiornikach wodnych (Lijewski i wsp. 2008), mniejszej liczby organizowanych imprez kulturalnych, sezonowej przerwy w działalności niektórych obiektów nietrwałej bazy noclegowej, ale także niechęci do podejmowania podróży w czasie niesprzyjających warunków pogodowych. W okresie wiosenno-letnim osoby odwiedzające i turyści niebывający w obiektach turystycznych stanowią tylko 3% ogółu ankietowanych. Osób goszczących w tego typu ośrodkach z największą częstotliwością było w sezonie wiosenno-letnim 20%, a jesienno-zimowym 10%, co też wynika ze wskazanych zależności.

Podróżując w celach turystycznych po gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy, ich mieszkańcy najczęściej (53%, ryc. 54) korzystali z turystycznych usług, obiektów i urządzeń, nieco rzadziej (49%) z obiektów sportowo-rekreacyjnych, a najrzadziej (38%) z gastronomicznych. Ten ostatni wynik koresponduje z przedstawionymi przypuszczeniami odnośnie do relacji między wykorzystaniem obiektów noclegowych i gastronomicznych, tym bardziej że korzystanie z usług obiektów noclegowych zadeklarowało tylko 8% badanych. Ma to też odniesienie do natężenia tych dwóch rodzajów infrastruktury w otoczeniu Wrocławia i Legnicy. Natomiast z usług i obiektów kulturalnych skorzystało w 2011 roku 35% badanych.

Obecny stan oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej w badanych gminach jest oceniany przez dokładnie co drugiego pytanego jako dobry, a 5% osób określa go nawet jako bardzo dobry. Daje to zdecydowaną przewagę ocen pozytywnych nad negatywnymi (19% ocenia ten stan jako zły, a 6% jako bardzo zły). Tak dobre opinie mogą jednak wynikać nie z wysokiej jakości oferty turystycznej, ale z nieco niższych wymagań mieszkańców małych miejscowości i wsi niż dużych miast. Niestety duża grupa osób (20%) nie miała na ten temat zdania. Spośród trzech podstawowych rodzajów podmiotów gospodarczych największym zaufa-

niem respondentów przy wyborze oferty turystycznej cieszą się podmioty prywatne (61%), następnie publiczne (32%) i społeczne (6%). Wyniki te rozkładają się podobnie do odpowiedzi turystów odwiedzających analizowany obszar.

Mieszkając stale na terenie gminy, respondenci powinni być lepiej zorientowani w oferowanych w okolicy produktach turystycznych, niż turyści przebywający w danym miejscu tylko przez krótki czas. To mieszkańcy – oprócz władz lokalnych i zarządzających tymi produktami – powinni umieć informować odwiedzających i turystów o możliwościach spędzenia czasu na terenie gminy. Niestety, podobnie jak w przypadku badań wśród turystów, wydaje się, że respondenci nie w pełni rozumieją pojęcie produktu turystycznego (ryc. 55). Najczęściej (24%) wskazywano walory środowiska przyrodniczego, m.in. lasy, parki, rezerwy, stawy, mikroklimat, możliwość zbierania grzybów, Krainę Łęgów Odrzańskich czy Dolinę Bystrzycy, przy czym tylko w dwóch ostatnich przypadkach można uznać, że wokół tych walorów tworzony jest jakiś produkt turystyczny. W pozostałych przypadkach są to tylko rodzaje walorów turystycznych, które są preferowane przez odpowiadających. Prawie tyle samo głosów (po niecałe 20%) uzyskały produkty oparte na walorach kulturowych (antropogeniczne walory krajoznawcze) oraz obiekty i urządzenia turystyczno-wypoczynkowe (szlaki i trasy turystyczne oraz ośrodki wypoczynkowe). W przypadku walorów kulturowych mieszkańcy wskazywali na znane i utrwalone historycznie obiekty, wymieniając m.in. pałac w Brzezynie, zamek nawodny w Wojnowicach, sanktuarium w Legnickim Polu, kościół w Mikołajowicach, kościółki wiejskie i nową wieżę widokową koło Kotowic. W przypadku tych obiektów można powiedzieć, że są podstawą do tworzenia produktów turystycznych. Na produkty związane z obiektami i urządzeniami sportowo-rekreacyjnymi (do tej grupy zaliczono też infra-

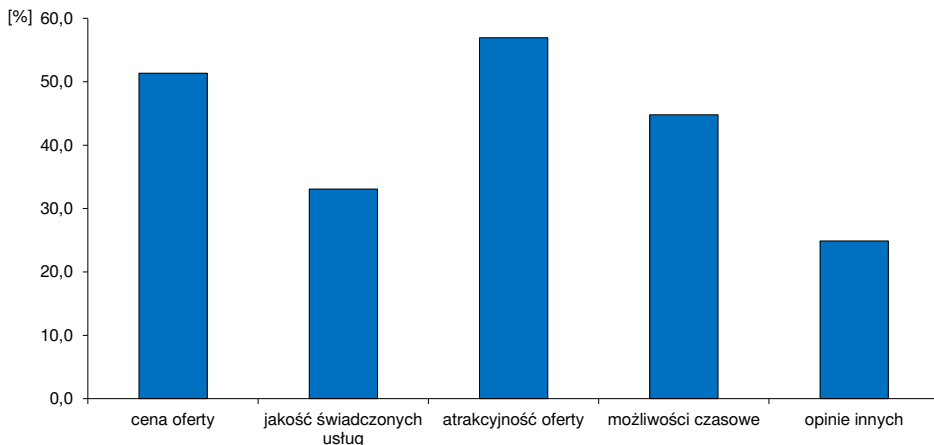
1 – produkty lokalne – gastronomiczne i kulturalne; 2 – walory środowiska przyrodniczego; 3 – walory kulturowe; 4 – obiekty i urządzenia turystyczno-wypoczynkowe; 5 – przedsięwzięcia imprezowe; 6 – obiekty i urządzenia sportowo-rekreacyjne; 7 – obiekty i urządzenia noclegowo-gastronomiczne

Rycina 55. Wyróżniające się w opinii respondentów rodzaje produktów turystycznych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 55. Outstanding types of tourism products of suburban municipalities of Wrocław and Legnica according to the respondents

strukturę dla turystyki konnej) wskazało 15%, a 9% wymieniło jako produkty imprezy kulturalne i rozrywkowe (wskazując m.in. festyn w Miękinii, Dni Długoleki, Dni Obornik Śląskich, szanty w Kunicach oraz imprezę „Kartoflisko” w Miłkowicach), zaś 7% zwróciło uwagę na obiekty i urządzenia noclegowo-gastronomiczne. Niestety, najmniej liczna grupa (5%) zauważyła produkty turystyczne tworzone z wykorzystaniem lokalnych wyrobów (soki, wina), a takie najliczniej występują w okolicach Wrocławia i Legnicy. Wskazuje to na ich słabą promocję i brak zainteresowania mieszkańców ciekawymi lokalnymi inicjatywami. Nie zwrócono też uwagi na tworzone ostatnio ekomuzea, skupiając się na ogólnych ideach o miejscach godnych odwiedzenia. Nieco ponad połowa respondentów (52%) uważa, że produkty turystyczne ich gmin mogą być konkurencyjne w stosunku do podobnych produktów sąsiednich gmin, w tym Wrocławia i Legnicy. Trzeba tu jednak pamiętać o niepełnym zrozumieniu przez badanych pojęcia produktu turystycznego. Ze względu na słabsze możliwości finansowe i promocyjne oraz mniejszy ruch turystyczny, produkty turystyczne w okolicach Wrocławia będą się rozwijać słabiej niż oferta miejska. Większość respondentów nie potrafiła podać argumentu za zaproponowaną oceną konkurencyjności produktów turystycznych. Osoby odpowiadające na to pytanie twierdząco, wskazywały na wyższy stopień atrakcyjności, dostępności i jakości, natomiast osoby przeciwnego zdania podkreślały brak konkretnych wyróżników tej oferty.

Mieszkańcy gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy, wybierając w 2011 roku jako cel migracji w wolnym czasie obszary, obiekty lub urządzenia turystyczno-rekreacyjne we własnej gminie, kierowali się czynnikami podobnymi do tych, które były decydujące również w przypadku odwiedzających i turystów przybywających na te tereny (ryc. 56). Największą rolę odgrywała wprawdzie atrakcyjność oferty (57%), ale niedużo mniejszą cena usług (51%). Ten ostatni

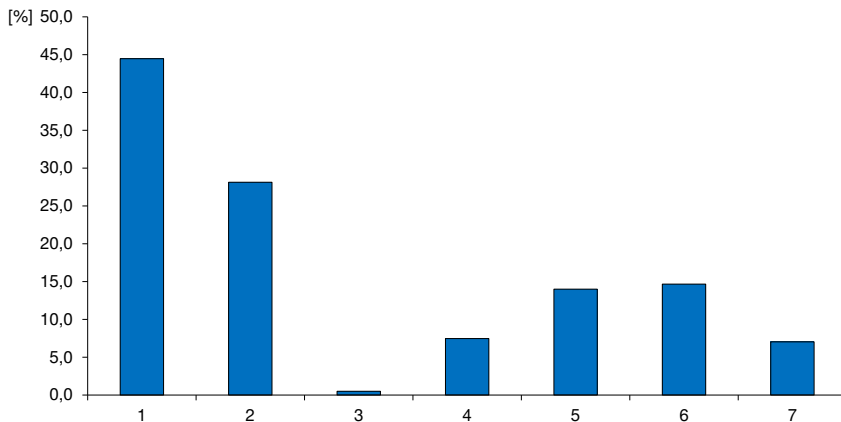

Rycina 56. Czynniki decydujące o kierunkach migracji turystyczno-wypoczynkowych mieszkańców we własnych gminach

Figure 56. Factors determining directions of inhabitants' migrations to certain areas, places or tourist and recreational facilities in their own municipalities

czynnik ma większe znaczenie niż wśród odwiedzających i turystów. Przyczyną tego mogą być mniejsze dochody mieszkańców badanych gmin niż osób przyjeżdżających, które przeważnie pochodzą z dużych miast, gdzie zarobki są wyższe. Kolejnymi czynnikami są możliwości czasowe respondentów (45%), jakość świadczonych usług (33%) oraz opinie innych (25%). Relatywnie duże znaczenie ograniczeń czasowych może wynikać w przypadku mieszkańców dojeżdżających do pracy do centralnych miast z czasu potrzebnego na takie codzienne migracje. Z kolei przywiązywanie przez mieszkańców małej wagi do opinii znajomych czy rodziny daje pole do popisu władzom lokalnym i prowadzonej przez nie promocji walorów turystycznych regionu.

Duża rola ograniczeń czasowych ujawniła się też w przypadku pytania o czynniki, które najczęściej utrudniają wyjazdy mieszkańców gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy na obszar własnej gminy (ryc. 57). Wskazało na nie aż 44% badanych. Inne czynniki mają już dużo mniejsza znaczenie: kwestie finansowe wskazało 28% badanych, po około 14% wskazało ograniczenia zawodowe i rodzinne oraz ograniczenia organizacyjne i komunikacyjne (brak oferty lub informacji o niej, brak towarzystwa, możliwości dojazdu), zaś po około 7% ograniczenia zdrowotne i sprawnościowe oraz ograniczenia motywacyjne (brak chęci i nieodpowiednia pogoda). Odpowiedzi należące do kategorii 6 korespondują z niedorozwojem wielu dziedzin infrastruktury społecznej w otoczeniu Wrocławia i Legnicy, zwłaszcza w porównaniu z ofertą tych dwóch miast. Nieliczne są na tym terenie pływalnie (baseny) i nowoczesne obiekty sportowe (choć w tym względzie zauważalna jest poprawa) czy profesjonalnie przygotowane kąpieliska zorganizowane, natomiast oferta połączeń komunikacji zbiorowej jest zadowalająca tylko wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych. Do bardziej odległych

1 – ograniczenia czasowe; 2 – ograniczenia finansowe; 3 – ograniczenia ekologiczne i estetyczne; 4 – ograniczenia zdrowotne i sprawnościowe; 5 – ograniczenia zawodowe i rodzinne; 6 – ograniczenia organizacyjne i komunikacyjne; 7 – ograniczenia motywacyjne

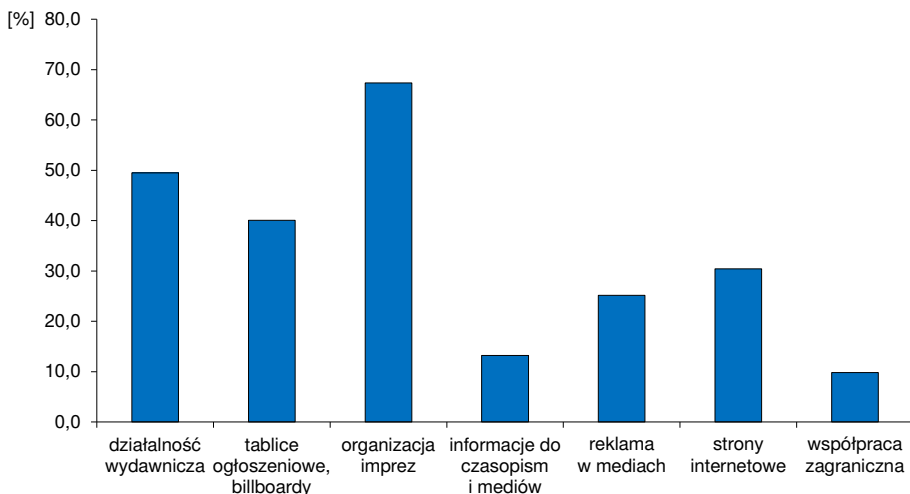
Rycina 57. Czynniki ograniczające migracje turystyczno-wypoczynkowe mieszkańców na obszarach własnych gmin

Figure 57. Factors limiting tourist and recreational migrations of the inhabitants of the selected municipalities

wsi czy nawet miasteczek w dni wolne często nie dojeżdżają żadne środki komunikacji zbiorowej, uniemożliwiając osobom niezmotywowanym podejmowanie podróży turystycznych (Molecki 2010). Bardzo małą rolę wśród czynników ograniczających wyjazdy odgrywają ograniczenia ekologiczne i estetyczne (0,5% badanych), co wskazuje na niewielką świadomość mieszkańców w tym zakresie.

Dotychczasowe i obecne działania instytucji okołoturystycznych na rzecz rozwoju turystyki w poszczególnych gminach są oceniane przez ich mieszkańców raczej pozytywnie, przy czym ocenę dobrą wystawia 42% badanych, a bardzo dobrą – 5%. Źle te działania oceniło 19% badanych, a bardzo źle 4%. Aż 30% respondentów nie miało na ten temat zdania. Najsilniej na rozwój turystyki w gminie wpływają, według ankietowanych, jednostki publiczne (59% badanych), zaś w najmniejszym stopniu organizacje społeczne (tylko 11% respondentów). Prawie co trzeci badany (30%) wymienił w tym kontekście podmioty prywatne. Dotychczasowy i aktualny zakres rozwoju turystycznego własnej gminy uznawany jest za prawidłowy przez 57% badanych, 43% jest przeciwnego zdania. Pomimo tych raczej pozytywnych wyników aż 78% pytanych uważa, że turystyka i rekreacja w gminie, w porównaniu do innych inwestycji i przedsięwzięć, powinny być lepiej dofinansowane.

Promocja atrakcyjności turystycznej gminy jest raczej dobrze oceniana, choć i w tym względzie duży odsetek badanych nie miał żadnego zdania (23%). Prawie połowa pytanych ocenia działalność promocyjną pozytywnie (43% ocen dobrych i 5% ocen bardzo dobrych), a tylko nieco więcej niż ćwierć próby podała oceny negatywne (23% ocen złych i 5% ocen bardzo złych). Spośród obserwowanych działań promocyjnych za wyróżniające gminę na tle regionu i kraju uznawane jest najczęściej organizowanie imprez kulturalnych, sportowych itp. (67% bada-

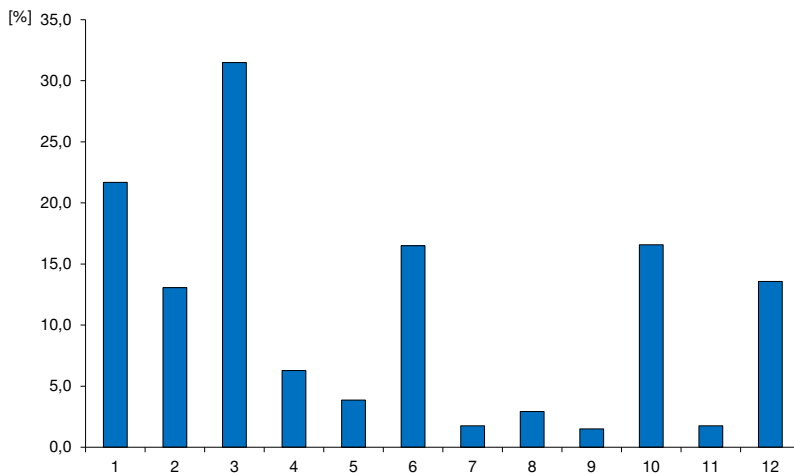

Rycina 58. Ocena proturystycznych działań promocyjnych w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 58. Assessment of pro-tourism marketing actions in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

nych, ryc. 58), a rzadziej wydawanie broszur, folderów, ulotek, informatorów, map (50%) oraz rozmieszczanie tablic ogłoszeniowych i billboardów (40%). Mniejsze znaczenie przypisano stronom internetowym (30%), gdyż niewielkie gminy mogą nie być w stanie zatrudnić odpowiednio wykształconych informatyków, oraz reklamy w lokalnych i regionalnych mediach (25%), na które mogą nie mieć wystarczających środków finansowych. Najmniej opinii uzyskano na temat informacji przekazywanych do czasopism branżowych, mediów krajowych i międzynarodowych (13%) oraz współpracy zagranicznej (10%), co silnie koresponduje z wynikami ankiet wśród odwiedzających i turystów.

Ponad połowa respondentów (53%) uznaje zasób obszarów i obiektów turystycznych oraz ofertę turystyczno-rekreacyjną gminy za wystarczające zarówno dla jej mieszkańców, jak i odwiedzających i turystów. Przeciwnego zdania jest 45% badanych, pozostali nie mieli w tej sprawie zdania. Spośród osób, które uznają zasoby i ofertę za niewystarczające ponad połowa podała w uzasadnieniu małą liczbę przedsięwzięć turystyczno-wypoczynkowych, kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych. Znacznie mniej ankietowanych podało w odpowiedzi niedostateczne zasoby noclegowo-gastronomiczne oraz niewystarczającą wielkość bazy sportowo-rekreacyjnej i turystyczno-wypoczynkowej. Rzadziej wymienianymi argumentami były: niewystarczająca skala występowania i stan przystosowania zasobów kulturowych i przyrodniczych, przeciętny poziom promocji

1 – poprawa oferty turystyki wiejskiej i przyrodniczej (agroturystyka, ekoturystyka); 2 – rozbudowa sieci szlaków, tras i ścieżek turystycznych; 3 – urozmaicenie oferty form turystyczno-wypoczynkowych dla różnych grup społecznych; 4 – rozbudowa bazy noclegowo-gastronomicznej i handlowej; 5 – zwiększenie dostępności komunikacyjnej; 6 – zwiększenie natężenia organizacji zajęć i przedsięwzięć imprezowych (rozrywkowych i sportowo-rekreacyjnych); 7 – dostosowanie oferty do potrzeb mieszkańców miast i gmin sąsiednich; 8 – zwiększenie dbałości o jakość i ochronę środowiska przyrodniczego; 9 – zwiększenie dbałości o jakość i ochronę obiektów kultury materialnej; 10 – rozbudowa obiektów i urządzeń sportowo-rekreacyjnych oraz turystyczno-wypoczynkowych; 11 – rozbudowa bazy kulturalnej; 12 – rozwój systemu promocji produktów turystycznych

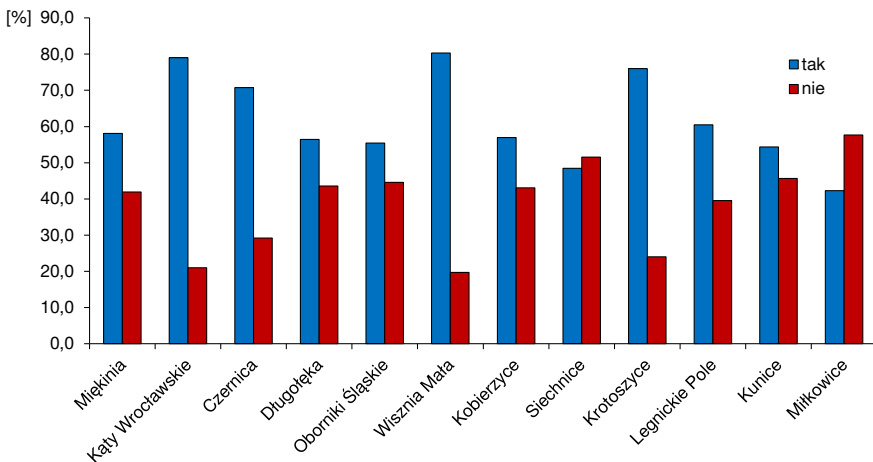
Rycina 59. Kierunki dalszego rozwoju oferty i polityki turystyczno-rekreacyjnej w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 59. Directions of further development of tourist and recreational offer and policy in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

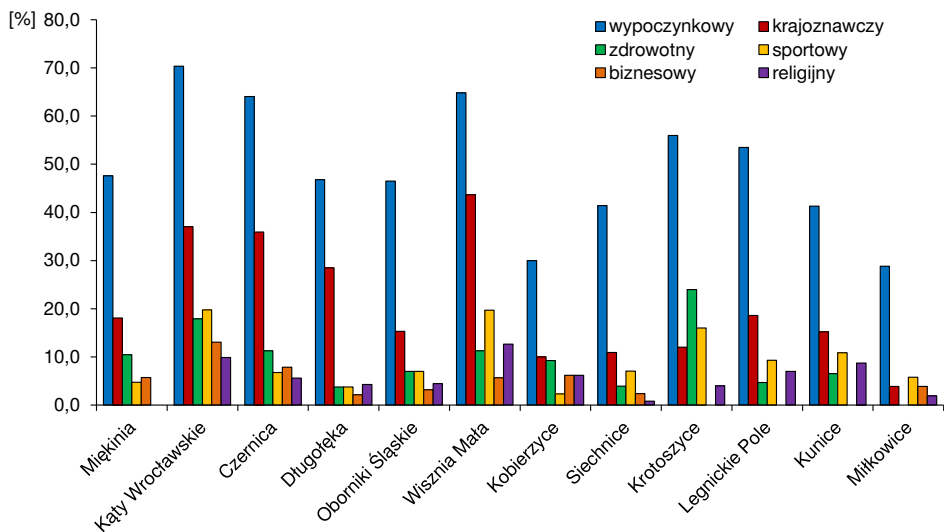
i informacji oraz brak koncepcji rozwoju turystyki i wypoczynku przy jednocześnie przeciętnym poziomie zarządzania.

Mieszkańcy gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy zostali także poproszeni o zasugerowanie zmian w ofercie turystyczno-rekreacyjnej oraz kierunku polityki turystyczno-rekreacyjnej gminy, które ich zdaniem byłyby najważniejsze. Najczęstszą propozycją (31% badanych) było rozbudowanie oferty i skierowanie jej do różnych grup społecznych, tak aby była bardziej zróżnicowana. Nieco mniejsze znaczenie uzyskały jeszcze takie propozycje jak: rozbudowa oferty turystyki wiejskiej i przyrodniczej (22%), zwiększenie liczby zajęć oraz imprez rozrywkowych i sportowo-rekreacyjnych (17%), rozbudowa obiektów i urządzeń sportowo-rekreacyjnych oraz turystyczno-wypoczynkowych (także 17%), rozwój systemu promocji produktów turystycznych (14%) oraz rozbudowa sieci szlaków, tras i ścieżek turystycznych (13%). Pozostałe rodzaje propozycji (zróżnicowane wskazania grupowano w kategorie) były rzadziej wymieniane (ryc. 59).

Spośród wszystkich badanych gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy tylko w dwóch przeważały osoby, które nie uczestniczyły w turystyce (ryc. 60). Były to gminy Siechnice koło Wrocławia, gdzie ta przewaga była minimalna, i Miłkowice koło Legnicy, gdzie różnica była większa. Z kolei wyjątkowo dużą przewagę podejmujących aktywność turystyczną nad jej niepodejmującymi zanotowano w gminach Kąty Wrocławskie, Wisznia Mała, Krotoszyce oraz Czernica. Niezależnie od gminy, jako cel uczestnictwa w turystyce respondenci wskazywali najczęściej wypoczynek (ryc. 61), przy czym szczególnie duże znaczenie miał on w gminach Kąty Wrocławskie, Wisznia Mała i Czernica. Na drugim miejscu zwykle znajdowały się cele krajoznawcze, choć w gminie Krotoszyce były to cele zdrowotne, a w Miłkowicach – sportowe. Szczególnie duży odsetek

Rycina 60. Uczestnictwo w turystyce mieszkańców poszczególnych gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy
Figure 60. Taking up tourism by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

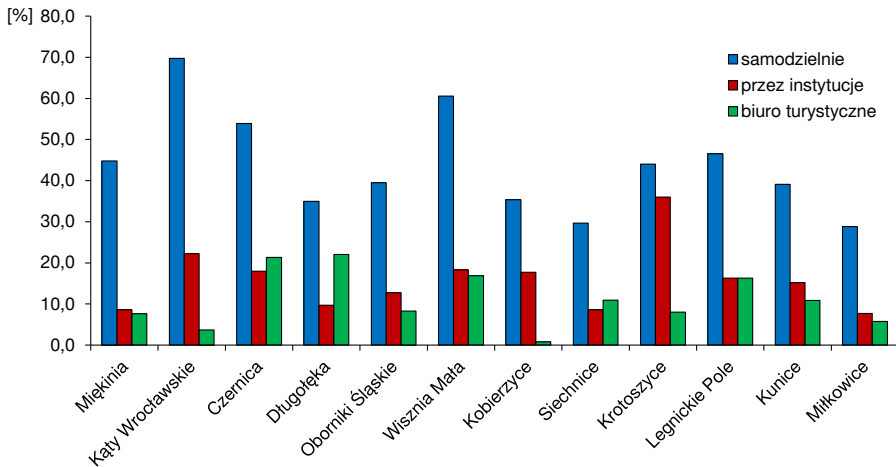

Rycina 61. Cele uczestnictwa w turystyce mieszkańców poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 61. Reasons for taking up tourism by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

odpowiedzi na cele krajoznawcze zanotowano w przypadku gminy Wisznia Mała. Cel zdrowotny wyjazdów większą rolę niż w Krotoszycach odgrywał w gminach Kąty Wrocławskie, Czernica, Wisznia Mała i Kobierzyce, zaś cel sportowy w gminach Kąty Wrocławskie i Wisznia Mała, a także w Krotoszycach. Z celem pielgrzymek w postaci opactwa benedyktynów wiąże się nieco większa częstość wskazań celów religijnych w gminie Legnickie Pole, choć jeszcze większy odsetek badanych zanotowano dla gmin Wisznia Mała, Kąty Wrocławskie i Kunice. Respondenci mogli podać więcej niż jeden cel uprawiania turystyki, a wyniki pokazują, że z możliwości tej korzystali najczęściej mieszkańcy gminy Kąty Wrocławskie i Wisznia Mała, stąd przewaga tych jednostek pod względem kilku kategorii. Warto zwrócić uwagę, że w gminach Krotoszyce, Kunice i Legnickie Pole w ogóle nie wskazano celów biznesowych.

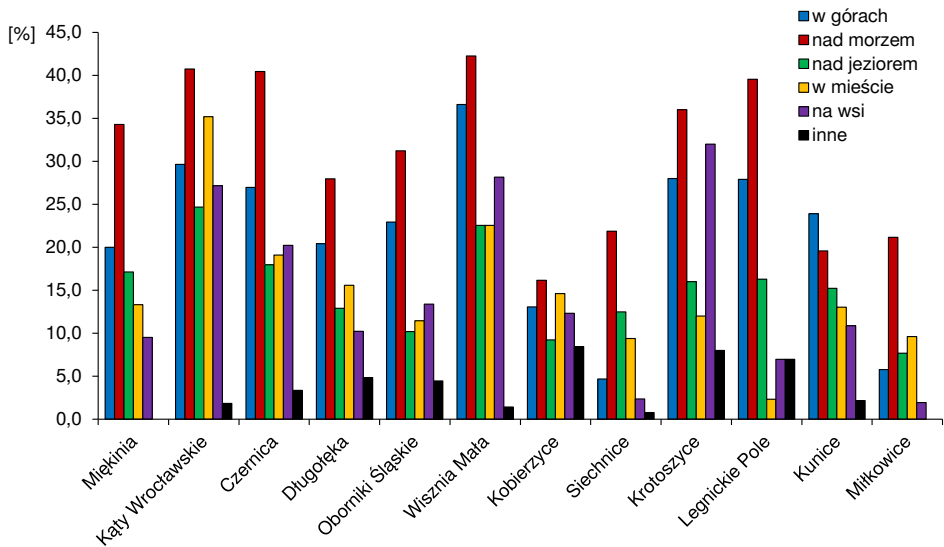
W większości gmin respondenci najczęściej organizowali swoje wyjazdy samodzielnie, rzadziej brali udział w wyjazdach organizowanych przez instytucje, tj. zakłady pracy, szkoły, uczelnie, kościoły, a najrzadziej korzystali z ofert biur turystycznych, pośredników turystycznych lub organizatorów turystyki (ryc. 62). Jedynie w gminach Czernica, Długołęka i Siechnice większego znaczenia nabrały biura turystyczne, wyprzedzając instytucje, zaś w Legnickim Polu obydwaj organizatorzy byli tak samo często wybierani. Można podejrzewać, że w przypadku Czernicy, Długołęki i Siechnic wpływ miało oddziaływanie Wrocławia z jego licznymi biurami podróży, natomiast na terenach bardziej peryferyjnych (typowo wiejskich) głównymi organizatorami imprez turystycznych są parafie, szkoły i zakłady pracy. Dziwi jednak wyjątkowo małe znaczenie biur podróży

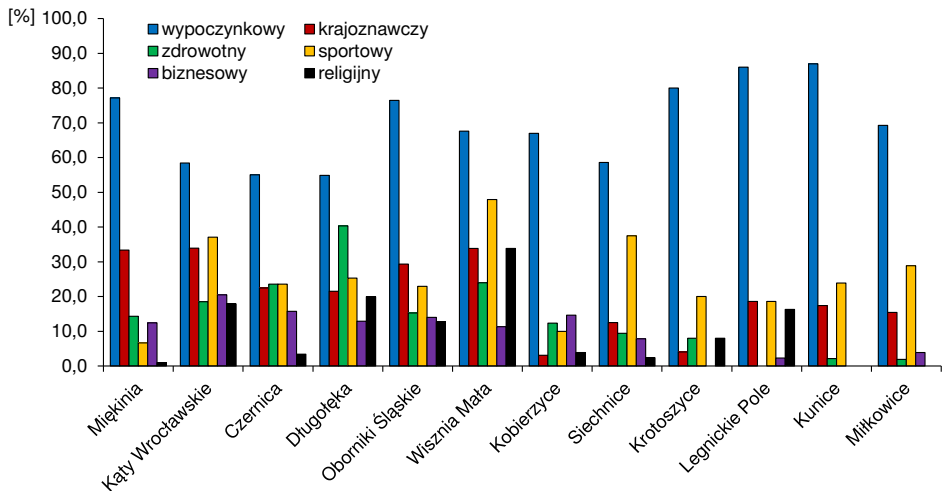
Rycina 62. Udział mieszkańców poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy w wyjazdach turystycznych w zależności od sposobu ich organizacji
Figure 62. Ways of organizing tourist journeys by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

w gminie Kobierzyce, wyjątkowo wysoko rozwiniętej, o ścisłych powiązaniach ze stolicą Dolnego Śląska, w której jest wiele biur podróży, w tym w centrum handlowym na Bielanach Wrocławskich (Czerwiński 2012).

Analizując miejsca aktywności turystycznej mieszkańców gmin badanego obszaru (ryc. 63), łatwo zauważyć dominację w prawie wszystkich jednostkach wyjazdów nad morze, a tym samym nastawienia na turystykę nadmorską, a w dalszej kolejności na turystykę uprawianą w górach lub turystykę miejską. Wyróżniają się Kunice, gdzie na pierwsze miejsce wysunęły się pobyty w górach, natomiast – pamiętając, że znajduje się tam duże i znane kąpielisko nad Jeziorem Kunickim – dziwi relatywnie niewielki procent wskazań na podejmowanie turystyki nad jeziorami. Częściej takie odpowiedzi padały m.in. w Kątach Wrocławskich, Wiszni Małej, Czernicy, Legnickim Polu i Krotoszycach, gdzie nie ma tak znanych ośrodków nadjeziornych. Zwraca uwagę bardzo duże zróżnicowanie częstości wskazań na wyjazdy turystyczne na wieś – wartości rozkładają się od 2% dla Siechnic i Miłkowic aż po 32% dla Krotoszyc. W przypadku analizy okresu uczestnictwa w turystyce różnice wyników dla poszczególnych gmin są mniejsze. W każdej jednostce najwięcej osób zadeklarowało wyjazdy latem, inne pory roku mają już dużo mniejsze znaczenie. Z reguły najrzadziej uprawia się turystykę zimą, chociaż w gminach Kąty Wrocławskie, Legnickie Pole i Kunice na ostatnim miejscu znalazła się jesień. Ostatnim zagadnieniem analizowanym odnośnie do skali uczestnictwa w turystyce i rekreacji mieszkańców poszczególnych gmin był czas, jaki respondenci przeznaczyci na wyjazdy i wyjścia turystyczne w całym 2011 roku. Między innymi ze względu na długość okresu odniesienia we wszystkich gminach zdecydowanie dominowały wyjazdy trwające przynajmniej 5 dni, przy czym najmniejszy procent takich odpowiedzi zanotowano

Rycina 63. Obszary aktywności turystycznej mieszkańców poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy
 Figure 63. Areas of tourist activity of the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

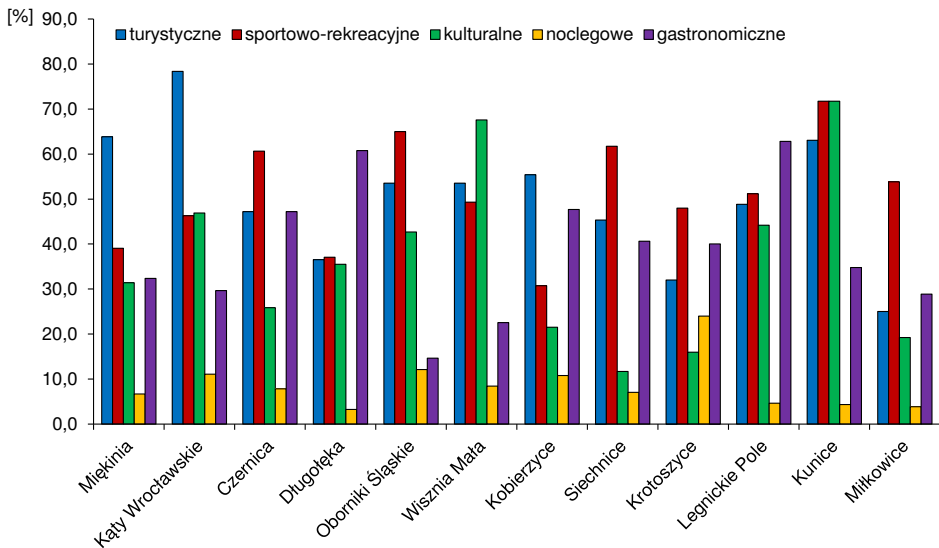

Rycina 64. Charakter wyjazdów wewnętrznych (wyłącznie na obszarze gminy) podejmowanych przez mieszkańców poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy
 Figure 64. Character of inter-municipality journeys undertaken by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

w Miłkowicach (27%), a największy w Wiszni Małej (61%). Po kilkanaście procent respondentów zadeklarowało przeznaczanie 2–4 dni na podejmowanie turystyki, jedynie w gminie Długołęka było to 9%, a w Siechnicach – 8%. Jeden dzień w ciągu całego roku przeznaczyło na turystykę nie więcej niż 5% badanych, w gminach Kobierzyce, Siechnice, Krotoszyce i Miłkowice w ogóle takich osób nie było. Wyniki te są dosyć pozytywne i pokazują, że mieszkańcy gmin podmiejskich wokół Wrocławia i Legnicy uczestniczą w turystyce dosyć systematycznie.

We wszystkich analizowanych gminach wyjazdy turystyczne poza miejsce zamieszkania, ale bez opuszczania terenu własnej gminy, miały najczęściej charakter wypoczynkowy (ryc. 64). Ta kategoria wyraźnie dominowała w stosunku do pozostałych. Na drugim miejscu tylko w gminach Miękinia i Oborniki Śląskie znalazły się cele krajoznawcze, natomiast w pozostałych były to z reguły cele sportowe. W gminach Miękinia i Oborniki Śląskie wprawdzie rzeczywiście występują dosyć cenne walory krajoznawcze (w przypadku pierwszej gminy m.in. zamek nawodny w Wojnowicach, pałace w Krępicach, Gosławicach, Brzezynie, przypadku drugiej m.in. pałace w Wielkiej Lipie i Bagnie) (Dudziak, Dziedzic 1999), ale inne gminy również mogą poszczycić się licznymi tego typu atrakcjami, czasami nawet o wyższej randze. Mieszkańcy wydają się jednak ich nie doceniać. Wyróżnia się gmina Długołęka, gdzie na drugim miejscu pod względem charakteru wyjazdów wewnętrznych znalazły się wyjazdy zdrowotne, oraz gmina Kobierzyce, gdzie drugie miejsce zajęły wyjazdy biznesowe. Tu wiąże się to ze wzrastającą rolą gminy jako centrum spotkań zawodowych, co wynika z powstałego tam kilka lat temu kompleksu zakładów przemysłowych nowoczesnych technologii (produkcujących głównie sprzęt elektroniczny). Zarówno wyjazdy sportowe, jak i religijne, spośród mieszkańców wszystkich analizowanych gmin, są podejmowane przez osoby z gminy Wisznia Mała.

Bardzo zróżnicowane są w poszczególnych gminach odpowiedzi respondentów dotyczące rodzajów obiektów, infrastruktury i usług turystycznych, z których korzystali podczas podróży po gminach (ryc. 65), w których mieszkają. Trudno wskazać którykolwiek rodzaj infrastruktury, który dominowałby w większej liczbie jednostek. W gminach Kąty Wrocławskie, Miękinia i Kobierzyce najczęściej osób korzystało z urządzeń turystycznych związanych z wędrówkami (szlaki i trasy turystyczne itp.), chociaż tylko w dwóch pierwszych znajduje się więcej znakowanych szlaków turystycznych, zaś w bezleśnych okolicach Kobierzyc takie trasy w zasadzie w ogóle nie istnieją. W gminie Wisznia Mała dominowała infrastruktura kulturalna (np. imprezy rozrywkowe, dni gminy, koncerty), zaś w gminie Kunice ten rodzaj bazy był wymieniany tak samo często jak urządzenia sportowo-rekreacyjne. Świadczy to o dobrej promocji wydarzeń kulturalnych w tych jednostkach. W gminach Długołęka i Legnickie Pole badani najczęściej wskazywali na infrastrukturę gastronomiczną, zaś w pozostałych na urządzenia sportowo-rekreacyjne. We wszystkich gminach niewielki procent wskazań dotyczył bazy noclegowej, przy czym wyniki nie zawsze korespondują z poziomem jej rozwoju. Największy odsetek mieszkańców deklaruje korzystanie z obiektów noclegowych w gminie Krotoszyce, w której takich obiektów jest niewiele, zaś najmniejszy

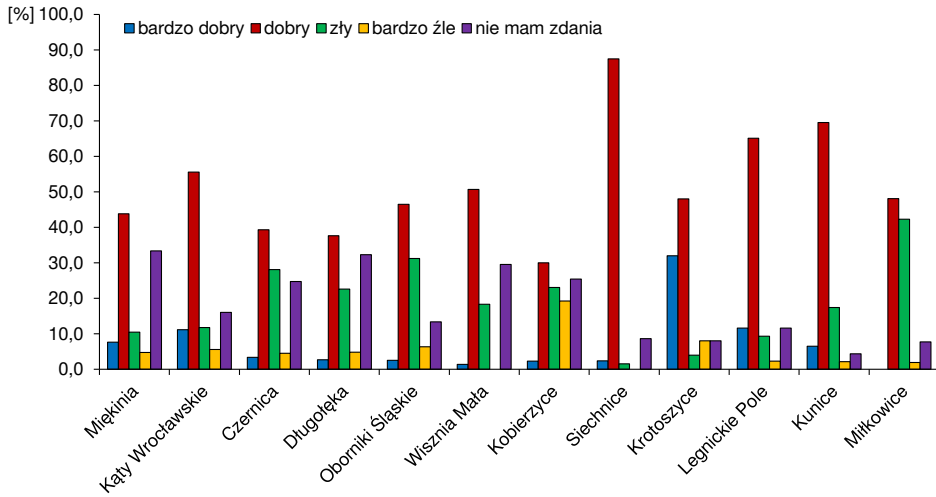
Rycina 65. Rodzaje infrastruktury i usług turystyczno-sportowo-rekreacyjnych, z których korzystają najczęściej mieszkańcy poszczególnych gmin w ramach migracji wewnątrzgminnych

Figure 65. Types of tourism, sport and recreational infrastructure used most commonly by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica during inter-municipality migrations

odsetek zanotowano dla gmin Długołęka, Legnickie Pole, Kunice i Miłkowice, gdzie – przynajmniej w trzech ostatnich z wymienionych – obiektów noclegowych jest relatywnie więcej. Mieszkańcy wszystkich gmin wielokrotnie częściej niż z bazy noclegowej korzystają z oferty gastronomicznej, jedynie w gminie Oborniki Śląskie ta różnica jest niewielka i wynosi tylko kilka punktów procentowych. Z oferty ośrodków turystycznych własnej gminy zadowolonych jest od 72% do 100% respondentów z danej jednostki, najmniej w Miękinii, Obornikach Śląskich i Kobierzycach, najwięcej (wszyscy) w Legnickim Polu.

Obecny stan oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej jest przez respondentów oceniany pozytywnie (ryc. 66), a najlepiej w gminie Siechnice, gdzie 88% badanych oceniło ją jako dobrą, oraz w gminie Krotoszyce, gdzie 48% badanych oceniło ją jako dobrą i aż 32% jako bardzo dobrą. Poza tym pozytywnie wyróżniają się jeszcze Kunice i Legnickie Pole. Brak ocen bardzo dobrych odnotowano w Miłkowicach, a bardzo złych w Siechnicach. Najwięcej ocen negatywnych dostała gmina Miłkowice (42% badanych ocenia ofertę turystyczną źle, a 2% bardzo źle) oraz Kobierzyce (23% badanych ocenia ofertę turystyczną źle, a 19% bardzo źle). Niekorzystnie wypadły też gminy Oborniki Śląskie, Czernica i Długołęka. Ciekawy jest przypadek gminy Kobierzyce, gdzie wszystkie kategorie z wyjątkiem oceny najwyższej uzyskały zbliżone wyniki. W wielu gminach duży odsetek osób nie miał na ten temat zdania – najwięcej w Miękinii, Długołęce i Wiszni Małej.

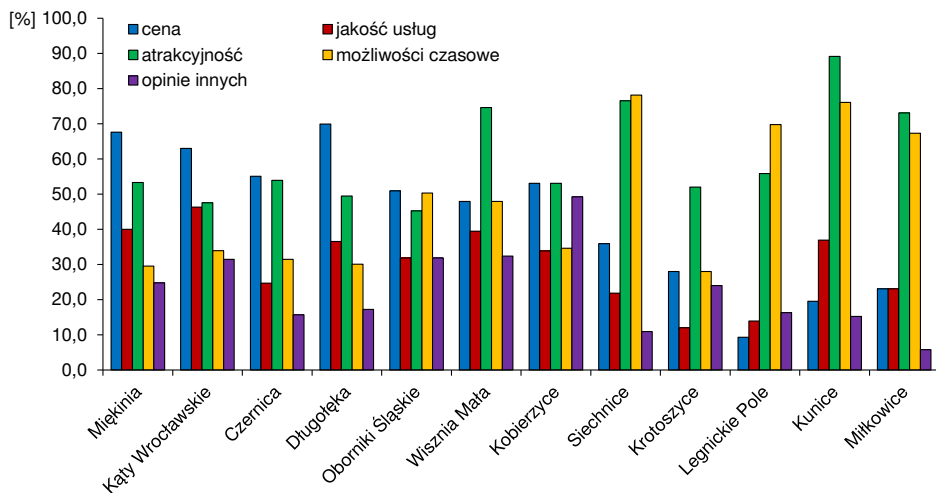
Pośród produktów turystycznych wskazywanych przez respondentów w po-

Rycina 66. Ocena aktualnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy – wskazania mieszkańców

Figure 66. Assessment of current state of tourist, sport and recreational offer by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

szczególnych gminach warto wspomnieć te, które uzyskały wyjątkowo dużo głosów. W gminie Kunice zwrócono uwagę na organizowane imprezy, walory środowiska przyrodniczego i urządzenia turystyczno-wypoczynkowe, a właściwie na związane z nimi produkty turystyczne, w gminie Legnickie Pole na walory kulturowe (głównie opactwo benedyktynów), walory środowiska przyrodniczego oraz urządzenia turystyczno-wypoczynkowe, w gminie Siechnice na walory kulturowe, choć takich na tym obszarze zbyt wiele nie ma lub nie wyróżniają się swoją wartością, natomiast w Wiszni Małej także na urządzenia turystyczno-wypoczynkowe. Można jeszcze wspomnieć o gminie Oborniki Śląskie, gdzie respondenci szczególnie często wymieniali produkty związane ze środowiskiem przyrodniczym, co wiąże się ze znacznymi areałami lasów na tym terenie. W pozostałych przypadkach żadna z kategorii nie wyróżnia się, a wyniki w przybliżeniu korespondują z danymi sumarycznymi. W gminach Kunice, Legnickie Pole, Wisznia Mała i Siechnice zdecydowanie przeważali mieszkańcy, którzy uważali, że gminne produkty turystyczne mogą być konkurencyjne w stosunku do podobnych produktów miejskich lub sąsiednich gmin, nieco mniejszą przewagę zanotowano w gminach Krotoszyce, Oborniki Śląskie, Czernica i Kąty Wrocławskie. Mieszkańcy nieuznający gminnych produktów za konkurencyjne przeważają w znacznym stopniu w gminach Miękinia i Długołęka, zaś w mniejszym stopniu w gminach Kobierzyce i Miłowice. Na podstawie tych wyników trudno ocenić, które z miast: Wrocław czy Legnica (jako ośrodki centralne i przyciągające znaczną liczbę turystów) stanowi silniejszą konkurencję dla produktów tworzonych w otaczających je gminach.

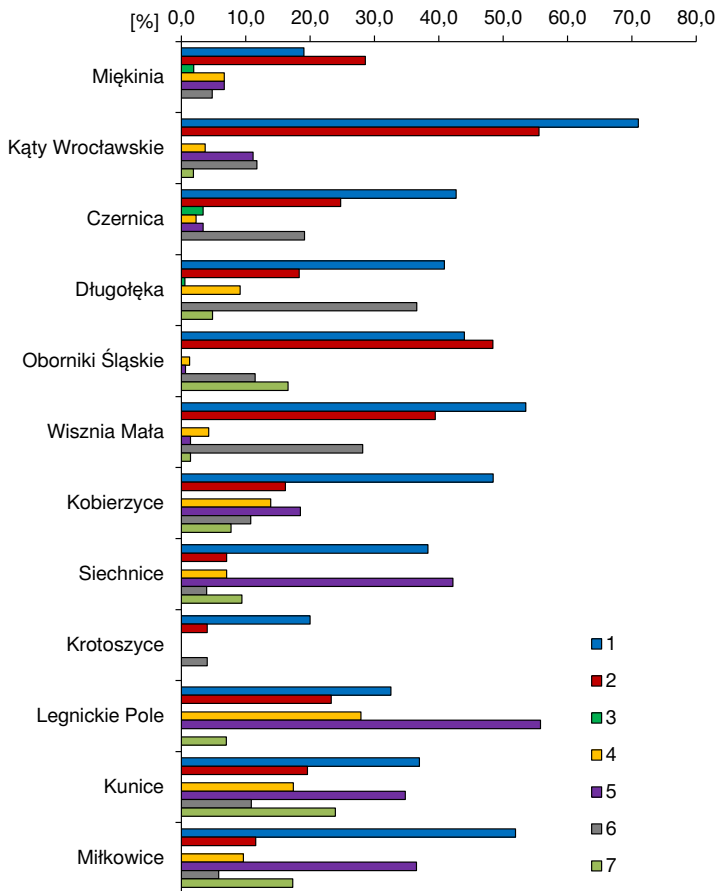
Rycina 67. Czynniki decydujące o kierunkach migracji mieszkańców do określonych obszarów, obiektów lub urządzeń turystyczno-wypoczynkowych w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 67. Factors determining directions of tourist migrations to certain areas, places or tourist and recreational facilities by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

Struktura czynników, którymi kierowali się mieszkańcy, wybierając cel migracji turystycznej, różnicuje się w zasadzie w zależności od przynależności do jednej z dwóch badanych stref (ryc. 67). W gminach w okolicy Wrocławia na pierwszym miejscu z reguły znajduje się cena, a na kolejnym atrakcyjność oferty. W grupie tej wyróżniają się Siechnice, gdzie największą, prawie równorzędną rolę odgrywają możliwości czasowe i atrakcyjność oferty, jak również Wisznia Mała, gdzie czynnikiem o pierwszorzędowym znaczeniu jest atrakcyjność oferty, drugorzędową rolę (z tym samym odsetkiem) odgrywają natomiast możliwości finansowe i czasowe badanych. Można jeszcze zwrócić uwagę na Oborniki Śląskie i Kobierzyce – w pierwszym przypadku cena ma prawie takie samo znaczenie jak czas, zaś w drugim w zasadzie jednakowo ważne są oba czynniki, ale wyjątkowo dużą rolę odgrywają opinie innych osób. Z kolei w gminach w okolicy Legnicy największe znaczenie mają atrakcyjność oferty i możliwości czasowe respondentów (w przypadku gmin Krotoszyce, Kunice i Miłkowice w tej kolejności, w przypadku Legnickiego Pola w kolejności odwrotnej). Ilość wolnego czasu ma w tej grupie najmniejsze znaczenie dla mieszkańców Krotoszyce. W obrębie badanych grup, odnosząc się do niniejszej cechy, można wydzielić więc dwie podgrupy: gminy okolic Wrocławia bez Siechnic oraz gminy okolic Legnicy wraz z Siechnicami. Zależność tę można wyjaśnić poprzez odwołanie się do zakładów pracy istniejących w poszczególnych gminach. Jednostki drugiej podgrupy związane są z zakładami pracy wchodzącymi w skład Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego (a Siechnice m.in. z elektrociepłownią i zespołem wielkopowierzchniowych szklarni), w których obowiązuje zmianowy czas pracy, ograniczający dyspozy-

cyjność i utrudniającej organizację krótkich wyjazdów turystycznych. Jednocześnie zarobki w tych są na tyle duże (w LGOM-ie jedne z najwyższych w Polsce), że cena oferty pełni mniejszą rolę. Z kolei w gminach okolic Wrocławia mniej jest tego rodzaju zakładów, większe znaczenie ma rolnictwo oraz praca w stolicy Dolnego Śląska, co wiąże się z nieco niższymi dochodami mieszkańców, ale też pełniejszą kontrolą nad swoim czasem. Pracujący we Wrocławiu mogą też relatywnie dużo zarabiać, ale część dochodu przeznaczana jest na codzienne dojazdy.

Z powyższymi spostrzeżeniami w pewnym stopniu kłóć się wyniki dotyczące czynników ograniczających w 2011 roku wypoczynkowo-turystyczne odwiedziny poszczególnych gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy (ryc. 68).

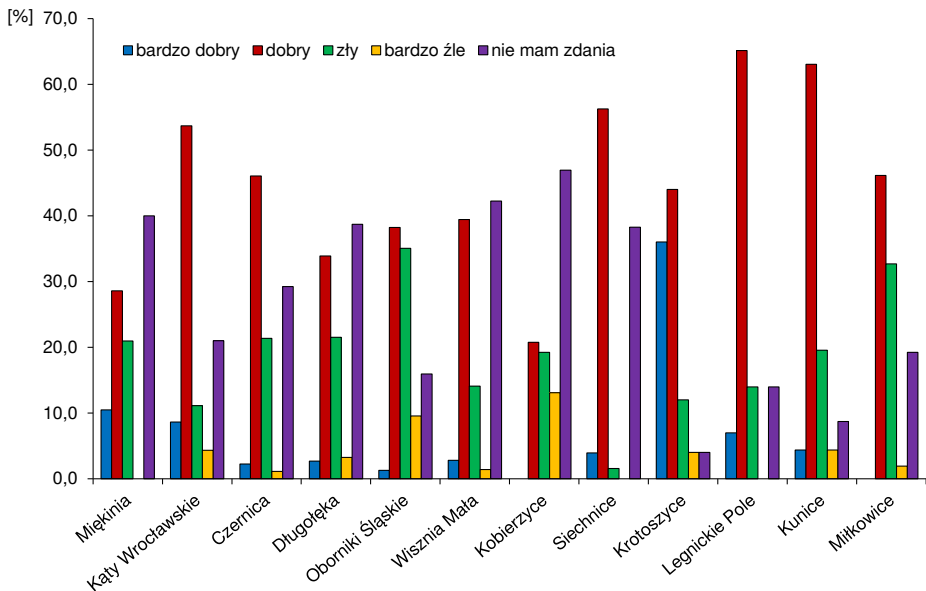

1 – ograniczenia czasowe; 2 – ograniczenia finansowe; 3 – ograniczenia ekologiczne i estetyczne;
 4 – ograniczenia zdrowotne i sprawnościowe; 5 – ograniczenia zawodowe i rodzinne; 6 – ograniczenia organizacyjne i komunikacyjne; 7 – ograniczenia motywacyjne

Rycina 68. Czynniki ograniczające migracje turystyczno-wypoczynkowe mieszkańców na obszarach poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy
 Figure 68. Factors limiting tourist and recreational migrations of inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

Respondenci wykazali się tutaj pewną niekonsekwencją, co w odniesieniu do ogółu gmin określone zostało w dalszej części podrozdziału. Wcześniej należy jednak zwrócić uwagę na pewne istotne wskazania. Wyjątkowo dużo osób wymieniło ograniczenia czasowe w gminie Kąty Wrocławskie, tam też często powoływano się na ograniczenia finansowe. Brak czasu jako czynnik ograniczający dominował poza Kątami także w gminach Czernica, Długołęka, Wisznia Mała, Kobierzyce, Krotoszyce, Kunice i Miłkowice, zaś względy finansowe – w gminach Siechnice, Oborniki Śląskie, a zwłaszcza Legnickie Pole. Zwraca uwagę duże znaczenie ograniczeń organizacyjnych i komunikacyjnych w gminach Długołęka, Wisznia Mała i Czernica, które to gminy posiadają dobrą sieć dróg i rozwinięty system komunikacji zbiorowej. Te elementy infrastruktury stoją tam na wyższym poziomie niż w większości pozostałych gmin, gdzie ten czynnik był dużo rzadziej wskazywany. Ograniczenia zdrowotne i sprawnościowe były często wymieniane przez respondentów z Legnickiego Pola. Najrzadziej we wszystkich gminach wskazywane były ograniczenia ekologiczne i estetyczne, w niektórych jednostkach w ogóle nikt nie wskazał żadnego czynnika, który mógłby być zakwalifikowany do tej kategorii. Generalnie najmniej ograniczeń wymienili respondenci z gminy Krotoszyce.

Dotychczasowe działania instytucji okołoturystycznych na rzecz rozwoju turystyki są we wszystkich gminach oceniane raczej pozytywnie (ryc. 69), niepokoi jednak duży odsetek osób, które nie miały na ten temat zdania. Najwy-

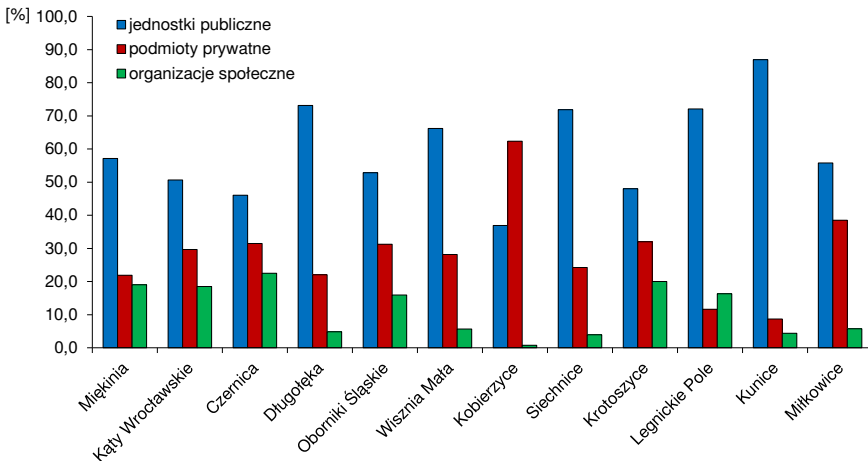

Rycina 69. Ocena dotychczasowych i obecnych działań instytucji okołoturystycznych na rzecz rozwoju turystyki w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 69. Assessment of so-far and current actions of tourism entities to develop tourism in suburban municipalities of Wrocław and Legnica

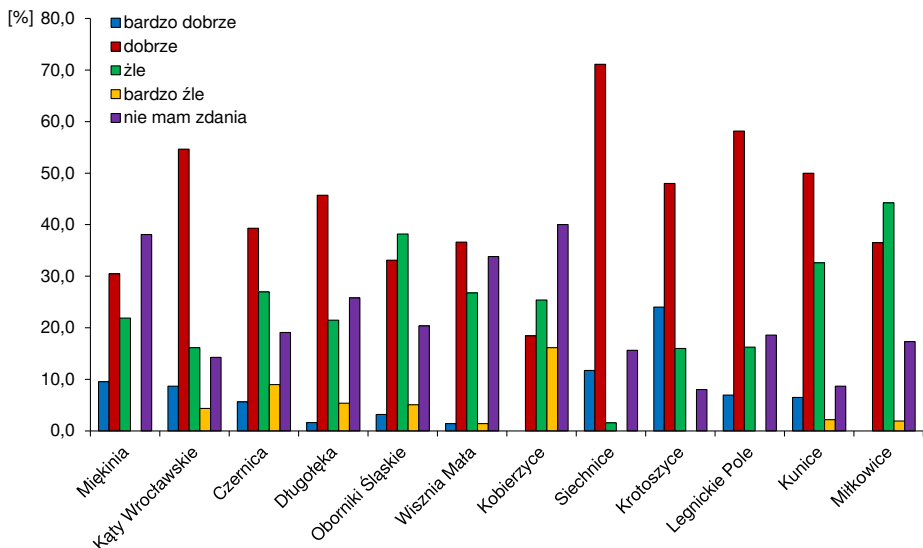
rażniej nie zauważają one działań tych instytucji lub też działania te stoją na zbyt niskim poziomie, aby mogły wzbudzić zainteresowanie. Najwięcej osób, które nie miały na ten temat opinii, odnotowano w gminie Kobierzyce, Wisznia Mała, Miękinia i Siechnice. Wyjątkowo dużo odpowiedzi negatywnych padło w Miłkowicach, Obornikach Śląskich i Kobierzycach, zaś odpowiedzi pozytywnych w Krotoszycach (niezwykle duży odsetek ocen bardzo dobrych).

Tylko w jednej gminie (Kobierzyce) za najbardziej wpływowy rodzaj podmiotu prawnego w zakresie rozwoju turystyki uznano podmioty prywatne, w pozostałych gminach były to jednostki publiczne (ryc. 70). Również w Kobierzycach najmniejszy spośród wszystkich badanych gmin odsetek badanych uznał za najbardziej wpływowe organizacje społeczne. Takie wyniki w przypadku tej konkretnej gminy mogą wynikać z wysokiego rozwoju prywatnej przedsiębiorczości na tym terenie. Dzięki licznym inwestycjom zagranicznym i już działającym zakładom nowoczesnych technologii oraz sklepom wielkopowierzchniowym w okolicy węzła autostradowego A4/A8 gmina ta jest jedną z najbogatszych gmin w Polsce (Czerwiński 2012). W pozostałych gminach większą rolę odgrywają jednostki publiczne (głównie władze samorządowe), dopiero na drugim miejscu znajdują się podmioty prywatne, a na trzecim organizacje społeczne. Największą przewagę sfery publicznej na prywatną odnotowano w Kunicach, zaś najmniejszą w Czernicy. Poza Kobierzycami wyjątek od tej tendencji stanowi jeszcze gmina Legnickie Pole, gdzie organizacje społeczne wyprzedziły podmioty prywatne. Być może wynika to z dużego wpływu instytucji kościoła – tamtejszy klasztor benedyktynów stanowi ważny cel ruchu pielgrzymkowego i turystycznego, silnie kształtując przestrzeń (turystyczną) regionu.

Rycina 70. Zróżnicowanie siły wpływu podmiotów publicznych, społecznych i prywatnych na rozwój turystyki w poszczególnych gminach – według wskazań mieszkańców

Figure 70. Diversity of the influence of public, community and private entities on the development of tourism in suburban municipalities of Wrocław and Legnica – according to the inhabitants

Rycina 71. Ocena proturystycznych działań promocyjnych w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 71. Assessment of pro-tourism marketing actions in suburban municipalities of Wrocław and Legnica

Działania promocyjne poszczególnych gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy w zakresie turystyki są zwykle oceniane pozytywnie (ryc. 71), choć także w tym względzie duży odsetek respondentów nie miał żadnych opinii (najwięcej, bo około 40%, w Kobierzycach i Miłkowicach). Największy udział ocen dobrych i bardzo dobrych zanotowano w gminach Siechnice, Krotoszyce, Kąty Wrocławskie, Legnickie Pole i Kunice. W niektórych gminach przeważają jednak oceny negatywne – wyjątkowo źle wypadły Kobierzyce (aż 16% ocen bardzo złych i 25% złych), w mniejszym stopniu Miłkowice i Wisznia Mała (tu odsetek ocen bardzo złych jest już mniejszy, ale więcej osób ocenia te działania jako złe). W większości gmin najlepiej oceniane działania promocyjne to organizowane imprezy oraz wydawnictwa tematyczne, choć w niektórych gminach odpowiedzi są bardziej zróżnicowane. W Siechnicach za wyróżniające uznawane są strony internetowe, w Kątach Wrocławskich i Miękinii duże znaczenie uzyskały billboardy i przygotowywane tablice ogłoszeń, zaś w Kobierzycach, Długolece i Kunicach relatywnie często respondenci zwracali uwagę na reklamy w różnych mediach lokalnych i regionalnych (prasa, radio i telewizja).

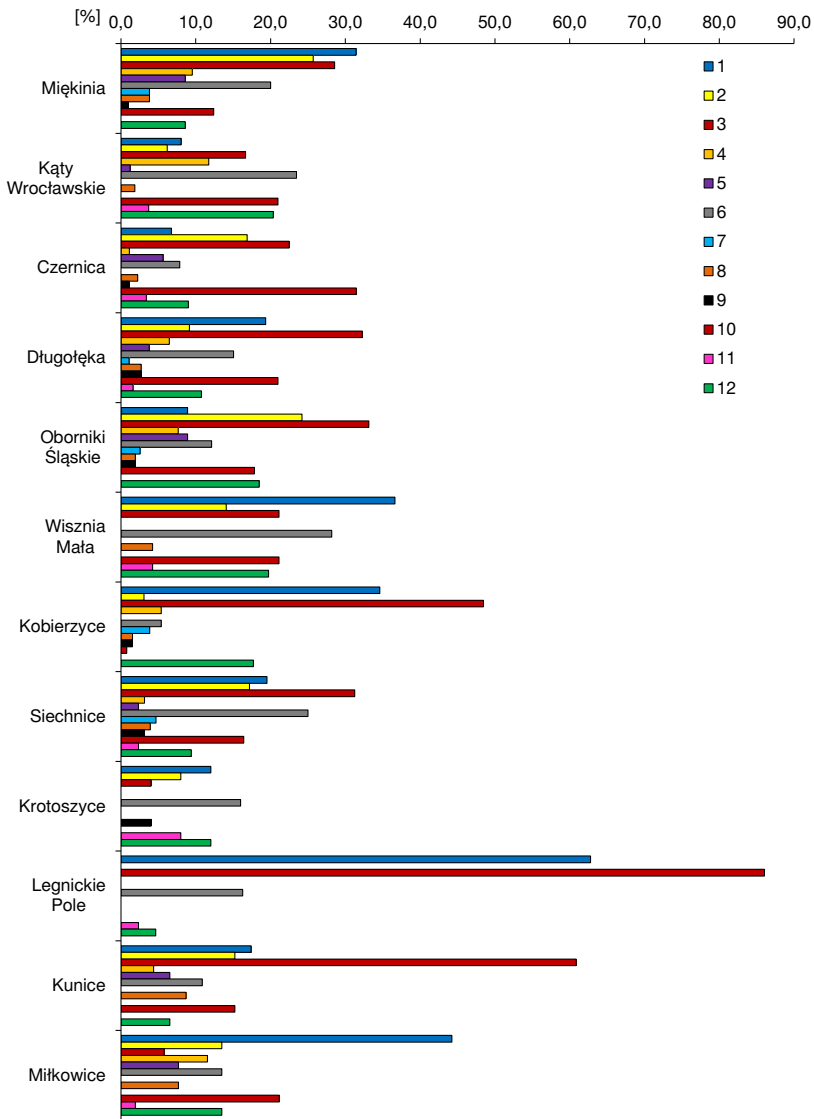
W większości gmin dotychczasowy zakres rozwoju turystycznego jest oceniany jako prawidłowy. Odpowiedzi przeciwne dominują tylko w gminach Miękinia, Oborniki Śląskie, a zwłaszcza w Kobierzycach, gdzie poziom rozwoju turystyki za nieprawidłowy uznało aż 77% badanych. W dwóch pozostałych gminach negatywne oceny przeważają tylko nieznacznie – udzieliło ich od 55% do 59% badanych. Największą przewagę ocen pozytywnych nad negatywnymi zanotowano w gminie Siechnice (88% ocen pozytywnych), a nieco mniejszą

w Legnickim Polu (74%), Krotoszycach (72%), Kątach Wrocławskich (69%) i Kunicach (67%). Tylko w jednej gminie respondenci nie uznali za wskazane zwiększanie wydatków na turystykę. W pozostałych gminach z reguły ponad 80% badanych opowiadało się za lepszym dofinansowaniem turystyki i rekreacji, nawet kosztem innych inwestycji i przedsięwzięć. Najbardziej zdecydowani w tym względzie byli mieszkańcy Wiszni Małej i Miłkowic (od 97% do 98% respondentów).

Spośród badanych mieszkańców gmin podmiejskich jako wystarczającą ofertę turystyczno-rekreacyjną – dla odwiedzających i turystów oraz samych mieszkańców – uznaje społeczność gmin: Siechnice, Kąty Wrocławskie, Krotoszyce, Długołęka, Czernica, Legnickie Pole i Kunice. Przeciwny pogląd dominował w gminach Kobierzycy, Oborniki Śląskie, Miłkowice, Miękinia i Wisznia Mała. Największy odsetek osób uznających ofertę za odpowiednią zanotowano w gminie Siechnice (88%), zaś najmniejszy w gminie Kobierzycy (17%). Osoby, które uznawały poziom rozwoju turystyki za zbyt niski, mogły uargumentować swoją opinię. W Kobierzycach zwrócono szczególną uwagę na małą atrakcyjność oferty turystyczno-wypoczynkowej, kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej (w przybliżeniu aż 80% tej grupy). Ten sam czynnik, choć już z mniejszym natężeniem, akcentowano także w Legnickim Polu, Kunicach i Miłkowicach, zaś w okolicach Wrocławia w gminach Czernica i Długołęka. Mieszkańcy Obornik Śląskich jako argument podawali niedostateczne zasoby noclegowo-gastronomiczne, a mieszkańcy Wiszni Małej niewystarczającą wielkość bazy sportowo-rekreacyjnej i turystyczno-wypoczynkowej.

W związku z umiarkowanym zadowoleniem z oferty turystycznej własnych gmin, ich mieszkańcy mieli możliwość wskazania kierunków, w jakich ta oferta powinna być rozwijana. Odpowiedzi zostały przedstawione na rycinie 72. Ponieważ wskazania są bardzo zróżnicowane i trudno zauważyć jakieś dominujące tendencje, uwaga zostanie zwrócona tylko na wyjątkowo często wymieniane działania. W gminie Legnickie Pole jest to potrzeba poprawy oferty turystyki wiejskiej i przyrodniczej (agroturystyka, ekoturystyka) oraz oferty form turystyczno-wypoczynkowych dla różnych grup społecznych tak, aby każdy mieszkaniec oraz odwiedzający i turysta mogli znaleźć na terenie gminy coś, co umożliwi im ciekawe spędzanie czasu i efektywny wypoczynek. Na pierwszy ze wspomnianych aspektów szczególnie zwrócili uwagę także mieszkańcy Miłkowic, na drugi Kunic i Kobierzyc. Potrzeba rozbudowy obiektów i urządzeń sportowo-rekreacyjnych oraz turystyczno-wypoczynkowych jest szczególnie ważna w gminie Czernica, a w nieco mniejszym stopniu także w gminach Kąty Wrocławskie, Długołęka, Wisznia Mała i Miłkowice. Z kolei za częstszym organizowaniem imprez rozrywkowych i sportowo-rekreacyjnych dosyć często opowiadali się mieszkańcy Wiszni Małej, Siechnic i Kątów Wrocławskich.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród mieszkańców gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy dostarczają szereg ważnych informacji o przestrzeni turystycznej regionu. Duża część cech jest wspólna dla wszystkich respondentów, choć zdarzają się zauważalne różnice zarówno na poziomie obu stref podmiejskich, jak i każdej gminy rozpatrywanej z osobna, na co w dużym stopniu wpływ

1 – poprawa oferty turystyki wiejskiej i przyrodniczej (agroturystyka, ekoturystyka); 2 – rozbudowa sieci szlaków, tras i ścieżek turystycznych; 3 – urozmaicenie oferty form turystyczno-wypoczynkowych dla różnych grup społecznych; 4 – rozbudowa bazy noclegowo-gastronomicznej i handlowej; 5 – zwiększenie dostępności komunikacyjnej; 6 – zwiększenie natężenia organizacji zajęć i przedsięwzięć imprezowych (rozrywkowych i sportowo-rekreacyjnych); 7 – dostosowanie oferty do potrzeb mieszkańców miast i gmin sąsiednich; 8 – zwiększenie dbałości o jakość i ochronę środowiska przyrodniczego; 9 – zwiększenie dbałości o jakość i ochronę obiektów kultury materialnej; 10 – rozbudowa obiektów i urządzeń sportowo-rekreacyjnych oraz turystyczno-wypoczynkowych; 11 – rozbudowa bazy kulturalnej; 12 – rozwój systemu promocji produktów turystycznych

Rycina 72. Kierunki dalszego rozwoju oferty i polityki turystyczno-rekreacyjnej w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 72. Directions of further development of tourist and recreational offer and policy in suburban municipalities of Wrocław and Legnica

ma sytuacja ekonomiczna mieszkańców oraz oddziaływanie pod różnymi względami ośrodków centralnych.

Mieszkańcy gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy odznaczają się relatywnie dużą aktywnością turystyczną – w 2011 roku przeznaczyli na nią nie mniej niż 5 dni. Aktywność ta miała charakter głównie wypoczynkowy. Turystyka krajoznawcza ma na tym obszarze mniejsze znaczenie, nieco większe natomiast turystyka sportowa. Ankietowani są dosyć samodzielni w podejmowaniu decyzji o wyjazdach, które koncentrują się w okresie letnim, zaś wyjątkowo mało ich przypada na zimę. Badana populacja jako cel swoich wyjazdów wybiera głównie morze, jeśli natomiast uwzględni się tylko przemieszczanie się wewnątrz gminy zamieszkania, to wybierane są różne obszary i ośrodki atrakcyjne ze względu na cechy środowiska przyrodniczego oraz urządzenia turystyczno-wypoczynkowe, co dodatkowo potwierdza duże znaczenie wypoczynku dla populacji analizowanego terenu. W niewielkim stopniu wykorzystywana jest baza noclegowa, ale nawet zaskakująco często respondenci deklarowali korzystanie z obiektów gastronomicznych – takie wyniki wiążą się z charakterem krótkich wyjazdów w najbliższą okolicę. Wybierając te miejsca, mieszkańcy kierują się nie tylko atrakcyjnością oferty, ale także – a czasami przede wszystkim – ceną oferty i możliwościami czasowymi. Pierwszy czynnik dominuje w otoczeniu Wrocławia, natomiast drugi w regionie Legnicy, co ma związek z sytuacją na rynku pracy i wynikającą z tego zamożnością ludności.

Aktualna oferta turystyczna, stopień jej dostosowania do potrzeb zarówno mieszkańców, jak i odwiedzających i turystów, jak również prowadzona w tym zakresie polityka regionalna i lokalna są oceniane przez respondentów raczej pozytywnie, choć w niektórych gminach przeważają głosy przeciwne. Pod tym względem wyróżniają się m.in. gminy Miłkowice i Oborniki Śląskie, natomiast wyjątkowo pozytywnie wypadają Krotoszyce. W zakresie działań promocyjnych zwracano uwagę głównie na organizowane imprezy i wydawane publikacje. Mieszkańcy badanych gmin, nie do końca rozumiejąc pojęcie produktu turystycznego, nie są w stanie wskazać konkretnych przejawów tego typu oferty, utożsamiając je z rodzajami walorów, z których najchętniej korzystają. Niewiele osób wymienia produkty w postaci lokalnych wyrobów i inicjatyw najbardziej cennych z punktu widzenia polityki regionalnej, które powstają na badanym terenie. Mieszkańcy uważają, że oferta gmin podmiejskich może być, przynajmniej w jakimś zakresie, konkurencyjna w stosunku do oferty dużych ośrodków miejskich. Wymaga jednak większych niż obecnie nakładów finansowych, które umożliwiłyby takie urozmaicenie oferty form turystyczno-wypoczynkowych, aby różne grupy społeczne znalazły interesujące dla siebie formy aktywności. Wskazując kierunki dalszego rozwoju, często zwracano uwagę także na poprawę oferty turystyki wiejskiej i przyrodniczej, w tym tak popularnych w ostatnich latach agroturystyki i ekoturystyki.

6.3. KOOPERACJA MIĘDZYSEKTOROWA I PERSPEKTYWY ROZWOJU TURYSTYKI – OCENA PRZEDSTAWICIELI PODMIOTÓW TURYSTYCZNO-REKREACYJNYCH

Udział przedsiębiorstw i instytucji wyspecjalizowanych w rozwijaniu turystyki ma podstawowe znaczenie dla poziomu rozwoju funkcji turystycznej obszaru lub jednostki administracyjnej. Z tego względu celowe jest zapoznanie się z opiniami wytwórców i sprzedawców usług turystycznych i wypoczynkowych na temat poziomu rozwoju sektora turystycznego. Badania sondażowe przeprowadzono wśród 372 różnych podmiotów turystycznych i okołoturystycznych ze wszystkich gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy, a dokładniej wśród: jednostek publicznych (jednostek strukturalnych gmin) – 18,5% organizacji, przedsiębiorstw (podmiotów gospodarczych) – 54,5% oraz organizacji społecznych (pozarządowych) – 27,0%. Sondaż miał przynieść odpowiedzi na pytania związane z poziomem i uwarunkowaniami rozwoju turystyki w regionie:

- Jakie produkty oferują instytucje turystyczne w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy oraz czy są one odpowiednio i spójnie promowane?
- Które produkty turystyczne (oferty) badanych obszarów są dominujące i najbardziej konkurencyjne?
- Jaka jest skala sezonowości przyjazdowego ruchu turystycznego i wykorzystania zasobów turystyczno-wypoczynkowych w gminach?
- Jakie formy współpracy proturystycznej badanych podmiotów w układzie międzysektorowym istnieją w poszczególnych gminach?
- Jakie ograniczenia (inhibitory) rozwoju funkcji turystycznej istnieją w gminach?
- Jakie działania mogą być podejmowane w kierunku dalszego rozwoju turystyki i rekreacji w gminach?

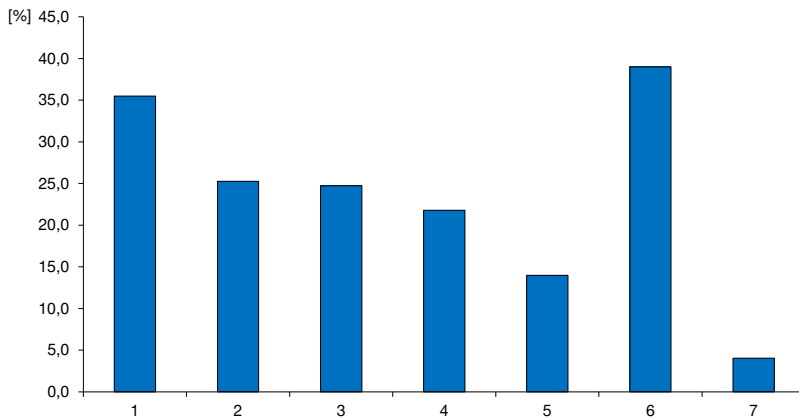
Obecną ofertę turystyczną i sportowo-rekreacyjną w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy osoby prowadzące podmioty turystyczne i okołoturystyczne oceniają przeważnie dobrze. Jako dobrą określa ją 60% respondentów, a jako bardzo dobrą kolejne 6%, co daje zdecydowaną przewagę ocen pozytywnych. Negatywne skojarzenia z tą ofertą ma co czwarty badany, przy czym ocenę złą zaproponowało 23% pytanych, a bardzo złą 2%. Zdania nie miało 10% respondentów, co jest odsetkiem niskim, porównując z badaniami przeprowadzonymi wśród mieszkańców analizowanych gmin czy odwiedzających i turystów. Zdecydowana większość badanych (64%) uważa, że oferta turystyczna i sportowo-rekreacyjna gminy, w której prowadzą działalność, nie jest konkurencyjna w porównaniu do dużych miast, a nawet sąsiednich gmin. Jako argumenty ta grupa badanych podawała zwykle niekorzystne warunki komunikacyjno-transportowe oraz ograniczoną ofertę turystyczno-rekreacyjną i kulturalno-rozrywkową, a już w nieco mniejszym stopniu także niewielki zasób obiektów i urządzeń turystyczno-rekreacyjnych i kulturalno-rozrywkowych oraz niski poziom atrakcyjności przyrodniczej, kulturowej i wypoczynkowej obszaru. Osoby, które były zdania, że oferta ta jednak jest konkurencyjna, uzasadniały swój sąd większą jej atrakcyjnością pod względem turystyczno-rekreacyjnym i kulturalno-rozryw-

kowym. W dużo mniejszym stopniu argumentowano to korzystnymi warunkami komunikacyjno-transportowymi, natomiast inne motywy pojawiały się jedynie sporadycznie. Dobór odpowiedzi jest w tym przypadku silnie uzależniony od stopnia rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej w poszczególnych gminach.

Jako produkty turystyczne, które cieszą się największym zainteresowaniem turystów i mieszkańców (ryc. 73), badani najczęściej wskazywali wyróżniające się walory kulturowe (39%), zaraz za nimi uplasowały się jednak walory przyrodnicze i wypoczynkowe, szczególnie charakterystyczne dla danego regionu (35%)²⁴. Analizując szczegółowe odpowiedzi respondentów, które przyporządkowano do tych dwóch (jak również do innych) kategorii, trzeba niestety zauważyć, że niepełna jest wiedza społeczeństwa odnośnie do definicji produktu turystycznego, jego podstawowych cech oraz zasad tworzenia i funkcjonowania. Wskazywane są z reguły podstawowe walory krajoznawcze lub wypoczynkowe, a tylko wokół niektórych z nich tworzone są przecież rozbudowane, kompleksowe oferty marketingowe. Wśród walorów kulturowych szczególnie często wymieniany był pałac w Krotoszycach, niedawno odrestaurowany i intensywnie promowany. Produkty turystyczne oparte na innych walorach były wskazywane przez respondentów rzadziej. Prawie tyle samo głosów (po około 25%) zebrały produkty związane z infrastrukturą noclegowo-gastronomiczną lub nawet komunikacyjną oraz ze specjalistycznymi obiektami i urządzeniami turystycznymi i sportowo-rekreacyjnymi. W ramach pierwszej z tych dwóch kategorii wyjątkowo często wymieniany był Szlak Cysterski. Pozostałe wyniki zawiera rycina 73. Niekorzystne jest to, że jedynie 4% badanych zwróciło uwagę na produkty lokalne, najcenniejsze dla rozwoju turystyki w skali regionalnej i lokalnej, których akurat w okolicach Wrocławia czy Legnicy (a w ogóle na Dolnym Śląsku) w ostatnich latach powstaje dosyć dużo.

Ponieważ badaniami objęto zarówno podmioty turystyczne, jak i okołoturystyczne, w związku z czym sezonowość wykorzystania świadczonych usług nie jest aż tak wyraźna. Oczywiście dominuje lato, które jako okres największego natężenia wskazało 83% podmiotów, ale zaraz za nim uplasowała się wiosna z 74% i jesień z 68% wskazań. Najmniejsze natężenie korzystania z usług turystycznych przypada na zimę, która została wymieniona tylko przez 38% respondentów. Natomiast gdy weźmie się pod uwagę dni tygodnia, 59% podmiotów zauważa największe natężenie konsumpcji swoich usług w weekendy i święta, chociaż dni powszednie wskazało 52% osób. Wśród możliwości odpowiedzi podano też dni wakacyjno-urlopowe, które wybrało 34% respondentów. Wyniki te jednoznacznie dowodzą, że badane podmioty tylko częściowo związane są z ruchem turystycznym, w większym stopniu natomiast obsługują lokalnych mieszkańców, co wyjaśnia niewielką przewagę okresu letniego i dni wolnych w zakresie częstości korzystania z usług oraz mniejsze natężenie w okresie wakacyjnym niż w pozostałej części roku.

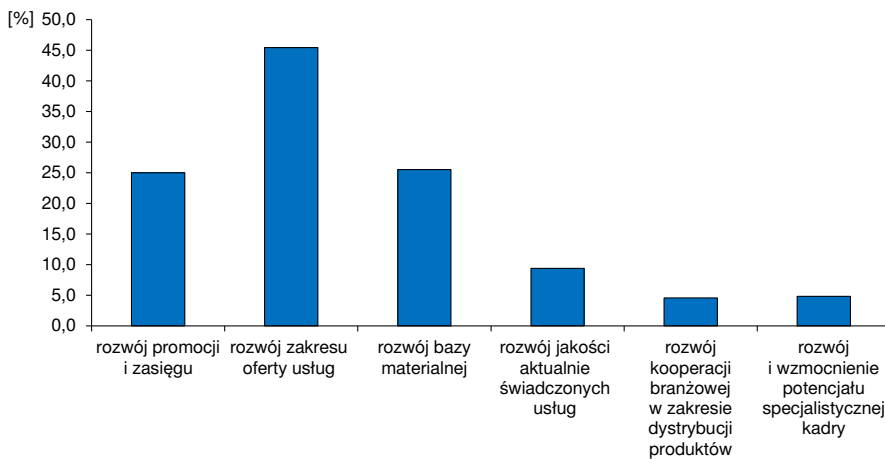
²⁴ Zarówno w tym pytaniu, jak i w kilku innych pytaniach, można było wskazać więcej niż jedną odpowiedź, stąd sumy odpowiedzi mogą niejednokrotnie przekraczać wartość 100%.

1 – wyróżniające się walory przyrodnicze i wypoczynkowe; 2 – infrastruktura noclegowo-gastronomiczna i komunikacyjna; 3 – specjalistyczne obiekty i urządzenia turystyczne i sportowo-rekreatywne; 4 – możliwości podejmowania wszechstronnych form aktywności turystyczno-rekreatywnej; 5 – turystyczno-rekreatywne i kulturalno-rozrywkowe przedsięwzięcia imprezowe; 6 – wyróżniające się walory kulturowe; 7 – produkty lokalne (np. gastronomiczne, folklorystyczne)

Rycina 73. Produkty turystyczne cieszące się największym zainteresowaniem turystów i mieszkańców gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

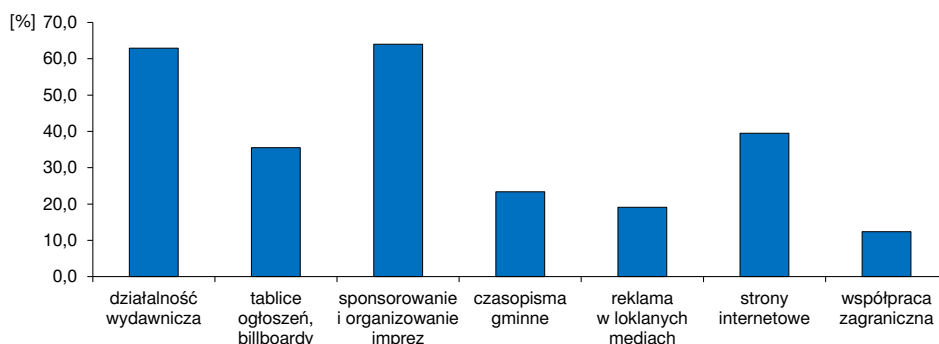
Figure 73. Most popular tourism products according to tourists and inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

Rycina 74. Perspektywy poszerzenia (rozwoju) usług turystyczno-rekreatywnych przez podmioty turystyczne i okołoturystyczne gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 74. Perspectives of development of tourism and recreational services by tourism entities of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

Wśród kierunków rozwoju usług turystyczno-rekreatywnych świadczonych przez podmioty turystyczne i okołoturystyczne stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy dominuje planowany rozwój zakresu świadczonych usług (45%; ryc. 74). Co czwarta przebadana jednostka wskazuje na poprawę promocji i zasięgu oferowanych usług turystyczno-rekreatywnych oraz na rozwój bazy materialnej zwią-

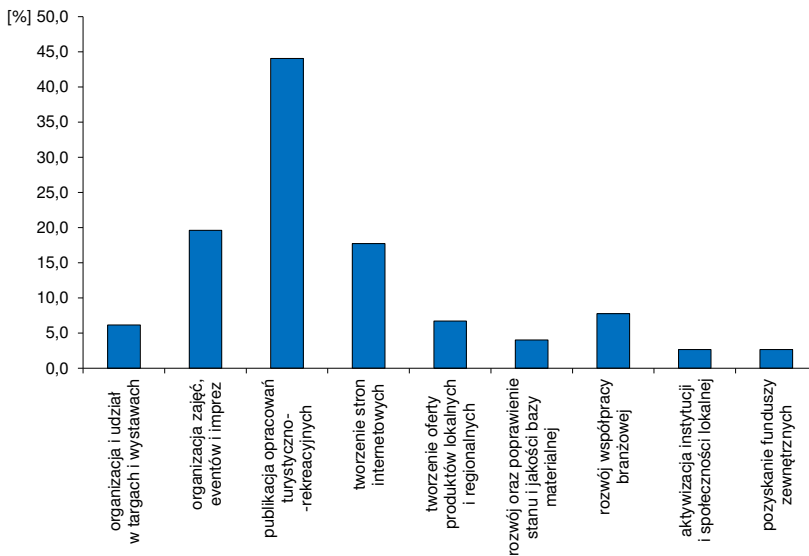
Rycina 75. Rodzaje działań promocyjnych prowadzonych w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy, wyróżniające je na tle regionu i kraju
 Figure 75. Types of marketing actions in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica, on the national and regional scale

zanej z tą ofertą, natomiast co dziesiąta jednostka chce podjąć działania mające na celu podniesienie jakości aktualnie świadczonych usług. Mniej niż 5% respondentów planuje rozwinąć współpracę branżową w zakresie dystrybucji produktów turystyczno-rekreacyjnych oraz wzmocnić potencjał zatrudnionej kadry.

Działania promocyjne badane podmioty najczęściej podejmują samodzielnie (78%), a o wiele rzadziej wspólnie z innymi podmiotami (tylko nieco ponad 20%). Zwykle działalność promocyjna przybiera postać reklamy w telewizji, radiu, gazetach lub Internecie (70% badanych podmiotów), prawie dwa razy rzadziej jest to akwizycja lub inne formy bezpośredniego kontaktu z nabywcą (42%), a co czwarty podmiot promuje swoje działania poprzez konferencje, spotkania, zabiegi kształtujące wizerunek firmy oraz lobbing. Promocja uzupełniająca (np. próbki, kupony, obniżki cen, premie, degustacje lub bardziej kapitałochłonne *study-tours*) została wykorzystana przez 18%, zaś sponsoring przez 9% podmiotów²⁵.

Zarządzający podmiotami mogli też ocenić stan proturystycznych działań promocyjnych realizowanych w ostatnich 3 latach na obszarze własnej gminy. Co drugi badany wyraził na ten temat pozytywną opinię, przy czym stan ten jako dobry określiło 47% osób, zaś jako bardzo dobry tylko 3%. Złą ocenę działaniom promocyjnym gmin wystawiło 27% respondentów, natomiast jako bardzo złe uznał je tylko 1% pytanych. Niestety, co piąty badany nie miał na ten temat zdania. Spośród konkretnych rodzajów działań promocyjnych (ryc. 75) zarządzający podmiotami, podobnie jak mieszkańcy badanych gmin oraz turyści je odwiedzający, zwrócili największą uwagę na organizowane i sponsorowane imprezy (64%) oraz działalność wydawniczą (63%), zaś za najmniej wyróżniającą się uznali reklamy w lokalnych mediach i formy współpracy transgranicznej. Ponadto respondenci zostali poproszeni o wskazanie działań promocyjnych lub innych ewentualnych form oddziaływania na rynek turystyczny, dzięki którym

²⁵ W tym względzie można było wskazać do trzech dominujących form promocji.

Rycina 76. Rodzaje działań promocyjnych mogące służyć poprawie rozpoznawalności gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy
 Figure 76. Types of marketing actions aiming at better recognizability of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

ich gmina może być bardziej rozpoznawalna w regionie i w kraju (ryc. 76). W tym przypadku także najczęściej wymieniano działalność wydawniczą, a dokładniej publikację opracowań o tematyce turystyczno-krajoznawczej (44%). Dwa razy mniejsze grupy wskazały na organizację zajęć, eventów i imprez (20%) oraz na tworzenie profesjonalnych stron internetowych (18%). Pozostałe odpowiedzi uzyskały po mniej niż 10%.

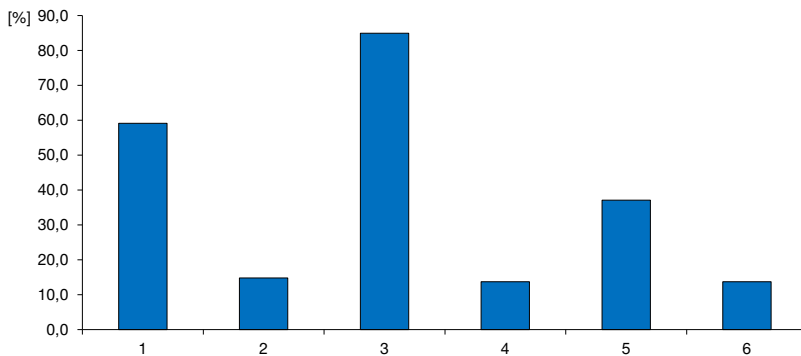
Wskaźnikiem stopnia współpracy jest przynależność do związków lub organizacji turystycznych oraz relacje z różnymi podmiotami, w tym administracją publiczną. Wyniki niestety nie są korzystne. Jedynie 12,5% firm i instytucji należy do związków lub organizacji turystycznych, przy czym najczęściej (5% ogółu) są to związki i zrzeszenia podmiotów lokalnych (np. Lokalne Grupy Działania, Zrzeszenie Gospodarstw Agroturystycznych Doliny Baryczy), w drugiej kolejności (4%) formy współpracy podmiotów regionalnych i ponadregionalnych (np. Regionalna Organizacja Turystyczna, Stowarzyszenie Na Rzecz Promocji Dolnego Śląska, Dolnośląska Izba Turystyki, związki i izby branżowe). Tym bardziej niepokojące jest to, że jedynie 2% podmiotów przynależy do związków podmiotów krajowych i międzynarodowych (np. Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych, Ludowe Zespoły Sportowe, Polskie Zrzeszenie Hoteli, Związek Miast Polskich). Współpracę z administracją publiczną (urzędami gminy, starostwami powiatowymi, urzędem marszałkowskim, Ministerstwem Sportu i Turystyki itp.) w zakresie przedsięwzięć turystycznych i rekreacyjnych w okresie w ostatnich 3 latach podjęło jednak dużo więcej badanych jednostek. Zadeklarowało ją 39% podmiotów, przy

czym w zdecydowanej większości ta współpraca polegała na organizacji i współorganizacji przedsięwzięć turystyczno-rekreacyjnych i kulturalno-rozrywkowych. Ze wsparcia lub dofinansowania realizacji własnych przedsięwzięć przez administrację publiczną skorzystało tylko 9% ogółu podmiotów, natomiast 4% badanych próbowało wspólnie z administracją publiczną pozyskać fundusze zewnętrzne na realizację zadań turystyczno-rekreacyjnych. Niestety, bardzo mały odsetek badanych podmiotów (ok. 2,5% ogółu) wspólnie promował własną działalność lub podjęło współpracę merytoryczno-organizacyjną.

Współpracę z innymi podmiotami prywatnymi lub społecznymi (firmy, stowarzyszenia, fundacje itp.) w zakresie przedsięwzięć turystycznych i rekreacyjnych w ostatnich 3 latach podjęło także około 40% badanych instytucji. Również w tym względzie – podobnie jak w przypadku inicjatyw podejmowanych razem z administracją publiczną – przyjęła ona głównie postać wspólnej organizacji przedsięwzięć turystyczno-rekreacyjnych i kulturalno-rozrywkowych (22% ogółu). Na drugim miejscu znalazło się wsparcie lub dofinansowanie działalności i realizacji przedsięwzięć (10%), wyższą pozycję w tym przypadku (względem danych odnośnie do współpracy z administracją publiczną) zajęła współpraca merytoryczno-organizacyjna (8%), a na kolejnych pozycjach znalazły się: świadczenie usług komercyjnych (6%), wzajemna promocja działalności własnej (3%) i wspólne pozyskiwanie funduszy zewnętrznych na zadania turystyczno-rekreacyjne (jedyne niecały 1% ankietowanych organizacji). Biorąc pod uwagę powyższe wyniki, nie dziwi, że tylko 14% podmiotów w ciągu ostatnich 3 lat korzystało z funduszy zewnętrznych, zarówno krajowych, jak i europejskich. Najczęściej pozyskiwano fundusze w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, rzadziej kolejno z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, różnych krajowych programów branżowych, Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego i najrzadziej z niewielkich programów regionalnych, co może jednak wynikać z niedużej ich liczby.

Przy okazji zapoznania się ze stopniem współpracy międzysektorowej zapytano respondentów o formy wsparcia ze strony jednostek zewnętrznych, które byłoby pomocne w realizacji nowych przedsięwzięć i projektów turystyczno-rekreacyjnych. Co drugi badany wskazał w tym względzie na wsparcie finansowe (dotacje, dofinansowanie, ulgi podatkowe itp.), a nieco więcej niż co czwarty (28%) na wsparcie marketingowe (rozpropagowywanie informacji o podejmowanych inicjatywach, promocja, reklama itp.). Pozostałe odpowiedzi dotyczyły wsparcia organizacyjno-technicznego (logistyka, obiekty, urządzenia, nowoczesny sprzęt itp.; 17%) oraz wsparcia merytorycznego (szkolenia, kursy, specjaliści, wolontariusze itp.; 11%).

W opinii większości osób zarządzających podmiotami turystycznymi i okołoturystycznymi w gminie, w której prowadzą działalność, turystyka pełni jedynie rolę uzupełniającą (66% respondentów). Funkcję równorzędną z innymi kierunkami działalności przypisuje jej 24% badanych, zaś rolę dominującą według zaledwie 3% badanych. Prawie dwa razy więcej respondentów (niż funkcję dominującą turystyki) wskazało, że na terenie swojej gminy nie zaobserwowało żadnych przejawów turystyki. Wśród głównych ograniczeń rozwoju turystyki

1 – niedostateczne fundusze; 2 – niski poziom atrakcyjności turystycznej gminy; 3 – nieodpowiednia polityka turystyczna; 4 – niewielki potencjał społeczny; 5 – niski stopień zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego; 6 – ograniczona oferta turystyczno-rekreacyjna

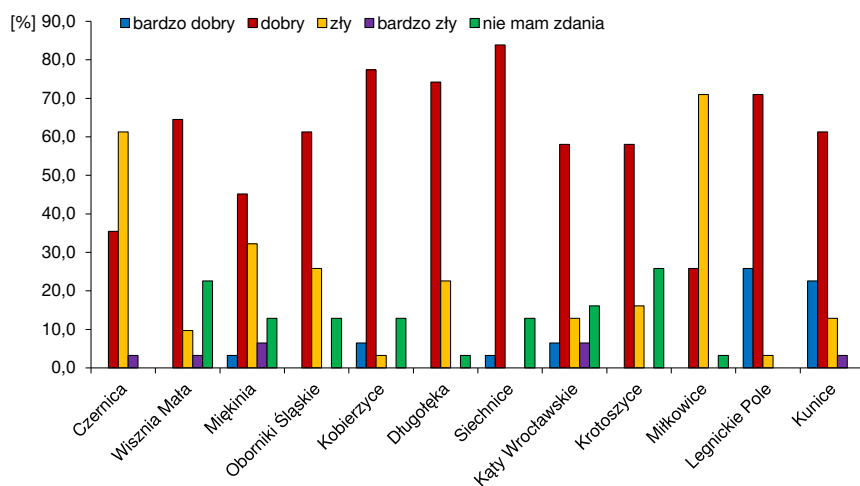
Rycina 77. Najważniejsze czynniki ograniczające rozwój turystyki i rekreacji w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 77. Most important factors limiting the development of tourism and recreation of suburban municipalities of Wrocław and Legnica

(ryc. 77) najczęściej wymieniano nieodpowiednią politykę prowadzoną w tym zakresie przez władze lokalne (85%) oraz niewystarczający poziom finansowania działań o charakterze turystycznym (59%). Znaczący odsetek odpowiedzi padł jeszcze na niski stopień zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego gmin (37%). Aby poprawić funkcjonowanie sektora turystycznego w gminach wokół Wrocławia i Legnicy, należy zdaniem respondentów, przede wszystkim wprowadzić działania mające na celu aktywizację społeczno-gospodarczą mieszkańców w połączeniu z zasadną polityką finansową (44% badanych). Ponadto potrzebne jest racjonalne tworzenie i koordynowanie polityki przestrzennej (29%), po 18% gestorów podmiotów uznało, że należy zintensyfikować działania w zakresie polityki promocyjnej oraz wspierać rozwój współpracy branżowej, dzięki czemu możliwe będzie bardziej efektywne pozyskiwanie funduszy zewnętrznych. Tylko 9% badanych wskazało na potrzebę zmian polityki organizacyjnej, w tym zmian personalnych w jednostkach publicznych zarządzających turystyką w gminach.

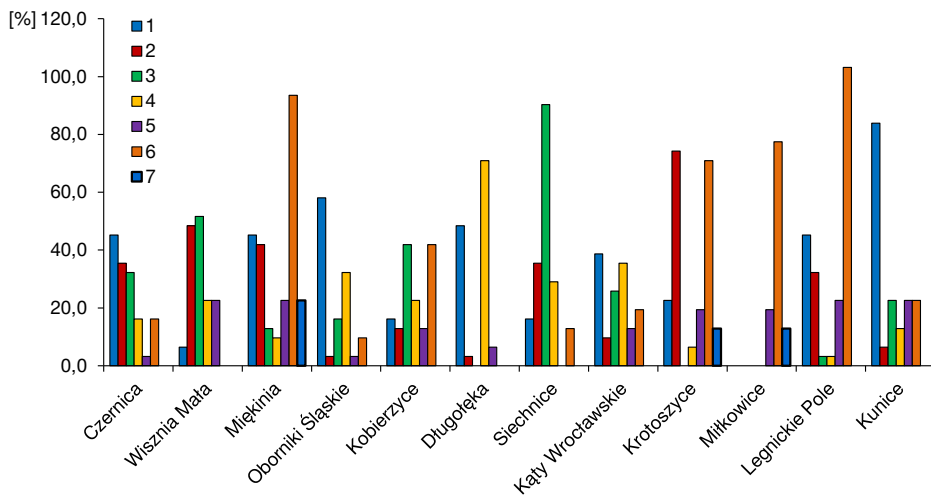
Za najważniejsze kierunki rozwoju turystyki i rekreacji na obszarze gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy uznaje się upowszechnianie i organizację przedsięwzięć turystyczno-wypoczynkowych (58% badanych) oraz działania infrastrukturalne, tj. rozbudowę i właściwe utrzymanie infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej (42%). Poza tym prawie co czwarty badany wskazał na potrzebę odpowiedniej ochrony walorów przyrodniczych, kulturowych i wypoczynkowych w celu utrzymania ich jakości oraz na upowszechnianie i organizację przedsięwzięć sportowo-rekreacyjnych. Z tym ostatnim kierunkiem łączy się najrzadziej wymieniana odpowiedź, a mianowicie działania zmierzające do rozbudowy infrastruktury sportowo-rekreacyjnej (8% badanych).

Obecny stan oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej w prawie wszystkich gminach jest oceniany pozytywnie (ryc. 78), przy czym największy odsetek osób określił go jako bardzo dobry w gminach Legnickie Pole i Kunice. Tylko w dwóch

Rycina 78. Ocena aktualnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy
 Figure 78. Assessment of current state of tourist, sport and recreational offer in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

gminach dominowały oceny negatywne – wyraźną przewagę odnotowano w Miłkovicach, a nieco mniejszą w Czernicy. Zbliżony udział odpowiedzi pozytywnych i negatywnych dotyczył z kolei Miękiny, przy czym tych pierwszych było jednak więcej. W gminach Krotoszyce i Wisznia Mała wyjątkowo dużo respondentów nie miało zdania na ten temat. Z otrzymanymi wynikami częściowo korespondują opinie ankietowanych dotyczące tego, czy oferta turystyczna i sportowo-rekreacyjna gminy, w której prowadzą działalność, jest konkurencyjna w porównaniu do miasta i sąsiednich gmin. Tylko w dwóch gminach przeważały osoby zgadzające się z tym twierdzeniem – są to te same gminy, w których obecny stan oferty był najlepiej oceniany (Legnickie Pole i Kunice). Warto podkreślić, że odpowiedzi takie w tych dwóch jednostkach przeważają w bardzo istotny sposób. Może to wynikać z oddalenia od Wrocławia (stąd mniejszej konkurencji największego miasta i ośrodka turystycznego województwa) oraz unikających w skali regionu walorów turystycznych (odpowiednio: opactwo benedyktynów i Jezioro Kunickie). Argumentując taką ocenę, respondenci najczęściej powoływali się na atrakcyjną ofertę turystyczno-rekreacyjną i kulturalno-rozrywkową. W pozostałych gminach większość stanowią osoby, które nie uznają oferty turystycznej swojej gminy za konkurencyjną. Najmniejszą przewagę osób, które są takiego zdania, zanotowano w Długołęce, zaś największą w Krotoszycach, Miłkovicach i Kątach Wrocławskich. W Długołęce jako zaletę gminy wskazywano korzystne warunki komunikacyjno-transportowe, zaś jako wadę – ograniczoną ofertę turystyczno-rekreacyjną i kulturalno-rozrywkową. Ostatni z wymienionych czynników oraz niekorzystna sytuacja transportowa były najczęściej wskazywanymi przyczynami stojącymi zdaniem respondentów za brakiem konkurencyjności gmin na tle regionu.

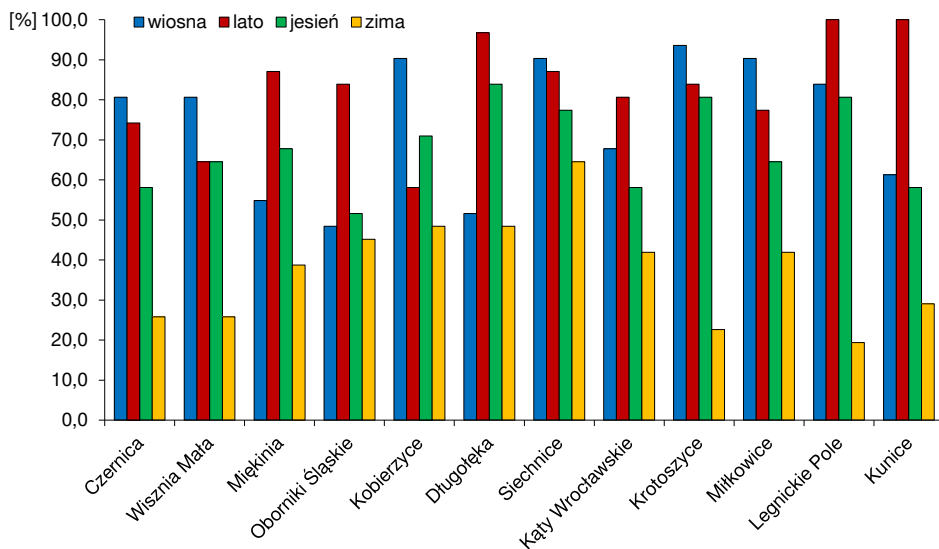
1 – wyróżniające się walory przyrodnicze i wypoczynkowe; 2 – infrastruktura noclegowo-gastronomiczna i komunikacyjna; 3 – specjalistyczne obiekty i urządzenia turystyczne i sportowo-rekreacyjne; 4 – możliwość podejmowania wszechstronnych form aktywności turystyczno-rekreacyjnej; 5 – turystyczno-rekreacyjne i kulturalno-rozrywkowe przedsięwzięcia imprezowe; 6 – wyróżniające się walory kulturowe; 7 – produkty lokalne (np. gastronomiczne, folklorystyczne)

Rycina 79. Wyróżniające się produkty turystyczne w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

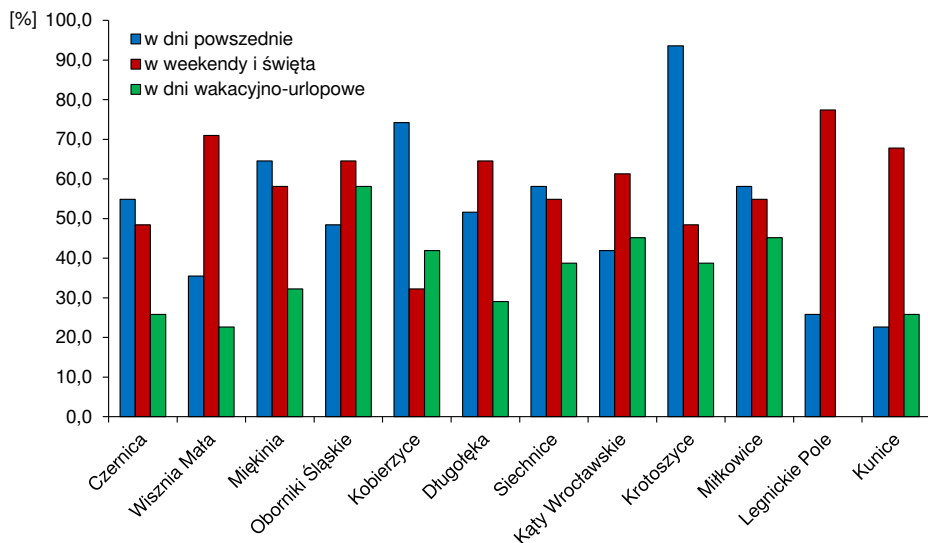
Figure 79. Outstanding tourism products in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

Produkty turystyczne cieszące się w opinii respondentów największym zainteresowaniem turystów i mieszkańców w poszczególnych gminach zostały przedstawione na rycinie 79. Trudno wskazać jakieś dominujące tendencje. Warto jednak zwrócić uwagę, że w gminach Legnickie Pole, Miękinia, Miłkowice i Krotoszyce relatywnie częściej dostrzegano produkty związane z wyróżniającymi się walorami kulturowymi, chociaż trzeba pamiętać, że takie ponadprzeciętne w skali regionu walory kulturowe znajdują się tylko w pierwszej i ostatniej z wymienionych gmin. Produkty oparte na specjalistycznych obiektach i urządzeniach turystycznych i sportowo-rekreacyjnych były częściej wymieniane w gminie Siechnice, te związane z infrastrukturą noclegowo-gastronomiczną i komunikacyjną w gminie Krotoszyce, zaś te, które powstały z wykorzystaniem wyróżniających się walorów przyrodniczych i wypoczynkowych w gminie Kunice, co ściśle koreluje z jej potencjałem turystycznym. Możliwość podejmowania wszechstronnych form aktywności turystyczno-rekreacyjnej została dostrzeżona przez zarządzających podmiotami z Długołęki.

Na podstawie sezonowości natężenia korzystania z usług turystycznych w poszczególnych gminach można wysnuć wnioski o roli turystyki w funkcjonowaniu ich gospodarki. W gminach o silniej rozwiniętej funkcji turystycznej większe natężenie zauważalne jest latem oraz w dni wolne od pracy lub w dni wakacyjne. Wyraźna przewaga lata nad innymi porami roku uwidacznia się (ryc. 80) w gminach Kunice, Długołęka, Miękinia i Oborniki Śląskie, co wiąże się z silnie zana-

Rycina 80. Sezonowość korzystania z usług świadczonych przez podmioty turystyczne i okołoturystyczne z poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy
 Figure 80. Seasonality of the services provided by tourism and tourism-related entities in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

Rycina 81. Okresy (rodzaje dni) występowania największego natężenia korzystania z usług świadczonych przez podmioty turystyczne i okołoturystyczne z poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy
 Figure 81. Days of most frequent use of services provided by tourism and tourism-related entities in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

czonymi na tych obszarach funkcjami wypoczynkowymi (zwłaszcza pierwsza i ostatnia z wymienionych gmin) oraz w gminie Legnickie Pole, gdzie wynika to głównie z rozwiniętej turystyki krajoznawczej i pielgrzymkowej. Mniejsza już przewaga lata dotyczy także Kątów Wrocławskich. W pozostałych gminach – co dosyć dziwne – dominuje wiosna, a lato znajduje się zwykle na drugiej pozycji, nieznacznie wyprzedzając jesień. Ciekawy wyjątek stanowi gmina Kobierzyce, gdzie największe znaczenie ma wiosna, mniejsze jesień, a lato znajduje się dopiero na trzecim miejscu, tylko nieznacznie wyprzedzając zimą. Pora zimowa we wszystkich gminach była najrzadziej wskazywana jako okres największego natężenia korzystania z usług turystycznych świadczonych przez badane podmioty. Wyraźnie zaznaczona przewaga dni weekendowych nad powszednimi widoczna jest z kolei w gminach Legnickie Pole, Kunice i Wisznia Mała (ryc. 81), które to jednostki można zaliczyć do terenów o relatywnie silniej rozwiniętej turystyce na tle całego otoczenia Wrocławia i Legnicy (co już wcześniej kilkakrotnie podkreślano). Ciekawa sytuacja dotyczy gminy Oborniki Śląskie, gdzie najwięcej (na tle wszystkich gmin) podmiotów jako okres natężenia sprzedaży usług podało dni wakacyjno-urlopowe i jednocześnie wielu respondentów wskazało na weekendy i święta. Natomiast wyraźna przewaga dni roboczych dotyczy gmin Kobierzyce i Krotoszyce. W przypadku drugiej gminy pozostaje to w sprzeczności z prowadzoną promocją i zachodzącym w niej dosyć szybko rozwojem funkcji turystycznych, w przypadku pierwszej zaś wiąże się z typowo zarobkowym charakterem obszaru, z którego dla wypoczynku wyjeżdża się na inne, atrakcyjniejsze krajobrazowo, a całkiem niedalekie tereny Sudetów lub Przedgórze Sudeckiego.

W ramach analizy planów podmiotów turystycznych i okołoturystycznych w zakresie poszerzenia (rozwoju) usług zostaną wskazane gminy, w których poszczególne kategorie działań były najczęściej wymieniane. Rozwijając promocję i zasięg usług turystyczno-rekreacyjnych mają zamiar podmioty z gmin Krotoszyce, Czernica, Wisznia Mała, Oborniki Śląskie i Kobierzyce, z kolei szczególnie duży nacisk na rozwój zakresu oferty usług turystyczno-rekreacyjnych chcą położyć podmioty z gmin Siechnice i Legnickie Pole, w nieco mniejszym stopniu z Kunic, Miłkowic i Kątów Wrocławskich, a w dalszej kolejności m.in. także z Czernicy. Działania infrastrukturalne w zakresie rozwoju bazy materialnej turystyki były często wskazywane w Długołęce, Kobierzycach i Miękinia. Pozostałe kierunki rozwoju usług miały już mniejsze znaczenie. Relatywnie większa liczba podmiotów, które chcą podnieść jakość aktualnie świadczonych usług turystyczno-rekreacyjnych, została odnotowana w gminach Miękinia i Długołęka, zaś rozwijać współpracę branżową w zakresie dystrybucji produktów ma zamiar nieco więcej podmiotów z gminy Siechnice. Rozwój i wzmocnienie potencjału specjalistycznej kadry były nieco częściej wymieniane przez respondentów z Wiszni Małej i Siechnic.

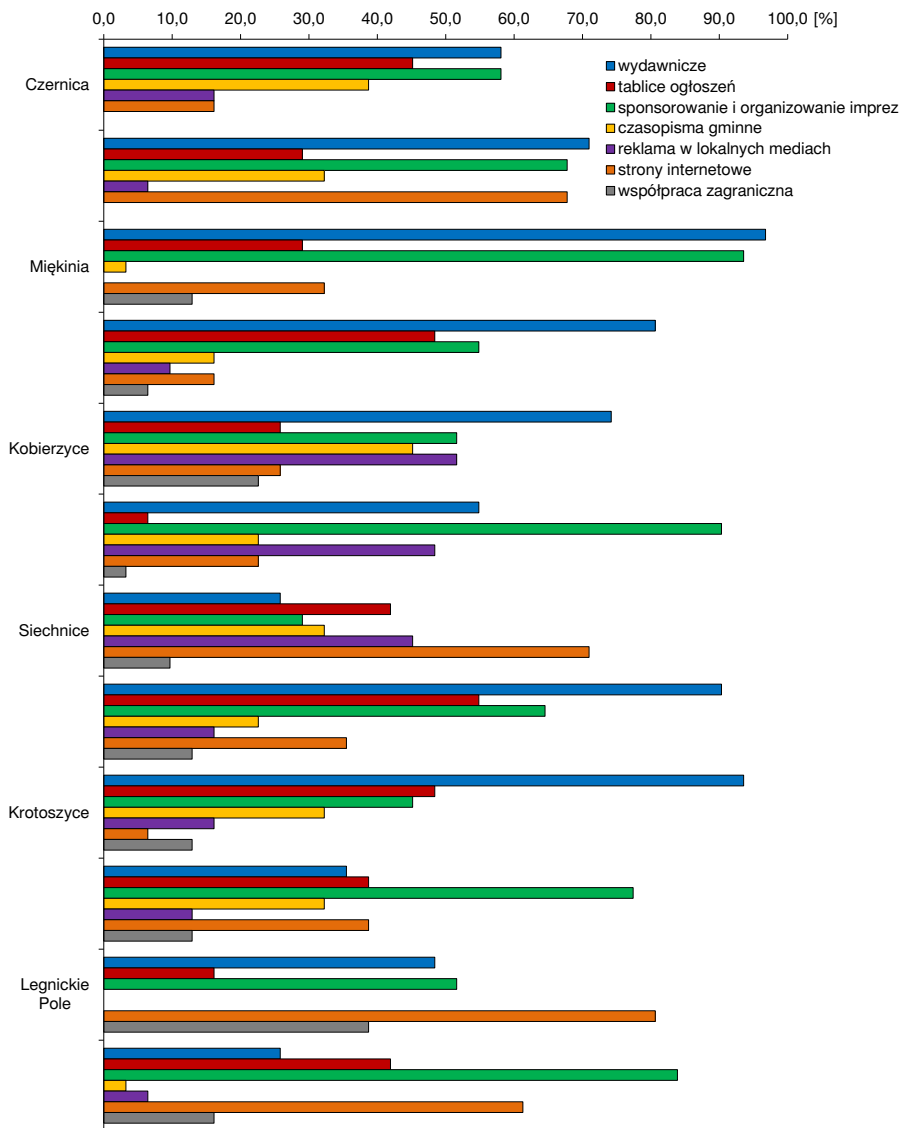
Zgodnie z tym, o czym wspomniano przy okazji omawiania wyników sumarycznych, działalność promocyjna badanych podmiotów miała głównie charakter indywidualny. Najwięcej inicjatyw wspólnych podjęły podmioty z gmin Krotoszyce (45%), Miękinia (39%) i Kobierzyce (35%), zaś najmniej – z gmin Długo-

łęka i Legnickie Pole (zaledwie po 3%). W gminach Długołęka, Czernica, Kobierzycy, Kąty Wrocławskie, Siechnice, Miłkowice, Legnickie Pole i Kunice najważniejszym sposobem promocji własnej działalności była reklama w telewizji, radiu, gazetach i Internecie, przy czym w pierwszej wymienionej gminie na drugiej pozycji znalazła się promocja uzupełniająca, w trzech kolejnych działania *public relations*, a w pozostałych akwizycja (bezpośredni kontakt z nabywcą). Natomiast w gminach Wisznia Mała, Miękinia, Oborniki Śląskie i Krotoszyce to właśnie akwizycja była najważniejszą formą działalności promocyjnej, na drugim miejscu w przypadku Krotoszyce uplasowała się promocja uzupełniająca, a w pozostałych reklama.

Proturystyczna polityka promocyjna gmin jest przez respondentów z większości badanych jednostek oceniana pozytywnie, choć tylko w Kunicach znaczniejszy jest udział osób, które określają ją jako bardzo dobrą. W pozostałych przypadkach najwyższych ocen w ogóle nie ma lub są nieliczne, natomiast dominują oceny dobre polityki promocyjnej. Warto jednak zauważyć, że zdania respondentów z gminy Kunice są dosyć podzielone, bo duży odsetek uzyskały też oceny negatywne. Dominację ocen niekorzystnych odnotowano jednak tylko w dwóch gminach: wyraźną w Miłkowicach i niewielką w Miękini, zaś w Czernicy oceny pozytywne i negatywne są równoliczne. Niestety w takich gminach, jak Długołęka, Krotoszyce, Kąty Wrocławskie i Wisznia Mała bardzo duży odsetek badanych nie miał na ten temat ukształtowanego poglądu. W pierwszej z wymienionych gmin osoby niemające zdania utworzyły nawet liczniejszą grupę niż w przypadku każdej z ocen. Poszczególne rodzaje działań promocyjnych są w konkretnych gminach oceniane nieco odmiennie (ryc. 82), przy czym w większości jako wyróżniające się wskazywane są: działalność wydawnicza i organizacja imprez.

Promocja na stronach internetowych uzyskała wyjątkowo korzystne oceny w Legnickim Polu, Siechnicach, Wiszni Małej oraz Kunicach. Jeśli chodzi o działania promocyjne lub inne ewentualne formy oddziaływania na rynek turystyczny, dzięki którym gminy mogą być lepiej rozpoznawane w regionie i w kraju, to w gminach Legnickie Pole i Kunice największe znaczenie uzyskało tworzenie stron internetowych, co pozostaje w związku z powyższymi spostrzeżeniami, w gminie Miłkowice była to organizacja zajęć, eventów i imprez, a w gminie Kobierzycy organizacja oraz udział w targach i wystawach. W pozostałych jednostkach administracyjnych najczęściej podawano publikację opracowań turystyczno-rekreacyjnych, co zapewne wynika z wysokiej oceny tego rodzaju działań.

We wszystkich badanych gminach przeważają podmioty, które nie przynależą do jakichkolwiek związków lub organizacji turystycznych. W każdej gminie do różnego rodzaju związków przynależy nie więcej niż 16% podmiotów, jedynie w gminie Kobierzycy jest to aż 39% podmiotów, co wynika z ogólnie ściślejszej współpracy gospodarczej tego obszaru z kontrahentami i organizacjami w kraju i za granicą, a to z kolei wiąże się z licznymi dużymi inwestycjami w gminie. Właśnie w tej jednostce wyjątkowo dużo podmiotów przynależy do związków i zrzeszeń o wymiarze regionalnym i ponadregionalnym, natomiast na drugim miejscu znalazła się współpraca lokalna, która dominuje w większości

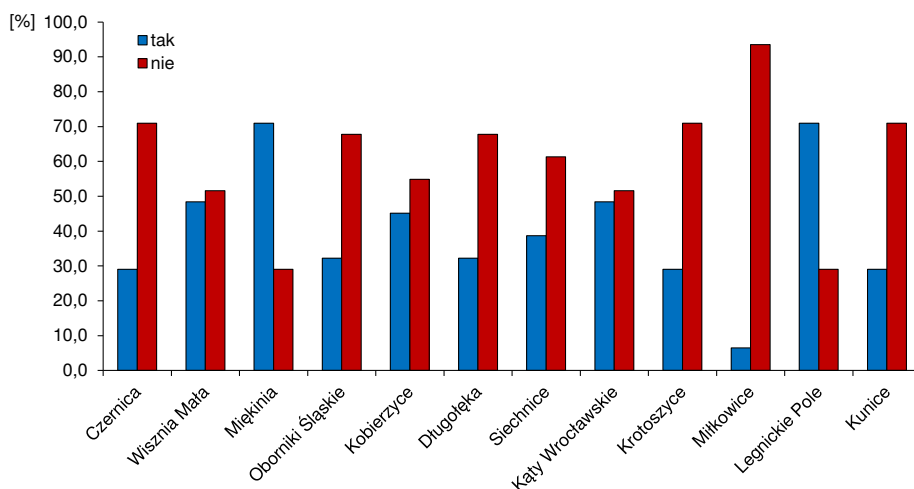

Rycina 82. Rodzaje działań promocyjnych prowadzonych w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy, wyróżniające je na tle regionu i kraju
 Figure 82. Types of marketing actions undertaken in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica, on the regional and national scale

pozostałych gmin. Wysoki wskaźnik przynależności do związków regionalnych i ponadregionalnych zanotowano jeszcze w Krotoszycach, zaś do związków krajowych i międzynarodowych w Kunicach. Najmniej podmiotów deklarujących przynależność do związków lub organizacji turystycznych odnotowano w gminach Długołęka i Miłkowie (po 3%).

Tylko w dwóch gminach (Miękinia i Wisznia Mała) przeważały podmioty deklarujące współpracę w ciągu ostatnich 3 lat z administracją publiczną w zakresie przedsięwzięć turystycznych i rekreacyjnych (odpowiednio 61% i 55%), w pozostałych badanych jednostkach administracyjnych dominowały podmioty nieprowadzące takiej współpracy – najwięcej jest ich w Długołęce (aż 81%), Obornikach Śląskich i Czernicy (po 71%). Dużą przewagą podmiotów niewspółpracujących nad współpracującymi zanotowano jeszcze w gminach Siechnice i Miłkowice (po 68%) oraz Kąty Wrocławskie i Krotoszyce (po 65%), w pozostałych gminach ta przewaga była niewielka. Współpraca z administracją publiczną w większości gmin polegała głównie na organizacji i współorganizacji przedsięwzięć turystyczno-rekreacyjnych i kulturalno-rozrywkowych, w mniejszym stopniu na wsparciu lub dofinansowywaniu realizacji własnych przedsięwzięć, choć w gminie Miłkowice te dwa aspekty były równie ważne, a w Siechnicach ten drugi był ważniejszy. Ponadto zwraca uwagę gmina Legnickie Pole, gdzie wyjątkowo często wskazywano na formy wzajemnej promocji działalności turystyczno-rekreacyjnej.

Podobnie jak w przypadku współpracy z administracją publiczną przewagę podmiotów, które zadeklarowały prowadzoną współpracę w zakresie przedsięwzięć turystycznych i rekreacyjnych z innymi podmiotami prywatnymi lub społecznymi, odnotowano tylko w dwóch gminach (ryc. 83), tj. w Miękinii oraz w Legnickim Polu (po około 71% badanych). W pozostałych gminach w mniejszym (Wisznia Mała, Kąty Wrocławskie) lub większym (np. Czernica i Kunice) stopniu przeważały podmioty nieprowadzące takiej współpracy, a największą dysproporcję w tym względzie odnotowano w Miłkowicach, gdzie aż 95% podmiotów nie współpracuje między sobą w żaden sposób.

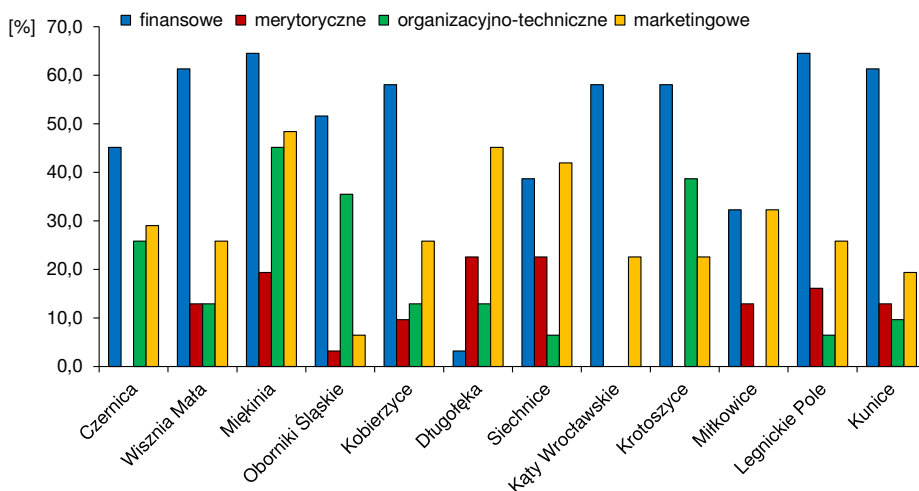
Rycina 83. Współpraca międzysektorowa w zakresie przedsięwzięć turystycznych i rekreacyjnych w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 83. Inter-sector cooperation in tourism and recreational initiatives in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

Wśród tych podmiotów, które współpracowały z innymi podmiotami prywatnymi lub społecznymi, wspólne działania związane były głównie z organizacją przedsięwzięć turystyczno-rekreacyjnych i kulturalno-rozrywkowych (największy odsetek w Miękinia i Legnickim Polu). W gminach Wisznia Mała, Kąty Wrocławskie i Miękinia wyjątkowo dużego znaczenia nabrało wsparcie lub dofinansowanie działalności i realizacji przedsięwzięć – w pierwszych dwóch jednostkach otrzymało nawet najwięcej głosów.

W Miękinia, Obornikach Śląskich, Kobierzycach i Legnickim Polu w większym niż standardowo stopniu korzystano z zewnętrznych funduszy krajowych lub europejskich, przy czym z różnych rodzajów tych funduszy skorzystały tylko podmioty z gminy Oborniki Śląskie, gdzie są beneficjenci aż pięciu kategorii wsparcia (Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, Program Operacyjny Kapitał Ludzki, programy krajowe, które mają największe znaczenie, oraz programy regionalne), oraz z gmin Miękinia, Kobierzyce i Legnickie Pole, gdzie otrzymano wsparcie z czterech kategorii programów (wszystkie wyżej wymienione poza ostatnią). W pozostałych gminach korzystano z pojedynczych rodzajów zewnętrznego wsparcia finansowego.

W większości gmin przeważająca część podmiotów wskazała, że w celu bardziej efektywnej realizacji nowych przedsięwzięć i projektów turystyczno-rekreacyjnych potrzebuje wsparcia finansowego oraz – na drugim miejscu – wsparcia marketingowego (ryc. 84). Wyjątek stanowi gmina Długoleśka, gdzie wsparcie marketingowe okazało się najważniejsze, a za nim uplasowało się wsparcie marketingowe, oraz gmina Siechnice, gdzie czynnik pomocy marketingowej wyprzedził wsparcie finansowe. Z kolei w gminie Miłkowice te dwa czynniki były

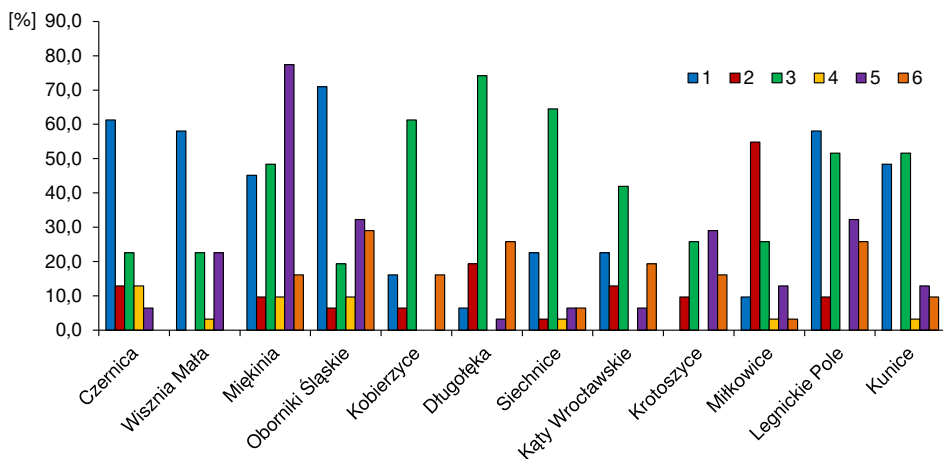
Rycina 84. Oczekiwania podmiotów turystycznych gmin podmiejskich w zakresie tworzenia projektów i przedsięwzięć turystyczno-rekreacyjnych w odniesieniu do instytucji otoczenia zewnętrznego

Figure 84. Expectations of tourism entities of suburban municipalities in creating tourism and recreational projects and initiatives, towards outer institutions

równoważne. Od ogólnej tendencji odróżniają się także Oborniki Śląskie i Krotoszyce, w których wsparcie finansowe jest wprawdzie najważniejsze, jednak na drugim miejscu znalazła się pomoc organizacyjno-techniczna. Ogólnie w większości gmin pomoc merytoryczna i organizacyjno-techniczna miały relatywnie mniejsze znaczenie, a w niektórych gminach nie były wskazywane w ogóle.

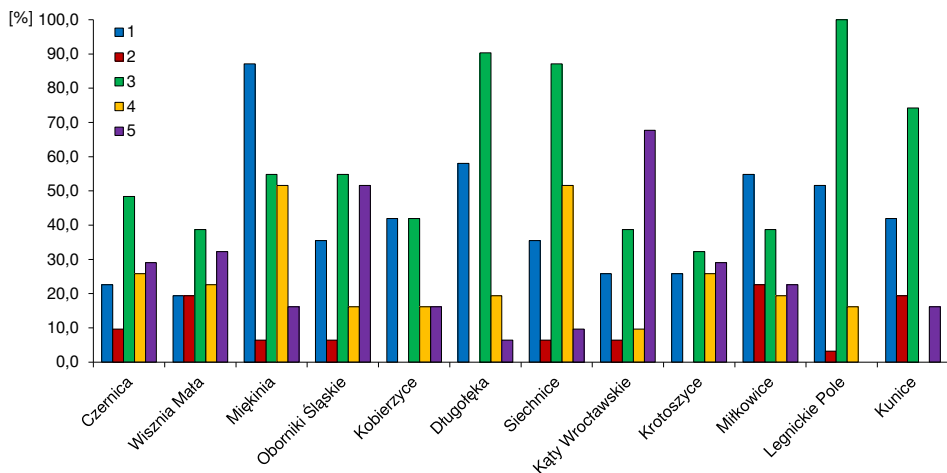
Jedynie w gminach Legnickie Pole i Kunice największy odsetek respondentów był zdania, że turystyka pełni funkcję równorzędną z innymi dziedzinami, także w tych gminach relatywnie częściej uznawano, że pełni ona rolę dominującą. Takie odpowiedzi wynikają jednak w tych dwóch przypadkach z odmiennych uwarunkowań. W Kunicach wiąże się to z dosyć wysoko rozwiniętą bazą dla turystyki wypoczynkowej (głównie kąpielisko nad Jeziorem Kunickim), natomiast w Legnickim Polu z wyróżniającym się na tle regionu zabytkiem (klasztorem), będącym celem nie tylko turystyki krajoznawczej, ale przyjazdów o charakterze religijnym. Dziwić może, że w Kunicach niewielka grupa respondentów w ogóle nie zauważa obecności turystyki na obszarze gminy. W pozostałych gminach według przeważającej większości badanych turystyka pełni tylko rolę uzupełniającą względem innych funkcji – w Miłkowicach taką odpowiedź podali wszyscy pytani. Wyjątkowo duży udział wskazań na funkcję uzupełniającą zanotowano też w gminach Czernica, Miękinia, Długołęka i Siechnice.

Główne ograniczenia rozwoju turystyki, jak również i kierunki jej rozwoju zawsze pozostają specyficzne dla sytuacji konkretnej gminy (ryc. 85 i 86). Można jednak zauważyć, że głównym problemem są niedostateczne fundusze oraz nieodpowiednia polityka turystyczna, choć w gminie Miękinia (i w mniejszym stopniu także w Krotoszycach) był to niski stopień zagospodarowania turys-

1 – niedostateczne fundusze; 2 – niski poziom atrakcyjności turystycznej gminy; 3 – nieodpowiednia polityka turystyczna; 4 – niewielki potencjał społeczny; 5 – niski stopień zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego; 6 – ograniczona oferta turystyczno-rekreacyjna

Rycina 85. Najważniejsze czynniki ograniczające rozwój turystyki i rekreacji w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy
Figure 85. Most important factors limiting the development of tourism and recreation in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

1 – rozbudowa i utrzymanie infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej; 2 – rozbudowa i utrzymanie infrastruktury sportowo-rekreacyjnej; 3 – upowszechnianie i organizacja przedsięwzięć turystyczno-wypoczynkowych; 4 – upowszechnianie i organizacja przedsięwzięć sportowo-rekreacyjnych; 5 – utrzymanie walorów przyrodniczych, kulturowych i wypoczynkowych

Rycina 86. Kierunki rozwoju turystyki i rekreacji w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy

Figure 86. Directions of development of tourism and recreation in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

tyczno-rekreacyjnego, zaś w Miłkowicach niski poziom atrakcyjności turystycznej gminy. Aby turystyka mogła się nadal rozwijać, konieczne są, zdaniem respondentów z gminy Kąty Wrocławskie, starania o utrzymanie jakości walorów przyrodniczych, kulturowych i wypoczynkowych. W pozostałych jednostkach terytorialnych zwracano uwagę głównie na rozbudowę i utrzymanie infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej lub sportowo-rekreacyjnej, a jedynie w Miękinii i Siechnicach większą rolę przypisano upowszechnianiu i organizacji przedsięwzięć sportowo-rekreacyjnych. Ostatecznie, jeśli chodzi o działania organizacyjne, gospodarcze i polityczne, jakie należy podjąć w celu rozwoju funkcji turystycznej gmin, to w Krotoszycach, Kobierzycach i Wiszni Małej częściej niż standardowo wskazywano aktywizację społeczno-gospodarczą i prowadzenie efektywnej polityki finansowej, zaś w Miękinii, Kunicach, Siechnicach, Długolece i Miłkowicach największy odsetek podmiotów gospodarczych zwracał uwagę na racjonalne tworzenie i koordynowanie polityki przestrzennej.

Podsumowując powyższe spostrzeżenia dotyczące roli podmiotów turystycznych i okołoturystycznych w gospodarce turystycznej badanych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy oraz opinii przedstawicieli tych podmiotów o turystyce i wypoczynku na ich obszarach, na których prowadzą działalność, można podać kilka wstępnych wskazań o charakterze rekomendacyjnym:

- Należy stworzyć odpowiednie warunki do współpracy podmiotów turystycznych i okołoturystycznych między sobą, z innymi rodzajami podmiotów, jak również z administracją publiczną, gdyż aktualnie skala tej współpracy nie jest zadowalająca.

- Należy promować wśród podmiotów możliwość pozyskiwania funduszy zewnętrznych krajowych i zagranicznych. Powinna zostać stworzona platforma współpracy między organizacjami społecznymi a administracją w celu odpowiedniego finansowania rozwoju funkcji turystycznych.
- Należy ułatwić podmiotom turystycznym i podobnym rozwój zakresu oferty usług turystyczno-rekreacyjnych, a także umożliwić poprawę promocji i zasięgu usług turystyczno-rekreacyjnych oraz rozwój bazy materialnej turystyki (obiekty, urządzenia).
- Podmioty związane z turystyką, aby realizować nowe przedsięwzięcia i projekty turystyczno-rekreacyjne, powinny otrzymać głównie wsparcie finansowe (dotacje, dofinansowanie, ulgi podatkowe itp.), a w dalszej kolejności marketingowe (informacja, promocja, reklama itp.), organizacyjno-techniczne (logistyka, obiekty, urządzenia, sprzęt itp.) i merytoryczne (szkolenia, kursy, pomoc specjalistów, wsparcie wolontariuszy itp.).
- Należy zintensyfikować działania podmiotów w zakresie promocji własnej oferty, zwłaszcza rozpowszechniać wspólne inicjatywy promocyjne, jak również ciągle rozwijać relatywnie dobrze oceniane działania promocyjne gmin.
- Należy zwiększyć konkurencyjność oferty turystycznej gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy, dbając o jej promocję i rozpoznawalność na szerszej arenie, a jednocześnie poprawić opinie o tej ofercie wśród osób zarządzających podmiotami turystycznymi i pokrewnymi.
- Rozwój turystyki będzie możliwy pod warunkiem upowszechniania i lepszej organizacji przedsięwzięć turystyczno-wypoczynkowych i sportowo-rekreacyjnych, rozbudowy infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej oraz utrzymania odpowiedniej jakości walorów przyrodniczych, kulturowych i wypoczynkowych.
- Niezbędne są: aktywizacja społeczno-gospodarcza regionu, zasadna, przejrzysta i efektywna polityka finansowa oraz racjonalne tworzenie i koordynowanie polityki przestrzennej.

Należy również podkreślić, że uzyskane informacje dają szansę konfrontacji podaży produktów turystycznych z popytem, czyli oczekiwaniami turystów ujawnionymi w skierowanej do nich ankiecie. Jednocześnie wyniki umożliwiają określenie wpływu i znaczenia poszczególnych sektorów odnośnie do zindywidualizowanej aktywizacji turystycznej poszczególnych gmin.

6.4. STAN I KIERUNKI ROZWOJU TURYSTYKI I REKREACJI – OCENA WŁADZ SAMORZĄDOWYCH

Badania opinii przedstawicieli organów samorządowych odnośnie do kierunków działań proturystycznych w zarządzanych jednostkach gminnych stanowiły niezwykle istotne zagadnienie w procesie ustalania realizowanej w nich polityki turystycznej. Ze względu na znaczące zasoby turystyczne i wypoczynkowe gmin podmiejskich Legnicy i Wrocławia, ich organy samorządowe powinny być żywotnie zainteresowane rozwojem turystyki i wypoczynku w obrębie zarządzanego obszaru.

Zazwyczaj, upowszechnianie turystyki oraz kształtowanie w gminach struktury i jakości ich zasobów turystycznych, jak również kierunków ich rozwoju, utożsamiane jest z przedsiębiorczością władz samorządowych. Powszechnie oznacza to przypisywanie samorządom przez społeczności lokalne obowiązku tworzenia, utrzymania i nadzorowania potencjału turystycznego w gminach. Jednak w praktyce działalność jednostek samorządowych, realizacja tych zadań oraz kierunków i zakresu ich podejmowania pozostaje najczęściej w gestii organów zarządczych, które współdziałają z administracją publiczną, radami gminnymi, organizacjami społecznymi, podmiotami gospodarczymi oraz społecznościami lokalnymi, przez które są wspierane.

W konsekwencji przyjęto założenie, że w celu rozpoznania skali świadomości, działań dotychczasowych oraz zamierzeń samorządów gminnych w zakresie rozwoju turystyki i wypoczynku należy przeprowadzić badanie sondażowe wśród wójtów i burmistrzów badanych gmin podmiejskich. Ustalono, że priorytetowe zadania badawcze będą obejmować:

- stopień świadomości władz gminnych o obecnej funkcji obszaru oraz występujących na terenie gminy zasobach sprzyjających rozwojowi turystyki (wypoczynku),
- poznanie samooceny organów gmin na temat stanu bazy turystyczno-wypoczynkowej,
- zbadanie oceny korzyści, jakie turystyka przynosi gminie i jej mieszkańcom,
- ustalenie zakresu celowości i rodzajów turystyki, jakie należy rozwijać w gminach,
- rozpoznanie działań samorządów gminnych w zakresie rozwoju turystyki, a zwłaszcza opracowywania programów jej rozwoju, form promocji, charakteru i skali inwestycji turystycznych podejmowanych lub wspomaganych przez gminę,
- zbadanie skali współdziałania gmin z innymi podmiotami w rozwoju turystyki,
- określenie zamierzeń władz gminnych dotyczących rozwoju turystyki i wypoczynku na obszarach przez nie administrowanych.

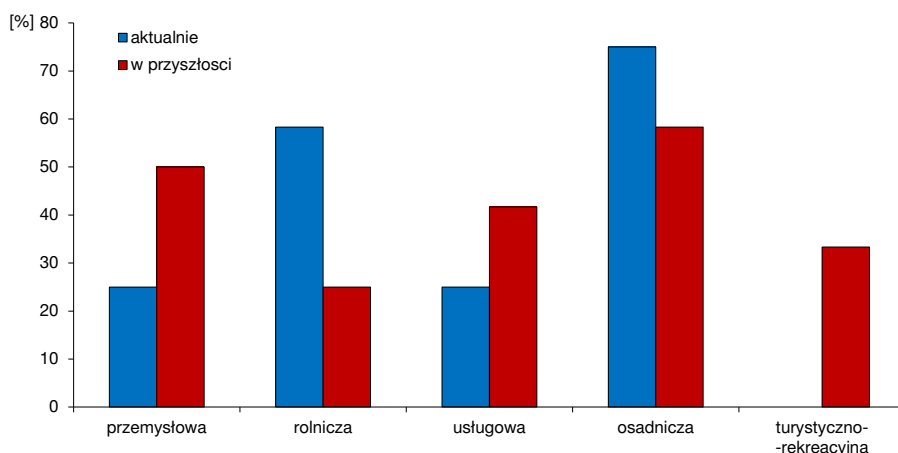
Zarówno w planowaniu przestrzennym, infrastrukturalnym, jak i społeczno-gospodarczym gminy podmiejskie muszą uwspólniać swoje kierunki strategiczne w odróżnieniu od innych jednostek wiejskich lub miejsko-wiejskich, także w zakresie turystyki, nie tylko z założeniami regionalnymi i powiatowymi, ale także z polityką i gospodarką sąsiadujących z nimi miast. Stosunkowo częstą sytuacją jest tworzenie przez samorzady nienaturalnego dla ich obszaru produktu turystycznego lub sportowo-rekreacyjnego, z którym nie pozostają w najmniejszym stopniu identyfikowane.

Pomysł na aktywizację turystyczną i wypoczynkową obszarów gmin, jak i kreowanie poszczególnych produktów turystycznych, mają swoje źródło zazwyczaj w wieloletnich koncepcjach rozwoju społeczno-gospodarczego ich zarządców, czyli burmistrzów i wójtów. Mimo niewątpliwie istotnego znaczenia, jakie w tym przypadku wnosi otoczenie społeczno-gospodarcze, można uznać na podstawie obserwacji i doświadczeń, że ma ono charakter uzupełniającej lub doradczy (głów-

nie polegający na wyrażaniu opinii). Stąd tak ważne było, w odniesieniu do całości realizowanych w ramach projektu badań sondażowych, bezpośrednie poznanie podłoża i uwarunkowań prowadzonej polityki turystycznej i wypoczynkowej wśród przedstawicieli organów zarządzających badanymi gminami. W szczególności próbowano rozpoznać i rozważyć opinie na temat: dominującej funkcji obszarów gminnych, wyróżniających się produktów turystycznych i wypoczynkowych, roli jednostek publicznych i modeli współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym na rzecz rozwoju turystyki, rekreacji, sportu i kultury w gminach oraz koncepcji, zamierzeń i działań administracyjnych w zakresie kierunków aktywizacji ich obszarów.

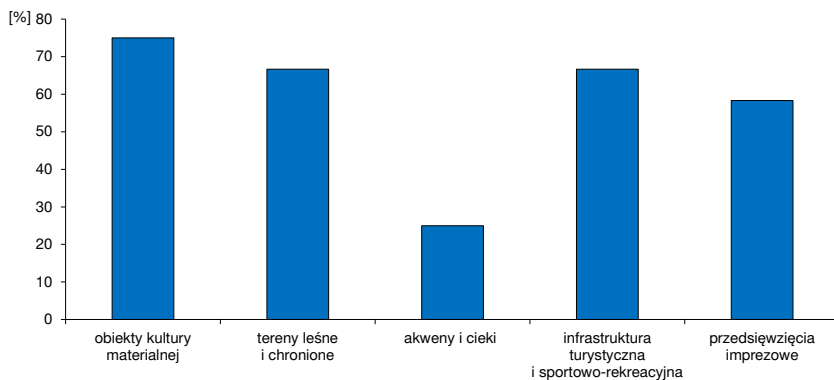
Spośród wskazywanej przez respondentów dominującej aktualnie funkcji obszarów bezpośredniego otoczenia dużych miast, zdecydowanie najczęściej wyróżniano funkcję osadniczą (75%) oraz rolniczą (58,3%). Istotne odstępstwo od aktualnego stanu zauważono w odniesieniu do kreowanych na przyszłość kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego gmin. Na podstawie przeprowadzonych wywiadów ustalono, że ich funkcja dominująca nadal będzie przyjmować głównie charakter osadniczy (58,3%), ale z wyraźną tendencją do jej regresji na rzecz rozwoju funkcji przemysłowej i usługowej (odpowiednio 50% i 41,7%) oraz zdecydowanie rozwijającej się funkcji turystyczno-rekreacyjnej (33%). Wskazywane przez burmistrzów i wójtów różnice w ukierunkowaniu rozwoju zarządzanych obszarów przedstawiono na rycinie 87.

W przeważającej większości władze gmin uznają, że wyróżniającym się walorem decydującym o atrakcyjności obszaru dla obecnych i potencjalnych turystów są obiekty kultury materialnej (wskazywało na nie 75% osób, czyli 9 burmistrzów i wójtów). Znaczącym wyróżnikiem atrakcyjności turystycznej i wypoczynkowej gmin pozostają w opinii respondentów tereny leśne i chronione oraz infrastruktura turystyczna i sportowo-rekreacyjna (po 66,7% wskazań) oraz zorganizowane przedsięwzięcia imprezowe (58,3%). Ponadto wśród wyróżniających się

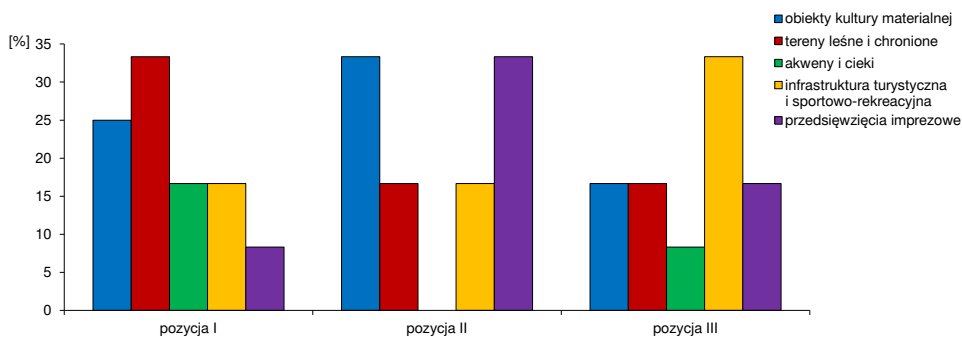
Rycina 87. Dominująca funkcja obszaru gmin – aktualnie i w przyszłości
Figure 87. Dominating function of municipalities – current and future state

atrakcji turystyczno-wypoczynkowych gmin wymieniano jeszcze akweny i ciekі, na które jednak wskazywały jedynie 3 gminy. Zastosowane w tym przypadku rangowanie poszczególnych grup wyróżniających się atrakcji turystyczno-wypoczynkowych gmin wskazuje na zdecydowane ich zróżnicowanie w tym względzie, jak również na korzystne, w odniesieniu do sąsiadujących miast, rozlokowanie i urozmaicenie w obrębie rozpatrywanych obszarów podmiejskich. W oparciu o dokonany podział, zauważa się niemal równomierny rozkład typowanych przez przedstawicieli władz gminnych głównych wyróżników atrakcyjności turystycznej reprezentowanych gmin. Należy przy tym zaznaczyć, że najwięcej (1/3) burmistrzów i wójtów uznało jako najbardziej charakterystyczne zasoby turystyczno-rekreacyjne własnej gminy, tj. tereny leśne i chronione. W drugiej kolejności wskazywano na obiekty kultury materialnej, a następnie akweny i ciekі, obiekty i urządzenia turystyczno-sportowo-rekreacyjne oraz przedsięwzięcia imprezowe (uznane jako dominująca grupa atrakcji w 1 gminie). Szczegółowe dane zamieszczone są na rycinach 88 i 89.

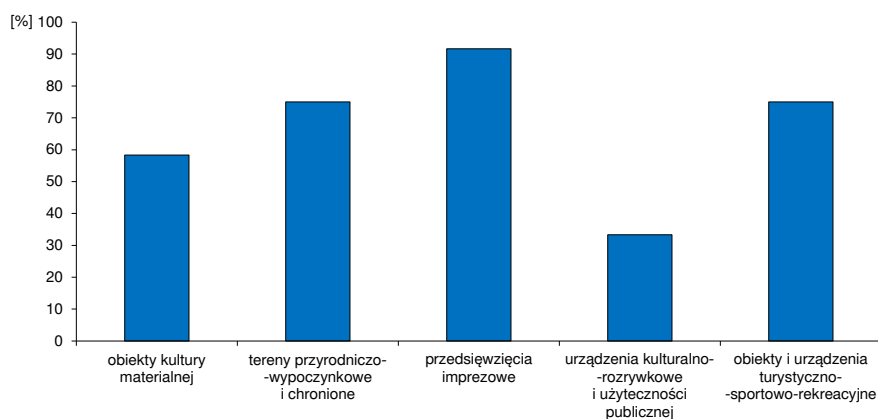
Rycina 88. Główne wyróżniki atrakcyjności turystycznej gmin – wyrażone ogółem wskazań

Figure 88. Main features of tourist attractiveness of municipalities – all answers

Rycina 89. Główne wyróżniki atrakcyjności turystycznej gmin – wyrażone rangą wskazań

Figure 89. Main features of tourist attractiveness of municipalities – first, second and third place

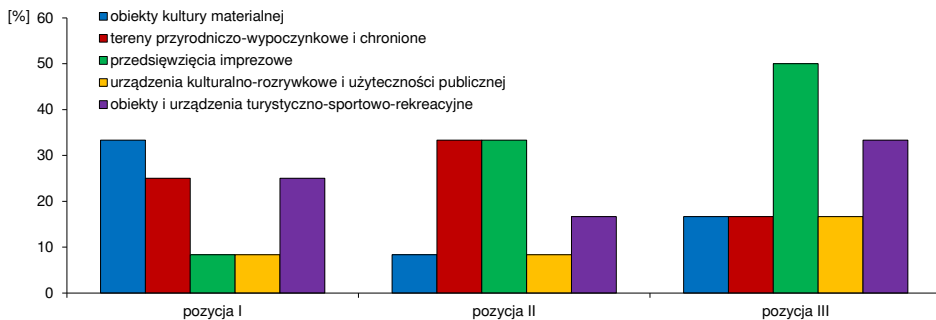
Rycina 90. Struktura specyficznych produktów turystyczno-wypoczynkowych gmin według wskazań organów samorządowych (ogółem)

Figure 90. Structure of tourism and recreational products according to self-government units

W odróżnieniu od wykazywanych przez burmistrzów i wójtów aktualnych wyróżników atrakcyjności turystyczno-wypoczynkowej gmin, kierunki tworzenia produktów turystycznych, a co za tym zwiększania konkurencyjności obszaru i natężenia migracji turystycznych pozostają znacząco odmienne. Wyniki przeprowadzonych wywiadów wykazały zdecydowanie, że celem działań pro-turystycznych podejmowanych w gminach jest realizacja przedsięwzięć imprezowych (turystycznych, sportowo-rekreacyjnych, kulturalno-rozrywkowych). Dążenie do stworzenia specyficznego dla obszaru gminy produktu turystyczno-wypoczynkowego nawiązującego do istniejących i przystosowanych zasobów strukturalnych w rozmaitych formach imprez deklaruje 11 z 12 badanych osób. Podobnie, choć w nieco mniejszym wymiarze (75% wskazań), badani przedstawiciele władz lokalnych przyjmują za podstawę gminnego produktu turystyczno-wypoczynkowego: tereny przyrodniczo-wypoczynkowe i chronione oraz obiekty i urządzenia turystyczno-sportowo-rekreacyjne (ryc. 90).

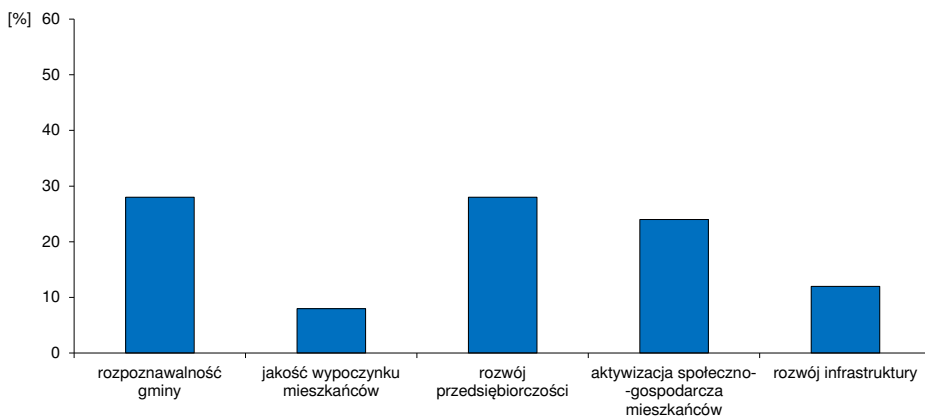
Interpretując wypowiedzi burmistrzów i wójtów badanych jednostek samorządowych, należy podkreślić, że przyjęcie takich kierunków i rozwiązań, stwarza znakomite możliwości do międzysektorowego współdziałania, a w przyszłości może pośrednio prowadzić do ukształtowania trwałego i przede wszystkim identyfikowanego z obszarem gminy produktu turystycznego. Uzasadnienie racjonalnego, jak się wydaje, wyróżniania produktów turystycznych w gminach przez ich władze, można prawdopodobnie oprzeć na dwóch priorytetowych przesłankach: rodzaju własności zasobów oraz dysponowaniu potencjałem ludzkim.

W uzupełnieniu analiz wypowiedzi burmistrzów i wójtów dotyczących dominujących w obszarach gmin produktów turystyczno-wypoczynkowych należy zauważyć, że uznane jako wyróżniki przedsięwzięcia imprezowe oraz obiekty turystyczno-sportowo-rekreacyjne w większości przypadków były wskazywane w drugiej lub trzeciej kolejności rankingu (stanowiąc produkty uzupełniające lub

Rycina 91. Struktura specyficznych produktów turystyczno-wypoczynkowych gmin – wyrażona rangą wskazań organów samorządowych

Figure 91. Structure of tourism and recreational products of municipalities – according to their ranks by self-government units

Rycina 92. Korzyści wynikające z rozwoju turystyki dla gmin – wyrażone ogółem wskazań

Figure 92. Benefits from the development of tourism for the municipalities – all answers

towarzyszące). Największe znaczenie przypisywano obiektom kultury materialnej (33,3% wskazań), a następnie terenom przyrodniczo-wypoczynkowym i chronionym oraz obiektom i urządzeniom turystyczno-sportowo-rekreacyjnym (po 25% wskazań). Strukturę wypowiedzi w ujęciu rangowym przedstawia rycina 91.

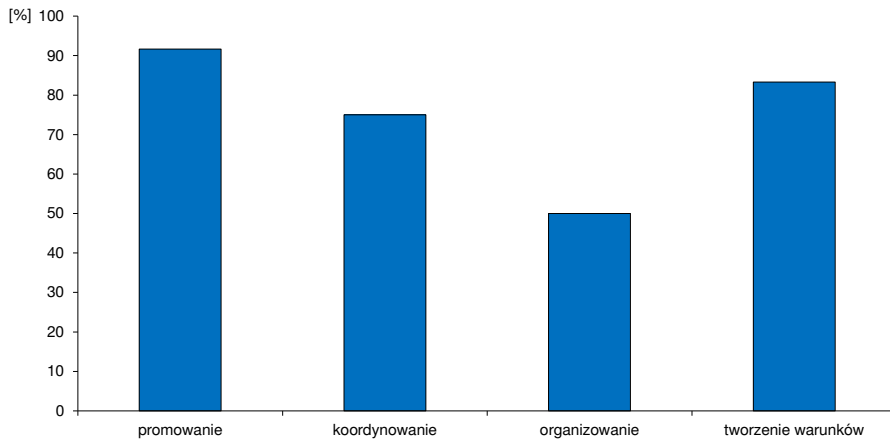
Dla ogółu badanych przedstawiciele organów zarządczych gmin oczywiste jest uzyskiwanie korzyści społeczno-gospodarczych z wdrażania i realizowania zadań o charakterze turystycznym i wypoczynkowym na obszarach gminnych. Wśród korzyści wynikających z rozwoju funkcji turystycznej w badanych gminach podmiejskich wskazywano w pierwszej kolejności na dwa racjonalnie uzasadnione aspekty. Równorzędnie (na poziomie 28% wskazań) uznano, że turystyka prowadzi lub może prowadzić do wyższego stopnia rozpoznawalności gmin w układzie regionalnym lub nawet ogólnokrajowym czy międzynarodowym oraz powoduje lub może powodować rozwój przedsiębiorczości w ich

obszarach. Ponadto w wypowiedziach (niemal 1/4 wskazań) podkreślano kontekst aktywizacji społeczno-gospodarczej mieszkańców gmin, utożsamiano turystykę z rozwojem infrastruktury technicznej (12%) oraz podnoszeniem kultury i jakości wypoczynku ich mieszkańców (8%) (ryc. 92).

W początkowych latach funkcjonowania samorządów i równocześnie uspołeczniania oraz prywatyzowania realizacji zadań publicznych, w większości gmin polskich dominowało przekonanie społeczności lokalnych o wiodącej funkcji jednostek samorządowych w zakresie tworzenia „przestrzeni” i rozwiązywania wszelkich problemów o charakterze społeczno-gospodarczym. Prowadzona przez samorzady polityka społeczno-gospodarcza, w tym również turystyczno-rekreacyjna, doprowadziła do istotnych przemian w postrzeganiu i ocenie ich roli w tym zakresie. Począwszy od przekształceń własnościowych infrastruktury turystyczno-sportowo-rekreacyjnej a skończywszy na współdecydowaniu o kierunkach zagospodarowania przestrzennego czy też tworzeniu możliwości realizacji zadań publicznych przez organizacje społeczne i przedsiębiorstwa prywatne, doprowadzono do wspólnej odpowiedzialności oraz utożsamiania się społeczności lokalnych z rozwojem zrównoważonym obszarów gmin.

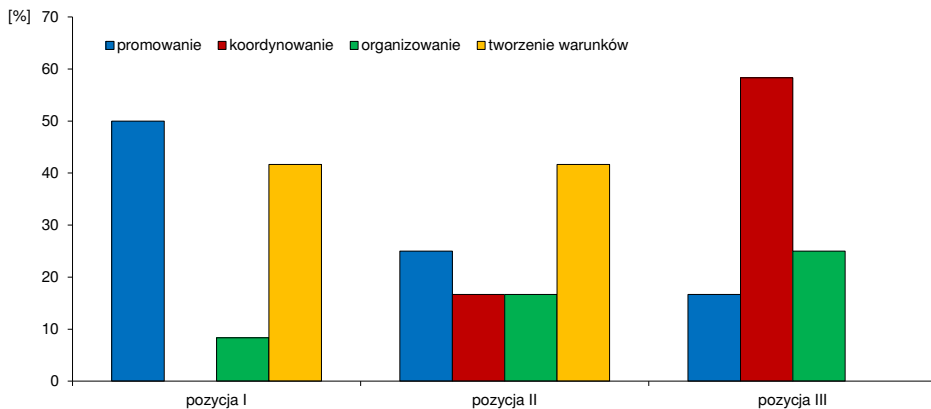
Obecną działalność jednostek publicznych w zakresie zadań okołoturystycznych sprowadza się najczęściej do roli współdecydenta. W praktyce oznacza to istotne zróżnicowanie ukierunkowania oraz zakresu podejmowanych działań na rzecz rozwoju takich dziedzin, jak: turystyka, sport, rekreacja czy kultura. Występowanie tych różnic jest w jeszcze większym stopniu zauważalne w gminach bezpośredniego otoczenia dużych miast, co wynika z ich znacząco mniejszych możliwości organizacyjno-finansowych i infrastrukturalnych i oraz konieczności tworzenia odmiennych a jednocześnie atrakcyjnych produktów turystyczno-wypoczynkowych. Bardzo często prowadzi to do tworzenia produktów całkowicie niespójnych z obszarem, a przez to charakteryzujących się krótkotrwałym „cyklem życia”, niedochodowych i marginalizowanych wraz z następującą kandydacją nowych władz samorządowych.

W gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia zauważa się wielokierunkowe oddziaływanie jednostek samorządowych na kształtowanie oraz organizowanie przedsięwzięć turystycznych mających zasadnicze znaczenie w tworzeniu wizerunku ich obszarów. Wynikające z ponad dwudziestoletnich doświadczeń samorządów systemy wspierania realizacji zadań turystycznych i wypoczynkowych mają w badanych gminach zróżnicowany charakter i wymiar w zależności od prowadzonej polityki turystycznej. Wskazania przedstawicieli organów zarządczych potwierdziły dominację działań jednostek publicznych, przejawiających się głównie w promowaniu (91,7%) i tworzeniu warunków (83,3%) dla organizacji przedsięwzięć turystyczno-rekreacyjno-sportowych i kulturalno-rozrywkowych oraz ich koordynowaniu (75%). Wypowiedzi burmistrzów i wójtów badanych gmin stanowią niezwykle istotne odzwierciedlenie przemian, jakie nastąpiły w zakresie priorytetowych ról pełnionych w początkowych latach ich funkcjonowania (organizatora) i obecnie (gospodarza i promotora). Dynamikę zmian w ujęciu czasowym potwierdzają również wskazania badanych władz samorządowych gmin podmiejskich, określających własne działania wspierające działal-

Rycina 93. Rola samorządu w rozwoju turystyki w gminach – wyrażona ogółem wskazań

Figure 93. Role of self-government in the development of tourism in municipalities – all answers

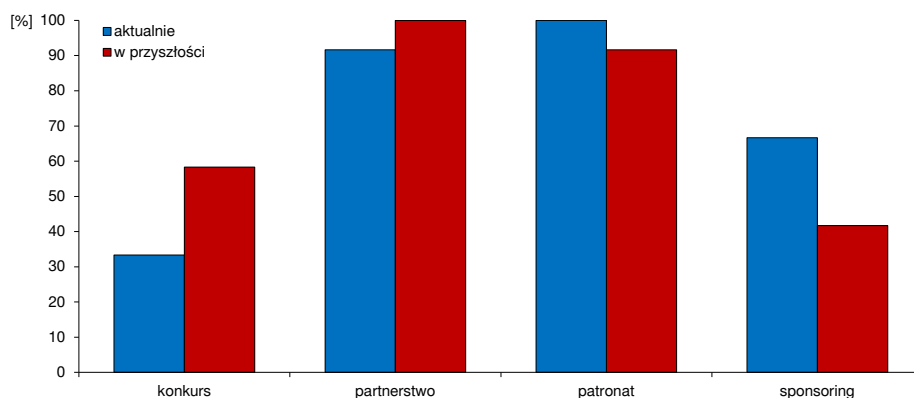
Rycina 94. Rola samorządu w rozwoju turystyki w gminach – wyrażona rangą wskazań

Figure 94. Role of self-government in the development of tourism in municipalities – ranks

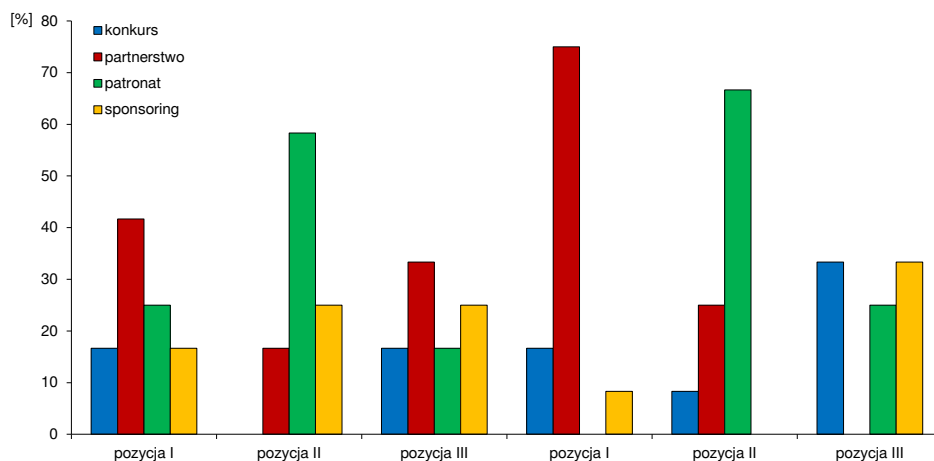
ność turystyczno-wypoczynkową na ich obszarach jako promocyjne (wskazania przedstawicieli 6 gmin) oraz gestorskie lub twórcze (5 gmin) (ryc. 93 i 94).

Wytyczane za pomocą aktów normatywnych oraz aktów prawa miejscowego, jak również ustanawiane w poszczególnych jednostkach samorządowych dokumenty statutowe i organizacyjne stanowią podstawę przy uwzględnianiu również innych dokumentów planistycznych (wewnętrznych) oraz określaniu praktycznych mechanizmów (modeli) wsparcia organizacyjno-finansowego realizacji przedsięwzięć turystyczno-rekreacyjnych w badanych gminach podmiejskich. Wypowiedzi przedstawicieli organów zarządczych gmin wskazują, że niemal wszystkie samorządy, zarówno w przeszłości, jak i obecnie, wykorzystywały w głównej mierze partnerski oraz patronacki model wsparcia organizacyjno-

-finansowego realizacji przedsięwzięć turystycznych i wypoczynkowych na swoich obszarach. Jednocześnie zauważa się, że według wskazań organów zarządczych gmin formuła sponsorowania publicznego zadań okołoturystycznych traci na znaczeniu na rzecz współcześnie dominującego w większości jednostek samorządowych w Polsce systemu konkursowego (ryc. 95 i 96). Wydaje się, że w perspektywie 2020 roku model konkursowy, pomimo wyróżnienia go na pierwszym miejscu zaledwie w 2 gminach podmiejskich, stanie się równorzędny do międzysektorowej współpracy partnerskiej i patronackiej bądź nawet ją przewyższy.

Rycina 95. Modele organizacyjno-finansowego wsparcia realizacji przedsięwzięć turystycznych – wyrażone ogółem wskazań
Figure 95. Models of organizational and financial support of realization of tourist undertakings – all answers

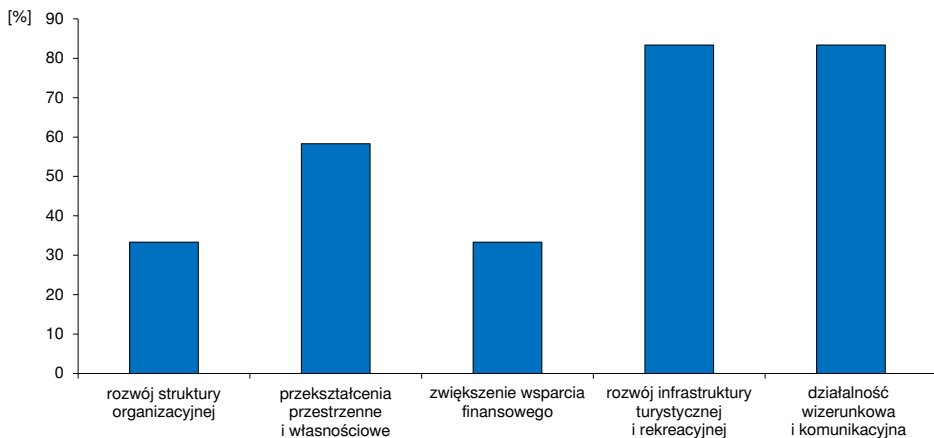

Rycina 96. Modele organizacyjno-finansowego wsparcia realizacji przedsięwzięć turystycznych – wyrażone rangą wskazań
Figure 96. Models of organizational and financial support of realization of tourist undertakings – ranks

Wspieranie realizacji zadań publicznych o charakterze turystyczno-rekreacyjnym wpisuje się w działalność organizacyjno-merytoryczną samorządów, zwłaszcza od momentu wprowadzenia w życie prawnego obowiązku wyznaczenia programów współpracy z organizacjami pozarządowymi. Coroczne programy tworzone przez samorządy terytorialne przyjmują rozmaity zakres i wymiar. Obejmują najczęściej zagadnienia z zakresu kultury, sportu i rekreacji, oświaty, edukacji i wychowania, spraw społecznych, ochrony środowiska i ekologicznych oraz turystyki.

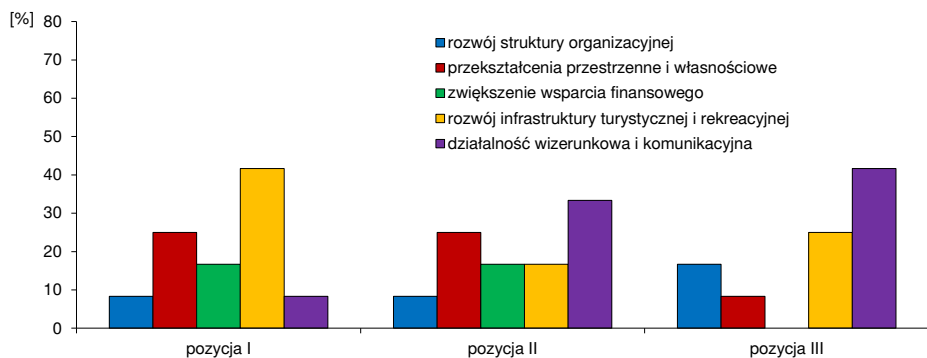
Wraz z obowiązkiem ogłaszania przez jednostki publiczne programów współpracy nastąpiło zdecydowane powiększenie zasięgu beneficjentów realizowanych w gminach przedsięwzięć turystyczno-wypoczynkowych. Stworzono również większe możliwości dla samorządów w zakresie wyznaczania kierunków i koordynowania działań administracyjnych (własnych). Wyniki przeprowadzonych wywiadów z burmistrzami i wójtami gmin podmiejskich Legnicy i Wrocławia potwierdzają występowanie takich tendencji w ich obecnym funkcjonowaniu.

Do priorytetowych działań administracyjnych na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji w badanych gminach ich władze zaliczają przede wszystkim rozwój infrastruktury oraz kształtowanie wizerunku. Takie kierunki realizacji polityki turystycznej przyjmują aktualnie lub zamierzają przyjąć w przyszłości władze 10 (83,3%) badanych gmin z otoczenia opisywanych aglomeracji dolnośląskich. Jednocześnie należy podkreślić, że dotychczasowe kierunki wspierania rozwoju turystyczno-wypoczynkowego obszarów gmin w postaci rozbudowy struktur administracyjnych oraz zwiększania poziomu środków finansowych zamierzają kontynuować jedynie 4 gminy (w ujęciu rozłącznym, po 33,3% wskazań). Zauważa się również zdecydowane ukierunkowanie obecnych władz samorządowych na realizację zadań „twardych” (infrastrukturalnych), wskazywanych jako prio-

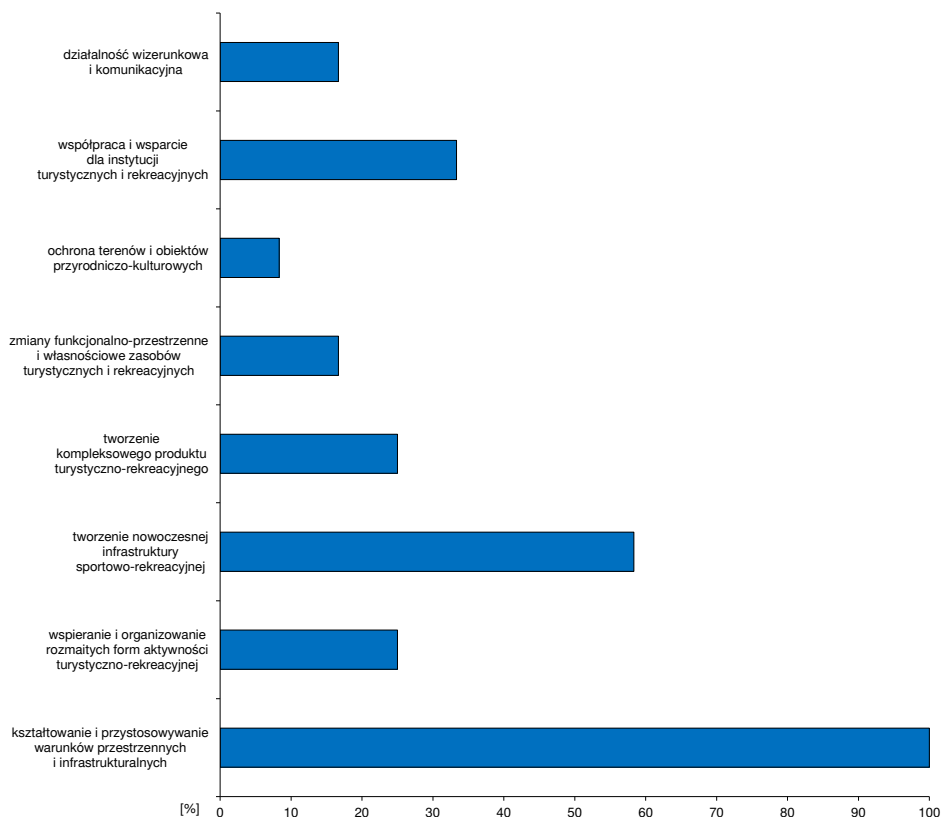
Rycina 97. Kierunki działań administracyjnych na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji – wyrażone ogółem wskazań

Figure 97. Directions of administrative actions for the development of tourism and recreation – all answers

Rycina 98. Kierunki działań administracyjnych na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji – wyrażone rangą wskazań

Figure 98. Directions of administrative actions for the development of tourism and recreation – ranks

Rycina 99. Zamierzenia władz samorządowych w zakresie działalności organizacyjnej na rzecz rozwoju turystyki i wypoczynku w gminach – wyrażone ogółem wskazań

Figure 99. Plans of self-governments for organizational activities for the development of tourism and recreation in municipalities – all answers

rytetowe przez 41,7% burmistrzów i wójtów. W ujęciu rangowym znaczącą pozycję uzupełniającą przypisuje się działalności promocyjnej (II – 33,3% i III – 41,7%), która najprawdopodobniej w niedalekiej przyszłości stanowić będzie priorytetowe i dominujące zadanie własne jednostek samorządu terytorialnego w Polsce. Szczegółowe dane przedstawiono na rycinach: 97 i 98.

Wśród priorytetowych zamierzeń badanych przedstawiciele samorządów lokalnych w odniesieniu do rozwoju turystyki i wypoczynku na obszarach gmin zdecydowanie wyróżniają się te dotyczące tworzenia warunków przestrzennych i infrastrukturalnych (wskazania wszystkich burmistrzów i wójtów), a następnie rozwoju infrastruktury sportowo-rekreacyjnej (58,3%) oraz współpracy międzysektorowej (33,3%). Szczegółowe dane są przedstawione na rycinie 99.

Aktualnie określane przez władze samorządowe zamierzenia w zakresie rozwoju turystyki na obszarach podmiejskich pozostają w oczywistej korelacji z wcześniej wskazywanymi kierunkami działalności administracyjnej podległych urzędów gmin. Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku można dopatrywać się spójnych koncepcji i kierunków prawdopodobnych działań proturystycznych, utożsamianych z wizją organów zarządczych. Analiza urzeczywistnienia tych planów będzie jednak możliwa do przeprowadzenia w przyszłości.

Wskazania przedstawiciele organów zarządczych badanych gmin podmiejskich pozwalają na sformułowanie kilku istotnych spostrzeżeń:

- zauważa się zróżnicowane ukierunkowanie koncepcji funkcjonalnych rozwoju turystyki i wypoczynku w badanych gminach uwarunkowane ich rozwojem społeczno-gospodarczym,
- turystyka i rekreacja stanowią w opinii burmistrzów i wójtów ważną składową polityki społeczno-gospodarczej na obszarach podmiejskich, ale nie są celami tej działalności, lecz jedynie pośrednimi i uzupełniającymi zadaniami,
- obserwowane jest istotne zróżnicowanie międzygminne w zakresie kreowania nowych i wspomagania istniejących atrakcji turystyczno-wypoczynkowych, w oparciu o dysponowanie zasobami przyrodniczo-wypoczynkowymi, kulturowymi i specjalistycznymi oraz infrastrukturą turystyczno-sportowo-rekreacyjną,
- przyszłą rolę samorządów terytorialnych w kształtowaniu warunków dla rozwoju turystyki i rekreacji w obszarach gminnych, badani określają jako promocyjną lub gestorsko-koordynacyjną,
- szczególną uwagę zwraca się na nasilenie tworzenia warunków wypoczynkowych o wysokich standardach jakościowych, z przeznaczeniem do użytkowania przez stałych mieszkańców gmin, a w mniejszym stopniu odwiedzających i turystów miejskich,
- rozwój turystyki i rekreacji w środowiskach gminnych, w tym obszarach podmiejskich powinien być pochodną działalności ogółu instytucji okołoturystycznych, prowadzących działalność w gminach i wynikać z konkretnie określonych zasad współpracy międzysektorowej.

7. STRATEGICZNE I OPERACYJNE KIERUNKI ROZWOJU TURYSTYKI I REKREACJI W GMINACH PODMIEJSKICH LEGNICY I WROCŁAWIA

7.1. WYZNACZNIKI ROZWOJU TURYSTYKI I REKREACJI W ŚWIETLE DOKUMENTÓW PLANISTYCZNYCH

Problematyka oceny ilościowej oraz jakościowej strategii rozwoju czy dokumentów programujących rozwój turystyki istniejących na rynku turystycznym w wybranych jednostkach administracyjnych jest jednym z najistotniejszych elementów kształtowania kierunków lokalnej polityki turystycznej. Ma to szczególne znaczenie w przypadku określania typów rozwijanych form turystyki oraz produktów turystycznych czy tworzonej infrastruktury turystycznej, a w konsekwencji także wyboru skutecznych i efektywnych narzędzi marketingu i promocji (Meyer, Milewski 2009; Fedyk 2010).

Jednocześnie współczesny ruch turystyczny i wysoka konkurencyjność ofert i produktów turystycznych wymaga podejmowania przez jednostki samorządu terytorialnego wielu działań w sferze kształtowania infrastruktury turystycznej i paraturystycznej podnoszącej jakość oraz także świadomie i celowo kanalizującej strumienie ruchu turystycznego w danym regionie. Ma to pośrednio wpływ na zrównoważony rozwój turystyczny, a także na zwiększenie dostępności walorów i atrakcji turystycznych, a w konsekwencji także na budowanie zintegrowanych systemów zarządzania i promocji potencjału turystycznego w skali lokalnej.

W opracowaniu, z zastosowaniem metody *desk research*, ocenie poddano dostępne (upublicznione) dokumenty strategiczne i planistyczne dotyczące rozwoju i promocji turystyki, uwzględniające poziom lokalny (w tym także skorelowane z dokumentami na poziomie regionalnym) i opracowane dla 12 jednostek samorządu terytorialnego (JST) skupionych na obszarze 4 powiatów²⁶ województwa dolnośląskiego.

Wykorzystano pomocniczo analizę dokumentów merytorycznych (planów, raportów i sprawozdań) jednostek samorządu terytorialnego (tj. Wieloletnie Plany Inwestycyjne, uchwały kierunkowe, dane z serwisów Internetowych w zakładkach turystyka), publikacje naukowe dotyczące polityki turystycznej i rozwoju turystycznego gmin z obszaru badania oraz metodę analizy porównawczej.

Wybór jednostek samorządowych był podyktowany charakterem prowadzonego projektu badawczego i służył przeprowadzeniu oceny porównawczej. Łącznie przebadano 36 dostępnych publicznie dokumentów strategicznych i planistycznych mających różny charakter, tj. zatwierdzonych formalnie strategii rozwoju danej gminy, studiów uwarunkowań i programów rozwoju lokalnego oraz programów wieloletnich czy także okazjonalnych analiz sfery turystyki, koncepcji merytorycznych (subregionalnych i sieciowych) dotyczących rozwoju danych form i typów turystyki czy także produktów turystycznych oraz ich promocji.

²⁶ Powiaty: wrocławski, trzebnicki, legnicki, średzki.

Tabela 10. Struktura analizowanych dokumentów planistycznych (strategii lub planów ogólnych) wyznaczających kierunki rozwoju turystyki w badanych gminach podmiejskich według przyjętych mierników i wskaźników
 Table 10. Structure of the analyzed strategic documents (strategies or general plans) forming the directions of tourism development in the researched suburban municipalities according to the set indexes and indicators

	Posiadanie formalnych dokumentów programowych rozwoju turystyki w gminie	Ukierunkowanie gminy na cele proturystyczne w dokumentach planistycznych	Postulowane kierunki rozwoju turystyki w gminie	Kierunki działań operacyjnych (szczegółowych) wśród celów głównych (strategicznych) o charakterze proturystycznym
Gmina	własne strategie rozwoju turystyki gminy	innych dokumentów programowych z komponentem dotyczącym rozwoju turystyki w gminie ¹	określone w dokumentach własnych wiodących typy i formy turystyki w gminie	wskazane własne cele strategiczne (główne, nadzędne) o charakterze turystycznym
Długoleka	1 (w przygotowaniu)	SG	1	2
Czernica		LGD	1	2/13
Siechnice ⁴		KS/LGD	6	0/2
Kobierzyce		KS/LGD	3	2/8
Kąty Wrocławskie		LGD	1	1/2
Oborniki Śląskie		LGD	4	4/7
Wisznia Mała		LGD	6	5/21
Miękonia		LGD	6	12/15
Krotoszyce		LGD	3	2/3
Kunice		LGD	1	–
Legnickie Pole		LGD	5	1
Miłkowice		LGD	–	–
		LGD	4	2
		LGD	2	1

¹ Dokumenty typu: strategia rozwoju gminy (SG), program rozwoju lokalnego (PRL), studium uwarunkowań (SU) lub alternatywnie plan przestrzennego zagospodarowania), program ochrony środowiska (POŚ)

² Dokumenty typu: strategia lokalnej grupy działania (LGD), koncepcja subregionalna rozwoju turystyki w ramach Aktualizacji Programu Rozwoju Turystyki Dolnego Śląska (KS)

³ Dokumenty typu: Strategia Województwa Dolnośląskiego 2020 (SW), Strategia obszarów wiejskich Dolnego Śląska (SOW), Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego (PRT), Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki na Dolnym Śląsku (APRT), Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2007–2013 (RPO), strategia powiatowa (SP)

⁴ Gmina do 1.01.2010 nosiła nazwę Święta Katarzyna

Opracowanie własne na podstawie analizy dostępnych strategii i planów rozwoju wybranych jednostek samorządu terytorialnego.

Efektom prac studyjnych i audytu wymienionych dokumentów jest zbiorcza ocena badanych dokumentów według przyjętych autorskich mierników i wskaźników umożliwiających poszerzone wnioskowanie (tab. 10).

Ważnym elementem przeprowadzonego audytu była weryfikacja zawartości w dokumentach strategicznych elementów wdrożeniowych poprzez identyfikację i ocenę typologiczną konkretnych celów operacyjnych w procesie rozwoju turystyki, a także szczegółowych działań i projektów proturystycznych.

Szczególną uwagę zwrócono na aktualność dokumentów dotyczących strategii rozwoju czy programowania turystyki na obszarze wskazanych gmin oraz ich skorelowania z dokumentami programowymi rozwoju turystyki na szczeblu regionalnym. Ma to duże znaczenie dla określenia ich jakości, cech umożliwiających komercjalizację oraz wzrost efektywności rozwoju turystyki w danej jednostce samorządu terytorialnego, a także określenie możliwości przestrzennej współpracy między gminami.

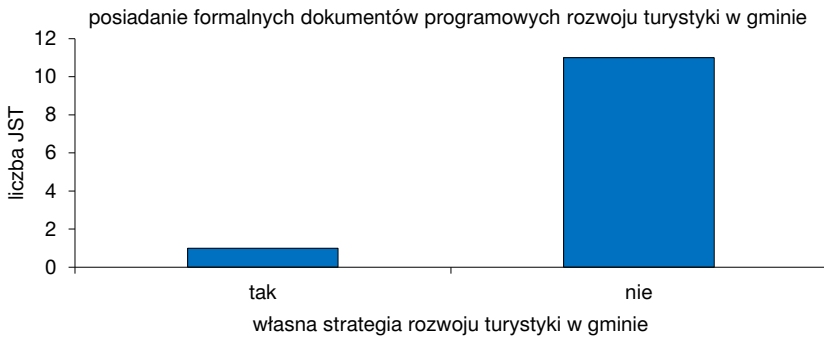
Pogłębiona analiza dokumentów strategicznych i planistycznych wybranych gmin wykazuje przykłady zarówno dobrych praktyk, jak i błędy w konstruowaniu istniejących dokumentów strategii turystyki mających znaczenie w programowaniu rozwoju turystyki. Zdarza się również całkowity brak dokumentów programowych rozwoju turystyki w gminie lub także różny stopień aktualności i szczegółowości.

Istotnym wynikiem przeprowadzonej analizy jest to, że wszystkie badane gminy mają strategię rozwoju lub plany rozwoju lokalnego uwzględniające sferę turystyki (ryc. 100 i 101). Jednocześnie jednak należy wskazać, że są to dokumenty o dużym stopniu ogólności, zawierające niekiedy w części analitycznej jedynie podstawowe dane o potencjale turystycznym czy elementy analizy SWOT dotyczące rozwoju turystyki. Na uwagę zasługują m.in. działania gminy Długołęka, która jest w fazie przygotowania pełnego *Programu rozwoju i promocji funkcji turystyczno-rekreacyjnych gminy 2012–2020*, jako uszczegółowienia strategii rozwoju gminy. Ten kierunek kształtowania lokalnej polityki turystycznej w opinii autora powinien być wdrażany w pozostałych jednostkach samorządu terytorialnego.

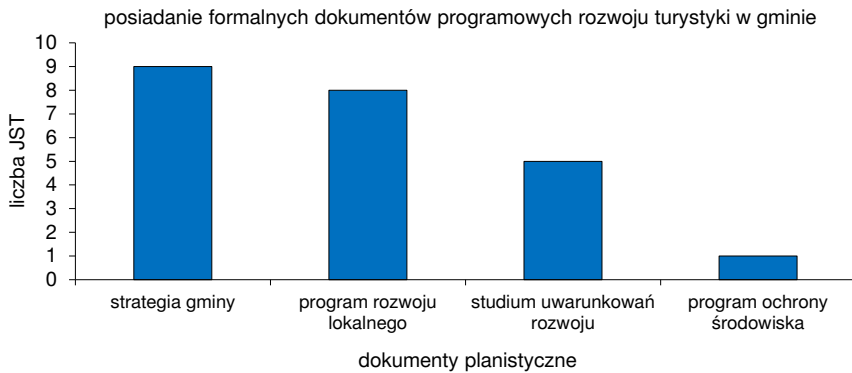
Ważnym elementem procesu rozwoju turystyki w gminie jest aktualność i dokumentów strategicznych i programów w tej sferze, co jest szczególnie istotne ze względu na zmieniające się trendy i tendencje na rynku turystycznym oraz nowe zjawiska zachodzące w gospodarce czy przemyśle turystycznym.

Przeprowadzona analiza (ryc. 102) wykazała, że zdecydowana większość dokumentów planistycznych badanych gmin podmiejskich powstała po 2008 roku. Można więc sądzić, że są one wystarczająco aktualne, aby mogły być wykorzystane w kształtowaniu rozwoju funkcji turystycznych na obszarze gminy czy też mogły stanowić podstawę rozwoju sektora turystyki w kilkuletniej perspektywie. Warto odnotowania jest stosowanie w części dokumentów strategicznych gmin okresów programowania w perspektywach długoterminowych do 2020 roku w korelacji ze strategią rozwoju województwa dolnośląskiego.

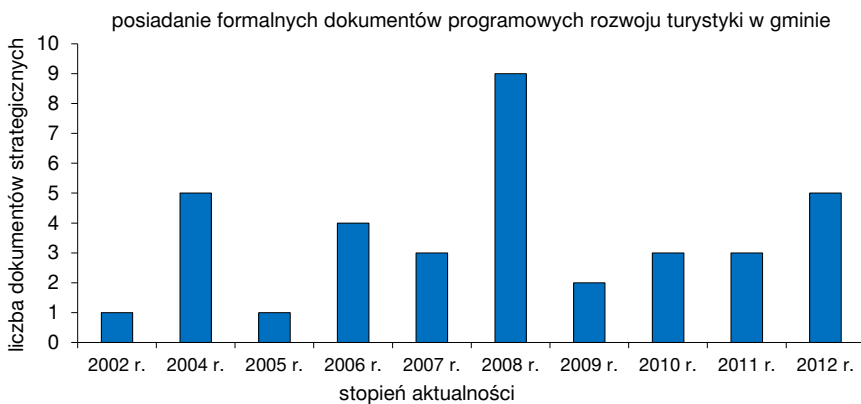
W ciągu minionych kilku lat na Dolnym Śląsku wzrosła świadomość zarówno roli turystyki w rozwoju subregionalnym oraz możliwości i zasad budowania liniowych produktów turystycznych we współpracy sieciowej i zorganizowanych

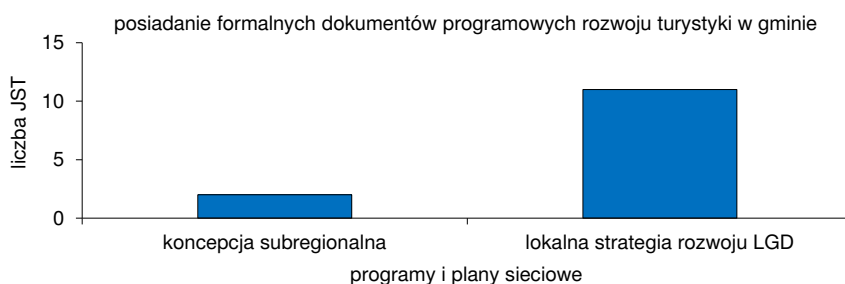
Rycina 100. Własna strategia rozwoju turystyki w gminie
Figure 100. Own strategy of tourism development in a municipality

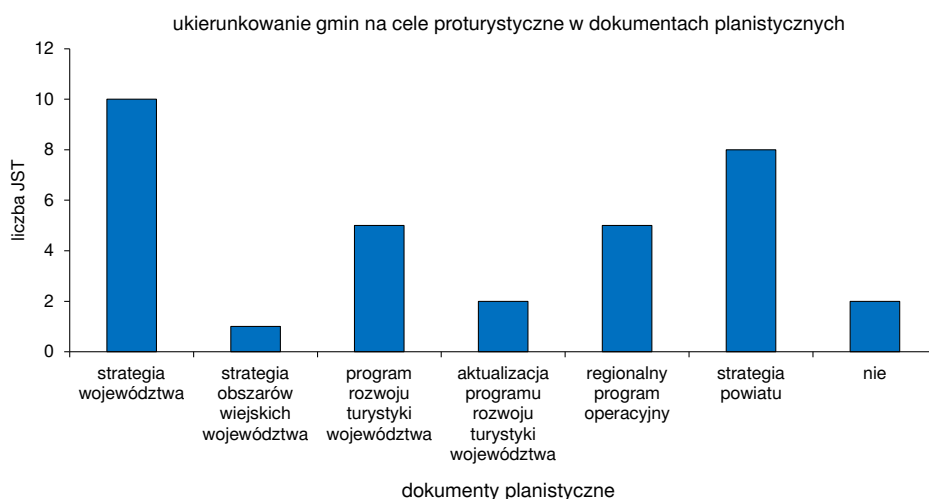
Rycina 101. Inne dokumenty programowe z komponentem dotyczącym rozwoju turystyki w gminie
Figure 101. Other strategic documents with a tourism development component in a municipality

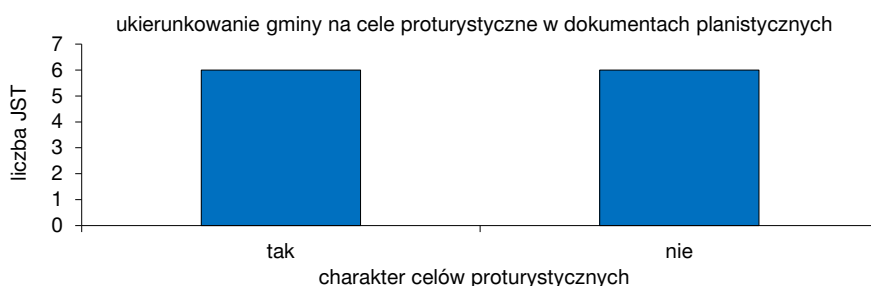
Rycina 102. Stopień aktualności dokumentów strategicznych dotyczących turystyki w gminie
Figure 102. Year and number of strategic documents concerning tourism in a municipality

Rycina 103. Programy i plany sieciowe w turystyce obejmujące teren gminy
Figure 103. Programs and wider scale plans for tourism including the area of municipality

Rycina 104. Skorelowanie dokumentów planistycznych gminy z regionalnymi dokumentami rozwoju turystyki
Figure 104. Correlation of strategic documents with regional documents on tourism development

Rycina 105. Charakter celów proturystycznych (określona misja i wizja gminy z komponentem turystycznym)
Figure 105. Character of pro-tourism aims (mission and vision of a municipality with a tourism component)

strukturach, jak i znaczenia rozwoju infrastruktury turystycznej i paraturystycznej dla komercjalizacji usług turystycznych opartej na współpracy jednostek samorządu terytorialnego oraz przedsiębiorców turystycznych (Żabińska 2006; Wyrzykowski 2007; Fedyk, Dołęga 2009; Rapacz 2011).

W nawiązaniu do przeprowadzonych analiz należy podkreślić fakt włączenia się jednostek samorządu terytorialnego (badanych 12 gmin) we współpracę proturystyczną w ramach strategii Lokalnych Grup Działania (LGD) czy koncepcji subregionalnych²⁷ stanowiących formalne elementy systemu programowania turystyki w województwie (ryc. 103). Ważną cechą badanych dokumentów strategicznych czy programowych rozwoju turystyki w gminach, która ujawniła się w przeprowadzonej analizie, jest łączenie własnych celów proturystycznych z celami rozwoju innych sfer społeczno-gospodarczych (w tym turystyki), wskazanymi w dokumentach na poziomie regionalnym czy także ogólnopolskim (ryc. 104).

Są to bardzo istotne i pożądane kierunki oraz zasady kształtowania lokalnej polityki turystycznej umożliwiające wzrost skuteczności rozwoju funkcji turystycznych w gminie i budowania sieciowej oferty, produktu turystycznego czy infrastruktury turystycznej.

Jednocześnie odczuwalny jest niski poziom bezpośredniego powiązania celów strategicznych wskazanych w badanych dokumentach gmin (tylko 7 JST) z celami regionalnych specjalistycznych programów turystycznych.

Za niepokojące uznać należy pomijanie turystyki (50% badanych JST) w dokumentach strategii rozwoju gmin, a dokładniej w formułowaniu wizji i misji rozwoju każdej z jednostek samorządowych (ryc. 105), co w konsekwencji prowadzi również do ograniczenia liczby celów turystycznych lub całkowitego ich pomijania.

Rozwój sfery i funkcji turystycznych w gminach podmiejskich, mimo istniejących walorów turystycznych i potencjalnego obszaru dla koncentracji migracji turystycznych (np. mieszkańcy aglomeracji Wrocławia czy Legnicy), może być formalnie ograniczony, ponieważ nie jest kierunkiem (idea) strategicznego rozwoju.

Jednym z ważnych elementów programowania rozwoju turystyki w gminie jest zidentyfikowanie, na podstawie wskaźników lokalnego potencjału bądź wyników ruchu turystycznego aktualnego i perspektywicznego, wiodących typów i form turystyki w gminie, które powinny być jednocześnie uwzględnione w koncepcjach krótko- i długoterminowych strategii rozwoju tego sektora gospodarki lokalnej.

Koncentracja władz gminy na określonym katalogu typów i form turystyki pozwala na ukierunkowany i przyspieszony rozwój, na właściwe kształtowanie infrastruktury turystycznej przy ograniczonych środkach finansowych, a doce-

²⁷ W ramach idei subregionów powstało 11 dokumentów Koncepcji Subregionalnych Produktów Turystycznych oraz ich 137 zindywidualizowanych wersji dla każdego z partnerów porozumień subregionalnych, które były przyjmowane stosownymi uchwałami w jednostkach samorządu terytorialnego jako dokumenty strategii rozwoju turystyki w gminie czy powiecie. Przedmiotowe 11 dokumentów stanowi załączniki do *Aktualizacji Programu Rozwoju Turystyki Dolnego Śląska* (2009) przyjętego przez Samorząd Województwa Dolnośląskiego.

lowo na zbudowanie własnego USP²⁸ i pozytywnego wizerunku destynacji turystycznej²⁹. Wydaje się kształtowanie takich cech unikalności (specjalizacji) przez badane gminy podmiejskie w celu ograniczenia wzajemnej konkurencji, ale i jednocześnie komercjalizacji usług czy produktów turystycznych z terenu gminy poprzez m.in. pozyskiwanie grupy docelowej tworzonej przez klientów turystycznych z bezpośrednio sąsiadujących aglomeracji miejskich.

W większości (poza 4 gminami) przebadanych dokumentów programowych wskazano po kilka kluczowych typów i form turystyki rozwijanych w danej jednostce samorządu terytorialnego (ryc. 106 i 107), w tym za wiodące uznano przede wszystkim: turystykę rowerową i agroturystykę, nieco mniejszą popularnością cieszyły się natomiast: turystyka wodna, konna i wypoczynkowo-weekendowa³⁰.

Analiza treści dokumentów programowych rozwoju turystyki w badanych gminach podmiejskich wykazuje znaczące problemy gmin podmiejskich z identyfikacją lokalnych produktów turystycznych lub ich wskazywanie w formule bardzo ogólnego opisu (ryc. 108).

W części badanych dokumentów strategii rozwoju gmin (5 JST) zauważa się brak wskazania celów o charakterze turystycznym na poziomie celu strategicznego (ryc. 109), co może prowadzić w przyszłości do pomijania w rozwoju gminy sfery turystyki (w tym szczególnie niepodejmowania lub ograniczania działań o charakterze operacyjnym i inwestycyjnym) na kolejnych etapach wdrażania zapisów strategii.

Analiza dokumentów programowych rozwoju turystyki wykazała stosunkowo duże zainteresowanie gmin zawieraniem proturystycznych celów operacyjnych³¹ w strategiach rozwoju lokalnego (ryc. 110), szczególnie tych dotyczących rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnych oraz inwestowania w infrastrukturę turystyczną (ryc. 111).

Koncentracja władz gminy na określonym typie działań operacyjnych pozwala na ukierunkowany i przyspieszony rozwój sfery turystyki oraz na m.in. właściwe kształtowanie przestrzenne i typologiczne infrastruktury turystycznej pomimo ograniczonych środków finansowych, na wielokierunkowy rozwój funkcji turystycznych w gminie.

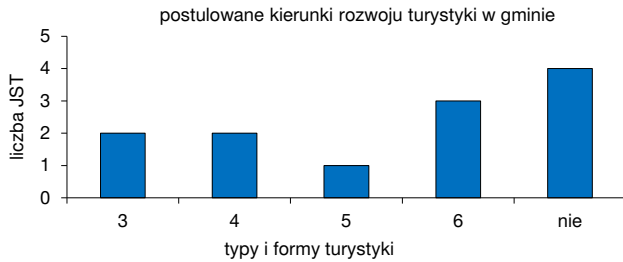
Na uwagę zasługują działania gminy Wisznia Mała i Oborniki Śląskie, które w dokumentach strategii określają (kolejno) aż 12 i 5 celów operacyjnych doty-

²⁸ USP (Unique Selling Proposition) – unikalne cechy, ważne dla konsumenta, unikalna cecha marki, unikalna cecha sprzedaży itp.

²⁹ *Miasto nie będzie w stanie zmienić swojego wizerunku, jeśli nie zaproponuje i rzetelnie nie zrealizuje dwóch pomysłów o stukilometrowym zasięgu w przeliczeniu na każdy pomysł o zasięgu dwudziestokilometrowym*. S. Anholt, *Sprawić by miasta przyciągały jak magnes*, 2007 za: *Strategia rozwoju turystyki dla miasta Wrocławia na lata 2008-2013*, T. 1, F5 Konsulting, Poznań 2008, s. 65.

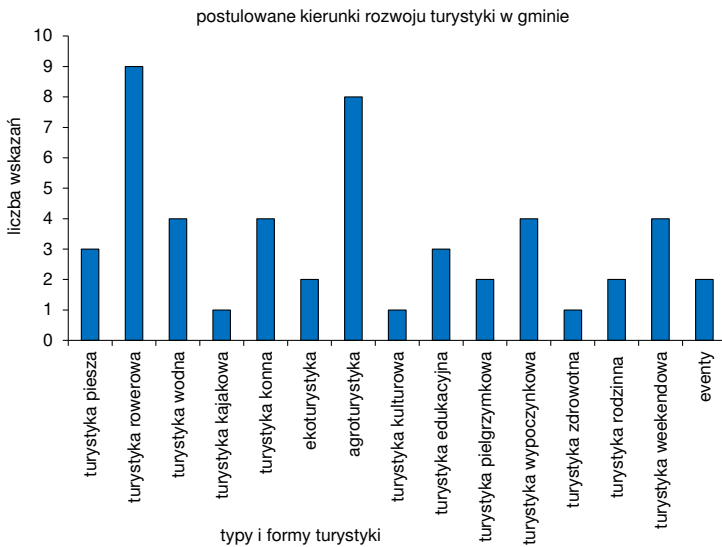
³⁰ Analogiczne typy wiodących form turystyki dla badanych gmin identyfikują autorzy dokumentu: *Aktualizacja programu rozwoju turystyki dla Dolnego Śląska* (2009).

³¹ Cele operacyjne – stanowią wprawdzie kierunkowe rozwinięcie celów strategicznych, są jednak osiąmane w bliższym horyzoncie czasowym. Realizacja celów operacyjnych warunkuje realizację strategicznych celów rozwoju. Powinny one zostać sformułowane w taki sposób, aby były osiągalne i mierzalne. Narzędziem ich realizacji są działania i zadania. Cele operacyjne są wyznaczane zazwyczaj na 1 rok.

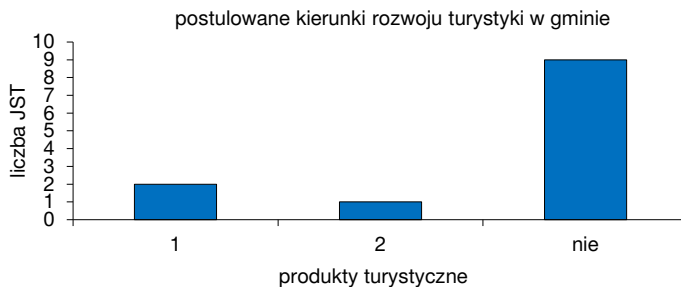
Rycina 106. Określone w dokumentach własnych wiodące w gminie typy i formy turystyki

Figure 106. Leading types and forms of tourism described in strategic documents in a municipality

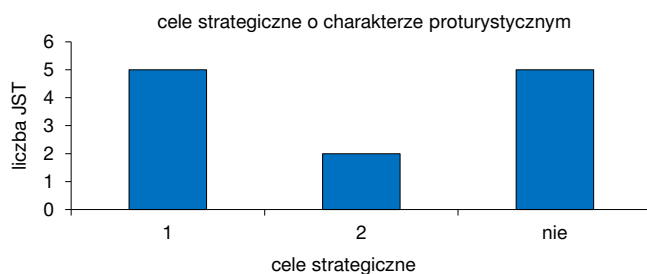
Rycina 107. Wiodące typy i formy turystyki w gminie wskazane w dokumentach strategicznych

Figure 107. Leading types and forms of tourism in a municipality indicated in strategic documents

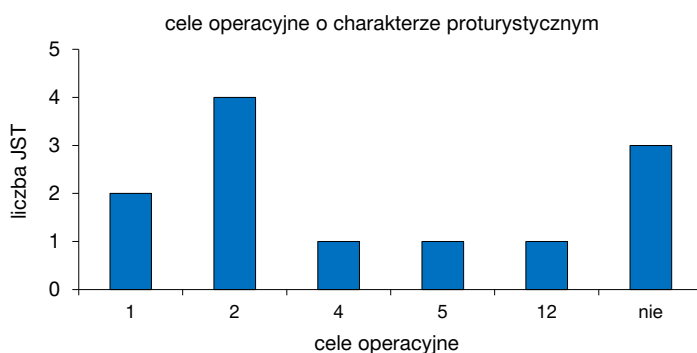

Rycina 108. Priorytetowe produkty turystyczne wskazane w gminie w dokumentach strategicznych

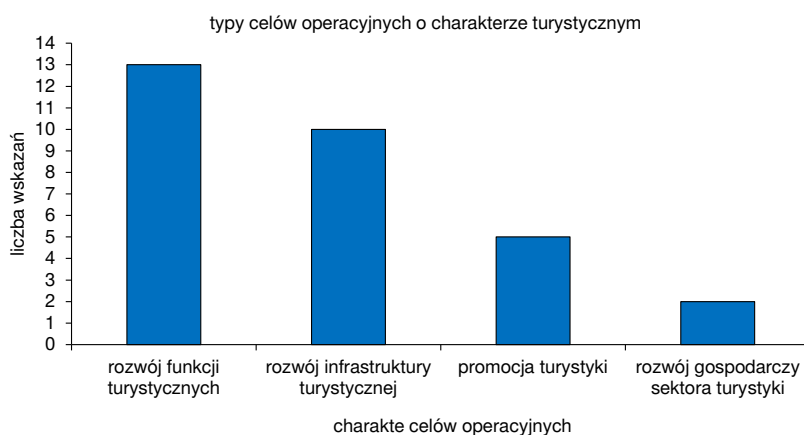
Figure 108. Major tourism products indicated in municipalities' strategic documents

Rycina 109. Wskazane gminne cele strategiczne (główne, nadrzędne) o charakterze turystycznym (liczba) w dokumentach programowych
 Figure 109. Municipal strategic aims (main and major) of a tourist character (number) in the strategic documents

Rycina 110. Podstawowe cele operacyjne w turystyce w gminie (liczba) wskazane w dokumentach programowych
 Figure 110. Basic operational tasks for tourism in a municipality (number) in strategic documents

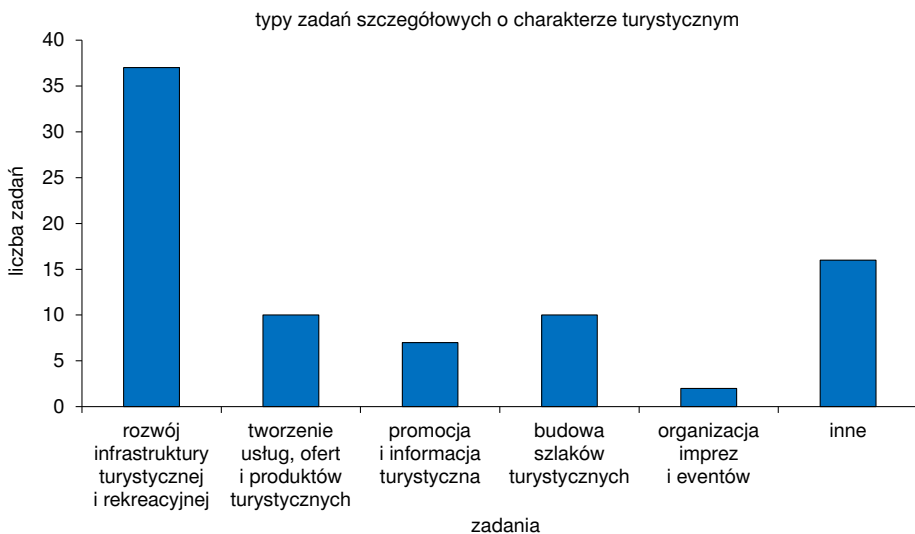

Rycina 111. Podstawowe typy celów operacyjnych w turystyce w dokumentach programowych gminy
 Figure 111. Basic types of operational aims for tourism in the strategic documents of a municipality

Rycina 112. Podstawowe gminne działania (zadania szczegółowe) w turystyce wskazane w dokumentach programowych

Figure 112. Basic detailed municipality tasks for tourism in the strategic documents

Rycina 113. Podstawowe typy działań (zadań) szczegółowych w turystyce w dokumentach programowych gminy

Figure 113. Basic types of detailed tasks for tourism in the strategic documents of a municipality

czących sfery turystyki, tym samym zdecydowanie preferując i ukierunkowując rozwój gminy na turystykę.

Analiza dokumentów programowych rozwoju turystyki wykazała stosunkowo duże zainteresowanie gmin podmiejskich zawieraniem w strategiach rozwoju lokalnego wykazu priorytetowych działań szczegółowych (ryc. 112) z dominacją zadań dotyczących rozwoju infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej (obiekty rekreacyjne, kompleksy sportowo-turystyczne, mała infrastruktura turystyczna, przystanie wodne, wieże widokowe itp.), tworzenia szlaków turystycz-

nych (pieszych, rowerowych, rekreacyjnych, konnych) oraz tworzenia ofert i usług turystycznych, a także promocji potencjału turystycznego gminy (ryc. 113).

Przeprowadzony audyt wykazał kilka znaczących problemów dotyczących charakteru, konstrukcji oraz zawartości merytorycznej dokumentów wyznaczających kierunki rozwoju turystyki w badanych gminach podmiejskich.

Tylko w kilku przypadkach oceniane dokumenty są szczegółowymi audytami potencjału turystycznego, w nawiązaniu do potencjału walorów i infrastruktury czy ruchu turystycznego wskazują na ideowe i formalne ukierunkowanie rozwoju gminy na turystykę, a także zawierają komponenty wdrożeniowe w postaci konkretnych celów strategicznych i operacyjnych, działań czy zadań w sferze turystyki, w tym inwestycyjnych. W świetle powyższego konieczne wydaje się prowadzenie stałego monitoringu stopnia aktualności dokumentów programowania turystyki na szczeblu gminnym oraz ich ewaluacji, poszukiwanie narzędzi umożliwiających ich skuteczne wykorzystywanie w procesie kształtowania lokalnej polityki turystycznej w strefach podmiejskich regionu czy także dodatkowego opracowania szczegółowych dokumentów wdrożeniowych dotyczących elementów istotnych dla rozwoju turystyki w gminie.

Pośrednio działania umożliwią także ocenę efektywności podejmowanych działań w odniesieniu do rozwoju infrastruktury, oferty usług i produktów turystycznych (potencjału i efektów komercjalizacji), budowy wizerunku turystycznej destynacji, a to powinno być cechą permanentną każdej wdrażanej lokalnej strategii rozwoju czy promocji turystyki gmin.

7.2. POLITYKA ORGANIZACYJNO-FINANSOWA W GMINACH PODMIEJSKICH I JEJ ZRÓŻNICOWANIE

Przekształcenia systemowe przeprowadzone w Polsce w latach dziewięćdziesiątych XX wieku umożliwiły stworzenie wszelkim instytucjom turystycznym i sportowo-rekreacyjnym warunków ekonomicznych i gospodarczych koniecznych do kształtowania samodzielnej polityki organizacyjnej i finansowej, zwłaszcza w nowo tworzonej układzie regionalnym i lokalnym. Niezwykle istotnym efektem zaistniałych zmian systemowych było usamodzielnienie się i wzrost znaczenia ekonomicznego jednostek samorządu terytorialnego i kierowanie środkami budżetowymi na turystykę, sport i rekreację czy kulturę w zgodzie z potrzebami i zrównoważonym rozwojem zarządzanych przez nie obszarów.

Kierunki asygnowania środków własnych oraz zewnętrznych przez jednostki administracji samorządowej na realizację zadań publicznych, jak również wszelkie możliwości współdziałań międzysektorowych w zakresie ich wykorzystania, m.in. proturystycznego i prowypoczynkowego, wyznaczają w ujęciu prawno-organizacyjnym akty normatywne (ustawy i rozporządzenia) oraz akty prawa miejscowego i lokalne dokumenty planistyczne. Oprócz wspomnianych w poprzednich rozdziałach ustaw samorządowych³², priorytetowe znaczenie w lokalnej polityce organizacyjnej i finansowej mają:

³² Ibidem, s. 25.

1. Akty systemowe (społeczno-gospodarcze), zwłaszcza:
 - *Ustawa o systemie oświaty*³³ – określa strukturę i zakres merytoryczny systemu oświaty w RP, zarządzanie szkołami i placówkami publicznymi, społeczne organy w systemie oświaty, organizację kształcenia, wychowania i opieki w szkołach i placówkach publicznych, funkcjonowanie zakładów kształcenia i placówek doskonalenia nauczycieli, finansowanie szkół i placówek publicznych, funkcjonowanie szkół i placówek niepublicznych oraz pomoc materialną dla uczniów.
 - *Ustawa Prawo o stowarzyszeniach*³⁴ – określa status stowarzyszeń, zasady ich tworzenia, funkcjonowania i likwidowania, struktury organizacyjne i prawo wewnętrzne stowarzyszeń oraz charakter sprawowania nadzoru nad nimi.
 - *Ustawa o fundacjach*³⁵ – reguluje zasady i tryb funkcjonowania fundacji na terenie RP.
 - *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej*³⁶ – reguluje podejmowanie, wykonywanie i zakończenie działalności gospodarczej na terytorium RP oraz zadania organów w tym zakresie.
 - *Ustawa o finansach publicznych*³⁷ – określa zakres i zasady działania oraz organizację jednostek budżetowych i samorządowych zakładów budżetowych; zasady funkcjonowania jednostek sektora finansów publicznych w zakresie gospodarki finansowej; zasady i tryb kontroli procesów związanych z gromadzeniem i rozdysponowywaniem środków publicznych oraz gospodarowaniem mieniem; zakres i szczegółowość oraz zasady i tryb planowania, uchwalania i wykonywania budżetu państwa oraz budżetów jednostek samorządu terytorialnego; szczególne zasady rachunkowości, planowania i sprawozdawczości obowiązujące w sektorze finansów publicznych; zasady gospodarowania środkami publicznymi pochodzącymi z budżetu Unii Europejskiej oraz z innych źródeł zagranicznych.
 - *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*³⁸ – wytycza przepisy ogólne i szczegółowe określające działalność w sferze pożytku publicznego, działalność odpłatną i nieodpłatną pożytku publicznego, prowadzenie działalności pożytku publicznego na podstawie zlecenia realizacji zadań publicznych, definiowanie i zakres działalności inicjatyw lokalnych oraz organizacji pożytku publicznego, sprawowanie nadzoru nad organizacjami PP, struktury regionalne, powiatowe i gminne Rad Działalności Pożytku Publicznego oraz przepisy ogólne i szczegółowe dotyczące wolontariatu.

³³ *Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*, DzU, Nr 95, poz. 425 z późn. zm.

³⁴ *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*, DzU, Nr 20, poz. 104 z późn. zm.

³⁵ *Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach*, DzU, Nr 21, poz. 97 z późn. zm.

³⁶ *Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej*, DzU, Nr 173, poz. 1807 z późn. zm.

³⁷ *Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych*, DzU, Nr 157, poz. 1240 z późn. zm.

³⁸ *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, DzU, Nr 96, poz. 873 z późn. zm.

- *Ustawa o partnerstwie publiczno-prywatnym*³⁹ – określa zasady współpracy podmiotu publicznego i partnera prywatnego w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego.
 - *Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*⁴⁰ – wytycza zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej, zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy.
 - *Prawo budowlane*⁴¹ – normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiorczy obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.
2. Akty branżowe (turystyczne i okołoturystyczne), zwłaszcza:
- *Ustawa o usługach turystycznych*⁴² – określa warunki świadczenia przez przedsiębiorców usług turystycznych na terytorium RP i za granicą⁴³.
 - *Ustawa o sporcie*⁴⁴ – określa zasady uprawiania i organizowania sportu.
 - *Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych*⁴⁵ – wyznacza zasady postępowania konieczne do zapewnienia bezpieczeństwa imprez masowych, warunki bezpieczeństwa imprez masowych, zasady i tryb wydawania zezwoleń na przeprowadzanie imprez masowych, zasady gromadzenia i przetwarzania informacji dotyczących bezpieczeństwa imprez masowych oraz zasady odpowiedzialności organizatorów za szkody wyrządzone w związku ze zorganizowaniem imprez masowych.
 - *Ustawa o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich*⁴⁶ – wytycza podmioty uprawnione do wykonywania ratownictwa górskiego i ratownictwa na zorganizowanych terenach narciarskich, zakres ich obowiązków i uprawnień oraz zasady finansowania ich działalności; obowiązki osób przebywających w górach oraz na zorganizowanych terenach narciarskich, a w szczególności uprawiających sport, rekreację lub turystykę; podmioty odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa osobom przebywającym w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich; warunki bezpieczeństwa osób

³⁹ *Ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym*, DzU, Nr 19, poz. 100 z późn. zm.

⁴⁰ *Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, DzU, Nr 80, poz. 717 z późn. zm.

⁴¹ *Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane*, DzU, Nr 89, poz. 414 z późn. zm.

⁴² *Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych*, DzU, Nr 133, poz. 884 z późn. zm.

⁴³ W przypadku zawierania umowy na terytorium RP (zapis w treści ustawy, s. 1) – *Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych*, DzU, 1997, Nr 133, poz. 884 z późn. zm.

⁴⁴ *Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie*, DzU, Nr 127, poz. 857 z późn. zm.

⁴⁵ *Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych*, DzU, Nr 62, poz. 504 z późn. zm.

⁴⁶ *Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich*, DzU, Nr 208, poz. 1241 z późn. zm.

- przebywających w górach oraz na zorganizowanych terenach narciarskich, a w szczególności uprawiających tam sport, rekreację lub turystykę; nadzór i kontrolę nad ratownictwem górskim.
- *Ustawa o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych*⁴⁷ – ustala warunki bezpieczeństwa osób pływających, kąpiących się lub uprawiających sport lub rekreację na obszarach wodnych; podmioty uprawnione do wykonywania ratownictwa wodnego, zakres ich obowiązków i uprawnień oraz zasady finansowania ich działalności; podmioty odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa osobom pływającym, kąpiącym się lub uprawiającym sport lub rekreację na obszarach wodnych; nadzór i kontrolę nad ratownictwem wodnym; zasady i tryb usuwania statku lub innego obiektu pływającego.
 - *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*⁴⁸ – określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.
 - *Ustawa o ochronie przyrody*⁴⁹ – określa cele, zasady i formy ochrony przyrody żywej i nieożywionej oraz krajobrazu.
 - *Ustawa Prawo o ruchu drogowym*⁵⁰ – określa zasady ruchu na drogach publicznych, w strefach zamieszkania oraz w strefach ruchu; zasady i warunki dopuszczenia pojazdów do tego ruchu; wymagania w stosunku do osób kierujących pojazdami i innych uczestników tego ruchu; wymagania w stosunku do innych uczestników ruchu niż kierujący pojazdami; zasady i warunki kontroli ruchu drogowego.
3. Akty prawa miejscowego i lokalne dokumenty planistyczne, w tym zwłaszcza:
- **strategie i plany rozwoju społeczno-gospodarczego** – wytyczające na podstawie diagnozy aktualnego stanu – cele strategiczne i operacyjne rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru,
 - **plany finansowe (budżety)** – określające poziom, źródła i kierunki finansowania zadań publicznych,
 - **programy współpracy z organizacjami pozarządowymi** – wyznaczające możliwości i zakres realizacji zadań publicznych w oparciu o porozumienia międzysektorowe,
 - **studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego** – określające szczegółowe warunki przestrzenne i społeczno-gospodarcze oraz ustalenia i koncepcje wytyczające kierunki rozwoju przestrzennego gminy,

⁴⁷ Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych, DzU, Nr 208, poz. 1240 z późn. zm.

⁴⁸ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, DzU, Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.

⁴⁹ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, DzU, Nr 92, poz. 880 z późn. zm.

⁵⁰ Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym, DzU, Nr 98, poz. 602 z późn. zm.

- **miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego** – ustalające przeznaczenie i zagospodarowanie terenu oraz warunki zabudowy dla planowanych inwestycji.

Każdy z wymienionych aktów lub dokumentów wywiera bezpośredni lub pośredni wpływ na planowanie i realizację inwestycji oraz przedsięwzięć turystycznych, sportowo-rekreacyjnych czy kulturalnych w gminach, zwłaszcza w zakresie kooperacji. Zawarte w nich postanowienia stanowią podstawy organizacyjno-finansowe wyznaczanych na poziomie lokalnym warunków tworzenia produktów turystycznych zarówno o charakterze jednostkowym, jak i sieciowym. W konsekwencji realizacja jakichkolwiek przedsięwzięć gminnych o charakterze turystyczno-wypoczynkowym pozostaje spójna z możliwościami i zakresem wyznaczanymi przez obowiązujące akty normatywne. Ich kierunki oraz charakter wynikają natomiast z dokumentów lokalnych oraz bezpośredniej polityki i gospodarki turystycznej prowadzonej przez samorząd terytorialny oraz otoczenie społeczno-gospodarcze.

W tym kontekście zasadne jest przyjęcie założenia, że stan i konkurencyjność gospodarki turystycznej w badanych gminach podmiejskich może wynikać pośrednio z realizowanej na ich obszarach polityki turystyczno-rekreacyjnej, rozpatrywanej w ujęciu międzysektorowym, w związku z tym może stanowić bezpośrednią pochodną poziomu upublicznienia, uspołecznienia lub komercjalizacji oraz finansowania realizowanych zadań turystycznych zarówno o charakterze inwestycyjnym, jak i upowszechniającym.

Zebrany materiał analityczny umożliwił określenie szczegółowych wyznaczników organizacyjnych, finansowych i promocyjnych stanowiących w konsekwencji odzwierciedlenie realizowanej w badanych gminach międzysektorowej polityki turystycznej i rekreacyjnej. W szczególności skoncentrowano się na określeniu: struktury i typologii (rodzajowości) podmiotów realizujących zadania z zakresu turystyki i rekreacji w obrębie gmin, potencjale finansowym i wspieraniu finansowania zadań proturystycznych przez jednostki publiczne oraz absorpcji środków zewnętrznych na ich realizację.

W celu określenia polityki organizacyjnej poszczególnych gmin podmiejskich Legnicy i Wrocławia oraz jej zróżnicowania posłużono się analizami rejestru REGON (Urzędu Statystycznego we Wrocławiu) oraz zestawieniami urzędów gmin. Na ich podstawie ustalono wielkość i strukturę oraz podstawowe formy działalności (według podklas) podmiotów turystycznych i okołoturystycznych funkcjonujących na obszarach gmin. Wykorzystano w tym przypadku mierniki odzwierciedlające ogólną liczbę podmiotów oraz ich rangę w poszczególnych gminach, udział podmiotów w gospodarce turystycznej gmin w ujęciu sektorowym, formy działalności turystycznej i okołoturystycznej w gminach oraz ich ranking wynikający z klasyfikacji podklas PKD (2007). Z Polskiej Klasyfikacji Działalności dokonano wyboru działów i podklas stanowiących podstawowe kryterium doboru podmiotów do analiz (tab. 11).

W wyniku przeprowadzonych badań gabinetowych ustalono, że aktualnie dominującą w badanych gminach podmiejskich grupą podmiotów realizujących zadania turystyczne lub okołoturystyczne są przedsiębiorstwa. Wśród 1134 za-

Tabela 11. Zestawienie wybranych form działalności podmiotów turystycznych według działów i podklas Polskiej Klasyfikacji Działalności (2007)
 Table 11. Summary of selected forms of activity of tourism entities – according to the sectors and sub-sectors of Polish Classification of Business Activities (PKD 2007)

Dział	Podklasa	Nazwa
		Transport lądowy oraz transport rurociągowy
49	49.31.Z	Transport lądowy pasażerski, miejski i podmiejski
	49.32.Z	Działalność taksówek osobowych
	49.39.Z	Pozostały transport lądowy pasażerski, gdzie indziej niesklasyfikowany
		Zakwaterowanie
55	55.10.Z	Hotele i podobne obiekty zakwaterowania
	55.20.Z	Obiekty noclegowe turystyczne i miejsca krótkotrwałego zakwaterowania
	55.30.Z	Pola kempingowe (włączając pola dla pojazdów kempingowych) i pola namiotowe
	55.90.Z	Pozostałe zakwaterowanie
		Działalność usługowa związana z wyżywieniem
56	56.10.A	Restauracje i inne stałe placówki gastronomiczne
	56.10.B	Ruchome placówki gastronomiczne
		Wynajem i dzierżawa
77	77.11.Z	Wynajem i dzierżawa samochodów osobowych i furgonetek
	77.12.Z	Wynajem i dzierżawa pozostałych pojazdów samochodowych, z wyłączeniem motocykli
	77.21.Z	Wypożyczanie i dzierżawa sprzętu rekreacyjnego i sportowego
	77.34.Z	Wynajem i dzierżawa środków transportu wodnego
	77.35.Z	Wynajem i dzierżawa środków transportu lotniczego
	77.39.Z	Wynajem i dzierżawa pozostałych maszyn, urządzeń oraz dóbr materialnych, gdzie indziej niesklasyfikowane
		Działalność organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych oraz pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji i działalności z nią związane
79	79.11.A	Działalność agentów turystycznych
	79.11.B	Działalność pośredników turystycznych
	79.12.Z	Działalność organizatorów turystyki
	79.90.A	Działalność pilotów wycieczek i przewodników turystycznych
	79.90.B	Działalność w zakresie informacji turystycznej
79.90.C	Pozostała działalność usługowa w zakresie rezerwacji, gdzie indziej niesklasyfikowana	
		Działalność związana z administracyjną obsługą biura i pozostała działalność wspomagająca prowadzenie działalności gospodarczej
82	82.30.Z	Działalność związana z organizacją targów, wystaw i kongresów

Tabela 11. Zestawienie wybranych form działalności podmiotów turystycznych według działów i podklas Polskiej Klasyfikacji Działalności (2007) – cd.

Table 11. Summary of selected forms of activity of tourism entities – according to the sectors and sub-sectors of Polish Classification of Business Activities (PKD 2007) – cont.

		Edukacja
85	85.51.Z	Pozaszkolne formy edukacji sportowej oraz zajęć sportowych i rekreacyjnych
		Działalność twórcza związana z kulturą i rozrywką
90	90.01.Z	Działalność związana z wystawianiem przedstawień artystycznych
	90.02.Z	Działalność wspomagająca wystawianie przedstawień artystycznych
	90.03.Z	Artystyczna i literacka działalność twórcza
	90.04.Z	Działalność obiektów kulturalnych
		Działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą
91	91.01.A	Działalność bibliotek
	91.01.B	Działalność archiwów
	91.02.Z	Działalność muzeów
	91.03.Z	Działalność historycznych miejsc i budynków oraz podobnych atrakcji turystycznych
	91.04.Z	Działalność ogrodów botanicznych i zoologicznych oraz obszarów i obiektów ochrony przyrody
		Działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna
93	93.11.Z	Działalność obiektów sportowych
	93.12.Z	Działalność klubów sportowych
	93.13.Z	Działalność obiektów służących poprawie kondycji fizycznej
	93.19.Z	Pozostała działalność związana ze sportem
	93.21.Z	Działalność wesołych miasteczek i parków rozrywki
	93.29.Z	Pozostała działalność rozrywkowa i rekreacyjna
		Działalność organizacji członkowskich
94	94.99.Z	Działalność pozostałych organizacji członkowskich, gdzie indziej niesklasyfikowana
		Pozostała indywidualna działalność usługowa
96	96.04.Z	Działalność usługowa związana z poprawą kondycji fizycznej
	96.09.Z	Pozostała działalność usługowa, gdzie indziej niesklasyfikowana

Opracowanie własne na podstawie Polskiej Klasyfikacji Działalności – 2007 (www.stat.gov.pl)

rejestrowanych instytucji podejmujących podstawową lub dodatkową działalność z zakresu turystyki, sportu i rekreacji oraz kultury i rozrywki aż 65% stanowią podmioty prywatne. W większości gmin (11 z 12) zauważa się właśnie taki obraz struktury gestorów i organizatorów przedsięwzięć turystycznych. Jedynie w gminie Krotoszyce największy odsetek w tym zakresie stanowią organizacje społeczne (ok. 73% ogółu podmiotów turystycznych). Należy także zwrócić w tym przypadku uwagę na znaczące zróżnicowanie wielkości potencjału instytucjo-

Tabela 12. Struktura podmiotów prowadzących działalność turystyczną w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia według typu sektora działalności
 Table 12. Structure of tourism entities in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica according to the sector of activity

Gminy	Podmioty turystyczne i okołoturystyczne		Udział podmiotów według typu (rodzaju, formy prawnej) sektora działalności					
			ogółem		publiczny		prywatny	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Czernica	79	7,0	1	1,3	60	75,9	18	22,8
Długołęka	167	14,7	2	1,2	105	62,9	60	35,9
Kąty Wrocławskie	125	11,0	1	0,8	80	64,0	44	35,2
Kobierzyce	163	14,4	2	1,2	124	76,1	37	22,7
Krotoszyce	22	1,9	1	4,5	5	22,7	16	72,7
Kunice	52	4,6	1	1,9	37	71,2	14	26,9
Legnickie Pole	34	3,0	1	2,9	18	52,9	15	44,1
Miękinia	88	7,8	1	1,1	59	67,1	28	31,8
Miłkowice	45	4,0	1	2,2	30	66,7	14	31,1
Oborniki Śląskie	175	15,4	3	1,7	100	57,1	72	41,1
Siechnice	115	10,1	2	1,7	78	67,8	35	30,4
Wisznia Mała	69	6,1	1	1,5	41	59,4	27	39,1
Ogółem	1134	100,0	17	1,5	737	65,0	380	33,5

nalnego gmin, pod względem którego istotnie wyróżniają się gminy: Oborniki Śląskie, Długołęka i Kobierzyce (dysponujące niemal równomiernymi zasobami instytucji turystycznych, stanowiącymi w sumie około 45% ogółu podmiotów funkcjonujących we wszystkich badanych gminach podmiejskich) (tab. 12).

Zarejestrowane na podstawie materiałów źródłowych (rejestr REGON oraz dane urzędów gmin), stan i zróżnicowanie struktur podmiotów turystyczno-wypoczynkowych w gminach podmiejskich, wskazują na znikomy w niej udział instytucji publicznych, w tym zarówno jednostek, jak i zakładów budżetowych. W poszczególnych gminach odnotowano występowanie najczęściej 1–2 instytucji tego typu. Należy przy tym zdecydowanie podkreślić, że sytuacja ta nie jest bezpośrednią pochodną polityki otwartości gmin na społeczeństwo i komercjalizację usług turystyczno-rekreacyjnych realizowanych w ich obszarach, a jedynie konsekwencją rejestracji formalnej instytucji wchodzących w skład struktury administracyjnej urzędu i samodzielnie prowadzących działalność opartą na środkach publicznych. W tym znaczeniu wiele instytucji prowadzących działalność publiczną w obszarach gmin nie jest wliczana do ich struktury organizacyjnej, a w związku z tym nie współdecyduje o ich polityce organizacyjnej w zakresie turystyki i wypoczynku. Najczęściej obserwowanymi przykładami takich instytucji, zazwyczaj stanowiących rozbudowaną sieć jednostek pomocniczych gmin, są biblioteki, świetlice oraz rady sołeckie.

Można przyjąć założenie, iż proces suburbanizacji w badanych gminach podmiejskich, poprzez bezpośredni kontakt z sąsiadującymi miastami oraz następujące zmiany funkcjonalne obszarów, powoduje istotne zróżnicowanie ich priorytetowych kierunków rozwoju, w tym także w zakresie turystyki i wypoczynku. Obserwowane od lat 90 przekształcenia własnościowe, dynamiczne zmiany w proporcjach form działalności gospodarczej oraz wymianie społeczno-kulturowej dotychczasowych i aktualnych mieszkańców gmin podmiejskich stwarzają istotne przesłanki do ustalenia obok struktury ilościowej, także struktury jakościowej podmiotów turystycznych i wypoczynkowych. Określenie wielkości i charakteru prowadzonej działalności proturystycznej przez podmioty funkcjonujące na obszarach gmin podmiejskich, może stanowić podstawę do określenia realizowanej w ich obszarach polityki organizacyjnej w zakresie turystyki i rekreacji.

W wyniku przeprowadzonych analiz ustalono, że na obu badanych obszarach podmiejskich sektor turystyczny zdominowany został przez podmioty prowadzące działalność usługową związaną z wyżywieniem (dział 56 w Polskiej Klasyfikacji Działalności). Udział podmiotów gastronomicznych w strukturze instytucji turystyczno-wypoczynkowych stanowi około 1/3 (319) ich ogółu (tab. 13). Wielkość i rozkład przestrzenny świadczonych usług w tym zakresie wyraźnie koreluje z ich występowaniem w centrach miejskich lub miejscowościach gminnych oraz z przebiegiem przez obszary gminne głównych traktów komunikacyjnych łączących sąsiadujące aglomeracje z otoczeniem regionalnym lub krajowym i międzyna-

Tabela 13. Rozkład form działalności podmiotów turystycznych i okołoturystycznych w poszczególnych gminach podmiejskich według wybranych podklas w działach Polskiej Klasyfikacji Działalności – 2007 (PKD)

Table 13. Forms of activity of tourism and tourism-related entities in the suburban municipalities according to the selected sub-classes of Polish Classification of Business Activities – 2007 (PKD)

Gminy	Udział podmiotów wg działów PKD												Ogółem
	49	55	56	77	79	82	85	90	91	93	94	96	
Czernica	10	3	25	–	1	–	1	8	2	14	14	1	79
Długołęka	5	14	42	5	6	5	3	11	1	37	31	7	167
Kąty Wrocławskie	7	3	34	1	5	2	5	5	–	23	27	13	125
Kobierzyce	13	21	44	4	3	1	4	7	1	34	23	8	163
Krotoszyce	1	–	4	–	–	–	–	–	1	5	11	–	22
Kunice	5	2	17	1	–	–	2	1	–	16	7	1	52
Legnickie Pole	2	8	5	–	1	–	–	2	–	8	7	1	34
Miękinia	13	7	25	–	1	1	4	6	–	13	16	2	88
Miłkowice	2	3	17	–	–	–	–	2	–	11	7	3	45
Oborniki Śląskie	9	12	45	2	2	3	7	5	–	39	41	10	175
Siechnice	4	3	38	1	5	3	4	9	1	19	20	8	115
Wisznia Mała	4	3	23	–	3	–	–	4	1	17	13	1	69
Ogółem	75	79	319	14	27	15	30	60	7	236	217	55	1134

rodowym. Zdecydowane natężenie ich występowania obserwuje się w gminach: Oborniki Śląskie, Kobierzyce i Długołęka (odnotowanych ponad 40 podmiotów gastronomicznych) oraz Siechnice i Miękinia, w których działalność prowadzona jest przez 38 przedsiębiorstw w pierwszej z wymienionych gmin i przez 34 przedsiębiorstwa w drugiej. Również w przypadku drugiego wyróżniającego się pod względem wielkości segmentu podmiotów turystycznych i okołoturystycznych występujących w badanych obszarach podmiejskich (dział 93 PKD – działalność sportowa, rozrywkowa i rekreacyjna) zauważa się zdecydowaną dominację odnotowanych wcześniej gmin: Oborniki Śląskie, Długołęka i Kobierzyce (łącznie wypełniają pod tym względem około 50% całości rynku sportowo-rozrywkowo-rekreacyjnego stref podmiejskich Legnicy i Wrocławia).

Trzecim segmentem wyróżniającym się pod względem wielkości występowania i prowadzonej działalności turystycznej i okołoturystycznej w badanych gminach podmiejskich jest segment organizacji członkowskich (dział 94, w którym uwzględniono jedynie podklasę 94.99.Z obejmującą działalność organizacji członkowskich o charakterze pozakomercyjnym, pozareligijnym oraz pozapolitycznym). Najwyższą koncentrację takich instytucji, najczęściej realizujących zadania wspomagające rozwój społeczności lokalnych, odnotowano podobnie do poprzednich klasyfikacji w gminach: Oborniki Śląskie (41) i Długołęka (31). Nieco mniejszy zasób organizacji członkowskich (głównie organizacji pozarządowych) mają gminy: Kąty Wrocławskie (27), Kobierzyce (23) oraz Siechnice (20).

Istotne zróżnicowanie ilościowe i funkcjonalne podmiotów realizujących zadania turystyczne na obszarach badanych gmin podmiejskich może wskazywać na występowanie korzystnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości lub ich braku bądź ograniczeń. Stanowiłoby to zatem odzwierciedlenie polityki organizacyjnej jednostek gminnych ustalających w ramach „prawa miejscowego” warunki zachęcające (np. niskie opłaty i podatki, wsparcie organizacyjne i perspektywy współpracy) lub ograniczające (brak przystosowania przestrzenno-technicznego gruntów, brak promocji i komunikacji, ukierunkowanie na realizację zadań publicznych głównie przez jednostki strukturalne itp.) dla potencjalnych, ale także funkcjonujących już podmiotów turystycznych. Uprawniony byłby więc pogląd, że badane gminy w różnym stopniu tworzą warunki dla rozwoju turystyki, urozmaicenia działań proturystycznych, innowacyjności oraz rozwoju podaży i popytu, a w konsekwencji zrównoważonego wymiaru ruchu turystycznego na ich obszarach.

W kontekście analizowanego materiału badawczego można potwierdzić zróżnicowanie gmin ze względu na prowadzoną przez nie politykę organizacyjną w zakresie turystyki i wypoczynku. Do grupy gmin reprezentujących najwyższy poziom urozmaicenia organizacyjnego i funkcjonalnego działalności turystyczno-rekreacyjnej można zaliczyć: Oborniki Śląskie, Długołękę, Kobierzyce i Kąty Wrocławskie. Stopniem średnim odznaczają się gminy: Siechnice, Czernica, Miękinia i Wisznia Mała. Natomiast najniższy poziom urozmaicenia podmiotów turystycznych i rekreacyjnych, uwzględniając ich wielkość i strukturę, przypisano gminom: Krotoszyce, Kunice, Legnickie Pole i Miłkowice.

W ujęciu szczegółowym podstawowych dla turystyki i wypoczynku form działalności gospodarczej, rejestrowanych w badanych gminach, odnotowuje się wielkości i strukturę podmiotów zbliżone do zestawień sumarycznych. Jednocześnie należy podkreślić, że klasyfikacja typologiczna gmin oraz ich dominacja w poszczególnych działach jest w tym przypadku zdecydowanie bardziej zróżnicowana. Odznaczone, najwyższe pozycje lub wyróżniające się wielkości występowania podmiotów turystycznych i okołoturystycznych w poszczególnych gminach stanowią podstawę ich autorskiej klasyfikacji na:

- Typ 1 – gminy wyróżniające się wielokrotnie liczbą funkcjonujących podmiotów turystycznych i okołoturystycznych (według działów PKD): Długosław (7), Oborniki Śląskie (5), Kobierzyce (4).
- Typ 2 – gminy wyróżniające się jednokrotnie liczbą funkcjonujących podmiotów turystycznych i okołoturystycznych (według działów PKD): Czernica, Kąty Wrocławskie, Miękinia, Siechnice.
- Typ 3 – gminy niewyróżniające się liczbą funkcjonujących podmiotów turystycznych i okołoturystycznych (według działów PKD): Krotoszyce, Kunice, Legnickie Pole, Miłkowice, Wisznia Mała.

Najbardziej spójną płaszczyzną współpracy międzysektorowej w zakresie tworzenia i przystosowywania warunków do rozwoju przedsiębiorczości i społecznienia obszarów gminnych jest ich polityka finansowa i promocyjna. Jednostki publiczne mają możliwość udzielania wsparcia finansowego i organizacyjnego (na podstawie aktów normatywnych), a podmioty prywatne i społeczne mogą z takiego wsparcia korzystać (na podstawie aktów branżowych i programów lokalnych). Zarówno finansowanie, jak i promowanie turystyki i rekreacji w gminach może odbywać się w oparciu o rozmaite zasady, najczęściej wyznaczane wewnętrznie (lokalnie) przez jednostki publiczne. Wielkość funduszy gminnych przeznaczanych na działalność turystyczno-sportowo-rekreacyjną jest w tym przypadku uzależniona w głównej mierze od poziomu potencjału budżetowego, a także od ukierunkowania środków asygnowanych na takie zadania uwarunkowane potrzebami społecznymi i decyzjami reprezentantów społeczności lokalnych.

W celu określenia polityki finansowej i promocyjnej realizowanej w latach 2009–2011 przez gminy podmiejskie Legnicy i Wrocławia, przeanalizowano 36 dokumentów sprawozdawczych z wykonania budżetów z 12 badanych jednostek gminnych. W ramach analiz charakteru oraz dynamiki realizowanej polityki organizacyjnej i finansowej w gminach podmiejskich próbowano określić:

- wielkości środków finansowych (klasyfikowanych) wydatkowanych w poszczególnych latach na zadania turystyczne i rekreacyjne oraz ich wartość w odniesieniu do ogółu wydatków budżetowych,
- poziom dotacji budżetowych na turystykę, kulturę fizyczną oraz ochronę dziedzictwa kulturowego w ujęciu publicznym i zewnętrznym,
- podział wydatków budżetowych, z uwzględnieniem rozkładu na poszczególne działy budżetowe (630, 921, 926),
- wielkość i zróżnicowanie absorpcji środków zewnętrznych przez gminy podmiejskie, w tym na zadania turystyczno-rekreacyjne (z uwzględnieniem trzech najbardziej znaczących programów unijnych: Regionalnego

Programu Operacyjnego, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich).

W ujęciu ogólnobudżetowym można stwierdzić zdecydowaną dominację gmin dysponujących najwyższym potencjałem finansowym. Należą do nich: Długołęka, Kobierzyce i Kąty Wrocławskie. We wszystkich rozpatrywanych latach poziom wydatkowania środków budżetowych był w tych gminach najwyższy. Wysokość tych środków, również w pozostałych badanych gminach, nie przekłada się wprost proporcjonalnie na wielkość funduszy asygnowanych na zadania turystyczne i okołoturystyczne. Nie zauważa się w tym przypadku żadnych istotnych korelacji zarówno w ujęciu jednorocznym, jak i wieloletnim. Wyraźnie widoczne są jednak niewynikające bezpośrednio z wielkości budżetów różnice międzygminne w wysokości funduszy proturystycznych, wyrażonych odsetkiem środków finansowych przeznaczonych na działania w ramach działów 630, 921 i 926 PKD. W poszczególnych latach zauważalna jest w tym zakresie dominacja gmin, które na takie cele wydawały ponad 10% środków budżetowych:

- w 2009 roku – Kunice, Miękinia, Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Wisznia Mała,
- w 2010 roku – Kunice, Kobierzyce,
- w 2011 roku – Kunice, Kobierzyce.

Analiza materiałów sprawozdawczych gmin podmiejskich wykazała, że w latach 2009–2011 nie następowała sukcesywna progresja w zakresie wielkości wydatków środków budżetowych (ogółem) oraz funduszy przeznaczanych na turystykę, kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego i kulturę fizyczną. Wydatki budżetowe gmin w tym okresie były prawdopodobnie uwarunkowane wielkościami pozyskiwanych funduszy europejskich (zewnętrznych), czego efektem jest zauważalne zróżnicowanie międzygminne i nierównomierny wzrost ich poziomu w ujęciu wieloletnim. W tym przypadku, można również zauważyć istotną korelację zróżnicowania wielkości wydatków ogólnych ze wzrostem wydatków na zadania turystyczne i okołoturystyczne.

Strukturę, zróżnicowanie oraz korelacje wydatków finansowych w latach 2009–2011 w poszczególnych gminach obszarów podmiejskich Legnicy i Wrocławia przedstawiono w tabeli 14.

Określanie jedynie za pomocą klasyfikacji budżetowej poziomu środków wydatkowanych przez jednostki gminne na zadania turystyczne i okołoturystyczne stanowi znaczące ograniczenie rzeczywistych funduszy publicznych przeznaczanych na te cele. Uwzględniając wydatki na zadania z zakresu turystyki, kultury fizycznej, kultury i rozrywki (w tym infrastrukturalne), zapisywane również w innych działach klasyfikacji budżetowej, takich jak: promocja, opieka społeczna, oświata, planowanie przestrzenne, okazuje się, że wielkość ich znacząco wzrasta i sięga w wielu gminach poziomu 1/5, a nawet 1/4 ogółu rocznych wydatków budżetowych (sytuacje zaobserwowane w trakcie przeprowadzania analiz sprawozdań budżetowych poszczególnych gmin).

Wskazywane w ostatnim dwudziestoleciu tendencje dynamicznego rozwoju współpracy publiczno-prywatno-społecznej lub chociażby dwusektorowej na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji w środowiskach lokalnych (gminnych) nie

Tabela 14. Struktura wydatków budżetowych (klasyfikowanych) gmin podmiejskich z przeznaczeniem na turystykę, kulturę fizyczną, kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2009–2011

Table 14. Structure of budgetary expenses on tourism, physical culture, culture and national heritage preservation in the 2009–2011 period in the suburban municipalities

Lata budżetowe/ gminy	Wielkość wydatków klasyfikowanych [zł]			
	wydatki budżetowe	suma wydatków w wybranych działach klasyfikacji budżetowej (630, 921, 926)	% udziału w wydatkach budżetowych	
2009	Czernica	30.780.626	1.641.890	5,33
	Długołęka	83.599.601	5.346.370	6,40
	Kąty Wrocławskie	67.101.542	10.749.533	16,02
	Kobierzyce	78.878.586	11.469.256	14,54
	Krotoszyce	8.409.113	325.000	3,86
	Kunice	17.714.955	4.233.174	23,90
	Legnickie Pole	18.709.907	907.441	4,85
	Miękinia	36.444.903	6.176.639	16,95
	Miłkowice	16.615.243	593.186	3,57
	Oborniki Śląskie	47.042.625	3.323.599	7,07
	Siechnice	52.908.751	4.161.447	7,87
	Wisznia Mała	22.339.558	2.676.499	11,98
2010	Czernica	33.185.595	2.038.683	6,14
	Długołęka	83.057.334	4.641.236	5,59
	Kąty Wrocławskie	75.248.769	4.473.142	5,94
	Kobierzyce	83.557.269	10.641.721	12,74
	Krotoszyce	10.691.638	350.000	3,27
	Kunice	16.848.268	2.288.578	13,58
	Legnickie Pole	21.451.492	999.766	4,66
	Miękinia	40.356.737	3.134.125	7,77
	Miłkowice	17.563.088	884.757	5,04
	Oborniki Śląskie	48.071.781	4.304.112	8,95
	Siechnice	66.411.693	3.281.945	4,94
	Wisznia Mała	31.046.100	2.889.601	9,31
2011	Czernica	34.936.164	1.749.693	5,01
	Długołęka	74.967.684	2.806.431	3,74
	Kąty Wrocławskie	74.617.855	4.742.850	6,36
	Kobierzyce	87.273.338	8.824.010	10,11
	Krotoszyce	9.307.914	659.621	7,09
	Kunice	18.828.885	3.919.249	20,82
	Legnickie Pole	17.535.896	1.158.532	6,61
	Miękinia	40.405.666	3.495.768	8,65
	Miłkowice	16.767.625	994.617	5,93
	Oborniki Śląskie	46.339.177	3.982.995	8,60
	Siechnice	57.295.964	4.040.869	7,05
	Wisznia Mała	30.416.089	1.056.957	3,48

Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z wykonania budżetu w latach 2009, 2010, 2011 w gminach: Czernica, Długołęka, Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Krotoszyce, Kunice, Legnickie Pole, Miękinia, Miłkowice, Oborniki Śląskie, Siechnice, Wisznia Mała.

znajdują potwierdzenia, poza kilkoma przypadkami, w badanych gminach podmiejskich. We wszystkich gminach obserwuje się zdecydowaną dominację (najczęściej ponad 90%) jednostek strukturalnych w wykorzystaniu środków na działalność turystyczną i okołoturystyczną, a w związku z tym wielkość realizowanych przez nie przedsięwzięć. W latach 2009–2011 odnotowano zaledwie 8 przypadków (z możliwych 36) znaczącego, ponad 10-procentowego, udziału instytucji zewnętrznych w absorpcji publicznych środków finansowych na zadania turystyczne i okołoturystyczne w 12 gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia (tab. 15). Nie można również, na podstawie uzyskanych danych, wskazywać na sukcesywny wzrost lub stabilne prawidłowości w tym względzie. Wyróżnione bowiem wielkości udziału instytucji zewnętrznych w absorpcji środków publicznych (wyrażone wartościami procentowymi) wskazują na istotne różnicowania międzygminne i czasowe. Określone na podstawie badań mierniki odzwierciedlają tendencje utrzymywania w badanych gminach stabilnego poziomu wielkości funduszy proturystycznych, wykorzystywanych przez funkcjonujące na ich obszarach instytucje.

Najwyższy poziom wykorzystania środków finansowych przez podmioty zewnętrzne (społeczne i prywatne) w latach 2009–2011 zarejestrowano:

- w 2009 roku w gminach Kobierzyce i Oborniki Śląskie (ponad 500 tysięcy złotych),
- w 2010 roku w gminach Czernica i Kobierzyce (ponad 700 tysięcy złotych),
- w 2011 roku w gminie Kobierzyce (ok. 800 tysięcy złotych).

Jednocześnie, uwzględniając wysokość środków asygnowanych na zadania turystyczne i okołoturystyczne realizowane przez instytucje pozapubliczne w odniesieniu do całości dotacji, dokonano podziału na grupy, do których zaklasyfikowano:

- w 2009 roku gminy: Czernica, Miłkowice, Oborniki Śląskie (ponad 15% ogółu dotacji),
- w 2010 roku gminę Czernica (ponad 35% ogółu dotacji),
- w 2011 roku gminy: Czernica, Długołęka, Wisznia Mała (nieco ponad 10% ogółu dotacji).

Podział badanych gmin podmiejskich może stanowić odzwierciedlenie aktualnych tendencji realizowanej przez nie w ostatnich trzech latach polityki turystycznej w zakresie oddziaływania finansowego na organizowanie przedsięwzięć turystycznych (także w innych jednostkach samorządowych w Polsce):

- wyróżniające się ukierunkowanie polityki finansowej w gminach na działalność jednostek strukturalnych – wszystkie badane gminy podmiejskie,
- wyróżniająca się wysokość środków finansowych przeznaczonych na realizację przedsięwzięć turystycznych przez podmioty zewnętrzne – Czernica, Kobierzyce, Oborniki Śląskie,
- wyróżniająca się wysokość środków finansowych przeznaczonych na realizację przedsięwzięć turystycznych przez podmioty zewnętrzne w odniesieniu do ogółu dotacji – Czernica, Długołęka, Miłkowice, Oborniki Śląskie i Wisznia Mała.

Tabela 15. Poziom dotacji podmiotowych i celowych gmin podmiejskich z przeznaczeniem na turystykę, kulturę fizyczną, kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2009–2011 według gestorów środków finansowych
 Table 15. Level of subsidies in suburban municipalities for tourism, physical culture, culture and national heritage preservation in the 2009–2011 period

Lata budżetowe/ gminy	Dotacje podmiotowe i celowe [zł]						
	dotacje		jednostki publiczne		podmioty zewnętrzne		
	zł	% budżetu	zł	% dotacji	zł	% dotacji	
2009	Czernica	1.641.890	5,33	1.378.763	84,0	263.127	16,0
	Długołęka	5.346.370	6,40	5.084.030	95,1	262.340	4,9
	Kąty Wrocławskie	10.749.533	16,02	10.659.533	99,2	90.000	0,8
	Kobierzyce	11.469.256	14,54	10.872.362	94,8	596.894	5,2
	Krotoszyce	325.000	3,86	295.000	90,8	30.000	9,2
	Kunice	4.233.174	23,90	4.173.174	98,6	60.000	1,4
	Legnickie Pole	907.441	4,85	827.941	91,2	79.500	8,8
	Miękinia	6.176.639	16,95	5.897.437	95,5	279.202	4,5
	Miłkowice	593.186	3,57	478.286	80,6	114.900	19,4
	Oborniki Śląskie	3.323.599	7,07	2.771.629	83,4	551.970	16,6
	Siechnice	4.161.447	7,87	3.915.435	94,1	246.012	5,9
Wisznia Mała	2.676.499	11,98	2.582.994	96,5	93.505	3,5	
2010	Czernica	2.038.683	6,14	1.311.391	64,3	727.292	35,7
	Długołęka	4.641.236	5,59	4.368.796	94,1	272.440	5,9
	Kąty Wrocławskie	4.473.142	5,94	4.318.142	96,5	155.000	3,5
	Kobierzyce	10.641.721	12,74	9.913.086	93,1	728.635	6,9
	Krotoszyce	350.000	3,27	320.000	91,4	30.000	8,6
	Kunice	2.288.578	13,58	2.235.578	97,7	53.000	2,3
	Legnickie Pole	999.766	4,66	924.766	92,5	75.000	7,5
	Miękinia	3.134.125	7,77	2.839.380	90,6	294.745	9,4
	Miłkowice	884.757	5,04	782.487	88,4	102.270	11,6
	Oborniki Śląskie	4.304.112	8,95	3.915.610	91,0	388.502	9,0
	Siechnice	3.281.945	4,94	3.033.367	92,4	248.578	7,6
Wisznia Mała	2.889.601	9,31	2.736.601	94,7	153.000	5,3	
2011	Czernica	1.749.693	5,01	1.548.403	88,5	201.290	11,5
	Długołęka	2.806.431	3,74	2.456.436	87,5	349.995	12,5
	Kąty Wrocławskie	4.742.850	6,36	4.570.350	96,4	172.500	3,6
	Kobierzyce	8.824.010	10,11	8.035.010	91,1	789.000	8,9
	Krotoszyce	659.621	7,09	629.621	95,4	30.000	4,6
	Kunice	3.919.249	20,82	3.892.712	99,3	26.537	0,7
	Legnickie Pole	1.158.532	6,61	1.063.532	91,8	95.000	8,2
	Miękinia	3.495.768	8,65	3.255.786	93,1	239.982	6,9
	Miłkowice	994.617	5,93	907.117	91,2	87.500	8,8
	Oborniki Śląskie	3.982.995	8,60	3.743.744	94,0	239.251	6,0
	Siechnice	4.040.869	7,05	3.819.477	94,5	221.392	5,5
Wisznia Mała	1.056.957	3,48	949.957	89,9	107.000	10,1	

Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z wykonania budżetu w latach 2009, 2010, 2011 w gminach: Czernica, Długołęka, Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Krotoszyce, Kunice, Legnickie Pole, Miękinia, Miłkowice, Oborniki Śląskie, Siechnice, Wisznia Mała.

Na podstawie analiz materiału badawczego należy również bardzo mocno podkreślić pojawiające się przykłady (w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego czy lokalnych grup działania) pośredniej współpracy jednostek publicznych z sektorem prywatnym oraz brak takiej współpracy na poziomie bezpośredniej realizacji zadań turystycznych i okołoturystycznych w gminach.

Rozkłady wysokości środków klasyfikowanych na turystykę, kulturę i kulturę fizyczną w przeliczeniu na liczbę mieszkańców w poszczególnych gminach w latach 2009–2011 są istotnie zróżnicowane. Zarówno w odniesieniu do poziomu ogółu funduszy, jak i w ujęciu dynamicznym (ostatnich 3 lat) ich wysokość jest niezależna. Analizowane wydatki klasyfikowane (*per capita*) przyjmowały najwyższy (wyróżniający) wymiar w 2009 roku w gminach: Kunice, Kobierzyce, Kąty Wrocławskie i Miękinia (tab. 16). Po zmianach struktur samorządowych w 2010 roku odnotowuje się w tych gminach spadek wielkości wydatków w działach 630, 921 i 926 PKD. Wśród 12 badanych gmin podmiejskich, niewielki wzrost poziomu asygnowanych środków w tych działach odnotowano jedynie w 4 jednostkach samorządowych.

W drugim roku (2011) funkcjonowania nowych organów samorządowych następuje w tym względzie kolejna istotna zmiana. Tendencje wzrostowe w zakresie środków wydatkowanych przez gminy w ramach przyjętych do analizy działów budżetowych zarejestrowano w 7 przypadkach. Nadal dominujące pozycje w rankingu ogółu funduszy przeznaczanych przez gminy na cele związane z turystyką i rekreacją zajmują Kunice, Kobierzyce oraz Miękinia, jednak nie zauważa się w przypadku tych gmin sukcesywnego i konsekwentnego wzrostu w tym zakresie.

Dokonana w analizach klasyfikacja gmin według wielkości wydatków w poszczególnych działach budżetowych wykazała, że wyłącznie gmina Oborniki Śląskie przeznaczyła w latach 2009–2011 środki finansowe na realizację zadań z zakresu turystyki (dział 630). Koresponduje to z danymi Głównego Urzędu Statystycznego, potwierdzającymi znikome wielkości środków finansowych przeznaczanych przez gminy w Polsce na turystykę lub ich umieszczanie w odrębnych działach klasyfikacji budżetowej. W wyniku analiz sprawozdań budżetowych poszczególnych gmin podmiejskich ustalono, że znacząca ilość proturystycznych środków finansowych zapisywana jest w nich pod nazwą lub w ramach zadań: społecznych, oświatowych, ochrony środowiska, ekologicznych, promocyjnych lub inwestycyjnych (gospodarczych) itp.

Fundusze na rozwój pozostałych (poza działem turystyki) dziedzin okołoturystycznych przeznaczane przez gminy zarówno w ramach środków własnych, jak i zewnętrznych sukcesywnie rosną. Przyjęte do analiz działy kultury (921) i kultury fizycznej (926), koncentrują znaczącą część środków finansowych, określanych w gminach jako turystyczne i okołoturystyczne. W odniesieniu do właściwego w klasyfikacji budżetowej działu „turystyka” (najczęściej niefinansowanego w gminach podmiejskich), działy uznawane jako spójne lub uzupełniające stanowiły znaczącą składową rocznych budżetów gmin. Wśród badanych gmin podmiejskich zauważa się jednocześnie zmieniające się ukierunkowanie finansowania zadań publicznych z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz kultury fizycznej: o ile w 2009 roku przeważały zadania sportowo-rekreacyjno-turystyczne, o tyle w latach 2010 i 2011 skupiono się na zadaniach

Tabela 16. Struktura wydatków budżetowych gmin podmiejskich (ogółem i *per capita*) z przeznaczeniem na poszczególne działy klasyfikacji budżetowej w latach 2009–2011

Table 16. Structure of budgetary expenses of suburban municipalities (total and *per capita*) including the individual sectors of budgetary classification in the 2009–2011 period

Lata budżetowe/ gminy	Wielkość wydatków klasyfikowanych [zł]					
	wydatki klasyfikowane (suma działów 630, 921,926)	wydatki klasyfi- kowane (<i>per capita</i>)	wydatki na turystykę	wydatki na kulturę fizyczną	wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego	
2009	Czernica	1.641.890	153,08	–	729.660	912.230
	Długołęka	5.346.370	233,94	–	3.848.716	1.497.654
	Kąty Wrocławskie	10.749.533	558,94	–	10.180.417	5.649.116
	Kobierzyce	11.469.256	752,13	–	5.957.635	5.511.621
	Krotoszyce	325.000	113,00	–	30.000	295.000
	Kunice	4.233.174	768,55	–	2.230.697	2.002.477
	Legnickie Pole	907.441	181,82	–	30.000	877.441
	Miękinia	6.176.639	499,36	–	4.567.092	1.609.547
	Miłkowice	593.186	96,70	–	136.828	456.358
	Oborniki Śląskie	3.323.599	179,52	68.220	1.387.516	1.867.863
	Siechnice	4.161.447	275,21	–	2.777.690	1.383.757
Wisznia Mała	2.676.499	312,49	–	1.441.031	1.235.468	
2010	Czernica	2.038.683	174,31	–	352.558	1.686.125
	Długołęka	4.641.236	193,48	–	3.063.369	1.577.867
	Kąty Wrocławskie	4.473.142	212,55	–	1.237.243	3.235.899
	Kobierzyce	10.641.721	633,89	–	7.222.687	3.419.034
	Krotoszyce	350.000	110,03	–	30.000	320.000
	Kunice	2.288.578	391,95	–	900.309	1.388.269
	Legnickie Pole	999.766	194,54	–	166.136	833.630
	Miękinia	3.134.125	236,02	–	785.763	2.348.362
	Miłkowice	884.757	140,62	–	174.088	710.669
	Oborniki Śląskie	4.304.112	225,03	68.372	2.558.780	1.676.960
	Siechnice	3.281.945	202,30	–	1.841.253	1.440.692
Wisznia Mała	2.889.601	312,05	–	752.706	1.048.348	
2011	Czernica	1.749.693	143,58	–	294.667	1.455.026
	Długołęka	2.806.431	113,60	–	876.736	1.929.695
	Kąty Wrocławskie	4.742.850	220,69	–	1.152.910	3.589.940
	Kobierzyce	8.824.010	511,00	–	3.470.234	5.353.776
	Krotoszyce	659.621	206,65	–	30.000	629.621
	Kunice	3.919.249	650,93	–	2.551.893	1.367.356
	Legnickie Pole	1.158.532	224,00	–	418.283	740.249
	Miękinia	3.495.768	258,68	–	1.134.098	2.361.670
	Miłkowice	994.617	157,33	–	159.568	835.049
	Oborniki Śląskie	3.982.995	205,91	241.354	910.111	2.831.530
	Siechnice	4.040.869	240,80	–	2.585.345	1.455.524
Wisznia Mała	1.056.957	113,00	–	188.596	868.361	

Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z wykonania budżetu w latach 2009, 2010, 2011 w gminach: Czernica, Długołęka, Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Krotoszyce, Kunice, Legnickie Pole, Miękinia, Miłkowice, Oborniki Śląskie, Siechnice, Wisznia Mała.

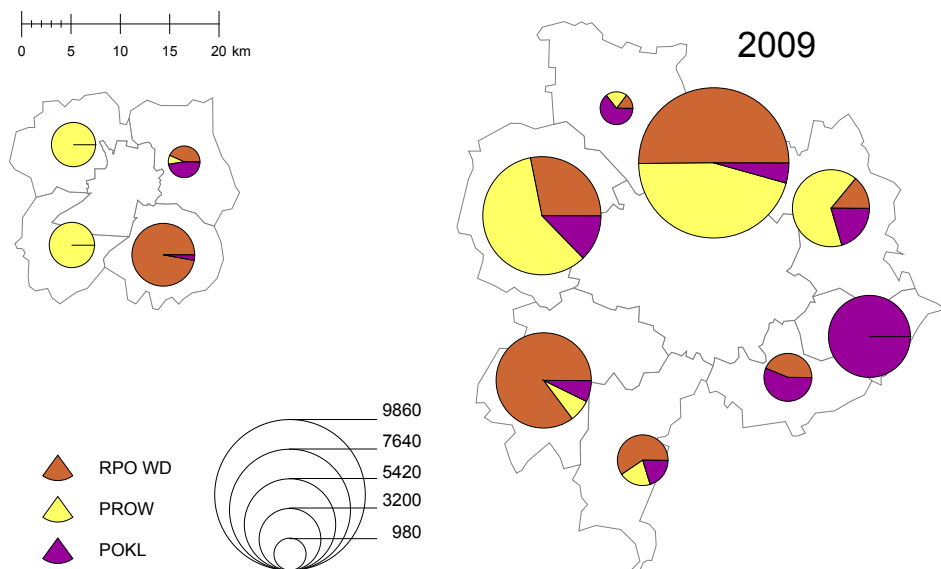
kulturowych i kulturalnych. W 2011 roku w przypadku 10 z 12 rozpatrywanych jednostek samorządowych wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego były zdecydowanie wyższe niż wydatki na działy 630 i 926. Proporcje asygnowania środków na kulturę fizyczną i kulturę kształtowały się w badanych gminach odpowiednio: w 2009 roku – 7 do 5, w 2010 – 4 do 8, w 2011 – 2 do 10 (tab. 16).

Wyniki uzyskane w toku badań umożliwiły również dokonanie oceny ilościowo-jakościowej oraz przestrzennej absorpcji środków zewnętrznych pozyskanych przez badane gminy podmiejskie w ramach trzech wyróżniających się w latach 2009–2011 programów Unii Europejskiej. Ma to istotne znaczenie w ocenie skali możliwości funkcjonowania i tworzenia w badanych gminach warunków w sferze kształtowania polityki kompleksowego i zrównoważonego zarządzania rozwojem turystyki na ich obszarach. Do analiz przyjęto 3 programy zewnętrzne mające największy wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy gmin, zarówno o charakterze „twardym” (inwestycyjnym), jak i „miękkim” (społecznościowym):

- Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego (RPO WD),
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW),
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki (POKL).

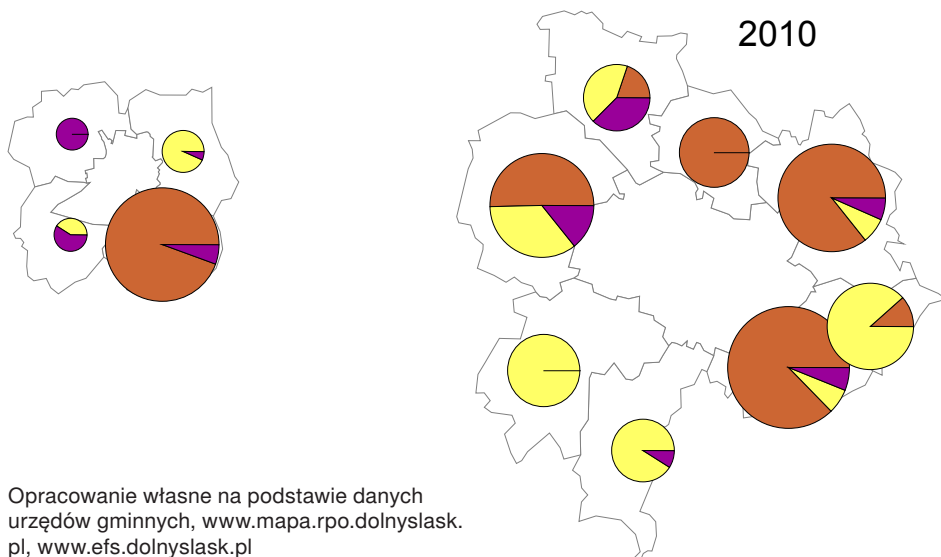
Przeprowadzone analizy wykazały znacząco zróżnicowany stopień absorpcji środków zewnętrznych przez poszczególne gminy zarówno w kontekście źródeł wsparcia, jak i w ujęciu czasowym. W rozpatrywanym okresie 3 lat badane podmiejskie jednostki samorządu terytorialnego pozyskiwały środki na rozwój społeczno-gospodarczy administrowanych obszarów na poziomie: od około 3 (gmina Kunice) do ponad 20 mln złotych (gmina Kąty Wrocławskie). Należy przy tym podkreślić, iż w 8 badanych gminach fundusze zewnętrzne przekroczyły lub oscylowały w granicach 10 mln złotych, a jedynie w przypadku 4 gmin mieściły się one w przedziale od 3 do 7 mln złotych. Poziom wsparcia uzyskanego przez gminy podmiejskie Legnicy i Wrocławia w ramach wspomnianych programów wskazuje na zdecydowanie wyższą aktywność jednostek samorządowych z otoczenia Wrocławia.

W zakresie środków finansowych pozyskiwanych i wykorzystywanych na zadania publiczne (w tym głównie rozwój infrastrukturalny) wyróżniały się gminy: Wisznia Mała i Miękinia (2009), Siechnice, Legnickie Pole, Długołęka i Miękinia (2010), Kąty Wrocławskie i Siechnice (2011). Zauważalna jest w tym przypadku zdecydowana dominacja wysokości środków zewnętrznych pozyskiwanych przez poszczególne gminy na realizację zadań inwestycyjnych (z Regionalnego Programu Operacyjnego i Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich). Przewagę poziomu środków absorbowanych na zadania o charakterze społecznym (z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki) obserwuje się w tym okresie w przypadku zaledwie kilku badanych jednostek samorządowych. Zarówno ich liczba, jak i wielkości środków przez nie pozyskanych świadczą o ich stosunkowo niskim znaczeniu w kontekście działań inwestycyjnych na badanych obszarach. Rozkład absorpcji funduszy zewnętrznych przez poszczególne gminy w ramach trzech analizowanych programów w latach 2009–2011 zaprezentowano na rycinach 114–116.

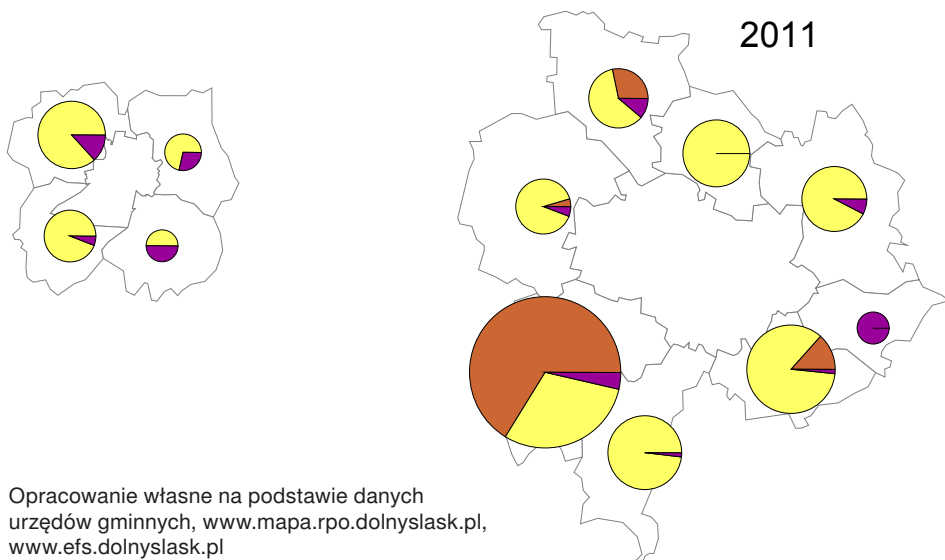
Opracowanie własne na podstawie danych urzędów gminnych,
www.mapa.rpo.dolnyślask.pl, www.efs.dolnyślask.pl

Rycina 114. Poziom i struktura absorpcji funduszy unijnych w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia w 2009 roku
 Figure 114. Level and structure of absorption of EU funds in suburban municipalities of Wrocław and Legnica in 2009

Opracowanie własne na podstawie danych urzędów gminnych,
www.mapa.rpo.dolnyślask.pl, www.efs.dolnyślask.pl

Rycina 115. Poziom i struktura absorpcji funduszy unijnych w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia w 2010 roku
 Figure 115. Level and structure of absorption of EU funds in suburban municipalities of Wrocław and Legnica in 2010

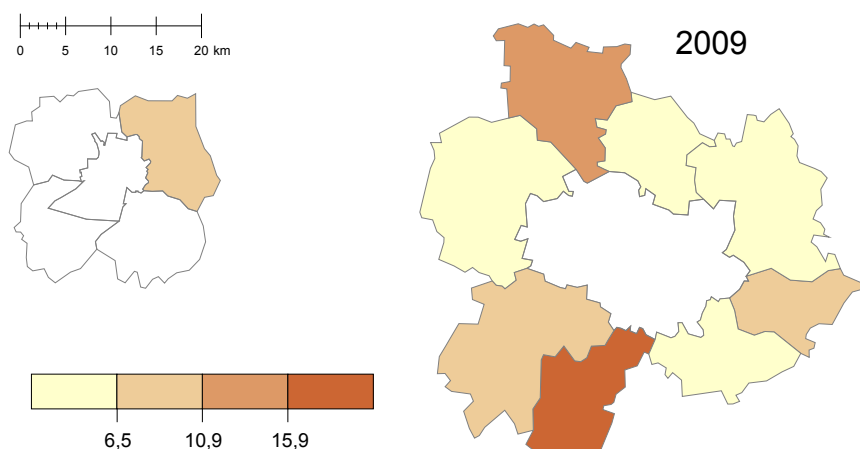

Opracowanie własne na podstawie danych urzędów gminnych, www.mapa.rpo.dolnyslask.pl, www.efs.dolnyslask.pl

Rycina 116. Poziom i struktura absorpcji funduszy unijnych w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia w 2011 roku
Figure 116. Level and structure of absorption of EU funds in suburban municipalities of Wrocław and Legnica in 2011

W celu ustalenia kierunków realizowanej w gminach polityki turystycznej, wyodrębniono i określono stopień udziału (na podstawie wielkości środków finansowych) zadań turystycznych i okołoturystycznych, finansowanych w ramach wymienionych w tym rozdziale programów unijnych, w absorpcji funduszy zewnętrznych ogółem. Uzyskane dane wykazały, że zarówno w ujęciu struktury, jak i wielkości środków przeznaczonych w omawianym okresie na rozwój turystyki i wypoczynku w gminach podmiejskich wystąpiły istotne dysproporcje. W szczególności zauważa się znaczące zróżnicowanie wielkości pozyskanych środków przez gminy w ujęciu czasowym. Jednostką zdecydowanie wyróżniającą się pod tym względem jest gmina Siechnice, w której środki zewnętrzne pozyskane na zadania turystyczne (w latach 2009–2011) osiągnęły wartość około 8 mln złotych. Kolejne w rankingu gminy uzyskały wprawdzie środki na te cele, były one jednak zdecydowanie niższe (odpowiednio: Miękinia około 5,6 mln złotych, Kąty Wrocławskie nieco powyżej 4 mln złotych i Oborniki Śląskie nieco ponad 3 mln złotych). Pozostałe gminy pozyskały w tym okresie środki zewnętrzne na tego rodzaju zadania, nieprzekraczające kwoty 1,5 mln złotych.

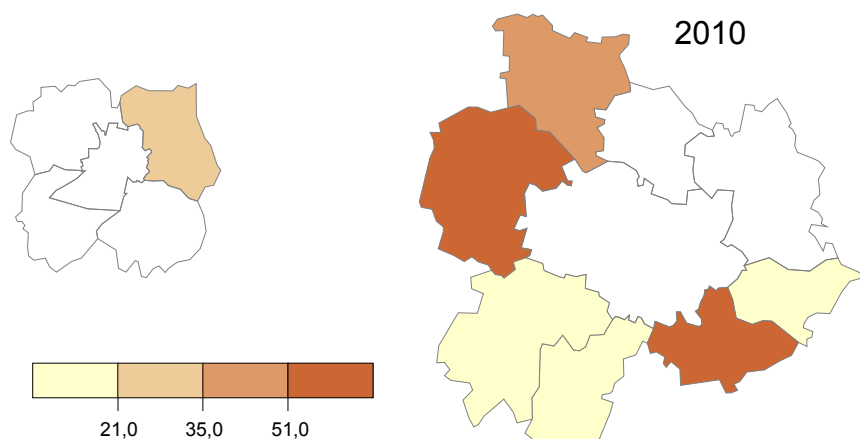
Przyjmując kryterium udziału środków absorbowanych przez gminy na zadania turystyczne i okołoturystyczne w stosunku do ogółu środków przez nie pozyskanych w latach 2009–2011, ranking ten nieznacznie różnicuje się. Zarówno w ujęciu wysokości środków zewnętrznych absorbowanych na zadania turystyczne i okołoturystyczne, jak i ich proporcji w odniesieniu do ogółu środków

Opracowanie własne na podstawie danych urzędów gminnych, www.mapa.rpo.dolnyślask.pl, www.efs.dolnyślask.pl

Rycina 117. Udział absorpcji środków zewnętrznych na zadania turystyczne i okołoturystyczne w odniesieniu do funduszy ogółem pozyskanych przez gminy podmiejskie Legnicy i Wrocławia w 2009 roku

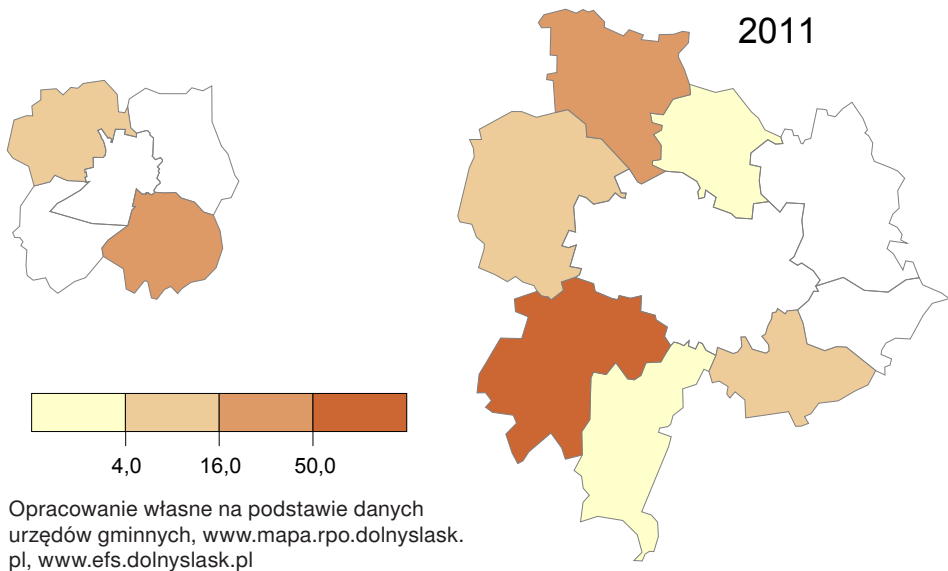
Figure 117. Share of absorption of outer financial resources for tourism and tourism-related tasks of the funds obtained by suburban municipalities of Wrocław and Legnica in 2009

Opracowanie własne na podstawie danych urzędów gminnych, www.mapa.rpo.dolnyślask.pl, www.efs.dolnyślask.pl

Rycina 118. Udział absorpcji środków zewnętrznych na zadania turystyczne i okołoturystyczne w odniesieniu do funduszy ogółem pozyskanych przez gminy podmiejskie Legnicy i Wrocławia w 2010 roku

Figure 118. Share of absorption of outer financial resources for tourism and tourism-related tasks of the funds obtained by suburban municipalities of Wrocław and Legnica in 2010

Rycina 119. Udział absorpcji środków zewnętrznych na zadania turystyczne i okołoturystyczne w odniesieniu do funduszy ogółem pozyskanych przez gminy podmiejskie Legnicy i Wrocławia w 2011 roku
 Figure 119. Share of absorption of outer financial resources for tourism and tourism-related tasks of the funds obtained by suburban municipalities of Wrocław and Legnica in 2011

pozyskanych przez gminy podmiejskie zdecydowanie wyróżnia się gmina Siechnice (udział środków proturystycznych do ogólnych przekroczył wartość 50%). Najbliższe, choć znacząco odległe, wartości takiego udziału osiągnęły gminy Oborniki Śląskie (ok. 44%) i Miękinia (ok. 35%). W pozostałych jednostkach samorządowych udział ten nie przekroczył 20% (por. ryc. 117–119).

Oddziaływania poszczególnych gmin w zakresie tworzenia na swoich obszarach warunków do rozwoju turystyki, sportu i rekreacji oraz kultury i rozrywki przyjmują znacząco różne kierunki i natężenie. Wyniki analizowanych pod tym względem jednostek samorządowych z bezpośredniego otoczenia Legnicy i Wrocławia pozwalają na sformułowanie kilku istotnych spostrzeżeń:

W zakresie polityki organizacyjnej:

- Zauważa się znaczące dysproporcje w wielkości potencjału instytucjonalnego (turystycznego) w poszczególnych gminach podmiejskich.
- Odnotowuje się przeważający udział w rynku turystycznym obszarów podmiejskich prywatnych gestorów i organizatorów turystyki.
- Obserwuje się funkcjonowanie we wszystkich gminach wydzielonej jednostki strukturalnej (wraz z jednostkami pomocniczymi) realizującej zazwyczaj większość przedsięwzięć turystyczno-rekreacyjnych.
- Wśród ogółu podmiotów świadczących usługi turystyczne i okołoturys-

tyczne w gminach podmiejskich dominują instytucje gastronomiczne i sportowo-rekreacyjno-rozrywkowe oraz użyteczności społecznej.

- Wyróżniającymi się gminami pod względem wielkości potencjału instytucjonalnego (podmiotów turystycznych i okołoturystycznych) są: Długołęka, Oborniki Śląskie i Kobierzyce.

W zakresie polityki finansowej:

- Najwyższym potencjałem finansowym w latach 2009–2011 w zakresie wydatkowanych środków budżetowych dysponowały gminy: Długołęka, Kobierzyce i Kąty Wrocławskie.
- Wielkości środków finansowych (ogólnych) nie stanowiły podstawy do proporcjonalnego asygnowania funduszy na zadania turystyczne i okołoturystyczne w badanych gminach.
- Wśród jednostek samorządowych przeznaczających corocznie najwięcej środków finansowych (ponad 10%) na zadania z zakresu działów 630, 921 i 926 PKD, w latach 2009–2011 wyróżniały się gminy Kunice i Kobierzyce.
- Zauważa się przeznaczanie większości środków finansowych proturystycznych (ponad 90%) na zadania realizowane w ramach dotacji podmiotowych lub celowych przez instytucje publiczne.
- Najwyższy poziom środków finansowych absorbowanych przez instytucje pozapubliczne odnotowano w gminach: Czernica, Kobierzyce i Oborniki Śląskie (rejestrowane kwoty wynosiły od 500 do 800 tys. złotych w poszczególnych jednostkach).
- Wielkość środków asygnowanych na realizację zadań turystycznych i wypoczynkowych przez podmioty zewnętrzne, w odniesieniu do ogółu dotacji, stanowiła w poszczególnych gminach maksymalne wartości, tj. 35% dotacji (Czernica – 2010 r.) i od 10 do 15% dotacji (Długołęka, Miłkowice, Oborniki Śląskie, Wisznia Mała – lata 2009 i 2011).
- Spośród 12 gmin podmiejskich w okresie 3 lat jedynie w jednej (Oborniki Śląskie) odnotowano wydatkowanie środków finansowych w dziale 630 (turystyka) PKD.
- Obserwuje się dynamiczną zmianę ukierunkowania finansowania zadań publicznych w działach okołoturystycznych – wzrost wielkości środków przeznaczanych na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego (dział 921 PKD) i ich spadek w zakresie działu kultura fizyczna i sport (dział 926 PKD).
- Wszystkie gminy podmiejskie aplikowały o środki zewnętrzne na rozwój społeczno-gospodarczy w ramach 3 wydzielonych w badaniach programów Unii Europejskiej: Regionalnego Programu Operacyjnego, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Pozyskane przez gminy w latach 2009–2011, fundusze zewnętrzne pozyskane przez gminy w latach 2009–2011 kształtowały się na poziomie od 3 (gmina Kunice) do ponad 20 mln złotych (gmina Kąty Wrocławskie).
- Na zadania turystyczne i okołoturystyczne badane gminy podmiejskie uzyskały dofinansowanie w wielkościach od około 70 tys. złotych (Wisznia

Mała) do ponad 8 mln złotych (Siechnice). W tym przypadku zauważa się znaczące zróżnicowanie poziomu absorpcji tych środków przez poszczególne gminy.

- Najwyższy stopień udziału środków zewnętrznych pozyskanych przez samorządy na zadania turystyczne w odniesieniu do wielkości funduszy ogółem odnotowano w gminie Siechnice (ponad 50%), a także w gminie Oborniki Śląskie (ok. 44%) i gminie Miękinia (ok. 35%). Pozostałe jednostki samorządowe nie przekroczyły progu 20%.

8. UWARUNKOWANIA I MODELE MIĘDZYSEKTOROWEJ POLITYKI TURYSTYCZNEJ W GMINACH PODMIEJSKICH LEGNICY I WROCŁAWIA

W założeniach projektu badawczego „Modele międzysektorowej polityki turystycznej i ich zróżnicowania w strefach podmiejskich dużych miast na przykładzie aglomeracji Dolnego Śląska”, realizowanego w ramach Programu Badawczego „OPUS 1” Narodowego Centrum Nauki, określono 3 priorytetowe zadania, które miały stanowić jego efekt merytoryczny. Ustalono, że podejmowane przedsięwzięcie badawcze będzie obejmować:

- określenie stanu uwarunkowań zarówno będących grupami czynników wpływających na realizowaną w gminach międzysektorową politykę turystyczną, jak i odzwierciedlających jej obecny charakter, kierunki i zróżnicowania, przedstawionych za pomocą szczegółowych analiz graficznych i opisowych, a także syntetycznych konkluzji i rekomendacji,

oraz dokonane na ich podstawie:

- określenie składników i cech, a w konsekwencji modeli międzysektorowej polityki turystycznej w gminach podmiejskich,
- określenie wielkości wskaźników udziału gmin w poszczególnych modelach oraz ustalenie ich rankingu w odniesieniu do modelu optymalnego.

Przeprowadzone w ramach procesu badawczego szczegółowe analizy uwarunkowań realizowanej w gminach międzysektorowej polityki turystycznej stanowiły podstawę do określenia 9 składników oraz 46 cech cząstkowych (zarówno ilościowych, jak i jakościowych), opisujących trzy wytyczone modele:

- Model I – podstawowy (o charakterze administracyjnym), oparty głównie na planowaniu, zarządzaniu i realizacji turystyki i rekreacji na obszarach gmin przez jednostki samorządowe i podległe im publiczne jednostki strukturalne.
- Model II – rozwinięty (o charakterze administracyjno-funkcyjnym), o dominującym znaczeniu jednostek publicznych w planowaniu, zarządzaniu i realizacji turystyki i rekreacji na obszarach gmin oraz zauważalnym udziale w prowadzonej polityce turystycznej i wypoczynkowej podmiotów otoczenia zewnętrznego.
- Model III – optymalny (o charakterze kooperacyjnym), odznaczający się zrównoważonym natężeniem oddziaływań i wpływu podmiotów publicznych, społecznych i prywatnych (w zakresie procesu decyzyjno-wykonawczego), na tworzenie warunków do rozwoju turystyki i rekreacji w gminach.

Każdemu z przyjętych modeli przypisano odpowiadające jego znaczeniu wartości punktowe cech i składników:

- maksymalna wartość poszczególnych cech dla modelu I – 1 pkt,
- maksymalna wartość poszczególnych cech dla modelu II – 2 pkt,
- maksymalna wartość poszczególnych cech dla modelu III – 3 pkt.

Układ strukturalny składników i cech opisujących poszczególne modele przyjął w efekcie następujący wymiar:

- potencjał demograficzno-społeczny – liczba cech (4), ranga składnika (5 pkt),
- przestrzeń turystyczna – liczba cech (3), ranga składnika (5 pkt),

- skala i dynamika kształtowania zasobów turystyczno-rekreacyjnych – liczba cech (6), ranga składnika (7 pkt),
- atrakcyjność turystyczna i satysfakcja z usług turystyczno-sportowo-rekreacyjnych w ocenie turystów i odwiedzających – liczba cech (7), ranga składnika (3 pkt),
- struktura, jakość oraz rozpoznawalność produktów turystycznych w ocenie mieszkańców – liczba cech (7), ranga składnika (3 pkt),
- kooperacja międzysektorowa i perspektywy rozwoju turystyki w ocenie przedstawicieli podmiotów turystyczno-sportowo-rekreacyjnych – liczba cech (5), ranga składnika (3 pkt),
- stan i kierunki rozwoju turystyki w ocenie władz samorządowych – liczba cech (6), ranga składnika (3 pkt),
- strategiczne programowanie rozwoju turystyki – liczba cech (2), ranga składnika (7 pkt),
- polityka organizacyjno-finansowa – liczba cech (6), ranga składnika (7 pkt).

Syntetyczne analizy cech opisujących poszczególne modele umożliwiły zidentyfikowanie trzech typów gmin charakteryzujących się odmienną specyfiką realizacji międzysektorowej polityki turystycznej. Poziom jej realizacji na obszarach badanych gmin określono jako: niski (typ I), przeciętny (typ II) lub ponadprzeciętny (typ III). Należy w tym miejscu wyraźnie zaznaczyć, że przyjęta gradacja (zwłaszcza w przypadku tzw. składników subiektywnych), wynikała zarówno z ocen, jak i z obiektywizowanych wskazań badanych osób. Na podstawie zastosowanego kryterium, do poszczególnych typów zaliczono następujące jednostki samorządowe:

- typ I – niski poziom międzysektorowej polityki turystycznej (Miłkowice),
- typ II – przeciętny poziom międzysektorowej polityki turystycznej (Czerńnica, Długołęka, Kąty Wrocławskie, Krotoszyce, Kunice, Legnickie Pole, Miękinia, Wisznia Mała),
- typ III – ponadprzeciętny poziom międzysektorowej polityki turystycznej (Kobierzyce, Oborniki Śląskie, Siechnice).

Jakkolwiek przedstawiona typizacja oparta jest na wynikach rzeczywistych, to jednak należy podkreślić, że dotyczy jedynie wyników sumarycznych, przyjętych do analiz szczegółowych cech modelowych (zarówno obiektywnych, jak i subiektywnych), bez uwzględnienia ich wag składnikowych. Strukturę składników i cech modelowych oraz zróżnicowanie ich znaczenia w ujęciu trójmodelowym przedstawiono w tabeli 17.

Przyjęte kryteria gradacji i agregacji składników strukturalnych określonych modeli oraz stanowiących je cech opisujących umożliwiły dokonanie klasyfikacji wielocехowej i wieloskładnikowej (ważonej) badanych gmin podmiejskich. Wymiar sumaryczny wytyczonych cech modelowych wskazuje na przeciętny poziom i umiarkowane zróżnicowanie badanych gmin pod względem wielkości uzyskanych punktów. Większość badanych jednostek samorządowych, uwzględniając wartości bezwzględne, osiągnęła poziom 60–70% wartości maksymalnej dla tego wskaźnika (138 pkt). Powyżej tego przedziału spozycjonowano 3 gminy:

Tabela 17. Składniki i cechy określonych modeli międzysektorowej polityki turystycznej w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia
 Table 17. Components and features of models of inter-sector tourism policy in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica

Składniki	Cechy – Model I – podstawowy (o charakterze administracyjnym)	Cechy – Model II – rozwinięty (o charakterze administracyjno-funkcjonalnym)	Cechy – Model III – optymalny (o charakterze kooperacyjnym, z elementami kreatywności i innowacji)
I. Potencjał demograficzno-społeczny	<ul style="list-style-type: none"> - Niski poziom wskaźnika salda migracji (do 10,0). - Współczynnik obciążenia ekonomicznego kształtuje się na poziomie wysokim wśród ogółu gmin. - Wymiar poziomu rozwoju kapitału społecznego (wyrażony liczbą organizacji społecznych/10 tys. mieszkańców) – niski. - Wymiar poziomu rozwoju kapitału społecznego (wyrażony liczbą członków klubów i zespołów sportowo-artystycznych/1 tys. mieszkańców) – niski. 	<ul style="list-style-type: none"> - Przepięty poziom wskaźnika salda migracji (do 24,0). - Współczynnik obciążenia ekonomicznego kształtuje się na poziomie przeciętnym. - Wymiar poziomu rozwoju kapitału społecznego (wyrażony liczbą organizacji społecznych/10 tys. mieszkańców) – przeciętny. - Wymiar poziomu rozwoju kapitału społecznego (wyrażony liczbą członków klubów i zespołów sportowo-artystycznych/1 tys. mieszkańców) – przeciętny. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wysoki poziom wskaźnika salda migracji (powyżej 24,0). - Współczynnik obciążenia ekonomicznego kształtuje się na poziomie najniższym wśród ogółu gmin. - Wymiar poziomu rozwoju kapitału społecznego (wyrażony liczbą organizacji społecznych/10 tys. mieszkańców) – ponadprzeciętny. - Wymiar poziomu rozwoju kapitału społecznego (wyrażony liczbą członków klubów i zespołów sportowo-artystycznych/1 tys. mieszkańców) – ponadprzeciętny.
II. Przestrzeń turystyczna	<ul style="list-style-type: none"> - Wielkość względne udziału terenów otwartych (o funkcjach turystycznych) w ogólnej powierzchni gmin kształtują się na poziomie najniższym, do 20%. - Udział terenów zabudowanych (o funkcjach turystycznych) w powierzchni gmin ogółem jest niewielki i sięga wartości 4%. - Występujący niedorozwój funkcji turystycznej – przestrzeń turystyczna subiektywna – na obszarach gmin (typ IV). 	<ul style="list-style-type: none"> - Wielkość względne udziału terenów o funkcjach turystycznych w ogólnej powierzchni gmin kształtują się na poziomie przeciętnym, do 40%. - Udział terenów zabudowanych (o funkcjach turystycznych) w powierzchni gmin ogółem jest przeciętny i sięga wartości 5%. - Występujący standardowy rozwój funkcji turystycznej, będący odbiciem dominującej przestrzeni turystycznej (typu II i III). 	<ul style="list-style-type: none"> - Wielkość względne udziału terenów o funkcjach turystycznych w ogólnej powierzchni gmin kształtują się na poziomie najwyższym, powyżej 40%. - Udział terenów zabudowanych (o funkcjach turystycznych) w powierzchni gmin ogółem jest najwyższy i przekracza wartości 5%. - Występujący ponadprzeciętny rozwój funkcji turystycznej, odzwierciedlający dominującą w gminie przestrzeń turystyczną (typu I).

Tabela 17. Składniki i cechy określonych modeli międzysektorowej polityki turystycznej w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia – cd.
 Table 17. Components and features of models of inter-sector tourism policy in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica – cont.

III. Skala i dynamika kształtowania zasobów turystyczno-rekreacyjnych	
– Niewielki stopień rozwoju zasobów turystyczno-sportowo-rekreacyjnych i przyrodniczo-kulturowych, wyrażony ich liczbą.	– Średni poziom rozwoju zasobów turystyczno-sportowo-rekreacyjnych i przyrodniczo-kulturowych, wyrażony ich liczbą.
– W strukturze zasobów utworzonych lub przystosowanych w gminach do celów turystyki i wypoczynku dominują obiekty i urządzenia będące wynikiem działalności indywidualnej (jednosektorowej).	– W strukturze zasobów utworzonych lub przystosowanych w gminach dla turystyki i wypoczynku wyróżniają się obiekty i urządzenia, których aktualny stan może być pochodną współpracy międzysektorowej.
– Gęstość zasobów wypoczynkowych i przyrodniczych na 100 km ² kształtuje się na poziomie podstawowym.	– Gęstość zasobów wypoczynkowych i przyrodniczych na 100 km ² kształtuje się na poziomie przeciętnym.
– Gęstość zasobów infrastrukturalnych i specjalistycznych na 100 km ² kształtuje się na poziomie podstawowym.	– Gęstość zasobów infrastrukturalnych i specjalistycznych na 100 km ² kształtuje się na poziomie przeciętnym.
– Najniższa (określona) pod względem poziomu rozwoju zasobów klasa przynależności strukturalnej gmin.	– Przeciętna (określona) pod względem poziomu rozwoju zasobów klasa przynależności strukturalnej gmin;
– Dominujący lub niski poziom sprywatyzowania zasobów turystyczno-rekreacyjnych.	– Klasa sprywatyzowania zasobów w gminach określona na poziomie ponadprzeciętnym.
	– Wyróżniająca się wielkość utworzonych i (lub) przystosowanych zasobów turystyczno-sportowo-rekreacyjnych i przyrodniczo-kulturowych na obszarach gmin, wyrażona ich liczbą.
	– Większość utworzonych lub przystosowanych zasobów stanowią obiekty i urządzenia, które można określić jako wytwór działalności międzysektorowej.
	– Gęstość zasobów wypoczynkowych i przyrodniczych na 100 km ² kształtuje się na poziomie najwyższym.
	– Gęstość zasobów infrastrukturalnych i specjalistycznych na 100 km ² kształtuje się na poziomie najwyższym.
	– Najwyższa i ponadprzeciętna (określona) pod względem poziomu rozwoju zasobów klasa przynależności strukturalnej gmin.
	– Zrównoważony poziom sprywatyzowania zasobów turystyczno-rekreacyjnych w gminie.

IV. Atrakcyjność turystyczna gmin podmiejskich i satysfakcja z usług turystyczno-sportowo-rekreacyjnych – wskazania turystów i odwiedzających			
<ul style="list-style-type: none"> - Cele przyjazdów turystyczno-wypoczynkowych do gmin podmiejskich mają głównie charakter biznesowy, zdrowotny, religijny i sportowy. - Wśród sposobów spędzania czasu wolnego przez turystów w odwiedzanych gminach wyróżniają się formy o charakterze podstawowym (indywidualnym, niezorganizowanym). - Ocena aktualnego stanu oferty turystyczno-wypoczynkowej jest na poziomie złym, bardzo złym lub nie jest określona. - Turysty przebywający w gminach najczęściej korzystają z oferty usług noclegowych i gastronomicznych. - Wśród podmiotów świadczących usługi turystyczno-rekreacyjne w gminach najwyżej zaufaniem turystów cieszą się podmioty reprezentujące jeden z 3 sektorów. - W ocenie dotychczasowego rozwoju turystycznego gmin przeważają opinie negatywne lub neutralne. - Wskazywane kierunki realizowane w gminach polityki turystyczno-rekreacyjnej i rozwoju oferty usług turystycznych koncentrują się wokół wzmocnienia atrakcyjności oraz rozwoju i upowszechniania rozmaitych form turystyki i rekreacji. 	<ul style="list-style-type: none"> - Charakter migracji turystycznych do gmin przyjmuje poziom równoważony w odniesieniu do ogółu celów przyjazdowych. - Spędzanie czasu wolnego przez turystów w niemal równym stopniu obejmuje zarówno formy własne (organizowane samodzielnie), jak i zajęcia zorganizowane (instytucjonalne). - Ocena aktualnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej na poziomie dobrym. - W ramach migracji na obszary gminne, turyści i odwiedzający korzystają najczęściej z obiektów, urządzeń i usług turystycznych, sportowo-rekreacyjnych i kulturalnych. - Turysty i odwiedzający tereny gmin wyróżniają na poziomie zbliżonym (obdarzają zaufaniem) podmioty reprezentujące 2 z 3 sektorów działalności. - W ocenie dotychczasowego rozwoju turystycznego gmin obserwuje się równowagę lub niewielką przewagę opinii pozytywnych nad negatywnymi. - Polityka turystyczna i rekreacyjna w gminach oraz oferta świadczonych w tym zakresie usług powinny koncentrować się wokół rozwoju i różnicowania oferty turystycznej, rekreacyjno-sportowej i kulturalno-rozrywkowej. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wśród przyjazdów i odwiedzin turystyczno-wypoczynkowych obszarów gminnych zdecydowanie przeważają formy wypoczynkowe i krajoznawcze. - Realizowane przez turystów na obszarach gmin zajęcia w czasie wolnym mają charakter zorganizowany (instytucjonalny) i znamionują form kompleksowych (charakterystycznych dla obszaru i (lub) stanowiących jego produkt turystyczny). - Ocena aktualnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej na poziomie bardzo dobrym. - Turysty i odwiedzający tereny gmin wykorzystują w niemal równej mierze ich zasoby turystyczne i różnorodność oferowanych usług. - Zaufanie turystów do gestorów i organizatorów turystyki przyjmuje równoważny stopień bez względu na ich przynależność sektorową. - W ocenie dotychczasowego rozwoju turystycznego gmin przeważają opinie pozytywne. - Polityka turystyczna i rekreacyjna w gminach oraz oferta świadczonych w tym zakresie usług powinny być zrównoważone, urozmaicone i oparte na współpracy międzysektorowej oraz funduszach zewnętrznych. 	

Tabela 17. Składniki i cechy określonych modeli międzysektorowej polityki turystycznej w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia – cd.
 Table 17. Components and features of models of inter-sector tourism policy in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica – cont.

– Wewnętrzne przepływy turystyczne stałych mieszkańców gmin przyjmują głównie charakter biznesowy, zdrojowy, religijny i sportowy.	– Charakter wewnętrznych przepływów turystycznych stałych mieszkańców gmin przyjmuje poziom zrównoważony w odniesieniu do ogółu celów wyjazdowych.	– Wśród wewnętrznych przepływów turystycznych mieszkańców gmin zdecydowanie przeważają formy wypoczynkowe i krajoznawcze.
– Mieszkańcy gmin najczęściej korzystają z oferty usług noclegowych i gastronomicznych.	– W ramach migracji wewnątrzgminnych, mieszkańcy korzystają najczęściej z obiektów, urządzeń i usług o charakterze kulturalnym, sportowo-rekreacyjnym i turystycznym.	– Mieszkańcy gmin korzystają w równej mierze z infrastruktury i usług publiczno-społeczno-prywatnych.
– Ocena aktualnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej jest na poziomie bardzo złym lub złym.	– Ocena aktualnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej określana jest na poziomie przeciętnym (równowaga ocen dobrych i złych).	– W ocenie aktualnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej wyraźnie dominują dobre i bardzo dobre opinie.
– Ocena dotychczasowych i obecnych działań instytucji okołoturystycznych na rzecz rozwoju turystyki kształtuje się na poziomie bardzo złym lub złym.	– Ocena dotychczasowych i obecnych działań instytucji okołoturystycznych na rzecz rozwoju turystyki kształtuje się na poziomie przeciętnym (równowaga ocen dobrych i złych).	– W ocenie dotychczasowych i obecnych działań instytucji okołoturystycznych na rzecz rozwoju turystyki wyraźnie dominują dobre i bardzo dobre opinie.
– Wpływ na rozwój turystyki wywierają w największym wymiarze jednostki publiczne.	– Działania instytucji okołoturystycznych na rzecz rozwoju turystyki kształtuje się na poziomie przeciętnym (równowaga ocen dobrych i złych).	– Siła wpływu poszczególnych sektorów działalności na rozwój turystyki jest zrównoważona (z przewagą podmiotów prywatnych i społecznych).
– Proturystyczne działania promocyjne w gminach oceniane są na poziomie złym lub bardzo złym.	– Największy wpływ na rozwój turystyki mają jednostki publiczne przy znaczącym udziale podmiotów prywatnych i społecznych.	– W ocenie proturystycznych działań promocyjnych dominują opinie pozytywne (dobre i bardzo dobre).
– Kierunki realizowanej w gminach polityki turystyczno-rekreacyjnej i rozwoju oferty usług turystycznych koncentrują się wokół rozbudowy i utrzymania bazy sportowo-rekreacyjnej i turystyczno-wypoczynkowej.	– Ocena proturystycznych działań promocyjnych kształtuje się na poziomie przeciętnym (równowaga dobrych i złych opinii).	– Polityka turystyczna i rekreacyjna w gminach oraz oferta świadczonych w tym zakresie usług ukierunkowane są na zabezpieczenie i urozmaicenie warunków do realizacji rozmaitych form turystyczno-sportowo-rekreacyjnych dla mieszkańców, turystów i odwiedzających.

wskazania mieszkańców

V. Struktura, jakość oraz rozpoznawalność produktów turystycznych –

<p>VI. Kooperacja międzysektorowa i perspektywy rozwoju turystyki – wskazania przedstawicieli podmiotów turystyczno-rekreacyjnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ocena aktualnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej jest na poziomie złym i bardzo złym, - Wśród wyróżniających się produktów turystycznych wskazywane są istniejące walory kulturowe i przyrodniczo-wypoczynkowe. - Brak występowania lub nieznaczny stopień współpracy międzysektorowej na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji. - Działalność wizerunkowa i komunikacyjna oparta jest na przedsięwzięciach indywidualnych koncentrujących się na rynku wewnętrznym, o charakterze informacyjno-reklamowym. - Główne kierunki rozwoju turystyki i rekreacji koncentrują się wokół rozbudowy lub utrzymania zasobów strukturalnych o ukierunkowanym charakterze i okazjonalnych. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ocena aktualnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej na poziomie przeciętnym (równowaga opinii dobrych i złych). - Do wyróżniających się produktów turystycznych zaliczane są w głównej mierze istniejące walory oraz infrastruktura turystyczno-wypoczynkowa. - Znacząca współpraca międzysektorowa w zakresie turystyki i rekreacji. - Działalność wizerunkowa i komunikacyjna prowadzona w nawiązaniu do przedsięwzięć indywidualnych, ukierunkowanych na rynek wewnętrzny i zewnętrzny; o charakterze informacyjno-reklamowym. - Główne kierunki rozwoju turystyki i rekreacji koncentrują się wokół zrównoważonej rozbudowy lub utrzymania zasobów strukturalnych. 	<ul style="list-style-type: none"> - W ocenie aktualnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej dominują wskazania dobre i bardzo dobre. - Zrównoważenie stopnia wyróżnienia poszczególnych produktów turystyczno-wypoczynkowych lub przeważające występowanie produktów aktywizujących i prokoperacyjnych. - Zdecydowanie wyróżniający się poziom współpracy wśród podmiotów branży turystycznej i sportowo-rekreacyjnej. - Działalność wizerunkowa i komunikacyjna prowadzona w nawiązaniu do przedsięwzięć wspólnych, ponadlokalnych, o rozmaitym i zrównoważonym charakterze. - Zwiększenie aktywności organizacyjnej w zakresie upowszechniania turystyki i rekreacji oraz planowany i zrównoważony rozwój bazy materialnej.
---	---	---	---

Tabela 17. Składniki i cechy określonych modeli międzysektorowej polityki turystycznej w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia – cd.
 Table 17. Components and features of models of inter-sector tourism policy in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica – cont.

<ul style="list-style-type: none"> - Dominujące aktualnie i na przyszłość funkcje obszarów gmin – rolnicza i osadnicza. - Wskazywanie istniejących obiektów kultury materialnej lub obszarów przyrodniczych jako markowych produktów gminy. - Przyjmowanie przez jednostki samorządowe w zakresie rozwoju turystyki ról kreatora i organizatora. - Dominujące aktualnie i w przyszłości wsparcie organizacyjno-finansowe realizacji przedsięwzięć turystycznych stanowi patronat i sponsoring. - Zwiększanie wsparcia finansowego i rozbudowa struktur administracyjnych. - Priorytetowe zamierzenia na przyszłość dla jednostek gminnych stanowią: przystosowywanie warunków przestrzenno-infrastrukturalnych do rozwoju turystyki i wypoczynku i ukierunkowanie na rozwój jednostkowego produktu turystycznego. 	<ul style="list-style-type: none"> - Dominujące aktualnie i w przyszłości funkcje obszarów gmin: osadnicza i usługowo-przemysłowa. - Wskazywanie istniejących obiektów przyrodniczo-kulturowych i wypoczynkowych (niemal w równym wymiarze) jako markowych produktów gminy. - Przystosowanie warunków do tworzenia i utrzymania silnych produktów turystyczno-wypoczynkowych oraz ich organizowanie i koordynowanie. - Zwiększanie udziału wsparcia organizacyjno-finansowego o charakterze partnerstwa i zmniejszanie udziału modelu patronackiego oraz sponsoringu. - Wzrost wsparcia finansowego na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji oraz systematyczne przekształcenia przestrzenne i własnościowe. - Priorytetowe zamierzenia na przyszłość dla jednostek gminnych stanowią przystosowywanie warunków przestrzenno-infrastrukturalnych do rozwoju turystyki i wypoczynku oraz ukierunkowanie na rozwój produktu kompleksowego. 	<ul style="list-style-type: none"> - Określanie funkcji usługowej i turystyczno-rekreacyjnej dla obszarów gmin jako wiodących lub równorzędnych z innymi. - Wskazywanie na kompleksowe lub wykreowane na bazie istniejących zasobów markowe produkty turystyczno-wypoczynkowe gminy. - Tworzenie warunków i promowanie produktów turystyczno-wypoczynkowych. - Wzrost znaczenia modelu konkursowego i utrzymanie poziomu wsparcia opartego na partnerstwie. - Ukierunkowanie na zrównoważone przekształcenia i planowanie przestrzenne oraz nasilenie działalności wizerunkowo-komunikacyjnej w zakresie turystyki i rekreacji. - Przystosowywanie warunków do rozwoju kompleksowych produktów turystyczno-wypoczynkowych i ich promocja w kooperacji międzysektorowej.
---	--	---

VII. Stan i kierunki rozwoju turystyki – wskazania władz samorządowych

VIII. Strategiczne programowanie rozwoju turystyki			
<ul style="list-style-type: none"> - Nierozwój strategicznego programowania rozwoju lokalnej turystyki. - Administrowanie lokalną gospodarką turystyczną jedynie w ramach obowiązków ustawowych. 	<ul style="list-style-type: none"> - Programowanie strategiczne rozwoju lokalnej turystyki na podstawie kierunkowych dokumentów z elementami monitoringu rynku. - Zarządzanie lokalną gospodarką turystyczną z wykorzystaniem okazjonalnych projektów i działań, ale o ograniczonym oddziaływaniu i efektywności. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wielokierunkowe programowanie strategiczne rozwoju lokalnej turystyki z wykorzystaniem kooperacji i współpracy sieciowej z podmiotami rynku turystycznego i makrootoczenia. - Rozwój sfery innowacyjnych usług i produktów turystycznych z wykorzystaniem stałego monitoringu i ewaluacji oraz dostosowanych do trendów rynkowych. 	
<ul style="list-style-type: none"> - Niewielki potencjał przedsiębiorczości prywatnej i działalności społecznej na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji. - Brak wyróżniających się wielkości instytucji turystycznych i okołoturystycznych w gminach, w poszczególnych segmentach ich struktury rodzajowej. - Wydatki klasyfikowane (<i>per capita</i>) na zadania turystyczne i okołoturystyczne w latach 2009–2011 utrzymują stały poziom lub maleją. - W latach 2009–2011 obserwuje się spadek asygnowanych dotacji na zadania turystyczne i okołoturystyczne realizowane przez podmioty zewnętrzne. - Wielkości pozyskanych środków zewnętrznych na turystykę i rekreację w latach 2009–2011 są najniższe i nie przekroczyły w sumie poziomu 500 tys. złotych. - Stopień udziału pozyskanych środków zewnętrznych na zadania turystyczne i okołoturystyczne, w odniesieniu do wielkości funduszy ogółem (w ramach analizowanych programów), nie przekracza poziomu 10%. 	<ul style="list-style-type: none"> - Znacząca liczba funkcjonujących w gminie prywatnych i społecznych podmiotów turystyczno-rekreacyjnych lub ich przeciętne zrównoważenie. - Przeciętne mierniki potencjału instytucjonalnego gmin wyrażonego wielkością segmentów w strukturze rodzajowej podmiotów. - Wielkości wydatków klasyfikowanych na zadania turystyczne i okołoturystyczne przyjmują zróżnicowany (wzrost i spadek) poziom w poszczególnych latach budżetowych. - Poziom dotacji na zadania turystyczne i okołoturystyczne realizowane przez podmioty zewnętrzne w poszczególnych latach (2009–2011) można określić jako okazjonalny lub zadaniowy. - Wysokość środków zewnętrznych pozyskanych na turystykę i rekreację w latach 2009–2011 kształtowała się na poziomie ok. 1 mln złotych. - Fundusze pozyskiwane przez gminy na infrastrukturę lub upowszechnianie turystyki i wypoczynku stanowią zbliżony poziom do absorbowanych środków na inwestycje w zakresie mediów technicznych i osydlają w granicach 10–20%. 	<ul style="list-style-type: none"> - Znacząca i zrównoważona pod względem strukturalnym i funkcjonalnym wielkość turystycznego potencjału instytucjonalnego, o urozmaiconym przedmiocie działalności. - Najwyższe mierniki potencjału instytucjonalnego wyrażonego wielokrotną dominacją w strukturze rodzajowej podmiotów. - Zauważa się stały wzrost wydatków na zadania turystyczne i okołoturystyczne w latach 2009–2011. - Sukcesywny wzrost poziomu dotacji na zadania turystyczne i okołoturystyczne realizowane przez podmioty zewnętrzne w latach 2009–2011. - Wielkości pozyskanych środków zewnętrznych na turystykę i rekreację w latach 2009–2011 kształtowały się na poziomie ponadprzeciętnym, tj. powyżej 3 mln złotych. - Udział pozyskanych środków proturystycznych w stosunku do absorbowanych środków ogółem przekracza odsetek 20%. 	

Siechnice (73,2%) oraz Oborniki Śląskie i Kobierzyce (po 71%), natomiast poniżej jedynie gminę Miłkowice (blisko 56%). W ustalonym na tej podstawie rankingu badanych gmin zauważa się dominację jednostek samorządowych o charakterze miejsko-wiejskim i znaczącej powierzchni obszarowej (Siechnice, Oborniki Śląskie, Kąty Wrocławskie), o silnej koncentracji aktywności gospodarczej (Kobierzyce) oraz wyróżniających się warunkach i natężeniu usług turystyczno-wypoczynkowych (Kunice, Miękinia). Zastanawia w tym przypadku niezwykle odległa pozycja gminy Długołęka, która mimo spełniania kilku podstawowych warunków (powierzchnia, warunki, aktywność gospodarcza itp.) została sklasyfikowana w rankingu na odległym miejscu. Wydaje się jednak, w kontekście dalszych ocen, że ta sytuacja wynika raczej z przyjętych (podstawowych w tych badaniach) kryteriów gradacji niż rzeczywistych warunków (tab. 18).

Zagregowane wielkości cech modelowych stanowiły jedynie odzwierciedlenie podstawowych pomiarów identyfikacji jednostek gminnych w kontekście zróżnicowania znaczenia prowadzonej na ich obszarach międzysektorowej polityki turystycznej. W następstwie wyników sumarycznych analizowanych gmin, określono ich miejsce w rankingu przy uwzględnieniu składników stanowiących strukturę poszczególnych modeli. Analizy przeprowadzone metodą średniej ważonej wykazały ponowną dominację gmin Siechnice i Oborniki Śląskie (odpowiednio 2.31 i 2.23). Średnie ważne składników modelowych obu gmin znacząco przewyższają ich poziom wykazany dla pozostałych jednostek samorządowych. W tym przypadku obie gminy możemy zaliczyć do typu III. Uwzględniając wcześniej określoną typizację, należy zauważyć niewielkie, choć jednak istotne różnicowanie zarówno w wielkości wskaźników odpowiadających poszczególnym gminom, jak i ich kolejności w rankingu.

Pomijając wyróżnione wcześniej gminy przypisane do typu III, pozostałe gminy zaliczono:

- do typu I – Krotoszyce, Miłkowice, Legnickie Pole;
- do typu II – Czernica, Długołęka, Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Kunice, Miękinia, Wisznia Mała.

Efektom przeprowadzonych analiz i sporządzonych zestawień sumarycznych było określenie wielkości wskaźników udziału gmin w poszczególnych modelach, w tym również wyodrębnienie modelu dominującego, oraz wskazanie rankingu jednostek według wielkości wskaźnika udziału w modelu „optymalnym”.

Na podstawie odnotowanych wielkości wskaźników udziału gmin w poszczególnych modelach międzysektorowej polityki turystycznej, w większości badanych jednostek zauważa się zdecydowaną dominację modelu II. Taki sposób ukie-
runkowania polityki turystycznej zidentyfikowano aż w 8 badanych gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia. Model I występuje w najwyższym stopniu jedynie w gminach Krotoszyce i Legnickie Pole, natomiast model III dominuje w gminach Oborniki Śląskie i Wisznia Mała. Wyróżniającymi się wartościami wskaźników odzwierciedlających poszczególne modele odznaczają się gminy (według wielkości występowania):

- model I – Legnickie Pole, Krotoszyce, Miłkowice;
- model II – Kunice, Miękinia, Kobierzyce, Czernica, Kąty Wrocławskie;
- model III – Oborniki Śląskie, Siechnice, Wisznia Mała, Długołęka.

Tabela 18. Klasyfikacja wielocechowa gmin podmiejskich w ujęciu trójmodelowym
 Table 18. Multi-criteria classification of suburban municipalities according to the three-model perspective

Gminy	Sumaryczne wartości cech modelowych	Ranking	Średnia ważona wartości składników modelowych	Ranking	Wskaźniki udziału gmin w poszczególnych modelach	Ranking (wskaźniki udziału gmin w modelu optymalnym – III)/Dominujący model
Czernica	88	VII	2.01	V	I – 8.7 II – 21.6 III – 9.3	IX/2
Długołęka	90	VI	2.00	VI	I – 13.1 II – 17.0 III – 13.0	IV/2
Kąty Wrocławskie	95	III	2.01	V	I – 10.4 II – 21.6 III – 11.1	VI/2
Kobierzyce	98	II	2,06	III	I – 8.8 II – 23.1 III – 11.1	VI/2
Krotoszyce	90	VI	1.86	VII	I – 18.0 II – 14.4 III – 10.6	VII/1
Kunice	92	IV	2,01	V	I – 7.8 II – 27.2 III – 7.6	X/2
Legnickie Pole	91	V	1.86	VII	I – 18.4 II – 12.7 III – 11.5	V/1
Miękinia	95	III	2,05	IV	I – 8.2 II – 24.5 III – 10.3	VIII/2
Miłkowice	77	VIII	1.76	VIII	I – 17.8 II – 18.1 III – 7.2	XI/2
Oborniki Śląskie	98	II	2.23	II	I – 8.8 II – 15.4 III – 18.8	I/3
Siechnice	101	I	2.31	I	I – 5.0 II – 19.7 III – 18.3	II/2
Wisznia Mała	90	VI	2.06	III	I – 13.0 II – 14.3 III – 15.7	III/3

Przypisywane badanym gminom wartości wskaźnika ich udziału w modelu III, umożliwiły dokonanie ich typizacji według tego kryterium:

- typ I – Miłkowice, Kunice, Czernica;
- typ II – Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Krotoszyce, Legnickie Pole, Miękinia;
- typ III – Oborniki Śląskie, Siechnice, Wisznia Mała, Długołęka.

Odnotowany w badaniach dominujący model międzysektorowej polityki turystycznej realizowanej w poszczególnych gminach podmiejskich, nie ma bezpośredniego odniesienia ani do rankingu ich udziału w poszczególnych modelach, ani do hierarchii badanych jednostek samorządowych pozycjonowanych według wielkości wskaźnika udziału w określonym modelu wzorcowym „optymalnym”. Wszystkie wymienione klasyfikacje cechuje istotny wymiar merytoryczny. Stanowią bowiem znaczącą płaszczyznę interpretacji realizowanej w badanych gminach podmiejskich międzysektorowej polityki turystycznej, jak również jej zróżnicowania i oceny w odniesieniu do sąsiadującego miasta, gmin oraz obydwu stref podmiejskich. Charakter podejmowanej w obszarach gmin polityki turystycznej w coraz większym stopniu przyjmuje znamiona modelu III (optymalnego). Jedynie w nielicznych przypadkach jednostek samorządowych, które (mimo zastosowanych wskaźników) trudno jednoznacznie wyodrębnić, można wskazywać na odmienne kierunki planowania, postępowania czy realizowania zadań o charakterze międzysektorowym, w zakresie turystyki, rekreacji, sportu czy kultury. Określone w procesie badawczym wskaźniki, umożliwiły ich identyfikację i pozwoliły na zobrazowanie ich zróżnicowań (tab. 18).

Sugestie (rekomendacje) dotyczące realizacji międzysektorowej polityki turystycznej w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia:

- Można (należy) dążyć do wzrostu poziomu kapitału ludzkiego i społecznego poprzez tworzenie warunków do osiedlania się, inwestowania czy organizacji i współpracy w zakresie świadczenia usług turystyczno-wypoczynkowych przez migrantów i stałych mieszkańców gmin.
- Można (należy) dążyć do racjonalnego i zrównoważonego utrzymania przestrzeni turystycznej rzeczywistej ukształtowanej przy jednoczesnym rozwoju gospodarczym i infrastrukturalnym obszarów gmin.
- Można (należy) zwiększyć w gminach aktywność międzysektorową w zakresie planistycznym, zarówno w odniesieniu do strukturalnych jednostek administracyjnych, jak i poszczególnych segmentów branżowych (np. turystyki, kultury, kultury fizycznej, ekologii, komunikacji i transportu).
- Można (należy) w większym stopniu skoordynować działania strategiczne i operacyjne w gminach z krajowymi, regionalnymi i branżowymi dokumentami planistycznymi oraz wykorzystywać w tym zakresie doświadczenia i zalecenia eksperckie.
- Można (należy) tworzyć warunki do powstawania i funkcjonowania (zachęty, podatki, warunki techniczne i organizacyjne) nowych podmiotów i organizacji świadczących usługi z zakresu turystyki, rekreacji, kultury fizycznej i kultury.

- Można (należy) wspierać rozwój ilościowy i jakościowy istniejących zasobów turystyczno-wypoczynkowych na terenie gminy i wzmacniać merytorycznie i technicznie nowo tworzony potencjał.
- Można (należy) tworzyć warunki i kompleksowe produkty turystyczne ukierunkowane zarówno na różne grupy turystów i odwiedzających, jak i samych mieszkańców gmin.
- Można (należy) systematycznie wdrażać i wspierać zrównoważony proces przekształceń własnościowych zasobów turystycznych, rekreacyjno-sportowych i kulturowych w gminach z zachowaniem zasady ich dostępności i użyteczności społecznej.
- Można (należy) wykorzystywać istniejące zasoby przyrodniczo-kulturowe do celów tworzenia wspólnych i priorytetowych dla gmin produktów turystycznych o charakterze kompleksowym (złożonym) lub obszarowym, a nie jednostkowym (indywidualnym).
- Można (należy) kształtować wspólnie z podmiotami społecznymi i prywatnymi produkty turystyczne identyfikowalne dla obszaru gminy i odrębne jakościowo w stosunku do miasta i gmin sąsiednich.
- Można (należy) realizować politykę turystyczną prowadzącą do zrównoważenia zaufania turystów i odwiedzających oraz mieszkańców gmin dla usług świadczonych zarówno przez instytucje publiczne, podmioty prywatne, jak i organizacje społeczne, a w związku z tym ich wykorzystania w stopniu równorzędnym.
- Można (należy) dążyć do pełnienia przez jednostki i instytucje administracji publicznej funkcji aktywizujących, koordynujących i wspierających działalność turystyczną w obszarach ich zarządzania.
- Można (należy) zwiększyć możliwości kooperacji międzysektorowej w zakresie turystyki, kultury i kultury fizycznej i ich wpływu na rozwój wszystkich podmiotów branżowych w gminach, poprzez tworzenie zespołów decyzyjno-wykonawczych ukierunkowujących rozwój funkcji turystycznej na ich obszarach.
- Można (należy) prowadzić w gminach działalność wizerunkową i komunikacyjną opartą na przedsięwzięciach wspólnych, ponadlokalnych, o rozmaitym i zrównoważonym charakterze.
- Można (należy) w ramach realizacji zadań publicznych finansować jedynie projekty „miękkie”, a wykonawstwo projektów infrastrukturalnych (inwestycyjnych) w całości zlecać podmiotom zewnętrznym i w przebiegu procesu inwestycyjnego w pełni je koordynować.
- Można (należy) rozszerzyć formułę konkursową wspierania realizacji zadań publicznych i asygnować środki publiczne w bardziej zróżnicowanych kierunkach z zakresu turystyki, rekreacji, sportu i kultury.
- Można (należy) wzajemnie wspierać merytorycznie i organizacyjnie podmioty otoczenia zewnętrznego w pozyskiwaniu funduszy na rozwój i funkcjonowanie sektora turystycznego na obszarze gminy.
- Można (należy) przyjąć system pozyskiwania i absorpcji funduszy w zakresie priorytetowych projektów turystyczno-wypoczynkowych, dofinansowa-

nych ze źródeł zewnętrznych, spójnych z potrzebami i możliwościami środowiska społecznego oraz przyrodniczo-kulturowego, jak również celami strategicznymi i operacyjnymi wytyczonymi dla obszaru gminy, a projekty okazjonalne traktować jako uzupełniające.

- Można (należy) fundusze zewnętrzne pozyskiwane na realizację zadań społeczno-gospodarczych w gminach udzielać z wykonywaniem przedsięwzięć turystycznych i rekreacyjnych (np. droga i ciąg pieszo-jezdny, obiekt kultury materialnej i zadrzewione oznakowane otoczenie, park krajobrazowy i infrastruktura informacyjno-komunikacyjna).

BIBLIOGRAFIA

- Aktualizacja programu rozwoju turystyki dla Dolnego Śląska (2009) PART, Warszawa.
- Alejziak W. (2000) Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku. Albis, Kraków.
- Alejziak W. (2009) Współczesne koncepcje i wybrane modele polityki turystycznej. *Prace Naukowe UE we Wrocławiu*, 50, 43–53.
- Anholt S. (2007) Sprawić by miasta przyciągały jak magnes, za: Strategia rozwoju turystyki dla miasta Wrocławia na lata 2008–2013. T. 1. F5 Konsulting, Poznań 2008, s. 65.
- Antoniewicz P., Dołęga A., Fedyk W., Leśniak-Johann M., Lubaczewska S., Smolnicki K., Tęgowska P., Wilk A., Zawila-Piłat M. (2008) Koncepcja Subregionalnego Produktu Turystycznego „Kraina Grądów Odrzańskich”. www.turystyka.dolnyślask.pl/content/view/629/1 [14.03.2012].
- Bajwołuk T. (2008) Kształtowanie przestrzeni w strefie podmiejskiej. *Czasopismo Techniczne*, 14, *Architektura*, 5-A, 105–113.
- Bajwołuk T. (2011) Tereny rekreacji jako obszar interwencji w strefie podmiejskiej. *Czasopismo Techniczne*, 10, *Architektura*, 1-A, 153–160.
- Bański J. (2008) Strefa podmiejska – już nie miasto, jeszcze nie wieś. [W:] A. Jezierska-Thole, L. Kozłowski (red.) *Gospodarka przestrzenna w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce*. UMK, Toruń, 29–43.
- Baran E., Kowalczyk M., Krok A., Kropiwnicki R., Kupaj M., Matijczak K., Rabczanko J., Raszkowski A., Walicki A., Zbodyński M. (2008) Koncepcja Subregionalnego Produktu Turystycznego Pogórza Kaczawskiego. www.turystyka.dolnyślask.pl/content/view/629/1 [14.03.2012].
- Bartkiewicz P., Bukowski M., Regulski A. (2009) Identyfikacja i delimitacja obszarów problemowych i strategicznej interwencji w Polsce. Wnioski z analiz. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa, 116.
- Bednarska M., Gołębski G., Hołderna-Mielcarek B. (2002) Przesłanki i metody wyodrębniania miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej. [W:] G. Gołębski (red.) *Metody stymulowania rozwoju turystyki w ujęciu przestrzennym*. AE, Poznań, 21–97.
- Borkowska-Niszczota M., Kiryluk H. (2006) Integracja przedsięwzięć planistycznych efektem współdziałania samorządów lokalnych w rozwoju turystyki. [W:] A. Nowakowska, M. Przydział (red.) *Turystyka w badaniach naukowych*. *Prace ekonomiczne*. Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów, 451–464.
- Borzyszkowski J. (2005) Polityka turystyczna państwa. Politechnika Koszalińska, Koszalin, 36.
- Borzyszkowski J. (2006) Współczesne problemy polityki turystycznej wybranych państw europejskich. [W:] A. Nowakowska, M. Przydział (red.) *Turystyka w badaniach naukowych*. *Prace ekonomiczne*. Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów, 123–136.
- Bosiacki S. (red.) (2006) *Gospodarka turystyczna XXI wieku – Globalne wyzwania i zagrożenia*. AWF, Poznań.
- Bosiacki S. (red.) (2008) *Gospodarka turystyczna XXI wieku – Problemy i perspektywy rozwoju w skali regionalnej i lokalnej*. AWF, Poznań.
- Bosiacki S., Hołderna-Mielcarek B. (2010) Potencjał turystyczny Poznania jako podstawa kreowania produktów markowych. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług*, 591 (53), 39–53.
- Chudy-Hyski D. (2006) Ocena wybranych uwarunkowań rozwoju funkcji turystycznej obszaru. *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich*, 2 (1), 129–141.

- Ciok S., Ilnicki D. (2011) Autostradowa obwodnica Wrocławia. *Prace Komisji Geografii Komunikacji PTG*, XVIII, 37–47.
- Ciok S., Ilnicki D. (2012) Demograficzne i przestrzenne uwarunkowania rynku pracy na wsi dolnośląskiej. UWr, Wrocław.
- Coleman J.S. (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital. *Am J Sociol*, 94, 95–120.
- Czerwiński J. (2009) Dolny Śląsk – przewodnik. Eko-Graf, Wrocław.
- Czerwiński S. (2010) „Węzeł bielański” jako centrum usługowo-logistyczno-produkcyjne Wrocławia. Zakład Zagospodarowania Przestrzennego, UWr, Wrocław (maszynopis).
- Czerwiński S. (2012) Kształtowanie się struktury przestrzennej „Węzła Bielańskiego” w rejonie autostrady A4. [W:] S. Ciok, K.Z. Janc (red.) Z problematyki regionalnej Dolnego Śląska. *Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego UWr*, 23, 145–165.
- Czerwiński S., Kurowska A., Naborczyk K. (2011) Struktura funkcjonalno-przestrzenna „Węzła Bielańskiego”. *Czasopismo Geograficzne*, 82 (3), 285–304.
- Czerwiński J., Sołtysik M. (2009) Powiat Wrocławski – przewodnik. Eko-Graf, Wrocław.
- Degórska B. (2004) Planowanie terenów otwartych w nowej przestrzeni miejskiej (na przykładzie strefy podmiejskiej Warszawy). [W:] M. Kistowski (red.) *Studia ekologiczno-krajobrazowe w programowaniu rozwoju zrównoważonego. Przegląd polskich doświadczeń w prognozie integracji z Unią Europejską. Problemy Ekologii Krajobrazu*, 13, 141–148.
- Derek M. (2008) Funkcja turystyczna jako czynnik rozwoju lokalnego w Polsce. Wydział Geografii i Studiów Regionalnych. Uniwersytet Warszawski. Rozprawa doktorska [maszynopis].
- Dołęga A., Fedyk W., Haromszki Ł., Pęgowska P., Wilk A., Zawila-Pilat M. (2009) Koncepcja Subregionalnego Produktu Turystycznego „Śleza”. Praca na zlecenie gmin: Kobierzyce, Zórawina, Kąty Wrocławskie, Sobótka, Marcinowice, Jordanów Śląski, Mietków, Dzierżoniów, Niemczę, Łagiewniki, Wrocław [maszynopis].
- Dudziak T., Dziedzic M. (1999) Okolice Wrocławia. 12 tras pieszych dla każdego. Przewodnik krajoznawczo-turystyczny. Oddział Wrocławskiego PTTK „Sudety”, Wrocław.
- Faracik R. (2006) Turystyka w strefie podmiejskiej Krakowa. UJ, Kraków.
- Faracik R., Pawlusiński R. (2007) Usługi i zagospodarowanie turystyczne. [W:] W. Kurek (red.) *Turystyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Fedyk W. (2010) Przegląd narzędzi do oceny znaczenia produktów turystycznych stosowanych w strategiach regionalnych i miejskich. Prezentacja najciekawszych rozwiązań. POT, Warszawa.
- Fedyk W., Dołęga A. (2008) Koncepcja rozwoju liniowych produktów kulturowych Dolnego Śląska ze szczególnych ich włączenia w przebieg ogólnopolskich i międzynarodowych szlaków kulturowych. Praca na zlecenie Ministerstwa Sportu i Turystyki, Wrocław (maszynopis).
- Fedyk W., Dołęga A. (2009) Subregionalne, sieciowe produkty turystyczne Dolnego Śląska. [W:] J. Marak, J. Wyrzykowski (red.) *Rola turystyki w gospodarce regionu. Usługi turystyczne jako podstawa gospodarki turystycznej*. T. 2. Wyższa Szkoła Handlowa, Wrocław, 180–188.
- Fedyk W., Sołtysik M., Ilnicki D. (2012) Południowo-Zachodni Szlak Cysterski jako efektywny model zagospodarowania i komercjalizacji szlaku turystycznego. [W:] G. Janowski, U. Myga-Piątek, S. Pytel (red.) *Infrastruktura komunikacyjna w krajobrazie. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 18, 44–57.

- Gałczyńska B., Kulikowski R. (2000) Wieś i rolnictwo strefy podmiejskiej Warszawy. Zróżnicowania przestrzenne i procesy transformacji. *Dokumentacja Geograficzna PAN IGiPZ*, 20, 76.
- Gaworecki W. (2003) Turystyka. PWE, Warszawa.
- Gołębski G. (2004) Turystyka w ujęciu globalnym i lokalnym. *Zeszyty Naukowe AE w Poznaniu*, 53.
- Gonda-Soroczyńska E. (2009) Przemiany strefy podmiejskiej Wrocławia w ostatnim dziesięcioleciu. *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich*, 4, 149–165.
- Gryszel P. (2005) Działania samorządu terytorialnego na rzecz kształtowania regionalnej i lokalnej polityki turystycznej. [W:] A. Panasiuk (red.) *Polityka turystyczna*. Fundacja na Rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Gryszel P. (2010) Destination management company a kształtowanie konkurencyjności obszaru turystycznego. [W:] J. Sala (red.) *Konkurencyjność miast i regionów na globalnym rynku turystycznym*. PWN, Warszawa, 637–653.
- Gryszel P., Kieruzal P., Kobielska K., Nawrocka E., Wojcieszak P. (2009) Koncepcja Subregionalnego Produktu Turystycznego Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy. www.turystyka.dolnyslask.pl/content/view/629/1 [14.03.2012].
- Harris Ch.D. (1943) Suburbs. *Am J Sociol*, 49, 1–13.
- Hołowiecka B. (2004) Oddziaływanie społeczno-gospodarcze miasta. UMK, Toruń.
- Ilnicki D. (1996) Proces suburbanizacji w aglomeracji wrocławskiej na przykładzie budownictwa mieszkaniowego. [W:] E. Jakubowicz (red.) *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*. *Acta Univ Wratisl, Studia Geograficzne*, 1814, 65, 243–263.
- Ilnicki D. (2003) Zmiany i przestrzenne zróżnicowanie budownictwa mieszkaniowego w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. [W:] T. Marszał (red.) *Budownictwo w przestrzeni lokalnej*. Uniwersytet Łódzki, Łódź, 7–22.
- Jakubowicz E., Sołtysik M., Toczek-Werner S. (2010) Zasoby społeczno-demograficzne potencjału turystycznego obszaru. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne Problemy Usług*, 590 (52), 95–205.
- Jakubowicz E., Toczek-Werner S., Sołtysik M. (2010) Wybrane zasoby strukturalne potencjału turystycznego (na przykładzie gminy Długołęka). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług*, 590 (52), 95–104.
- Janc K. (2009) Zróżnicowanie przestrzenne kapitału ludzkiego i społecznego w Polsce. *Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego UW*, 8.
- Januszewska M. (2006) Współpraca między sektorem publicznym i prywatnym w uzdrowiskach. [W:] A. Nowakowska, M. Przydział (red.) *Turystyka w badaniach naukowych*. *Prace ekonomiczne*. Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów, 425–436.
- Juszczak S. (2001) *Metodologia badań empirycznych w naukach społecznych*. AWF, Katowice.
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B. (2002) Produkt turystyczny albo jak organizować poznanie świata. Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Kizielewicz J. (2012) Partnerstwo na rzecz rozwoju polityki turystycznej w województwach nadmorskich w Polsce. [W:] A. Rapacz (red.) *Wyzwania współczesnej polityki turystycznej*. *Problemy funkcjonowania rynku turystycznego*. *Prace Naukowe UE we Wrocławiu*, 258, 196–208.
- Kogut M. (2006) Oddziaływanie samorządu lokalnego na rozwój gospodarczy – istota i kryteria doboru instrumentów interwencjonizmu lokalnego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne problemy usług*, 426 (1), 227–236.
- Kołodziejczyk K. (2012) Dostępność komunikacyjna szlaków turystycznych w Sudetach i na Przedgórzu Sudeckim. *Transport Miejski i Regionalny*, 3, 38–43.

- Korbus B., Strawiński M. (2009) Partnerstwo publiczno-prywatne. Nowa forma realizacji zadań publicznych. LexisNexis, Warszawa, 58–59.
- Korenik S. (2005) Znaczenie dużych miast w przestrzeni społeczno-ekonomicznej na przykładzie Wrocławia. [W:] M. Bucka, J. Słodczyk (red.) Procesy i kierunki przemian w gospodarce, przestrzeni i społeczeństwie. Uniwersytet Opolski, Opole, 367–374.
- Kostrowicki A.S. (1997) Przestrzeń – jej istota i zróżnicowanie. [W:] Kułtuniak J. (red.) Rzeki. Kultura – cywilizacja – historia. T. 6. Śląsk, Katowice, 125–139.
- Kowalczyk A. (1998) Gmina jako przedmiot badań geografii politycznej – wybrane problemy. *Prace i Studia Geograficzne*, 23, 25–41.
- Kowalczyk A., Derek M. (2010) Zagospodarowanie turystyczne. PWN, Warszawa.
- Kozak M.W. (2009) Turystyka i polityka turystyczna a rozwój: między starym a nowym paradygmatem. Scholar, Warszawa.
- Kurek W. (2007) Turystyka. PWN, Warszawa.
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J. (2008) Geografia turystyki Polski. PWE, Warszawa.
- Liszewski S. (2003) Możliwości i kierunki rozwoju turystyki w Dolinie Odry. Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Liszewski S. (2006) Urbanizacja turystyczna. Nowa forma organizacji przestrzeni geograficznej. [W:] B. Górz (red.) Urbanizacja i społeczeństwo. Akademia Pedagogiczna, Kraków, 165–177.
- Litwińska E. (2008) Zjawisko urban sprawl – jeden z wymiarów współczesnych procesów urbanizacji. [W:] J. Słodczyk, M. Śmigielska (red.) Współczesne kierunki i wymiary procesów urbanizacji. Uniwersytet Opolski, Opole, 37–48.
- Litwińska E. (2010) Modelowanie struktur metropolitalnych w aspekcie zjawiska *urban sprawl*. *Czasopismo Techniczne*, 3, *Architektura*, 1-A, 139–148.
- Madej T. (2008) Kurpiowszczyzna jako atrakcja turystyczna w opinii mieszkańców i władz lokalnych. [W:] L. Mazurkiewicz, A. Kowalczyk (red.) Społeczności lokalne a turystyka. Aspekty społeczne, kulturowe, ekonomiczne. *Studia i Monografie AWF w Warszawie*, 128, 143–166.
- Marak J., Mikułowski B., Wyrzykowski J. (1997) Strategia rozwoju turystyki w województwie legnickim. Synteza. Urząd Wojewódzki w Legnicy, Wydział Kultury i Sportu, Legnica.
- Marak J., Sołtysik M., Wyrzykowski J. (2006) Rola samorządu terytorialnego w aktywizacji turystycznej obszaru na przykładzie powiatu wrocławskiego. [W:] A. Rapacz (red.) Gospodarka turystyczna w regionie. Przedsiębiorstwo. Samorząd. Współpraca. AE, Wrocław, Jelenia Góra.
- Marciszewska B. (2007) Partnerstwo publiczno-prywatne a rozwój zagospodarowania turystycznego regionu. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 465 (8), 163–168.
- Marciszewska B. (2010) Potencjał turystyczny regionu a kreowanie jego wizerunku. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług*, 590 (52), 13–21.
- Marciszewska B. (2011) Współpraca międzysektorowa przedsiębiorstw a innowacyjność produktu turystycznego. *Prace Naukowe UE we Wrocławiu*, 157, 281–290.
- Mazurek-Łopacińska K. (2011) Badania marketingowe. Teoria i praktyka. PWN, Warszawa.
- Meyer B., Milewski D. (red.) (2009) Strategie rozwoju turystyki w regionie. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Molecki B. (2010) Rola samorządu w kształtowaniu transportu regionalnego w Polsce i w Europie. PWr, Wrocław.
- Ochrona środowiska w województwie dolnośląskim w latach 2005–2008 (2009) Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Wrocław.

- Odum E.P. (1982) Podstawy ekologii. PWRiL, Warszawa.
- OECD (1998) Human Capital Investment. An International Comparison, Paris.
- OECD (2004) Learning for Tomorrow's World. First Results from PISA 2003, Paris.
- Panasiuk A. (2009) Instrumenty polityki turystycznej w regionie. [W:] Gospodarka turystyczna w regionie. Przedsiębiorstwo. Samorząd. Współpraca. *Prace Naukowe UE we Wrocławiu*, 50, 15–23.
- Panasiuk A. (2012) Polityka turystyczna w oddziaływaniu na branżę turystyczną. [W:] A. Rapacz (red.) Wyzwania współczesnej polityki turystycznej. Problemy polityki turystycznej. *Prace Naukowe UE we Wrocławiu*, 259, 285–295.
- Panasiuk A. (red.) (2005) Polityka turystyczna. Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Panasiuk A. (red.) (2006) Ekonomika turystyki. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Pawlikowska-Piechotka A. (2009) Zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjne. Novae Res, Gdynia.
- Pawlusiński R. (2005) Samorząd lokalny a rozwój turystyki. Przykład gmin Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. UJ, Kraków.
- Pawlusiński R. (2007) Gospodarcze aspekty turystyki. [W:] W. Kurek (red.), Turystyka. PWN, Warszawa.
- Pęski W. (1999) Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast. Arkady, Warszawa, 93.
- Pilch T., Bauman T. (2001) Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe. Żak, Warszawa.
- Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2010 r. (2010) Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa.
- Prószynska-Bordas H. (2008) Rozwój turystyki w Kaszubskim Parku Krajobrazowym w strategiach władz i lokalnych organizacji turystycznych oraz w opinii turystów i mieszkańców. [W:] L. Mazurkiewicz, A. Kowalczyk (red.) Społeczności lokalne a turystyka. Aspekty społeczne, kulturowe, ekonomiczne. *Studia i Monografie AWF w Warszawie*, 128, 115–142.
- Przybylska A. (2012) Stymulowanie rozwoju turystyki na przykładzie wybranych gmin w dolinie Odry. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Rapacz A. (red.) (2006) Gospodarka turystyczna w regionie. Przedsiębiorstwo. Samorząd. Współpraca. AE, Wrocław, Jelenia Góra.
- Rapacz A. (red.) (2011) Gospodarka turystyczna w regionie. Przedsiębiorstwo. Samorząd. Współpraca. UE, Wrocław.
- Sokołowski D. (2000) Przemiany infrastrukturalne terenów wiejskich w okresie transformacji systemowej na przykładzie Ziemi Chełmińskiej, Ziemi Dobrzyńskiej i wschodnich Kujaw. [W:] S. Ciok i D. Ilnicki (red.) Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. UWr, Wrocław, 389–399.
- Sokołowski D. (2005) Wybrane metody weryfikacji wskaźników urbanizacji i kryteriów miejskości. [W:] I. Jażdżewska (red.) Współczesne procesy urbanizacji i ich skutki. XVIII Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź, 75–90.
- Sołtysik M., Słoma I., Brodowska J. (2007) Współpraca samorządów terytorialnych z instytucjami otoczenia zewnętrznego na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji w regionie: na przykładzie powiatu wrocławskiego. [W:] J. Wyrzykowski (red.), Rola turystyki w gospodarce regionu. *Monografie WSH we Wrocławiu*, 1, 319–327.
- Sołtysik M., Toczek-Werner S. (2009) Modele kooperacji międzysektorowej wspierające rozwój turystyki w gminach podmiejskich. *Handel Wewnętrzny*, Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, Warszawa, 296–306.
- Sprawozdania z wykonania budżetów gmin: Czernica, Długołęka, Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Krotoszyce, Kunice, Legnickie Pole, Miękinia, Miłkowice, Oborniki Śląskie, Siechnice, Wisznia Mała – za lata 2009–2011 (materiały sprawozdawcze – maszynopis).

- Staszewska S. (2012) Przekształcenia urbanistyczne osiedli wiejskich strefy podmiejskiej dużego miasta. *Barometr Regionalny*, 4 (30), 53–68.
- Strategia rozwoju turystyki dla Wrocławia na lata 2008–2013. T. 1. Urząd Miejski Wrocławia, Poznań 2008.
- Studzeniecki T. (2012) Polityka turystyczna w aspekcie priorytetów strategicznych UE. [W:] A. Rapacz (red.) Wyzwania współczesnej polityki turystycznej. Problemy polityki turystycznej. *Prace Naukowe UE we Wrocławiu*, 259, 307–315.
- Szczepańska A., Senetra A. (2012) Migrations of city dwellers to suburban areas – the example of the city of Olsztyn. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 18, 117–124.
- Szkup R. (2003) Kształtowanie podmiejskiej przestrzeni wypoczynkowej. Przykład zachodniego sektora strefy podmiejskiej Łodzi. Uniwersytet Łódzki, Łódź, 200.
- Szymańska D., Biegańska J. (2011) Fenomen urbanizacji i procesy z nim związane. [W:] J. Słodczyk, M. Śmigielska (red.) Procesy urbanizacji i ich uwarunkowania na początku XXI wieku. Uniwersytet Opolski, Opole, 13–38.
- Śniadek J., Zajadacz A. (2009) Współpraca przedsiębiorstw turystycznych z samorządem terytorialnym jako czynnik rozwoju turystyki w regionie leszczyńskim. [W:] A. Rapacz (red.) Gospodarka turystyczna w regionie. Przedsiębiorstwo. Samorząd. Współpraca. *Prace Naukowe UE we Wrocławiu*, 50, 79–87.
- Tucki A., Świeca A. (2008) Rola samorządów lokalnych w rozwoju turystyki na przykładzie regionu lubelskiego. [W:] J. Wyrzykowski (red.) Turystyka w środowisku geograficznym. UWŕ, Wrocław.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach. DzU, Nr 21, poz. 97 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach. DzU, Nr 20, poz. 104 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. DzU, Nr 16, poz. 95 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. DzU, Nr 95, poz. 425 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane. DzU, Nr 89, poz. 414 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym. DzU, Nr 98, poz. 602 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych. DzU, Nr 133, poz. 884 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym. DzU, Nr 91, poz. 578 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa. DzU, Nr 91, poz. 576 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. DzU, Nr 80, poz. 717 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. DzU, Nr 96, poz. 873 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. DzU, Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. DzU, Nr 92, poz. 880 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej. DzU, Nr 173, poz. 1807 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych. DzU, Nr 62, poz. 504 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. DzU, Nr 157, poz. 1240 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym. DzU, Nr 19, poz. 100 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie. DzU, Nr 127, poz. 857 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich. DzU, Nr 208, poz. 1241 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych. DzU, Nr 208, poz. 1240 z późn. zm.
- Włodarczyk B. (2009) Przestrzeń turystyczna. Istota, koncepcje, determinanty rozwoju. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

- Wodejko S. (1999) Ekonomiczne zagadnienia turystyki. Wyższa Szkoła Handlu i Prawa, Warszawa, s. 170.
- Wyrzykowski J. (1992) Wrocław as a large sightseeing center. *Turyzm*, 1.
- Wyrzykowski J. (2002) Aktywność rekreacyjno-turystyczna a czas wolny mieszkańców Wrocławia w wieku aktywności zawodowej. *Człowiek i Ruch*, 2 (6), 101–115.
- Wyrzykowski J. (red.) (2000) Studia nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast Polski i jego wykorzystaniem na rekreację ruchową i turystykę. AWF, Wrocław.
- Wyrzykowski J. (red.) (2004) Turystyka na Dolnym Śląsku. Stan i kierunki rozwoju. *Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, 73.
- Wyrzykowski J. (red.) (2007) Rola turystyki w gospodarce regionu. *Monografie*, 1, Wyższa Szkoła Handlowa, Wrocław.
- Wyrzykowski J., Klementowski K., Marak J., Mikułowski B. (1999) Walory i oferta turystyczna Wrocławia w opinii odwiedzających miasto. *Wrocław 2000 Plus. Studia nad strategią miasta*, 1 (28).
- Wyrzykowski J., Marak J., Mikułowski B., Klementowski K., Sołtysik M., Gruszka I., Gruszka M., Smolarski T. (2005) Uwarunkowania rozwoju turystyki w powiecie wrocławskim. Starostwo Powiatowe, Wrocław (maszynopis).
- Wyrzykowski J., Marak J., Mikułowski B. (1999) Turystyka na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim. Stowarzyszenie na Rzecz Promocji Dolnego Śląska, Wrocław.
- Zaremba P. (1962) Funkcjonalny podział terenów podmiejskich. *Czasopismo Geograficzne*, 33, (3), 327–338.
- Zathey M. (2002) Struktura przestrzenna i mieszkańcy osiedli podwrocławskich. [W:] I. Jażdżewska (red.) Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich funkcje. XV Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź, 165–174.
- Zathey M. (2003) Wrocławska strefa suburbanalna. [W:] I. Jażdżewska (red.) Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni. XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź, 239–246.
- Zathey M. (2004) Problemy metodologiczne opracowywania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów metropolitalnych – stan prac nad planem obszaru metropolitalnego Wrocławia. Biuro Rozwoju Wrocławia [maszynopis].
- Zathey M. (2006) Ewolucja procesu suburbanizacji w regionie miejskim Wrocławia w XX i XXI wieku. [W:] T. Ossowicz, T. Zipser (red.) Urbanistyka w działaniu: teoria i praktyka. II Kongres Urbanistyki Polskiej, Wrocław, 6–8 września 2006. Urbanista, Warszawa, 258–271.
- Zbiornicze zestawienie ewidencji gruntów (dla powiatów: legnickiego, średzkiego, trzebnickiego i wrocławskiego) (2012) Wydział Geodezji i Kartografii Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego we Wrocławiu, Wrocław.
- Ziółkowski R. (2012) Turystyczna sieć współpracy – doświadczenia w zakresie budowy klastrów turystycznych. [W:] A. Rapacz (red.) Wyzwania współczesnej polityki turystycznej. Problemy funkcjonowania rynku turystycznego. *Prace Naukowe UE we Wrocławiu*, 258, 240–250.
- Zmyślony P. (2008) Partnerstwo i przywództwo w regionie turystycznym. AE, Poznań, 9–50.
- Żabińska T. (2006) Partnerstwo jako determinanta rozwoju turystyki w regionie. [W:] A. Nowakowska, M. Przydział (red.) *Prace Ekonomiczne*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów.
- www.efs.dolnyslask.pl [14.10.2012].
- www.mapa.rpo.dolnyslask.pl [9.10.2012].
- www.rdos.gov.pl [26.03.2012].
- www.stat.gov.pl [4.06.2012].
- www.wosoz.ibip.wroc.pl [18.02.2012].

WYKAZ RYCIN I TABEL

RYCINY

1. Struktura polityki turystycznej	15
2. Gęstość zaludnienia	34
3. Współczynnik salda migracji ogółem	36
4. Współczynnik przyrostu naturalnego	36
5. Zróznicowanie przestrzenne strefy podmiejskiej Wrocławia i Legnicy według funkcjonalnych grup wieku ludności	39
6. Współczynnik dynamiki demograficznej oraz obciążenia ekonomicznego	40
7. Liczba radnych oraz struktura ich wykształcenia	42
8. Wymiary kapitału społecznego	43
9. Rozkład przestrzenny gmin w strefach podmiejskich Wrocławia i Legnicy	47
10. Udział gruntów leśnych, zadrzewionych i zakrzewionych w powierzchni gminy ogółem	49
11. Udział łąk i pastwisk trwałych w powierzchni gminy ogółem	50
12. Udział gruntów pod stawami, wodami powierzchniowymi płynącymi i stojącymi w powierzchni gminy ogółem	50
13. Udział terenów rekreacyjnych i wypoczynkowych w powierzchni gminy ogółem	51
14. Udział terenów zurbanizowanych pod drogami, zajętych przez tereny kolejowe i inne w powierzchni gminy ogółem	51
15. Rozrzut jednostek strefy podmiejskiej Wrocławia i Legnicy w układzie głównych wymiarów (składowych) przestrzeni turystycznej oraz dendrogram grupowania tych jednostek oparty na wyróżnionych składowych	54
16. Typy przestrzeni turystycznej w strefie podmiejskiej Wrocławia i Legnicy	57
17. Zasoby strukturalne utworzone i (lub) przystosowane do realizacji celów turystycznych w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia, w latach 1990–2011	62
18. Rozkład zasobów strukturalnych utworzonych i (lub) przystosowanych do realizacji celów turystycznych w latach 1990–2011 w strefach podmiejskich Legnicy i Wrocławia	63
19. Wielkość zasobów wypoczynkowych i przyrodniczych przypadających na 100 km ²	64
20. Wielkość zasobów kulturowych przypadających na 100 km ²	65
21. Wielkość zasobów infrastrukturalnych i specjalistycznych przypadających na 100 km ² ..	67
22. Wielkość zasobów komunikacyjnych i transportowych przypadających na 100 km ²	67
23. Wielkość i struktura rodzajowa zasobów	68
24. Wielkość zasobów publicznych przypadających na 100 km ²	71
25. Wielkość zasobów społecznych przypadających na 100 km ²	71
26. Wielkość zasobów prywatnych przypadających na 100 km ²	72
27. Wielkość i struktura własnościowa zasobów	72
28. Klasa (typ) poziomu rozwoju zasobów (bez zasobów komunikacyjnych i transportowych)	73
29. Klasa (typ) poziomu sprywatyzowania zasobów	74
30. Typy gmin w kontekście poziomu rozwoju zasobów i charakteru ich własności	75
31. Cele przyjazdów odwiedzających i turystów do gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	77
32. Najczęściej odwiedzane ośrodki i obiekty turystyczno-rekreacyjne w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy	79
33. Formy spędzania wolnego czasu przez odwiedzających i turystów na obszarze gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	80
34. Czynniki decydujące o ocenie oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej na obszarze gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	81
35. Wyróżniające się rodzaje produktów turystycznych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	82
36. Zmiany zachodzące na obszarze gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy w zakresie rozwoju turystyki, dostrzegane przez odwiedzających i turystów	83
37. Wykorzystanie infrastruktury i usług turystyczno-wypoczynkowych w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy przez odwiedzających i turystów	85

38. Czynniki decydujące o migracjach turystycznych na obszary gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	85
39. Czynniki ograniczające wizyty turystyczne w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	86
40. Ocena działań promocyjnych w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy	87
41. Wskazywane kierunki rozwoju oferty i polityki turystyczno-rekreacyjnej gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	88
42. Cele przyjazdów odwiedzających i turystów do poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	89
43. Formy spędzania wolnego czasu przez odwiedzających i turystów w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	90
44. Ocena obecnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej na obszarze poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	92
45. Wykorzystanie infrastruktury i usług turystyczno-wypoczynkowych przez turystów i odwiedzających – wskazania według gmin	93
46. Czynniki decydujące o migracjach turystycznych na obszary gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy – wskazania według gmin.....	94
47. Zaufanie turystów do podstawowych rodzajów podmiotów świadczących usługi turystyczno-rekreacyjne na obszarach poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	97
48. Ocena rozwoju turystycznego poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	97
49. Sugestie odwiedzających i turystów w zakresie rozwoju oferty i polityki turystyczno-rekreacyjnej w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	98
50. Cele uczestnictwa w turystyce mieszkańców gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	101
51. Obszary aktywności turystycznej mieszkańców gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	102
52. Charakter migracji wewnętrznych (odbywanych w granicach gminy) podejmowanych przez mieszkańców gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	103
53. Struktura typów ośrodków turystyczno-wypoczynkowych najczęściej wybieranych przez mieszkańców podczas wyjazdów poza miejsce stałego zamieszkania.....	104
54. Rodzaje infrastruktury i usług turystyczno-sportowo-rekreacyjnych, wykorzystywanych najczęściej przez mieszkańców w ramach migracji wewnątrzgminnych.....	105
55. Wyróżniające się w opinii respondentów rodzaje produktów turystycznych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	106
56. Czynniki decydujące o kierunkach migracji turystyczno-wypoczynkowych mieszkańców we własnych gminach	107
57. Czynniki ograniczające migracje turystyczno-wypoczynkowe mieszkańców na obszarach własnych gmin.....	108
58. Ocena proturystycznych działań promocyjnych w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	109
59. Kierunki dalszego rozwoju oferty i polityki turystyczno-rekreacyjnej w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	110
60. Uczestnictwo w turystyce mieszkańców poszczególnych gmin stref podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	111
61. Cele uczestnictwa w turystyce mieszkańców poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	112
62. Udział mieszkańców poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy w wyjazdach turystycznych w zależności od sposobu ich organizacji.....	113
63. Obszary aktywności turystycznej mieszkańców poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	114
64. Charakter wyjazdów wewnętrznych (wyłącznie na obszarze gminy) podejmowanych przez mieszkańców poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	114

65. Rodzaje infrastruktury i usług turystyczno-sportowo-rekreacyjnych, z których korzystają najczęściej mieszkańcy poszczególnych gmin w ramach migracji wewnątrzgminnych.....	116
66. Ocena aktualnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy – wskazania mieszkańców	117
67. Czynniki decydujące o kierunkach migracji mieszkańców do określonych obszarów, obiektów lub urzędzeń turystyczno-wypoczynkowych w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	118
68. Czynniki ograniczające migracje turystyczno-wypoczynkowe mieszkańców na obszarach poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	119
69. Ocena dotychczasowych i obecnych działań instytucji okołoturystycznych na rzecz rozwoju turystyki w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	120
70. Zróznicowanie siły wpływu podmiotów publicznych, społecznych i prywatnych na rozwój turystyki w poszczególnych gminach – według wskazań mieszkańców.....	121
71. Ocena proturystycznych działań promocyjnych w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	122
72. Kierunki dalszego rozwoju oferty i polityki turystyczno-rekreacyjnej w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	124
73. Produkty turystyczne cieszące się największym zainteresowaniem turystów i mieszkańców gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	128
74. Perspektywy poszerzenia (rozwoju) usług turystyczno-rekreacyjnych przez podmioty turystyczne i okołoturystyczne gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	128
75. Rodzaje działań promocyjnych prowadzonych w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy, wyróżniające je na tle regionu i kraju.....	129
76. Rodzaje działań promocyjnych mogące służyć poprawie rozpoznawalności gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	130
77. Najważniejsze czynniki ograniczające rozwój turystyki i rekreacji w gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	132
78. Ocena aktualnego stanu oferty turystycznej i sportowo-rekreacyjnej w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	133
79. Wyróżniające się produkty turystyczne w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	134
80. Sezonowość korzystania z usług świadczonych przez podmioty turystyczne i okołoturystyczne z poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	135
81. Okresy (rodzaje dni) występowania największego natężenia korzystania z usług świadczonych przez podmioty turystyczne i okołoturystyczne z poszczególnych gmin podmiejskich Wrocławia i Legnicy	135
82. Rodzaje działań promocyjnych prowadzonych w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy, wyróżniające je na tle regionu i kraju.....	138
83. Współpraca międzysektorowa w zakresie przedsięwzięć turystycznych i rekreacyjnych w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	139
84. Oczekiwania podmiotów turystycznych gmin podmiejskich w zakresie tworzenia projektów i przedsięwzięć turystyczno-rekreacyjnych w odniesieniu do instytucji otoczenia zewnętrznego	140
85. Najważniejsze czynniki ograniczające rozwój turystyki i rekreacji w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	141
86. Kierunki rozwoju turystyki i rekreacji w poszczególnych gminach podmiejskich Wrocławia i Legnicy.....	142
87. Dominująca funkcja obszaru gmin – aktualnie i w przyszłości.....	145
88. Główne wyróżniki atrakcyjności turystycznej gmin – wyrażone ogółem wskazań.....	146
89. Główne wyróżniki atrakcyjności turystycznej gmin – wyrażone rangą wskazań.....	146
90. Struktura specyficznych produktów turystyczno-wypoczynkowych gmin według wskazań organów samorządowych (ogółem)	147
91. Struktura specyficznych produktów turystyczno-wypoczynkowych gmin – wyrażona rangą wskazań organów samorządowych.....	148

92. Korzyści wynikające z rozwoju turystyki dla gmin – wyrażone ogółem wskazań.....	148
93. Rola samorządu w rozwoju turystyki w gminach – wyrażona ogółem wskazań	150
94. Rola samorządu w rozwoju turystyki w gminach – wyrażona rangą wskazań	150
95. Modele organizacyjno-finansowego wsparcia realizacji przedsięwzięć turystycznych – wyrażone ogółem wskazań	151
96. Modele organizacyjno-finansowego wsparcia realizacji przedsięwzięć turystycznych – wyrażone rangą wskazań	151
97. Kierunki działań administracyjnych na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji – wyrażone ogółem wskazań.....	152
98. Kierunki działań administracyjnych na rzecz rozwoju turystyki i rekreacji – wyrażone rangą wskazań.....	153
99. Zamierzenia władz samorządowych w zakresie działalności organizacyjnej na rzecz rozwoju turystyki i wypoczynku w gminach – wyrażone ogółem wskazań	153
100. Własna strategia rozwoju turystyki w gminie.....	158
101. Inne dokumenty programowe z komponentem dotyczącym rozwoju turystyki w gminie	158
102. Stopień aktualności dokumentów strategicznych dotyczących turystyki w gminie	158
103. Programy i plany sieciowe w turystyce obejmujące teren gminy.....	159
104. Skorelowanie dokumentów planistycznych gminy z regionalnymi dokumentami rozwoju turystyki.....	159
105. Charakter celów proturystycznych (określona misja i wizja gminy z komponentem turystycznym)	159
106. Określone w dokumentach własnych wiodące w gminie typy i formy turystyki	162
107. Wiodące typy i formy turystyki w gminie wskazane w dokumentach strategicznych	162
108. Priorytetowe produkty turystyczne wskazane w gminie w dokumentach strategicznych	162
109. Wskazane gminne cele strategiczne (główne, nadrzędne) o charakterze turystycznym (liczba) w dokumentach programowych.....	163
110. Podstawowe cele operacyjne w turystyce w gminie (liczba) wskazane w dokumentach programowych.....	163
111. Podstawowe typy celów operacyjnych w turystyce w dokumentach programowych gminy	163
112. Podstawowe gminne działania (zadania szczegółowe) w turystyce wskazane w dokumentach programowych.....	164
113. Podstawowe typy działań (zadań) szczegółowych w turystyce w dokumentach programowych gminy.....	164
114. Poziom i struktura absorpcji funduszy unijnych w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia w 2009 roku.....	183
115. Poziom i struktura absorpcji funduszy unijnych w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia w 2010 roku	183
116. Poziom i struktura absorpcji funduszy unijnych w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia w 2011 roku	184
117. Udział absorpcji środków zewnętrznych na zadania turystyczne i okołoturystyczne w odniesieniu do funduszy ogółem pozyskanych przez gminy podmiejskie Legnicy i Wrocławia w 2009 roku	185
118. Udział absorpcji środków zewnętrznych na zadania turystyczne i okołoturystyczne w odniesieniu do funduszy ogółem pozyskanych przez gminy podmiejskie Legnicy i Wrocławia w 2010 roku.....	185
119. Udział absorpcji środków zewnętrznych na zadania turystyczne i okołoturystyczne w odniesieniu do funduszy ogółem pozyskanych przez gminy podmiejskie Legnicy i Wrocławia w 2011 roku.....	186

TABELE

1. Charakterystyka wybranych cech strefy podmiejskiej na tle cech miast i obszarów wiejskich	9
2. Podstawowe rodzaje partnerstwa.....	20
3. Wielkości i wskaźniki opisujące potencjał demograficzny i społeczny obszaru	35
4. Powierzchnia stref i gmin podmiejskich Legnicy i Wrocławia przyjętych w badaniu	46
5. Struktura terenów o funkcjach turystycznych w strefach podmiejskich Legnicy i Wrocławia (w % ogólnej powierzchni gmin).....	48
6. Macierz rotowanych ładunków czynnikowych dla zmiennych opisujących	53
7. Średnie wartości zmiennych oryginalnych oraz składowych (wartości czynnikowych).....	55
8. Infrastruktura komunikacyjna w strefach podmiejskich Legnicy i Wrocławia.....	58
9. Struktura zasobów utworzonych i (lub) przystosowanych do realizacji celów turystycznych w latach 1990–2011 w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia	61
10. Struktura analizowanych dokumentów planistycznych (strategii lub planów ogólnych) wyznaczających kierunki rozwoju turystyki w badanych gminach podmiejskich według przyjętych mierników i wskaźników	156
11. Zestawienie wybranych form działalności podmiotów turystycznych według działów i podklas Polskiej Klasyfikacji Działalności (2007).....	170
12. Struktura podmiotów prowadzących działalność turystyczną w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia według typu sektora działalności	172
13. Rozkład form działalności podmiotów turystycznych i okołoturystycznych w poszczególnych gminach podmiejskich według wybranych podklas w działach Polskiej Klasyfikacji Działalności (2007).....	173
14. Struktura wydatków budżetowych (klasyfikowanych) gmin podmiejskich z przeznaczeniem na turystykę, kulturę fizyczną, kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2009–2011	177
15. Poziom dotacji podmiotowych i celowych gmin podmiejskich z przeznaczeniem na turystykę, kulturę fizyczną, kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2009–2011 według gestorów środków finansowych	179
16. Struktura wydatków budżetowych gmin podmiejskich (ogółem i <i>per capita</i>) z przeznaczeniem na poszczególne działy klasyfikacji budżetowej w latach 2009–2011	181
17. Składniki i cechy określonych modeli międzysektorowej polityki turystycznej w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia.....	191
18. Klasyfikacja wielocechowa gmin podmiejskich w ujęciu trójmodelowym	199

INDEX OF FIGURES AND TABLES

FIGURES

1. Structure of tourist policy.....	15
2. Population density.....	34
3. Index of total migration balance.....	36
4. Birth rate.....	36
5. Spatial diversification of suburban zone of Wrocław and Legnica according to the functional age groups	39
6. Demographic dynamics index and economic load index.....	40
7. Number of aldermen and their education level	42
8. Types of social capital	43
9. Location of municipalities in the suburban zones of Wrocław and Legnica	47
10. Share of forest areas in the total area of municipalities	49
11. Share of meadows and pastures in the total area of municipalities	50
12. Share of water bodies and rivers in the total area of municipalities	50
13. Share of recreational grounds in the total area of municipalities	51
14. Share of urbanized areas under roads, rail and others in the total area of municipalities.....	51
15. Distribution of units of suburban zone of Wrocław and Legnica according to main components of tourism space and grouping tree diagram of the units	54
16. Types of tourist space in the suburban zone of Wrocław and Legnica	57
17. Suburban zones of Legnica and Wrocław according to the structural resources created and/or adapted for tourism in the 1990–2011 period.....	62
18. Layout of structural resources created and/or adapted for tourism in the suburban zones of Wrocław and Legnica in the 1990–2011 period.....	63
19. Density of recreational and natural resources per 100 km ²	64
20. Density of cultural resources per 100 km ²	65
21. Density of infrastructure and professional resources per 100 km ²	67
22. Density of transport and communication resources per 100 km ²	67
23. Size and structure of resources.....	68
24. Density of public resources per 100 km ²	71
25. Density of community resources per 100 km ²	71
26. Density of private resources per 100 km ²	72
27. Size and structure of resources.....	72
28. Type of development level of resources (excluding transport infrastructure).....	73
29. Privatisation level of resources.....	74
30. Types of municipalities according to development level of resources and ownership	75
31. Reasons for arriving to suburban municipalities of Wrocław and Legnica	77
32. Most commonly visited tourist destinations in suburban municipalities of Wrocław and Legnica	79
33. Tourists' free time activities in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	80
34. Factors determining the assessment of tourist, sport and recreational offer in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	81
35. Outstanding tourism products of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	82
36. Character of perceived changes in tourism development of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	83
37. Use of infrastructure and recreational and tourism services by tourists and visitors to suburban municipalities of Wrocław and Legnica	85
38. Factors determining tourist migrations to suburban municipalities of Wrocław and Legnica	85
39. Factors limiting tourist visits to suburban municipalities of Wrocław and Legnica	86
40. Assessment of marketing actions in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	87

41. Suggested directions of development of tourist and recreational offer and policy of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	88
42. Reasons for coming to suburban municipalities of Wrocław and Legnica	89
43. Free time activities of tourists in suburban municipalities of Wrocław and Legnica	90
44. Assessment of current state of tourist, recreational and sport offer in suburban municipalities of Wrocław and Legnica	92
45. Use of infrastructure and tourism and recreational services by tourists and visitors – by municipalities	93
46. Factors determining tourist migrations to suburban municipalities of Wrocław and Legnica	94
47. Trust of tourists to basic types of entities offering tourist and recreational services in suburban municipalities of Wrocław and Legnica	97
48. Assessment of tourism development of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	97
49. Tourists' suggestions as to further development of tourist and recreational offer and policy of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	98
50. Reasons for taking part in tourism by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	101
51. Areas of tourist activity of the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	102
52. Type of journeys undertaken by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	103
53. Structure of the preferred tourist and recreational centers during tourist journeys undertaken by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	104
54. Types of infrastructure and tourism and recreational services preferred by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica – during inter-municipality migrations	105
55. Outstanding types of tourism products of suburban municipalities of Wrocław and Legnica according to the respondents	106
56. Factors determining directions of inhabitants' migrations to certain areas, places or tourist and recreational facilities in their own municipalities	107
57. Factors limiting tourism and recreational migrations of the inhabitants of the selected municipalities	108
58. Assessment of pro-tourism marketing actions in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	109
59. Directions of further development of offer and tourist and recreational policy in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	110
60. Taking up tourism by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	111
61. Reasons for taking up tourism by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	112
62. Ways of organizing tourist journeys by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	113
63. Areas of tourist activity of the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	114
64. Character of inter-municipality journeys undertaken by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	114
65. Types of tourism, sport and recreational infrastructure used most commonly by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica during inter-municipality migrations	116
66. Assessment of current state of tourist, sport and recreational offer by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	117
67. Factors determining directions of tourist migrations to certain areas, places or tourist and recreational facilities by the inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	118
68. Factors limiting tourist and recreational migrations of inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	119

69. Assessment of so-far and current actions of tourism entities to develop tourism in suburban municipalities of Wrocław and Legnica	120
70. Diversity of the influence of public, community and private entities on the development of tourism in suburban municipalities of Wrocław and Legnica – according to the inhabitants	121
71. Assessment of pro-tourism marketing actions in suburban municipalities of Wrocław and Legnica	122
72. Directions of further development of tourist and recreational offer and policy in suburban municipalities of Wrocław and Legnica	124
73. Most popular tourism products according to tourists and inhabitants of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	128
74. Perspectives of development of tourism and recreational services by tourism entities of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	128
75. Types of marketing actions in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica, on the national and regional scale	129
76. Types of marketing actions aiming at better recognizability of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	130
77. Most important factors limiting the development of tourism and recreation of suburban municipalities of Wrocław and Legnica	132
78. Assessment of current state of tourist, sport and recreational offer in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	133
79. Outstanding tourism products in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	134
80. Seasonality of the services provided by tourism and tourism-related entities in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	135
81. Days of most frequent use of services provided by tourism and tourism-related entities in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	135
82. Types of marketing actions undertaken in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica, on the regional and national scale	138
83. Inter-sector cooperation in tourism and recreational initiatives in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	139
84. Expectations of tourism entities of suburban municipalities in creating tourism and recreational projects and initiatives, towards outer institutions	140
85. Most important factors limiting the development of tourism and recreation in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	141
86. Directions of development of tourism and recreation in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	142
87. Dominating function of municipalities – current and future state	145
88. Main features of tourist attractiveness of municipalities – all answers	146
89. Main features of tourist attractiveness of municipalities – first, second and third place	146
90. Structure of tourism and recreational products according to self-government units	147
91. Structure of tourism and recreational products of municipalities – according to their ranks by self-government units	148
92. Benefits from the development of tourism for the municipalities – all answers	148
93. Role of self-government in the development of tourism in municipalities – all answers	150
94. Role of self-government in the development of tourism in municipalities – ranks	150
95. Models of organizational and financial support of realization of tourist undertakings – all answers	151
96. Models of organizational and financial support of realization of tourist undertakings – ranks	151
97. Directions of administrative actions for the development of tourism and recreation – all answers	152
98. Directions of administrative actions for the development of tourism and recreation – ranks	153

99. Plans of self-governments for organizational activities for the development of tourism and recreation in municipalities – all answers	153
100. Own strategy of tourism development in a municipality	158
101. Other strategic documents with a tourism development component in a municipality.....	158
102. Year and number of strategic documents concerning tourism in a municipality	158
103. Programs and wider scale plans for tourism including the area of municipality.....	159
104. Correlation of strategic documents with regional documents on tourism development.....	159
105. Character of pro-tourism aims (mission and vision of a municipality with a tourism component)	159
106. Leading types and forms of tourism described in strategic documents in a municipality.....	162
107. Leading types and forms of tourism in a municipality indicated in strategic documents.....	162
108. Major tourism products indicated in municipalities' strategic documents	162
109. Municipal strategic aims (main and major) of a tourist character (number) in the strategic documents.....	163
110. Basic operational tasks for tourism in a municipality (number) in strategic documents.....	163
111. Basic types of operational aims for tourism in the strategic documents of a municipality.....	163
112. Basic detailed municipality tasks for tourism in the strategic documents	164
113. Basic types of detailed tasks for tourism in the strategic documents of a municipality.....	164
114. Level and structure of absorption of EU funds in suburban municipalities of Wrocław and Legnica in 2009	183
115. Level and structure of absorption of EU funds in suburban municipalities of Wrocław and Legnica in 2010	183
116. Level and structure of absorption of EU funds in suburban municipalities of Wrocław and Legnica in 2011	184
117. Share of absorption of outer financial resources for tourism and tourism-related tasks of the funds obtained by suburban municipalities of Wrocław and Legnica in 2009	185
118. Share of absorption of outer financial resources for tourism and tourism-related tasks of the funds obtained by suburban municipalities of Wrocław and Legnica in 2010.....	185
119. Share of absorption of outer financial resources for tourism and tourism-related tasks of the funds obtained by suburban municipalities of Wrocław and Legnica in 2011.....	186

TABLES

1. Characteristics of the selected features of suburban zones in comparison to towns, cities and rural areas.....	9
2. Basic types of partnership.....	20
3. Parameters and values describing the demographic and social potential of the research area.....	35
4. Area of suburban zones and suburban municipalities of Legnica and Wrocław included in the research	46
5. Structure of areas with tourism functions in the suburban municipalities of Legnica and Wrocław (% of total area of municipalities).....	48
6. Factor loading matrix for descriptive variables	53
7. Mean values of original variables and components	55
8. Transport infrastructure in the suburban zones of Legnica and Wrocław	58

9. Structure of resources created or/and adapted for tourism in the 1990–2011 period in the suburban municipalities of Legnica and Wrocław	61
10. Structure of the analyzed strategic documents (strategies or general plans) forming the directions of tourism development in the researched suburban municipalities according to the set indexes and indicators	156
11. Summary of selected forms of activity of tourism entities – according to the sectors and sub-sectors of Polish Classification of Business Activities (2007)	170
12. Structure of tourism entities in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica according to the sector of activity	172
13. Forms of activity of tourism and tourism-related entities in the suburban municipalities according to the selected sub-classes of Polish Classification of Business Activities (2007)	173
14. Structure of budgetary expenses on tourism, physical culture, culture and national heritage preservation in the 2009–2011 period in the suburban municipalities	177
15. Level of subsidies in suburban municipalities for tourism, physical culture, culture and national heritage preservation in the 2009–2011 period	179
16. Structure of budgetary expenses of suburban municipalities (total and per capita) including the individual sectors of budgetary classification in the 2009–2011 period	181
17. Components and features of models of inter-sector tourism policy in the suburban municipalities of Wrocław and Legnica	191
18. Multi-criteria classification of suburban municipalities according to the three-model perspective	199

SUMMARY

Determinants and models of inter-sector tourism policy in the suburban municipalities of Legnica and Wrocław

In most developed countries in Europe, in other parts of the world, city dwellers tend to migrate on weekdays and weekends to the surrounding countryside or to acknowledged centers of weekend leisure. Adjusting these areas to the needs of weekend tourism migrations and promoting and advertising them on regional, national or even international tourist markets, have been in the recent years, also in Poland, one of the key elements of local tourism policy.

As a result of social and economic changes initiated in the 1990s, parallel to the creation of local self-governments and introduction of self-government laws regulating the scope of their own legal actions, there has been an increase in the implementation of public tasks in tourism and recreation. Creation of many strategies, concept and plans of tourism development of municipalities, and consequently creation of new tourism products, have become, apart from the economic development, a priority task of basic self-government units.

At the same time, in many cases, one may observe a tendency to set directions of development of areas or towns and villages in the form of raw expertise and prognoses, taking into consideration very few of the social and natural demands or the social, cultural and historical determinants, following only the economic programs. Each municipality, poviát and province wants to have their own, unique product. The so-called tourist attractions and recreational facilities and centers are created on the basis of such assumptions – and they may be an excellent example of public relations as well as show the wealth or entrepreneurship of a given self-government unit, but usually they seldom reflect sustainable and socially justified directions of the units' tourism development.

In the initial stage of a research project called “Models of inter-sector tourism policy and their differences in the suburban zones of cities on the example of Lower Silesia”, realized within Research Program “OPUS 1” of National Center for Science, it has been assumed that, basing on observations of current trends, that the suburban areas, in spite of growing concentration of weekend tourism migrations of city inhabitants and the inhabitants of rural communities, are not an especially interesting object of study for R & D centers in Poland. Also, setting directions of development and forming tourism economy of these areas by local and regional entities have been in most cases feebly harmonized. At the same time, limited cohesion of inter-sector actions for the development of tourism in suburban municipalities, leads in consequence to their low recognizability and identification on the regional, national and international level. Thus, the analysis and assessment, and, as a result, indicating tangible positive and negative features of the so-far tourism, recreation, sport and cultural policy by the entities responsible for their organization and coordination in these areas, seem to be quite important.

On the basis of the set assumptions, the aim of the research was to investigate the directions of tourism policy of basic units of self-government of suburban municipalities of Legnica and Wrocław and describe their models and differences.

It was stated that the research would include determination of the state of conditions that were both groups of factors influencing the implemented inter-sector tourism

policy, and reflecting its current character, directions and diversity. It was done with detailed graphic and written analysis as well as synthetic conclusions and recommendations. Basing on these, components and features of tourism policy were set, and, as a consequence – models of inter-sector tourism policy in the suburban municipalities, share in indexes of municipalities in individual models and ranking them in relation to the optimal model.

The research also discusses many issues describing the quality of tourism policy and entrepreneurship of tourism and tourism-related entities in creating conditions for tourist migrations and recreation in suburban municipalities. These concern first and foremost:

- Organization, management, and most importantly financing tourism and tourism-related tasks on a local level, which changed within the last 20 years of functioning of self-governments.
- Assessment of size, structure and spatial distribution of tourism potential and setting the directions of tourist reception, scale of tourism migrations and assessment of adjustment of suburban areas, as well as limitations for their tourism usage because of the existing nature preservation system and Nature 2000 areas.

Detailed analyses of conditions of inter-sector tourism policy carried out during the research process, have been the basis for setting 9 components and 46 features (both qualitative and quantitative), describing three models:

- Model I – basic (administrative), basing mainly on planning, managing and realizing of tourism and recreation in the municipalities by self-government units and their subservient public units.
- Model II – developed (administrative and functional), with dominating importance of public units in planning, managing and realizing tourism and recreation in the municipalities, and a discernible share of other entities.
- Model III – optimal (cooperation), having a balanced intensity of actions and influence of public, social and private entities (in the decision and execution process) on the forming of conditions of development of tourism and recreation in municipalities.

Basing on the value of indexes of municipalities' share in models of inter-sector tourism policy, in most of the researched units one can discern definite domination of model II. The following municipalities have outstanding values of indexes reflecting the aforementioned models (according to the value):

- model I – Legnickie Pole, Krotoszyce, Miłkowice;
- model II – Kunice, Miękinia, Kobierzyce, Czernica, Kąty Wrocławskie;
- model III – Oborniki Śląskie, Siechnice, Wisznia Mała, Długołęka.

As a result of the research it has been concluded that the state and directions of realized tourism and recreational policy in the analyzed suburban areas, and possibilities of its implementation, are an outcome of actions (top-down) of entities responsible for creating conditions for the development of tourism and recreation in the discussed area. At the same time, it has been determined that the realization of public tasks by public, private and community entities (bottom-up) is conditioned by the state of resources, cohesion of strategic planning documents as well as spatial management of areas decisive for the directions and possibilities of carrying out the tasks.